

УДК – 811.161.2 367.32 (Латин.)

<https://doi.org/10.31548/philolog2021.02.006>

ЛАТИНІЗМИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗБАГАЧЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

В. Д. ШИНКАРУК, доктор філологічних наук, професор,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vashyn2010@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8589-4995>

Анотація. У статті проаналізовано латинізми, що становлять вагомую частину лексичного складу мови творів Лесі Українки та збагатили її словесний арсенал; обґрунтовано, що найголовнішим джерелом лексичних запозичень, пов'язаних з поняттями загальноєвропейської культури, для української мови, як і всіх європейських, була і залишається латинська мова; дібрано і згруповано з мови творів та епістолярію Лесі Українки слова латинського походження, що становлять семантичні блоки, співвідносні з певним простором у концептуальній і мовній картинах світу; визначено особливості функціонування слів латинського походження в мові творів Лесі Українки та розглянуто найуживаніші терміни, утворені за допомогою словотвірних елементів латинського походження і проаналізовано їхню семантику й формальну структуру.

Ключові слова: латинізми, слова латинського походження, українська мова, латинська мова, лексичний склад мови, лексичні запозичення, мова творів Лесі Українки, мовна картина творчості Лесі Українки, латинськомовна термінологіка.

Актуальність теми дослідження. Лексика української мови формувалася протягом тисячоліть і у XXI ст. вона перебуває в постійному процесі оновлення, поліпшення й удосконалення. Навіть найбагатша лексичними ресурсами мова не може задовольнити потреб науки в номінації своїх понять. Брак власних номінативних засобів спричиняє до появи в мові запозичень, які є одним з активних джерел поповнення терміносистем [8, с. 280]. Запозичення іншомовних мовних одиниць є закономірним процесом розвитку будь-якої мови.

Найголовнішим джерелом лексичних запозичень, пов'язаних з поняттями загальноєвропейської культури, для української мови, як і всіх європейських, була і залишається латинська мова, яка виконувала функції міжнародного засобу спілкування в науці, освіті, діловодстві, католицькій церкві тощо.

Актуальність наукової статті полягає у тому, що вона висвітлює досить цікавий аспект лексичного складу мови творів Лесі Українки, зокрема латинізми як джерело збагачення мовної картини творчості письменниці.

Проблема функціонування латинізмів у мові творів геніальної дочки України ще не дістала свого комплексного висвітлення, чим зумовлюється актуальність вивчення особливостей її індивідуально-авторського стилю. Пізнання творчості Лесі Українки потребує розгляду її творчості у різних аспектах.

Порушена проблема викликає потребу нового переосмислення лексичного складу мови творів Лесі Українки. Незважаючи на підвищений інтерес мовознавців до вивчення статусу запозичених іншомовних мовних одиниць, ця проблема, на нашу думку, потребує ґрунтовного аналізу іншомовних запозичень, зокрема із латинської мови. Тому актуальність теми зумовлена потребою всебічного дослідження ролі латинськомовних запозичень у мові творів Лесі Українки.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемі лексичних запозичень з іноземних мов приділяли увагу Б. Ажнюк, В. Акуленко, І. Білодід, Л. Булаховський, П. Горещкий, К. Городенська, В. Горобець, А. Грищенко, В. Жайворонок, М. Жовтобрюх, Є. Карпіловська, Н. Клименко, І. Кочан, М. Кочерган, В. Лазарович, І. Огієнко, Л. Паламарчук, М. Покровський, О. Пономарів, В. Русанівський, С. Семчинський, О. Тараненко та ін.

У дослідженнях з грецької та латинської мов М. Покровський намагався створити загальну семасіологію і вважав, що «закономірний розвиток мови не підлягає сумніву і найкращі засоби відкрити ці закономірності забезпечуються порівняльно-історичним методом» [9, с. 64].

А. Тоблер дав розгорнуту оцінку явищу запозичування і вважав його «показником витонченої культури» [15, с. 2].

Дискусійні проблеми оновлення лексики, пов'язані передовсім із гармонійним поєднанням тенденції до інтернаціоналізації з намаганням зберегти національну своєрідність досліджувала І. Кочан. Дослідниця відзначає, що міжнародне існує в різних національних формах. Воно не існує за межами національного й не може протиставлятися національному як щось зовнішнє, позанаціональне чи безнаціональне [4, с. 3].

У мові творів Лесі Українки ядро групи іншомовних номінацій складають запозичені слова у прямому значенні, які частково уже увійшли до лексичного фонду української мови. Здебільшого вони зосереджуються в ліро-епічних творах, слововживання в яких дещо наближається до типового для прози, де слово, на думку О. О. Потєбні, є тільки «знаком значення» і, отже, менше ускладнюється образними прирощеннями [10, с. 51].

Окремі аспекти мови та стилю Лесі Українки вже були предметом досліджень, але проблематика її ідіостилю настільки об'ємна, що потребує подальшого опрацювання. У мовознавчій вітчизняній науці відсутні комплексні наукові дослідження, де б було розглянуто латинізми як джерело збагачення мовної картини творчості Лесі Українки.

Мета наукової розвідки – виокремити в мові творів Лесі Українки запозичення із латинської мови, з'ясувати їхнє значення, продуктивність, семантичну структуру, проаналізувати й визначити особливості функціонування слів латинського походження в мові творів геніальної дочки України.

Об'єктом пропонованого дослідження є латинськомовні запозичення, які увійшли до мови творів Лесі Українки та збагатили її словесний арсенал. **Предмет дослідження** становить аналіз латинськомовних запозичень в мові творів Лесі Українки.

Джерелом фактичного матеріалу слугували поезія, драматичні твори та епістолярій Лесі Українки [Українка Леся. Твори в 12-ти томах. К.: Наук. думка, 1975 – 1979].

Результати. Латинська мова відіграла помітну роль у мовно-культурному житті України. Однак, вона не існувала ізольовано від інших мов, які були поширені на теренах України, а взаємодіяла з ними, зокрема з українською мовою, свідченням чого є латинські запозичення, якими іноді навіть перенасичені українські писемні пам'ятки кінця XVI-XVII ст. Зокрема, саме в цей період, відзначає Н. Д. Бабич, були запозичені такі латинізми (при наведенні прикладів збережена тогочасна орфографія): авдієнція, авдитор, аньомушно, анотація,

© В. Д. Шинкарук

армарія, бать, ассистовати, генерація, гумераль, кмарція, квадранти, конвалія та ін. [1, с.119].

Механізми, за якими відбувалися процеси запозичення українською мовою латинської лексики, були складними. Українсько-латинські мовні контакти характеризуються тривалістю, безперервністю, однобічним характером впливу та проявом на всіх основних мовних рівнях – морфології, лексики, синтаксису і фразеології. Система слів латинського походження в кінці XIX – на початку XX ст. відзначається рухливістю, що була спричинена природним обміном мовними засобами між представниками різних літературно-мовних традицій.

С. В. Семчинський, досліджуючи латинізми в українській мові, відзначає, що латинізм (від лат. *Latinus* – латинський, римський) – різновид запозичень, слово, його окреме значення, вислів, морфема тощо, запозичені з латинської мови або утворені за її зразком. Латинізми переважно усвідомлюються мовцями як чужорідний елемент і зберігають ознаки свого походження. Латинізми розшаровуються за часом своєї появи: спадковані з давньоруської мови (баня, коляда, фортуна); запозичені у XV-XVIII століттях внаслідок вивчення латинської мови в українських школах (абсурд, бурса, вакації, гумор, кримінал, оренда, рація, термін тощо). Частина з них увійшла в українську мову через польське посередництво, менше – через німецьке, російське, французьке; запозичені у XIX-XX століттях переважно як елементи суспільно-політичної, медичної, біологічної та іншої наукової термінології (алібі, ампула, вакуум, гербарій, дегенерат, еволюція, модус тощо) [13, с. 292].

Більшу частину латинських запозичень складають лексичні одиниці, які використовуються в письмово-книжкових різновидах мови. Це, перш за все, латинізм-терміни, книжкові латинізми, латинізми-історизми, латинізми-архаїзми, а також група запозичень, які виражають абстрактні поняття [17, с. 168].

У конкретній термінологічній системі, терміни, безумовно, стилістично нейтральні. Однак з функціональної точки зору терміни не представляють собою абсолютно ізольовану лексичну групу, багато з них активно проникають в сучасну загальнолітературну мову [17, с.168]. В. М. Русанівський відзначає, що «чужомовні слова Леся Українка вживає сміливо, при цьому в тому значенні, в якому вони виступають у мові джерелі» [12, с.267].

У спогадах сестри поетеси Ольги Косач-Кривенюк знаходимо цікаві факти з дитячих років Лесі: «Як було Лесі трохи більше 10 років, то вона в Києві почала вчитися з учителями разом з Мишею, і всього того, чого й він вчився, готуючись вступити до класичної хлопчачої гімназії. Вчила Леся і стародавній мови – грецьку та латинську» [7, с.19-20; 14, с. 325].

Геніальна дочка України, окрім деяких слов'янських мов (української, російської, польської, болгарської), знала давньогрецьку й латинську мови, а також новочасні європейські мови – англійську, німецьку, французьку та італійську. Цими мовами Леся Українка могла читати твори в оригіналі, та робила переклади.

Дослідивши тексти поезії, драматичні твори та епістолярну спадщину Лесі Українки, ми вибрали понад 200 мовних одиниць, що кваліфіковані нами як латинізми. Вони репрезентують фонетико-графічний, лексико-семантичний, словотвірний та граматичний рівні. Для епістолярю поетеси характерне використання латинськомовних вкраплень у вигляді окремих слів, словосполучень і цілих фраз.

Крилаті латинськомовні вирази у мові творів Лесі Українки трансформуються, образно переосмислюються. Назва вірша «Fiat lux!» («Хай буде ніч!») є антонімом до *Fiat lux!* (Хай буде світло!), симетрично відтворюючи його структуру, «Ave regina!..» є значеннєвою паралеллю до *Ave Caesar, morituri te salutant!* (Жи-

ви, Цезарю, на страту роковані тебе вітають!) Отже, словесні образи, що будуються на базі запозиченої лексики, набувають у Лесі Українки яскравої індивідуальності.

Поетична думка, якій замало простору лише однієї мови, виливається в форми не лише латини, що здавна постачала крилаті вирази («*Contra spem spero!*»), а й інших мов. Латинські вислови стають у Лесі Українки самостійною лінгвокультурною цінністю, отримуючи в художньому тексті друге, нове життя. Так, *contra spem spero* уособлює творче кредо поетеси, стає символом її подвижницького життя.

Латинізми у мові творів Лесі Українки застосовуються у відпрацьованому авторському мовленні, для надання тексту певного лаконізму, передачі колориту певної епохи. Напр.: – А куди він вирішив обійти. *Тепер intelligo* [5, VIII, с.193] (*intelligo* – лат. «розумію»); згвалтування, підпал, розбій та озброєний напад на чужий дім. А хіба не було це *vis armata*? [5, VIII, с.124] (*vis armata* – лат. «озброєна сила»); ...пізні *instructiones militares* додаються, із яких довідуєшся про всі нації [5, XI, с.112] (*instructiones militares* – лат. «військні настанови»). Наведені приклади латинізмів мають чітко визначене літературне забарвлення і засвідчують високий рівень освіченості Лесі Українки.

Широко представлено у поезіях Лесі Українки лінгвокультурні концепти, що є різновидом концепта як лінгвокогнітивного явища – одиниці «ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання й досвід людини; оперативної змістової одиниці пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), всієї картини світу, відображеної в людській психіці» [5, с. 90].

Латинізми у мовній тканині творів Лесі Українки використовуються з визначеним стилістичним наміром – для створення історичного колориту. Значну частину латинізмів складають міжстильові лексичні одиниці, що можуть використовуватись у різних сферах і умовах спілкування, не вносячи у висловлювання ніякого стилістичного забарвлення. Наприклад: *in luctu* змогла я знайти розраду або славу смерть! (*in luctu* – лат. «у жалобі»); ... *priocrimineperduelionis* у державній зраді засуджений до позбавлення честі змушений був втекти (*priocrimineperduelionis* – лат. «за звинуваченням у державній зраді»); Лише *dulcis recordatio* поїдуть зі мною (*dulcis recordatio* – лат. «солодкі спогади»); ...якщо кожен подібні обітниці буде давати, то *genushumanum* приречений зникнути (*genushumanum* – лат. «рід людський»).

Особливе значення має латинь в становленні і поповненні фразеологічного фонду української мови. Римська класична література послугувала дуже багатим джерелом, із якого протягом віків відбувалося втілення народної мудрості в прислів'ях, приказках тощо. З проблемою фразеологічних запозичень пов'язане питання, поки що мало вивчене про мовне посередництво в процесі запозичення [6].

«Надмірне, бездумне вживання іншомовних слів робить мову малозрозумілою, перетворює її на жаргон і, крім того, руйнує її систему, розхитує усталені закони» [19, с. 200]. Цю істину, без сумніву, сповідувала Леся Українка, завжди використовуючи чужомовні слова лише з настійною у цьому потребі.

У мовній тканині творів Лесі Українки латинізми становлять значну частину скалькованих фразеологізмів, напр.: Кожний початок важкий (це вираз Петронія *Omnius quidem rerum primordialis sunt dura*), Золота середина, Біла ворона, Жереб кинуто та ін. Чимало слів, виразів й крилатих висловів латинського походження передаються на письмі латиницею: *temento mori* – пам'ятай про смерть, *sapientia sat* – розумному досить, *alter ego* – друге я, *post scriptum* – після написаного тощо.

Поряд із запозиченням окремих слів, що належать до

груп латинізмів-термінів, латинізмів-історизмів, латинізмів-архаїзмів, а також сполучень слів зустрічаються у мові творів Лесі Українки й запозичення з латинської мови цілих сталих виразів – фразеологізмів. Наприклад: Обирайте! – Повторив сусід. – Autracesm, autbellum! (лат. „або мир або війну”); – Vive valeque! (лат. „живи й здраствуй”) – кричав прохожий.

Запозичені фразеологізми поповнили найрізноманітніші стилістичні розряди слів української мови, її стилістичні ресурси. Таке спільне запозичення обумовлюється інтернаціоналізацією.

Серед латинізмів у мові творів Лесі Українки вирізняються латинські за походженням засоби словотворення: префікси де-, екс-, ім-, ін-, інтер-, ре-, ультра-; суфікси -аль(ний), -ат, -ація, -ент, -ій, -тор, -тура-, -ум, -ус. Досить продуктивними є суфікси -атор(-ятор, -итор), -ер (-ор), -ант (-янт, -ент), -ат, -ист (-іст), -ер (-ор, -тор, -онер), -ик (-ік).

О. К. Безпояско і К. Г. Городенська, аналізуючи назви осіб за зовнішніми характеристиками, підкреслювали, що у структурах формально-граматичного ярусу, що імітують запозичення або є словами мови-рецепора, функцію заміщення суб'єкта виконують іншомовні суфікси -атор, -ізатор/-изатор, -ант, -ер, -ент [2, с.38].

Широко вводяться в мову поезій Лесі Українки імена з давньоримської міфології, імена видатних постатей світової історії. Ці імена в мовній тканині віршів відіграють важливу роль, вводячи культурологічний компонент у семантику загальнолітературного мовлення. Використовуючи ім'я Прометея (грец. Προμηθεύς, лат. Prometheus – провидець), поетеса наголошує на наступності й безперервності боротьби за світло і свободу, звертаючись до своїх сучасників як до «нащадків Прометея». Цей образ стає центральним у вірші «Fiat pox!», у ньому збагачується символічний зміст, створений у шевченківському «Кавказі».

М. Євшанов називає творчість Лесі Українки «отворенням <...> дверей до Європи і великою культурною поезією» [3, с. 166]. Звернення поетеси до інокультурних номінацій зумовлюється не дефіцитом мовних засобів художнього зображення, а прагненням збагатити національний мовнокультурний досвід, залучити в нього світ інших свідомостей.

У мові творів та епістолярію Лесі Українки виділяємо семантичні групи латинізмів, а саме:

– назви за сталим чи тимчасовим заняттям або за професією: вже бестарії пішли по звірів [5, IV, с.320]; Творець утопії філософської Платон не був з натури своєї белетристом [5, VIII, с.165]; літератор на-ших часів мусить відчувати на собі всі підвищення і пониження температури громадського організму [5, III, с.63];

– номінації осіб за віковими, статевими характеристиками, родинними стосунками: Відколи ви дозволили мені бути вашим cavalier servant [5, III, с. 41]; Одначе наш cousin пише по-руськи зовсім не згірше [5, X, с.50];

– назви осіб за дією, ознакою, що визначають поведінку, погляди тощо: Се надто педантично для femme modeste [5, III, с.17]; В тиранах бачила тиранів цілий вік [5, I, с.141];

– найменування осіб за соціальним станом: Патриція спокій – не личить нам [5, I, с.130]; Що нам римські цезарі й герої [5, I, с. 233]; Нехай там стережуться цар і цезар [5, III, с.146];

– назви осіб за належністю до релігійних, політичних угруповань: Непримітно підходить слуга синедріону і з ним римський преторіанець [5, III, с.145]; Хто хоче бути

республіканцем добрим [5, III, с.217]; Всі навколо підніжками стоїчим цнотам служать того єдиного республіканця [5, IV, с.131];

– найменування за місцем народження, проживання: ...недарма еллінки проти троянок так величаються [5, IV, с. 44]; „сторони щасливих гіпербореїв” Геродота [5, VIII, с. 165];

– назви осіб за інтелектуальними особливостями, внутрішніми характеристиками: Старий кавалер – то так все одно, як старий собака... [5, III, с.60]; А ви думаєте, що сього вже досить для того, щоб уважати себе фаворитом долі? [5, III, с.100].

В. М. Русанівський відзначає, що «одним із найвиразніших показників входження певної літературної мови у коло світової цивілізації є поява в ній слів, що позначають імена й реалії світової історії» [11, с. 97].

У листуванні Лесі Українки простежуємо активне використання лексичних елементів, що мають латинське походження. Зафіксовані латинізми в епістолярних текстах Лесі Українки, охоплюють широкий тематичний спектр:

– назви державно-адміністративних організацій (напр.: канцелярія (cancellaria), сенат (senatus), комісія (commissio), магістрат (magistratus);

– назви подій державної ваги (напр.: візитація (visitatio), революція (revolutio), нобілізувати (nobilitare), трактати (tractatus), конфедерація (confederatio);

– назви державно-адміністративних документів (напр.: адміністрація (administratio), акт (actus), конституція (constitutio), метрика (matricula > matrix);

– назви урядових осіб (напр.: адміністратор (administrator), екзекутор (executor), кандидат (candidatus), канцлер (cancellare);

– назви, пов'язані із соціально-політичним утиском (напр.: агравация (aggravare), апостата (apostatis), факція (factio), дисципліна (disciplina);

– назви релігійних понять, церковних посад, будинків, атрибутів служби, релігійних об'єднань, напрямків, церковних книг, приладів, одягу, терміни чародійства і ворожби (напр.: абсолюція (absolutio), бенефіція (benefitio), апарат (apparatus);

– освіта, наука, мистецтво і архітектура (напр.: конспект (conspectus), екзамен (examen), колегіум (collegium), нота (nota), муза (musa), форма (forma), фігура (figura).

Ідіолект письменниці відзначався різноплановістю вживаних латинізмів – від загальноживаних слів до вузькоспеціалізованих термінів з відчутною перевагою перших і характеризує її високий культурно-освітній рівень.

Висновки. Латинізми становлять вагомий частину лексичного складу мови творів Лесі Українки та збагатили її словесний арсенал. Леся Українка геніальним мовним чуттям добирала у своїх творах такі іншомовні слова, в яких була гостра необхідність. Вживання латинізмів найчастіше зумовлене почуттям міри, глибоким розумінням доцільності використання тих чи інших латинських слів, термінів, крилатих висловів, які були властиві письменницькій манері Лесі Українки.

Детермінологізація латинізмів, яку засвідчують епістолярні тексти, відображає особливості їх уживання в українській літературній мові того часу. Із семантичного погляду це передусім латинізми для номінації понять із царини суспільно-політичного, освітньо-наукового, фінансово-економічного, літературно-публіцистичного та юридично-правового життя, які належали до шару книжної лексики. Перспективою подальших досліджень є створення картотеки слів латинського походження, дібраних з творчості Лесі Українки.

Список використаних джерел

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990. 232 с.

2. Безпояско О. К., Городенська К. Г. Морфеміка української мови. К.: Наук. думка, 1987. 365 с.

3. Євшан М. Леся Українка. Літературознавство.

Естетика. К.: Основи, 1998. С. 153-159.

4. Кочан І. Слова з компонентом -метр у сучасній українській мові. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб. наук. пр. К., 2009. Вип. 17. С. 3-13.

5. Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. Концепт. Краткий словарь когнитивных терминов. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1996. С. 90-93.

6. Лазарович В. В. Латинские заимствования в системе немецкой фразеологии. Автореф. канд. дис., 1983. 24 с.

7. Мороз М. О. Літопис життя і творчості Лесі Українки. К.: Наукова думка, 1992. 630 с.

8. Петришин М. Запозичення з класичних мов як складова частина геологічної термінології. Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство). 2010. Вип. 89 (3). С. 280–283.

9. Покровский М. М. Несколько вопросов в области семасиологии. Филологический обзор. М., 1897. Т. XII. Кн. 1. С. 64.

10. Потебня А. А. Из записок по теории словесности. Теоретическая поэтика. М.: Высшая школа, 1990. С. 3-51.

11. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. К.: Наукова думка, 1988. 240 с.

12. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. К.: Наук. думка, 2003. 457 с.

13. Семчинський С. В. Латинізм. Українська мова: енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім.

О. О. Потебні, Інститут української мови; ред. В. М. Русанівський [та ін.]. К.: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 2004. С. 292.

14. Спогади про Лесю Українку. К., 1963. 520 с.

15. Tobler A. Die fremdem Worter in der deutschen Sprache. Basel, 1872. 122 p.

16. Українка Леся. Твори в 12-ти томах. К.: Наук. думка, 1975-1979.

17. Функціонування латинізмів у сучасній польській загальнолітературній мові. Діалектика форми і змісти в мові і літературі: Тез. докл. усесоюз. конф. Ленінград, червень 1986 р. Тбілісі, 1986. С.167-169.

18. Шинкарук В. Д. МД-структури з підрядними з'ясувальними відношеннями в латинській мові. International journal of philology. Міжнародний філологічний часопис. 11(3). 2020. С.6-12.

19. Ющук І. П. Українська мова. К.: Либідь, 2003. 640.

References

1. Babich, N. D. (1990). Osnovy kultury movlennya. [Basics of Speech Culture]. Lviv: Svit, 232.

2. Bezpoyasko, O. K., Gorodenska, K. G. (1987). Morfemika ukraiinskoj movi [Morphemics of Ukrainian thought]. Kyiv: Nauk. Dumka, 365.

3. Evshan, M. (1998). Lesya Ukrainka [Lesia Ukrainka]. Literary Studies. Esthetics. Kyiv: Osнови, 153-159.

4. Kochan, I. (2009). Slova z komponentom -metr u

suchasnij ukraiinskyj movi. [Words with the component -metr in modern Ukrainian language]. Humanities education in technical higher educational institutions: a collection of scientific works. Kyiv, 3-13.

5. Kubryakova, E. S., Demyankov, V. Z., Pankrats, Yu. G., Luzina, L. G. (1996). Kontsept [Concept]. A Concise Dictionary of Cognitive Terms. Moscow: Izd-vo Moskovskogo un-ta, 90-93.

6. Lazarovich, V. V. (1983). Latinskie zaimstvovaniya v sisteme nemetskoj frazeologii. [Latin Borrowings in the System of German phraseology]. Avtoref... kand. dis., 24.

7. Moroz, M. O. (1992). Litopis zhittya i tvorchosti Lesi Ukrainky. [Chronicles of Life and Art of Lesia Ukrainka]. Kyiv: Naukova dumka, 630.

8. Petrishin, M. (2010). Zapozichennya z klasichnih mov yak skladova chastina geologichnoy terminologii. [Borrowings from the Classical Languages as a Constituent of Geological Terminology]. Research bulletin of KSPU. Series: Philological Sciences (Linguistics). 89 (3), 280–283.

9. Pokrovskiy, M. M. (1897). Neskolko voprosov v oblasti semasiologii. [Some Questions Regarding Semasiology]. Philological review. Moscow, 64.

10. Potebnya, A. A. (1990). Iz zapisok po teorii slovesnosti. [From the Notes on Theory of Literature]. Teoreticheskaya poetika. Moscow: Vysshaya shkola, 3-51.

11. Rusanivskiy, V. M. (1988). Struktura leksichnoy i gramatichnoy semantiki. [Structure of Lexical and Grammatical Semantics]. Kyiv: Naukova dumka, 240.

12. Rusanivskiy, V. M. (2003). Istoriya ukraiinskoj literaturnoy movi. [History of Ukrainian Literary Language]. Kyiv: Naukova dumka, 457.

13. Semchinskij, S. V. (2004). Latinizm [Latinism]. Ukrainka mova: entsiklopediya [Ukrainian language: encyclopedia]. NAN Ukrainy, Institut movoznavstva im. O. O. Potebni, Institut ukraiinskoj movi; red. V. M. Rusanivskiy [ta in.]. Kyiv: Ukrainska entsiklopediya imeni M. P. Bazhana, 292.

14. Spogadi pro Lesyu Ukrainku. [Remembering Lesia Ukrainka]. (1963). Kyiv. 520.

15. Tobler, A. (1872). Die fremdem Worter in der deutschen Sprache. Basel, 122.

16. Ukrainka, Lesya. (1975-1979). Tvori v 12-ti tomah. [Works in 12 Volumes]. Kyiv: Naukova dumka.

17. Funktsionuvannya latinizmiv u suchasnyj polskij zagalholiteraturnij movi [Functioning of Latinisms in Modern Polish Literary Language]. (1986). Dialektika formi i zmisti v movi i literaturi: Tez.dokl.usesoyuz.konf. Leningrad, cherven 1986. Tbilisi, 167-169.

18. Shynkaruk, V. D. (2020). MD-structures with the Subordinate Explanatory Relationships in Latin Language. International journal of philology, 11 (3), 6-12.

19. Yuschuk, I. P. (2003). Ukrainska mova. [Ukrainian Language]. Kyiv: Libid, 640.

LATINISMS AS A SOURCE FOR ENRICHMENT OF LESIA UKRAINKA'S LANGUAGE IMAGE OF ART

V. D. Shynkaruk

Abstract. The article analyses Latinisms which constitute a significant part of Lesia Ukrainka's works and enrich her vocabulary. Author substantiates that Latin remains the key source of lexical borrowings which belong to the terms of the general European culture for both Ukrainian and most European languages. Words of Latin origin represented in semantic blocks, corresponding to a particular space in conceptual and linguistic world pictures were collected and grouped from Lesia Ukrainka's works. Author determined the peculiarities of Latin words in the language of Lesia Ukrainka's works and analyzed the most frequently used terms formed by means of Latin word-building elements and investigated their semantics and formal structure. Latinisms are a large part of Lesia Ukrainka's vocabulary and enrich her word arsenal. Lesia Ukrainka by means of her genius sense collected such foreign words which were only of urgent need. Using Latinisms is caused by the sense of proportion, deep understanding of necessity to use particular Latin words, terms and eloquent expressions which were distinctive features of Lesia Ukrainka's writing style. Determinologization of Latinisms demonstrated by epistolary texts shows the peculiarities of their usage in Ukrainian literature of those times. Semantically these Latinisms are used for nomination of terms from social-political, educational-scientific, financial-economic, literary and law spheres of life, belonging to the bookish lexicon.

Keywords: Latinisms, words of Latin origin, Ukrainian language, Latin language, lexical composition of language, lexical borrowings, language of Lesia Ukrainka's works, language picture of Lesia Ukrainka's art, Latin terms.

**ЕТНОЛІНГВОКУЛЬТУРНА ПРИРОДА КОНЦЕПТУ «ВОДА»
В «ЛІСОВІЙ ПІСНІ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Т. П. ВІЛЬЧИНСЬКА, доктор філологічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

E-mail: tetyana_v@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4881-6132>

О. К. ВІЛЬЧИНСЬКИЙ, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

E-mail: vilchuk2008@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8369-1692>

Анотація. Стаття присвячена аналізу концепту «вода» в українському мовно-культурному просторі, що виконувався на матеріалі поетичного драматичного тексту Лесі Українки. З огляду на вагоме значення етнокультурних концептів загалом та важливість концептуалізованого образу води в українській національній культурі зокрема, тема запропонованої розвідки є актуальною. Її метою було з'ясувати етнолінгвокультурну специфіку концепту «вода» в драмі-феєрії «Лісова пісня», що є яскравим прикладом модерного тексту, в якому органічно поєдналися романтична фантастика і реальність. Встановлено, що досліджений концепт характеризується розгалуженим номінативним полем, семантико-когнітивною багатогранністю, є аксіологічно маркованим. Доведено, що його семантичну структуру визначає поєднання смислів, властивих концепту в українській етнолінгвокультурі та індивідуально-авторській мовотворчості. У проаналізованому тексті він є амбівалентним, бо конотує, з одного боку, почуття радості, захоплення, а з іншого – суму, болю, туги, спричинені позитивним і негативним ставленням народу до водної стихії. Специфіка ліневалізації простежується також у використанні його вербалізаторів у структурі різних тропейних одиниць – метафор, епітетів, порівнянь тощо. Загалом мовна об'єктивація концепту «вода» у мовотворчості Лесі Українки продемонструвала широкі потенції в інтерпретації одного з архетипних концептів на національному ґрунті, що передбачає його подальше ґрунтовне студіювання як у мовотворчості Лесі Українки, так й інших письменників.

Ключові слова: концепт, концептуалізований образ води, українська етнолінгвокультура, поетичний драматичний текст, Леся Українка.

Актуальність дослідження. Студіювання в XXI столітті архетипних понять, спільних для великої частини людності, в окремій культурі з позицій нових підходів у лінгвістиці є перспективним, оскільки дає змогу пізнати етнопсихологічні засади національного світосприйняття, закладає підвалини відтворення мовної картини світу. Запропоноване дослідження спирається насамперед на досягнення лінгвокультурології, лінгвокогнітивістики, етнолінгвістики та вибудоване на їх перетині. Етнолінгвокультурологічний аспект наукових студій передбачає вивчення впливу на мовну систему загальної культури й менталітету етносу. Передусім це стосується етнокультурних концептів, пов'язаних із народними звичаями, переказами, віруваннями, традиціями – усім тим, що підтримує історичну пам'ять. До таких належить й етнокультурний архетипний концепт «вода», що об'єктивує цінне для народної культури поняття та привертає увагу своєю внутрішньою глибиною. Тому уся сукупність образів,

символів, міфів, пов'язаних з універсумом «вода», є потужною базою для концептуалізації, що й визначає дослідницький інтерес.

У пошуках опосередкованих зв'язків між концептами з позицій народного світобачення, з урахуванням особливостей психіки, традицій, звичаїв і вірувань, властивих українському етносу, важливе місце посідають твори національної класичної літератури, зокрема XIX – початку XX ст. Адже саме в цей період українська художня проза, поезія й драматургія набули загальнонародного, загальнонаціонального характеру, подали високі зразки художньої майстерності, виявили глибинні, часом потаємні, до кінця не пізнані особливості української душі. Тому в пошуках художнього дискурсу, що передає концептуальні засади народного світовідчуття, на нашу думку, виправдано звертатися до творчості таких письменників, як Леся Українка, спадщина якої викликає неабиякий інтерес не лише літературознавців, а й мовознавців, адже її

мовотворчість – визначне явище в розвитку української літературної мови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. «Згустком» уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань сьогодні вважають концепт як одиницю колективного знання, що спрямовує до вищих духовних цінностей, має мовне вираження та позначена етнокультурною специфікою [1, с. 65]. Дослідження концептів протягом останніх десятиліть залишається пріоритетним напрямком у сучасному вітчизняному і зарубіжному мовознавстві. Їх вивченню присвячені праці М. Алефіренка, А. Вежбицької, С. Жаботинської, В. Жайворонка, І. Голубовської, В. Іващенко, В. Карасика, О. Кубрякової, В. Маслової, З. Попової, Т. Радзівської, О. Селіванової, М. Скаб, Н. Слухай, Ю. Степанова, Й. Стерніна, Р. Фрумкіної, Г. Яворської та ін. Передусім наукові зацікавлення викликають етнокультурні концепти, якими відрізняються національні культури і мови. За словами В. Жайворонка, це так звані ментальні одиниці, виражені словом, за яким «стоїть не лише реалія, а її образ або символ, що постають у тому чи тому етнокультурному просторі» [2, с. 10].

Водночас вербалізовану в художньому творі ціннісно значущу ментальну одиницю індивідуально-авторської картини світу, що презентує як загальноприйнятні знання, так і суб'єктивний авторський досвід переживання дійсності, прийнято тлумачити як художній (поетичний) концепт. Він є частиною культурної спадщини, характеризує національну картину світу того народу, до якого належить письменник, та виступає засобом моделювання художньої (поетичної) картини світу. Такий концепт певною мірою зберігає риси поетичного образу, зокрема його основну характеристику – поєднує в собі об'єктивно-пізнавальне та суб'єктивно-творче начала, частіше з перевагою останнього. Погоджуємося з В. Кононенком, що літературно-художнє, передусім поетичне, мовлення з його тяжінням до узагальнень і абстрагованих понять надає широкі можливості для вивчення контекстного вживання найменувань, що здебільшого є заголовковими позначеннями концепту й утворюють довгі ряди асоціативних зв'язків, оцінних характеристик тощо [4, с. 21]. Концепти в художньому тексті досліджували Т. Вільчинська, К. Голобородько, В. Кононенко, Т. Космеда, О. Маленко, В. Ніконова, А. Приходько та ін.

Концепт «вода» реалізує архетипні уявлення про один із складних і суперечливих першоелементів буття, через який об'єктивуються поняття життя і смерті, плинності часу, відродження і забуття та ін. Отож, у свідомості людини представлені

аксіологічно протилежні концептуальні ознаки води, які помітно увиразнюються в художньому тексті. Міфологічні уявлення українців про воду неодноразово були предметом дослідження в культурологічному аспекті, оскільки культ води як джерела життя посідав вагоме місце в їхньому житті. З позицій лінгвокультурології специфіку вербалізації відповідного концепту вивчали О. Антонюк, Н. Венжинович, О. Слюніна, О. Снитко та ін.

Щодо творчості Лесі Українки, яка багато в чому визначає розвиток модерністських тенденцій у літературі кінця XIX – початку XX ст., означивши на рубежі віків увагу до нових цінностей, нових філософських, буттєвих проблем, то вона, безперечно, неодноразово перебувала в центрі наукових зацікавлень. Проте частіше науковці акцентують увагу на ролі письменниці в історії української літератури (М. Зеров, С. Єфремов, М. Неврлий, І. Дзюба, О. Бабишкін, О. Баган, Л. Полушкіна, І. Бетко, Г. Гарджилова, Л. Демська, Я. Поліщук та ін.), тоді як літературно-естетичний погляд на її новаторство обов'язково має бути доповнений з'ясуванням мовного феномена (І. Бабій, Т. Вільчинська, Н. Данилюк, А. Матусяк, Л. Невідомська та ін.).

Метою дослідження є з'ясувати етнокультурну специфіку концепту «вода» та особливості його лінгвалізації в поетичній драматичній творчості Лесі Українки.

Матеріали і методи дослідження. Матеріалом послужила драма-феєрія «Лісова пісня». Зазначимо, що питання нового, модерного, мистецтва для Лесі Українки було дуже важливим. Його естетичне і культурне обґрунтування займало авторку і теоретично, і практично. За словами Л. Кулінської, уся творча спадщина Лесі Українки варіює і розгортає проблематику не об'єктивного історичного характеру, а питання дискурсивні, проблематику, пов'язану з характером, змістом, формою, підтекстом і контекстом людського існування та спілкування [5, с. 66]. І хоча геніальна українська письменниця Леся Українка створила багато значущих художніх текстів – ліричних віршів, поем, драм, одним із найулюбленіших нею самою творів, який одразу високо оцінили її сучасники, який живе повнокровним життям і сьогодні, є драматична поема-казка «Лісова пісня». Написана влітку 1911 р., вона протистояла занепадницькій, ренегатській, літературі. Матеріалом, що ліг в основу написання твору, були, за свідченням самої Лесі Українки, волинські казки, перекази, пейзажі, що увійшли в її свідомість ще з раннього дитинства. Звідси і демонологічні істоти, і персоніфіковані природні сили, що

живуть і діють поруч з персонажами, взятими із життя волинського села. Фантастичне тісно переплітається з реальним, утворюючи своєрідний органічний сплав романтичної фантастики і реальності. Тому колоритними в «Лісовій пісні» виступають усі образи, серед яких своєю концептуальною навантаженістю виділяється образ води.

У статті застосовано як традиційні загальнонаукові **методи** (спостереження, опис, систематизація, класифікація, узагальнення), так і спеціальні лінгвістичні (компонентний, семантичного і контекстуального аналізу, лінгвостилістичний), а також окремі прийоми концептуального аналізу для виявлення глибинних характеристик досліджуваного концепту.

Результати дослідження. Кожен народ, як відомо, сприймає довкілля відповідно до своєї «мережі координат», в основі якої лежить національна культура. Ці «координати» можуть бути виявлені лише шляхом комплексного аналізу концептів у мові, фольклорі, художній літературі, засобах масової інформації тощо. Зазначимо, що основним репрезентантом досліджуваного концепту в українській загальномовній традиції є лексема *вода*, яка в сучасній українській мові є полісемантичною і функціонує насамперед у таких значеннях: «прозора, безбарвна рідина, що утворює річки, озера і таке ін...»; «водна поверхня річок, озер тощо; рівень води в них»; «водна маса джерел (також підземних, озер, річок, її потоки, хвилі)» та деяких інших [8, с. 716].

Подібні значення реалізуються і в українських фольклорних текстах, де насамперед акцентується увага на асоціативних зв'язках води з такими поняттями, як: «неприємність», «небезпека», «наполегливість», «щось не варте довіри», «марна справа», «надійний сховок», «уособлення бідності», «предмет першої необхідності», «перешкода, яку потрібно подолати» [6, с. 456].

Помітно розширюють уявлення про архетипний образ води відомості, представлені в різних лексикографічних джерелах, зокрема міфологічних, етнолінгвістичних словниках, словниках символів тощо. Так, в одному з вказаних джерел зазначається, що вода є уособленням першоматерії; плодючості; початку і кінця всього суцього на Землі; Праматері Світу; інтуїтивної мудрості; у християнстві – символ очищення від гріхів в обряді хрещення; смерті і поховання; життя і воскресіння з мертвих; чистоти і здоров'я; чесності й правдивості; кохання; сили; дівчини та жінки [3, с. 456]. Водночас образ-ідея води в усіх його багатограних виявах і перевтіленнях знаходить дальший розвиток і реалізацію у

близьких поняттях річки, моря, океану, струмка тощо.

Проведене дослідження також засвідчило когнітивну багатогранність відповідного концептуалізованого образу в «Лісовій пісні» Лесі Українки. Його номінативне поле включає такі назви, як: *вода: Русалка спустилася в воду по плечі і, жалібно всміхаючись, дивиться вгору на батька* [7, с. 310]; *озеро: Саме озеро – тиховодне, вкрите ряскою та лататтям, але з чистим плесом посередині* [7, с. 330]; *море: За темними борами, та за глибокими морями, та за високими горами то єсть там дивний-предивний край, де панує Урай* [7, с. 377]; *океан: Мене на поміч кличе Океан, щоб не спило і в нього сонце* [7, с. 349]; *струмок (струмочок): Таж він тебе занастив би тільки, потяг би по колючому ложиську струмочка лісового, біле тіло понівечив та й кинув би самотню десь на безвідді* [7, с. 357]; *роса: Я обізвуся до них шелестом тихим вербової гілки, голосом ніжним тонкої сопілки, смутними росами з вітів моїх* [7, с. 369]; *дощ (дощик): Починає крапати дрібний дощик, густою сіткою заволікає галяву, хату й гай* [7, с. 387]; *сльози: Якби я мала живуці сльози, я б зросила землю, барвінок би зросила невмирущий на сій могилі* [7, с. 398] та деякі інші, представлені рідше, на зразок: *бризки, водоспад, хвиля, хмара, град, лід, піна, плескіт, потік, прибій, приплив, ставок, течія*, напр.: *Потім від сильнішого пориву вітру хмари дощові розходяться і видко ліс...* [7, с. 367].

Сюди належать і похідні лексеми *водяний, водний, водянистий* та ін., вжиті в різних граматичних формах: *Нерідний він, хоч водяного роду* [7, с. 356].

У творчості Лесі Українки концепт «вода» реалізує передусім семантику, пов'язану з фоново-енциклопедичним розумінням води, зокрема як «водної маси»: *Хвилює воду ще більше, поринає і виринає, мов шукаючи щось у воді* [7, с. 62]; «окресленої в просторі»: *Не смій мені зринати три ночі місячні поверх води!* [7, с. 349]; *Ти сюдою, я тудою, а зійдемося над водою!* [7, с. 339]; «рідина, що забезпечує втілення спраги»: *Зараз... я піду...от тільки... тільки... ще води нап'юся!* [7, с. 483].

Проте специфіку концепту засвідчують насамперед ті смисли, в яких об'єктивуються уявлення про демоносилу, пов'язану з водною стихією – Водяника, русалок, потерчат, на зразок: «водна субстанція, підвладна Водянику»: *В моїй обладі вода повинна знати береги* [7, с. 359]; «місце локалізації демоносили»: *Той, що живе у воді, непомітно ховається в воду* [7, с. 347]; «стихія, наділена надприродною силою»: *От і розбіглася на морі супротивна хвиля, а з теї*

хвилі вилетіли коні, як жар, червоні, у червону коляску запряжені... [7, с. 367].

У творчості Лесі Українки концепт «вода» об'єктивує також низку символічних значень, мотивованих насамперед розумінням води в українській етнотрадиції, зокрема таких: «та, що асоціюється з волею»: *Місточки збиваю, всі гребельки зриваю, всі гатки, всі запруды, що загатили люди, – бо весняна вода, як воля молода!* [7, с. 362]; «символізує сталість, постійність»: *Татусю! не може пара згинутти, бо з пари знову зродиться вода* [7, с. 367]; «очищення»: *Я їх топлю, щоб вимити водою той дух ненавидний* [7, с. 341]; «кохання»: *Кохання – як вода, – плаве та бистре, рве, грає, пестить, затягає й топить* [7, с. 364]; «уособлює життєдайну силу»: *Тут як з води росте – та ж дощі!* [7, с. 387]; «чистоту, красу та здоров'я»: *Зіб'ю всю вашу воду, таки знайду ту вроду!* [7, с. 353]; є «темпоральним маркером»: *Вода ж не держить сліду від рана до обіду...* [7, с. 345] та «пов'язана з вогнем»: *Діти бігають з коновками до води, заливають вогонь, але він іще дужче розгоряється...* [7, с. 388].

Вода як один із найдавніших архетипів символізує Праматір всього живого, передусім силу дівчини й жінки – земних відображень Води-Праматері, господині Всесвіту. У творі відповідні уявлення експлікуються через образ Русалки Водяної, яку Леся Українка неспроста називає *водяною царівною*: *...бо водяній царівні нема на світі рівні!* [7, с. 343] і яка тісно пов'язана з іншими демонологічними образами, пор.: *Се ти мене отак держати будеш, як Водяник Русалку?* [7, с. 350].

Зауважимо, що образи Водяника, Перелесника, «Того, що греблі рве» помітно розгортають семантику досліджуваного концепту. Це засвідчує в його структурі компонент «які загрожують водоймам»: *Русалка наближається до нього, він круто відвертається від неї, виром закрутивши воду* [7, с. 344] або *Навесні він нуртує, грає, рве, зриває з озера вінок розкішний, що цілий рік викохують русалки... староцям моїм спокій руйнує* [7, с. 346].

Як бачимо, концепт «вода» є амбівалентним, з одного боку, він конотує відчуття радості, захоплення, а з іншого – суму, болю, туги. Амбівалентність концептуалізованого образу води, спричинена позитивним і негативним ставленням до нього українського народу.

Чимало концептуальних смислів простежуємо в контекстах з іншими вербалізаторами. Помітно виділяється в цьому плані назва *озеро*, з якою пов'язані такі смисли: «те, що усвідомлюється як місце зустрічей, насамперед закоханих (специфічно окреслений

водний простір з галявиною, берегом, очеретом)»: *Дійшовши до берега озера, Лукаш зупинився* [7, с. 311]; *Мати йде через галяву до озера і криється за очеретом* [7, с. 353]; «місце, що навіює сумні спогади, смуток, печаль»: *Мавка підводиться і тихою, наче втомленою, походою йде до озера, сідає на похилену вербу, склоняє голову на руки і тихо плаче* [7, с. 363]; «сакральний локус, пов'язаний із демонологічною силою»: *Потерчата поринають в озеро* [7, с. 343]; *Мара подається назад до озера і зливається з туманом* [7, с. 329]; «персоніфікована істота»: *Спить озеро, спить ліс і очерет* [7, с. 319].

Щодо назви *море*, то вона у драмі-феєрії реалізує насамперед фольклорне розуміння відповідного образу: *За темними борами, та за глибокими морями, та за високими горами то єсть там дивний-предивний край...* [7, с. 330].

Концепт «вода» у поетичній драматичній творчості Лесі Українки представлений, як уже зазначалося, і назвою *струмок (струмочок)*, що об'єктивує у досліджуваному тексті передусім її загальнономове значення «водний потік»: *Галява скраю переходить в куп'я та очерети, а в одному місці в яро-зелену драговину – то береги лісового озера, що утворилося з лісового струмка* [7, с. 343]; рідше – авторське, як-от «локус демоносії»: *Кидається в лісовий струмок і зникає* [7, с. 339]. Об'єктивацію індивідуально-авторського світобачення демонструють також контексти з різними образними засобами, а саме: метафорою: *Таж він тебе занастив би тільки, потяг би по колючому ложиську струмочка лісового...* [7, с. 310]; порівнянням: *У тебе голос чистий, як струмок, а очі – непрозорі* [7, с. 335]; персоніфікацією: *Струмок той вибігає з гущавини лісу, впадає в озеро...* [7, с. 342].

Помітно розширюють семантику концепту «вода» смисли, пов'язані з вербалізатором *сльози*, що вживається на позначення плачу, ридання, через який експлікується семантика горя, туги, печалі, страждання, напр.: *Ронила сльози дрібні, збирала в кінви срібні, без любої розмовоньки сповнила вщерть коновоньки...* [7, с. 434]; *Мавка, зачарована, тихо колишеться, усміхається, а в очах якась туга, аж до сліз* [7, с. 319]. Проте сльози в драмі Лесі Українки символізують не тільки смуток і тугу, але є і символом надії, життя, відродження: *Не рони, вербо, сліз над водою, буде ж, матусенько, милий зо мною!..* [7, с. 344] або *Якби я мала живуці сльози, я б зросила землю, барвінок би зростила невмирущий на сій могилі* [7, с. 475]. Загалом концепт «вода» несе в собі загальну авторську ідею про рух і розвиток світу в різних його проявах.

Нерідко письменниця послуговується назвою *роса*, що виступає компонентом численних атрибутивних синтагм: *Ні-бо! то роса вечірня* [7, с. 320] або ж *Ще змиють їх холодні роси!* [7, с. 227].

Знання Лесею Українкою усної народної творчості підтверджують поетичні контексти з вербалізатором *дощик*, що виступає то у складі традиційних фольклорних синтагм (*дрібний дощик*), то в авторських розгорнутих (*друг одвічний, щирий приятель осінній дощик*), пор.: *Починає накрапати дрібний дощик, густою сіткою заволокає галяве, хату й гай* [7, с. 363] та *А мені, якби не помагав мій друг одвічний, мій щирий приятель осінній дощик, прийшлося би згинуть з парою!* [7, с. 347].

Для комплексного дослідження етнолінгвокультурної природи концепту «вода» важливим є аналіз дистрибутивних особливостей назв на його позначення. Поєднання лексеми *вода* з прикметниками та дієсловами в тексті набуває додаткового (частково жанрово зумовленого) значення, а отже, виявляє нові складники змістової мозаїки концепту. Ад'єктиви, ужиті при лексемі *вода*, у прямому значенні характеризують здебільшого її фізичні властивості (*холодна вода, тепла вода*), хоча нерідко подібні словосполучення набувають і додаткового змісту, напр.: *Де тоді гасає, коли жадібне сонце воду п'є із келиха мага, мов гриф неситий, коли від спраги никне очерет, зоставшись на березі сухому, коли, вмираючи, лілеї клонять до теплої води голівки в'ялі?* [7, с. 347]; *Потім, на світанні, як біляві хмари стануть покрай неба, мов ясні отари, що холодну воду п'ють на тихім броді, ми спочинем любо..* [7, с. 326]. Щодо синтагми *тиха вода*, то вона символізує спокій, об'єктивуючи семантику застереження від небезпеки: *Хто тут бентежить наші тихі води?* [7, с. 346]. Послуговується авторка і словосполученням *сонна вода*: *Кинувшись з потоку в озеро, він починає кружляти по плесі, хвилюючи його сонну воду...* [7, с. 342].

Вода в «Лісовій пісні», як і в українській етнокультурі, має магічні властивості – може бути живою, цілющою та мертвою (жива та мертва вода). Як сакральна субстанція, вона, з одного боку, символізує життєдайну силу, а з іншого – смерть, пор.: *Якби я мала живуці сльози, я б зросила землю, барвінок би зросила невмирущий на сій могилі* [7, с. 398] і *Я спала сном камінним у печері глибокій, чорній, возкій та холодній, ... і виття протягле, дике сумно розіслалось по темних, мертвих водах і збудило між скелями луну давно померлу...* [7, с. 373].

Значною мірою семантику концепту «вода» в художній картині світу Лесі Українки увиразнюють численні тропеїчні одиниці з

різними номенами на його позначення, серед яких у контекстах переважають персоніфікації: *Бо він був ніжний, той весняний легіт, співаючи, їй розвивав листочки, милуючи, розмаяв їй віночка і, пестячи, кропив росю косу...* [7, с. 365]; епітети, в тому числі й метафоричні: *Я обізвуся до них шелестом тихим вербової гілки, голосом ніжним тонкої сопілки, смутними росами з вітів моїх* [7, с. 369]; порівняння: *Я вільна, як вода!* [7, с. 359].

Вміло використовує письменниця в «Лісовій пісні» і засоби інтимізації мови для передачі відповідних переживань, настроїв тощо (*водиченька, струмочок*); і градацію (*вода – возка, глибока, холодна, чорна, вона – нуртує, грає, рве, зриває*); тонко й уміло поєднує зорові образи, кольорову гаму (колір весняної води – *жовто-каламутний, забруднений піском і глиною, в дрібних бурхливих струмочках*, а потім – *ясно-блакитний* чи *блідо-блакитний*).

Загалом, щоб донести до читача ідею твору, Леся Українка широко використовує в «Лісовій пісні» різноманітні засоби художнього зображення. Так, важливу роль у творі відіграють пейзажі, які авторка подає в ремарках до кожної дії, а також у самому тексті п'єси. Пейзажі тут не лише тло, вони створюють певний настроєвий супровід до дії, допомагають розкрити характери персонажів, мотивувати їхні вчинки, рухають дію п'єси. Це надзвичайно поетичні, образні малюнки, по суті, невеличкі поезії в прозі, що мають свій стиль, свій ритмічний лад, напр.: *Містина вся дика, таємнича, але не понура, – повна ніжної, задумливої поліської краси... На озері туман то лежить пеленою, то хвилює од вітру, то розривається, odkриваючи бідо-блакитну воду* [7, с. 352].

Висновки і перспективи. Таким чином, українські етнооявлення про воду набули в драматичній поетичній творчості Лесі Українки концептуального значення, засвідченого семантико-когнітивною природою відповідного концепту. Проведені спостереження підтвердили важливу роль концепту «вода» в українській національній культурі. Механізм формування індивідуально-авторських смислів зумовив семантичні зміни у структурі традиційного значення. Чинниками творення семантики та появи символічних значень у поетичному мовленні письменниці стали насамперед етнокультурний контекст, світоглядні позиції авторки, провідні тенденції в розвитку української та світової літератури.

Аналіз етнолінгвокультурної природи концепту «вода» в «Лісовій пісні» засвідчив, що він характеризується розгалуженим номінативним полем, семантико-когнітивною багатогран-

ністю, є аксіологічно маркованим. Встановлено, що його семантичну структуру визначає поєднання смислів, властивих цьому концепту в українській етнолінгвокультурі та індивідуально-авторській мовотворчості. Він є амбівалентним, бо конотує, з одного боку, почуття радості, захоплення, а з іншого – суму, болю, туги, спричинені позитивним і негативним ставленням народу до водної стихії. Специфіка лінгвалізації концепту «вода» простежується також у використанні його

вербалізаторів у структурі різних тропеїчних одиниць – метафор, епітетів, порівнянь тощо.

Загалом мовна об'єктивізація концепту «вода» у мовотворчості Лесі Українки продемонструвала широкі потенції в інтерпретації одного з архетипних концептів на національному ґрунті, що передбачає його подальше ґрунтовне студювання як у мовотворчості Лесі Українки, так й інших письменників.

Список використаних джерел

1. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании. *Филологические науки*. 2001. №1. С. 64–72.
2. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: нариси. Київ: Довіра, 2007. 262 с.
3. Керлот Х. Э. Словарь символов: [Мифология. Магия. Психоанализ: Перевод]. Москва: REFL-book, 1994. 608 с.
4. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу: монографія. Київ; Івано-Франківськ, 2004. 248 с.
5. Кулінська Л. П. У світі ідей та образів: особливості поетики драми Лесі Українки. Київ, 1971. 221 с.
6. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість. [3-є вид.]. Київ : Знання, 2005. 591 с.
7. Леся Українка. Твори в 5 т. Київ: Держ. літ. видав., 1956. Т. 5. 611 с.
8. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (гол.) та ін. Київ : Наукова думка, 1970. Т. 8.

References

1. Vorkachev, S. G. (2001). *Lingvokul'turologiya, yazykovaya lichnost', kontsept: stanovleniye antropotsentricheskoy paradigmy v yazykoznanii* [Linguoculturology,

linguistic personality, concept: the formation of an anthropocentric paradigm in linguistics]. *Philological sciences*, 1, 64-72.

2. Zhayvoronok, V. V. (2007). *Ukrainska etnolinhvistyka: narysy* [Ukrainian ethnolinguistics: essays]. Kyiv: Dovira, 262.

3. Kerlot, H. E. (1994). *Slovar' simvolov: [Mifologiya. Magiya. Psikhooanaliz: Perevod]. [Dictionary of symbols: [Mythology. Magic. Psychoanalysis: Translation].* Moscow: REFL-book, 608.

4. Kononenko, V. I. (2004). *Kontsepty ukrainskoho dyskursu: monohrafiia* [Concepts of Ukrainian discourse: monograph.]. Kyiv; Ivano-Frankivsk, 248.

5. Kulynska, L. P. (1971). *U sviti idei ta obraziv: osoblyvosti poetyky dramy Lesi Ukrainky* [In the world of ideas and images: features of the poetics of Lesya Ukrainka's drama]. Kyiv, 221.

6. Lanovyk, M. B., Lanovyk, Z. B. (2005). *Ukrainska usna narodna tvorchoist. [Ukrainian oral folk art]. [3-ye vyd.].* Kyiv : Znannia, 591.

7. Lesia, Ukrainka (1956). *Tvory v 5 t. [Works in 12 Volumes].* Kyiv: Derzh. lit. Vydav, Vol. 5, 611.

8. *Slovyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols.].* redkol.: I. K. Bilodid (hol.) ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1970. V. 1.

ETHNOLINGUOCULTURAL NATURE OF THE CONCEPT OF "WATER" IN THE "FOREST SONG" BY LESYA UKRAINKA

T. P. Vilchynska, O. K. Vilchynskiy

Abstract. *The article is concerned with the analysis of the concept of "water" in the Ukrainian ethnolinguocultural space, based on the material of the poetic and dramatic text of Lesya Ukrainka. Given the importance of ethnocultural concepts in general and the importance of the conceptualized image of water in the Ukrainian national culture in particular, this issue is currently of great interest.*

The aim of this study is to find out the ethnolinguistic and cultural specifics of the concept of "water" on the material of the spectacular drama "Forest Song", which is a striking example of a modern text, which organically combines romantic fiction and reality. To identify the in-depth characteristics of this concept the article applies both traditional general scientific methods and special linguistic, including conceptual analysis. As a result of the conducted researches it is established that the concept of "water" in "Forest song" by Lesya Ukrainka is characterized by a branched nominative field, semantic-cognitive versatility, is axiologically marked. It has been found that its semantic structure is determined by a combination of

meanings inherent in the concept in Ukrainian ethnolinguistic culture, and individual-authorial language creation. As for the axiological labeling of this concept, it is ambivalent, because it connotes, on the one hand, feelings of joy, admiration, and on the other - sadness, pain, longing, caused by the positive and negative attitude of the people to the water element. The specificity of lingualization can also be traced in the use of names to denote it in the structure of various tropical units - metaphors, epithets, comparisons, and so on. The results indicate that the linguistic objectification of the concept of "water" in Lesya Ukrainka's language has shown wide potential in the interpretation of one of the archetypal concepts on a national basis, which involves further thorough study of this concept and similar in Lesya Ukrainka's and other writers.

Keywords: *concept, conceptualized image of water, Ukrainian ethnolinguistic culture, poetic and dramatic text, Lesya Ukrainka.*

ЗАПОЗИЧЕНА ЛЕКСИКА У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Г. В. БАЧИНСЬКА, кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
 E-mail: g.bachynska@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6901-613X>

О. С. ВЕРБОВЕЦЬКА, кандидат філологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
 E-mail: Oksana_Werbowetska@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3142-364X>

Анотація. Предметом дослідження є іншомовна лексика у поетичних творах Лесі Українки. Лексична система ідіостилу українських митців постійно перебуває в колі вітчизняних лінгвістів. Проте вивчення мовостилу Л. Українки з погляду реалізації в ньому іншомовних слів є недостатнім. З'ясування специфіки вживання запозичень у поетичних текстах Л. Українки сприятиме глибшому розумінню мово-поетичного і художнього простору її творів. Леся Українка бачила світ в образному світосприйнятті. Воно було у неї настільки всеосяжне й багатогранне, що виявлялося не лише в художньому слові, а й у роботі пензлем, у майстерній грі на фортепіано. Всебічно обдарована, вона добре розумілася на малярстві й архітектурі, на музиці й театральному дійстві.

У своїй поетичній спадщині Леся Українка вживає багато термінів, що є назвами різних музичних інструментів: ліра, мандоліна, тамбурін, арфа, цитра, флейта. Активно вживає Леся Українка музичні терміни, пов'язані з тим, що робить музичний твір досконалим і чарівним: мелодія, тон, ритм, гармонія. Широко побутують в аналізованих поезіях італійські та латинські музичні терміни, як-от: тремоло, трель, бас, прелюдія, такт, нота. Зацікавленість поетеси музикою можна вважати одним із тих чинників, які впливали на досить широке побутування у лексиці її творів музичних термінів. До них належать також: концерт, оркестр, хор та ін. Використовує Леся Українка слова на позначення різновидів пісні: гімн, серенада тощо. Певними музичними термінами Леся Українка називає свої твори: Романс, Жалібний марш. До мистецької термінології зараховуємо слова, що називають різні танці. Наприклад, вальс, гавот, галоп, канкан – старовинні французькі танці. На зв'язок із мистецтвом вказують слова, пов'язані з театром: ложа, куліси. Виявлено в поезії латинське запозичення культура; талант – слово грецького походження.

Встановлено, що серед проаналізованого шару лексики найбільше слів грецького походження, причому засвоїлись вони ще до прийняття християнства і пізніше в XVI-XVII століттях. Зауважимо, що всі запозичення з грецької мови, які потрапляли в українську мову в XVII столітті, здійснювались здебільшого через посередництво інших мов.

Ключові слова: запозичення, лексика, семантика, художній текст, грецизм, латинізм.

Постановка проблеми та зв'язок її з важливими науковими завданнями. Мова художньої літератури є особливою сферою функціонування слів іншомовного походження. Дослідження місця і функцій запозиченої лексики в художній мові актуальне і важливе. Однією із рушійних сил, що забезпечує розвиток мови, є іншомовний вплив, який виявляється у процесі запозичення нових лексичних одиниць. Цей процес, пов'язаний з екстралінгвальними чинниками, відображає мовні контакти, що виникають внаслідок спілкування між носіями мови. Лексика є найбільш рухомою та проникливою до іншомовних запозичень мовною підсистемою. Її відкритий характер і динамізм чітко спостерігається при вивченні мово- стилів письменників та поетів. Вдало використане

запозичення може надати всьому твору відчутного колориту [1, с. 19].

Використовуючи запозичену лексику, майстри слова зображають нові явища у розвитку мовних процесів, які піддаються лінгвістичному аналізу. Вживання запозичених слів у художній літературі зумовлене тим завданням, яке ставить автор, його естетичним смаком і майстерністю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В історії української літературної мови Лесі Українці належить одне із чільних місць. Мовно-художня творчість, її філософські, суспільно-політичні, естетичні погляди постійно привертають увагу дослідників. Особливості індивідуального стилю драматургії поетеси досліджувала С. Привалова, застарілу лексику – Н. Савчук, мову листування аналізувала Л. Лисак,

кольороназви у творчості мисткині були предметом опрацювання Л. Бублейник, полонізи в поетичній спадщині досліджував Н. Місяць. Запозичена лексика у сфері мистецтва та літератури не була предметом спеціальних студій.

Мета запропонованої статті – на матеріалі творів Лесі Українки дослідити роль та функції лексичних запозичень. Метою розвідки зумовлено такі **завдання**:

- висвітлити причини та форми запозичень, дослідити адаптацію іншомовних слів у сучасній українській мові;
- виявити запозичення у сфері мистецтва і літератури та процеси їх асиміляції;
- дослідити роль лексичних запозичень у художній характерології творів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В історії української культури, мови, літератури ім'я Лесі Українки посідає особливе місце. Леся Українка бачила світ в образному світосприйнятті. Воно було у неї настільки всеосяжне й багатогранне, що виявлялося не лише в художньому слові, а й у роботі пензлем, у майстерній грі на фортепіано. Всебічно обдарована, вона добре розумілася на малярстві й архітектурі, на музиці й театральному дійстві.

Будучи всебічно обдарованою особистістю, письменниця сказала своє слово і про мистецтво. Її думки про мистецтво логічно розвивались у статтях, знаходили свій вияв у поезіях, у яких простежуємо багато слів іншомовного походження, що називають поняття, пов'язані з мистецтвом. Серед них найбільш кількісну групу становить музична термінологія. Це зумовлено тим, що Леся Українка з раннього дитинства глибоко й тонко розуміла „мову звуків”. Музика була для неї додатковим джерелом духовної сили, творчого натхнення, неоціненним засобом вираження особистих переживань. Леся була частою гостею у родині відомого композитора М. Лисенка. Вона любила слухати його прекрасну гру на фортепіано. Дуже широким було коло „музичних друзів” Лесі Українки. Серед них – великі композитори минулого – Йоганн Себастьян Бах, Людвіг ван Бетховен, Фридерик Шопен, Роберт Шуман [6, с. 65].

Гра на фортепіано викликала в душі Лесі Українки цілу гаму почуттів. Часто у розмовній мові вона вживала музичні вирази, терміни, порівняння, які, здавалося їй, краще можуть передати те, що вона відчувала. Звідси і така багата музична термінологія поезій Лесі Українки.

У поезії «До мого фортепіано» є італійське запозичення *фортепіано* (італ. *fortepiano*) [2, VI, с. 122]. В «Етимологічному словнику української мови» зазначено, що це «струнний, ударно-

клавішний музичний інструмент». Така семантика властива наведеній лексемі в аналізованому поетичному тексті. Варто зауважити, що у ньому простежується своєрідне уособлення. Адже поетеса звертається до свого улюбленого інструмента як до істоти, друга. У названому вірші письменниця використовує латинський термін *клавіші* (лат. *clavis*) [2, II, с. 452].

„На **клавішах** твоїх швидкий
гучний таночок

Чиясь весела виграє рука” [5, I, с. 68].

У своїй поетичній спадщині Леся Українка вживає багато термінів, що є назвами різних музичних інструментів: *ліра* (грец. *λύρα*) [2, III, с. 265]:

„Настрій свою **ліру**, гучну, невидиму.
Струна струні стиха

нехай промовля” [5, I, с. 162];

„До пісні своєї сумної

На **лірі** вона приграє” [5, I, с. 162];

мандоліна (італ. *Mandolin*) [1, III, с. 380]:

„І підходячи почули

Тихий бренькіт **мандоліни**” [5, II, с. 75];

тамбурин (франц. *Tambourin*) [2, V,

с. 512]:

„І одна з них мов Дебора,

танцювала з **тамбурином**” [5, II, с. 254];

арфа (нім. *Harfe*) [2, I, с. 88]:

„Буйний вітер завоєв, пролетівши,

Але **арфа** ще довго бриніла” [5, I, с. 145];

цитра (грец. *kithara*) [2, VI, с. 253]:

„Батько, гра собі на **цитрі**

Й пісню давнюю веде” [5, II, с. 177];

флейта (нім. *Flöte*, від прованс. *Flaut*) [2, VI,

с. 108]:

„Голос був у неї надземний

І виводив, наче **флейта**” [5, II, с. 123].

Особливо любила Леся Українка звуки органа. Її сестра Ольга згадує, що Леся часто ходила до луцького кафедрального собору, щоб послухати гру на органі. Вона проходила довгим темними коридорами, минаючи насуплених ченців, з острахом дивилась на розмальовані статуї святих. „Вона лише через силу дивилась на ті статуї, а частіше намагалась пройти коридором, не дивлячись на них, до костюлу, щоб послухати гру на органі” [6, с. 65], – писала сестра Ольга. І в поезії „Сон” Леся Українка використала грецьке запозичення *орган* (грец. *ὄργανον*) [2, IV, с. 209] на означення музичного інструмента:

„У сільській убогій церкві

грають *Regiет* **органу**” [5, I, с. 267].

Всі ці слова, які використала поетеса на означення понять – музичних інструментів, функціонують у сучасній українській літературній мові.

Активно вживає Леся Українка музичні терміни, пов'язані з тим, що робить музичний твір досконалим і чарівним: *мелодія* (грец.

μελωδία) [2, III, с. 433], *тон* (грец. *τόνος*) [2, V, с. 596], *ритм* (грец. *ῥυθμός*) [2, V, с. 83], *гармонія* (грец. *ἁρμονία*) [2, I, с. 475].

Словом *мелодія* поетеса часто називає свої ліричні твори: «Єврейські мелодії», «Східна мелодія».

Широко побутують в аналізованих поезіях італійські та латинські музичні терміни, як-от: *тремоло* (італ. *Tremolo*) [2, V, с. 629], *трель* (італ. *Trillo*) [2, V, с. 628], *бас* (італ. *Basso*) [2, I, с. 146], *прелюдія* (лат. *Praeludus*) [2, IV, с. 563], *такт* (нім. *Tact*) [2, V, с. 506], *нота* (лат. *nota*) [2, IV, с. 114].

Багато з іншомовних слів, які використовувала Леся Українка, в сучасній українській мові є невідмінюваними (особливо іменники), наприклад, іменник італійського походження *тремоло*. Він означає „багаторазове повторення одного звука, повторення одного звука або чергування кількох звуків окремо, чи в акордах” [2, V, с. 29]. Таке ж значення фіксує і „Словник української мови”. Поетеса вводить цей термін у порівняння, з якого можна зрозуміти пряме значення слова:

„І туркіт повозів, і людські голоси,
Дзвінки трамваїв, гомін паровозів
Зливаються в одну тремтячу ноту,
Мов **тремоло** великої оркестри” [5, I, с. 145].

Леся Українка любила слухати твори Баха, Моцарта, часто відвідувала концерти та святкові вечори на музичні теми. Саме зацікавленість поетеси музикою можна вважати одним із тих чинників, які впливали на досить широке побутування у лексиці її творів музичних термінів. До них, крім розглянутих, належать також: *концерт* (лат. *concerto*) [2, II, с. 561], *оркестр* (франц. *орхестра*) [2, IV, с. 213], *хор* (грец. *χορός*) [2, V, с. 199] та ін.

Використовує Леся Українка слова на позначення різновидів пісні: *гімн* (лат. *hymnus*) [2, I, с. 514], *серенада* (франц. *serenade*) [2, V, с. 219] тощо. Певними музичними термінами Леся Українка називає свої твори: *Романс* (від франц. *Romance*) [2, V, с. 120], *Жалібний марш* (від франц. *marche*) [2, III, с. 404].

До мистецької термінології зараховуємо слова, що називають різні танці. Наприклад, *вальс* (з нім. *Valser*) [2, I, с. 325] у сучасній українській мові позначає «парний танець»:

"То ж панночка в великому

Вальсі закутилась" [5, I, с. 53].

гавот (*gavotte*) [2, I, с. 448], *галоп* (*gallop*) [2, I, с. 461], *канкан* (*cancan*) [2, II, с. 364] - старовинні французькі танці.

На зв'язок із мистецтвом вказують слова, пов'язані з театром: *лога* (франц. *loge*) [2, III, с. 280], *куліси* (франц. *coulisse*) [2, III, с. 134]. Виявлено в поезії латинське запозичення *культура* (*cultura*) [2, III, с. 138]:

У творчості Лесі Українки широко представлена літературознавча лексика. Це пояснюється тим, що літературна праця була основою у житті поетеси. Вона належала до тих літераторів, які надзвичайно вимогливо ставились до своєї творчості і вимагали такого ж ставлення від інших. Письменниця постійно стежила за розвитком літератури в Україні, досконало вивчала розвій світових літератур. Її глибоко ображало те, що українські літератори повинні шукати собі заробітку по чужих редакціях та видавництвах, не маючи змоги друкувати своє слово на рідній землі.

Серед літературознавчих термінів, що їх вживає Леся Українка в поезіях, переважна більшість – це слова іншомовного походження. Чимало з них стали інтернаціоналізмами, зокрема, слова на означення назв окремих літературних жанрів і різновидів художньої літератури та деякі інші лексеми: *поезія* [2, IV, с. 478]; *поема* [2, IV, с. 478]; *роман* [2, V, с. 478] тощо. Частота вживання цих слів у поезіях досить висока. Майже всі згадані терміноназви були відомі ще в старому українському письменстві XVI-XVIII століть. Зафіксовані вони і в „Словнику української мови” за редакцією Бориса Грінченка. У цьому словнику слово *поезія* подається у двох значеннях:

1) грец. *poiesis* – творчість;

2) твори, написані віршами [4, III, с. 248].

З цими значеннями вживає слово *поезія* і Леся Українка:

„Чи б не міг я з вас собачу шкуру скинути
Й вернути вас **поезії** і людям” [5, II, с. 243];

„Зникла **поезія** чиста
З тої хвилини як
спільна
нудьга почалась” [5, I, с. 314].

У поезіях Лесі Українки широко побутують іншомовні лексеми, що називають певні різновиди віршів. Це зв'язано з тим, що поетеси була добре відома культура багатьох народів світу. В її поетичній спадщині трапляється термін *сонет* (від лат. *sonus*) [2, IV, с. 352]. Словник літературознавчих термінів так трактує значення цього слова:

Старовинна канонічна форма вірша, яка виникла в Італії в XIII столітті; складна строфа з чотирнадцяти рядків п'ятистопного ямба [3, с. 634].

З цим же значенням використовує його і Леся Українка:

„Колись я думала для тебе
на прощання

Увити гарне рондо чи **сонет**” [5, с. 235].

Широко використані в поезіях поетеси італійські та французькі запозичення на означення різновидів вірша:

терцина (італ. *tersina*) – тип трирядкової строфи [3, с. 662]:

„На устенька милої любки дрібні –

Складаю найкращі **терцини**" [5, II, с. 135];

станс (італ. stanza) [3, с. 639]; *канцона* (італ. canzona) [3, с. 329]; *мадригал* (італ. madrigal) [3, с. 428]; *рондо* (франц. rondeau) [3, с. 603]; *епіграма* (грец. epigramma) [3, с. 233].

Всі ці слова вміщені в одинадцятитомному „Словнику української мови”.

Грецьке запозичення *епіграма* (επίγραμμα) він фіксує у двох значеннях:

1. У стародавніх греків віршований напис на храмах та постаментах статуй.

2. Тип сатиричного вірша.

Українська письменниця вводить в поетичні тексти цей термін саме в значенні „сатиричного вірша”:

„А тепер, коли для мене

Жартом злим кінчиться драма,

І от-от зірватись має

Гостра, зловна **епіграма**” [5, I, с. 154].

Терміном грецького походження *ідилія* (εἰδύλλιον) [3, с. 292] поетеса часто називає свої твори: „Гірська ідилія” [5, II, с. 177]. Це запозичення одержало поширення в українській мові у XVIII столітті через посередництво французької мови.

Знаходимо в поезії Лесі Українки грецьке запозичення *драма* (δρᾶμα) [3, с. 209]. Згаданий „Словник української мови” фіксує чотири варіанти значення цього слова. Леся Українка використовує слово *драма* тільки у переносному значенні:

„Чи сумно вам, чи радісно читать

Оповідання про велику **драму**” [5, I, с. 184].

У переносному значенні трапляється в поезіях запозичення *пародія* (від грецького παρωδία) [3, с. 522].

„Мов **пародія**, за ними

На худих мізерних шкапах

Їхав гурт комедіанський

Смішно вбраного жіноцтва” [5, I, с. 228].

Говорячи про вживання Лесею Українкою іншомовних слів у переносному значенні, зауважимо, що поетичні образи вона творить на основі переносного вживання переважно іменників іншомовного походження.

Аналізуючи іншомовну лексику поезій Лесі Українки, спостерігаємо, що вона використовувала іншомовні слова у кількох значеннях. Це насамперед стосується прикметників та їх похідних із запозиченим основами. Зокрема, прикметник *романтичний* (від франц. romantique) [2, с. 121] у поезіях трапляється у такому значенні, як:

„той, що стосується романтизму” –

„Мальовані дивно куліси я має

У стилі зовсім **романтичним**” [5, II, с. 158].

А прислівник *романтично* походить від

цього прикметника з іншим значенням: „привабливий, незвичайний” –

„Погляд їх блищить, – дивують:

„Як цвіте все **романтично**?” [5, II, с. 140].

Леся Українка читала багато літератури зарубіжних авторів, була добре ознайомлена з різними жанрами літератури. Тому в її поезії активно побутують слова на означення жанрів художньої літератури: *комедія* (дав.-гр. κωμῳδία kōmōidia, від κῶμος kōmos «веселоці, весела процесія» та ὥδη didē «спів») [3, с. 356]; *трагедія* (грец. tragoedia, буквально: козлиня пісня) [3, с. 675]; *балада* (франц. ballade, від лат. ballare – танцювати) [3, с. 75]; *поема* (грец. ποίησις poiesis) [3, с. 541]; легенда (лат. legenda – те, що слід прочитати) [3, с. 386].

Заслуговує на увагу і те, що поетеса поряд із словами-іменниками активно вживала і прикметники, утворені від цих іменників.

Запозичення *легенда* (лат. legenda – те, що слід прочитати) [3, с. 386] Леся Українка використовує в значенні „оповідання або народного сказання про якісь події чи життя людей, оповите казковістю, фантастикою”. Цей термін походить від латинського іменника у формі множини. При запозиченні це слово стало в українській мові іменником жіночого роду:

„Колись отак розказує **легенда**, –

Хустиною святая Вероніка

Зібрать хотіла сльози й під Христа” [5, I, с. 262];

В аналізованих текстах виявлено і прикметник *легендарний*, утворений від іменника *легенда*:

„Є така країна гарна

Хоч дехто каже **легендарна**” [2, с. 340].

У поетичній спадщині Лесі Українки функціонують також іншомовні літературознавчі терміни, пов'язані з письменницькою діяльністю, зокрема, багато слів, що стосуються письменницької діяльності, оформлення художніх творів, наприклад: *пролог* (грец. πρόλογος – передмова) [3, с. 563]; *епілог* (грец. ἐπίλογος – післяслів'я) [3, с. 234]; *монолог* (дн.-грец. μόνος – один і λόγος – слово, вчення) [3, с. 465].

Словник української мови подає запозичення *епілог* в значенні заключної частини літературного твору, в якій розповідається про подальшу долю героїв.

Леся Українка використовує ці терміни з певною метою. Так, закінчуючи той чи інший твір, письменниця не тільки прагне, щоб читач сам домислював долю її героїв, а в деяких випадках подає *епілог*, у якому сама розповідає, як далі склалось життя її героїв. Протилежну роль виконує *вступ*, що подекуди додається до поезій, який авторка називає *прологом*. Зафіксовано і запозичення *монолог*, що означає в сучасній українській літературній

мові мову літературного твору, звернену до самої себе.

У поезіях Лесі Українки виявлено слова іншомовного походження, що називають поняття, пов'язані з написанням літературного твору, з літературною працею, а також із певними мовними формами втілення художнього змісту, засобами словесного мистецтва: *тема* (грец. θέμα – основа) [3, с. 662]; *сюжет* (фр. *Sujet* – тема, предмет, від лат. *Subjectum* – підмет, суб'єкт) [2, V, с. 493]; *факт* (лат. *factum* – зроблене) [3, VI с. 66]; *коментар* (від лат. *commentarium* – записки, тлумачення) [3, с. 358]; *жаргон* (франц. *jargon* – «незрозуміла мова»; «безглуздя») [3, с. 256]:

Всі ці терміноназви сьогодні функціонують у складі сучасної української літературної мови, їх фіксують словники. Часто слова, які нині належать до полісемантичних, Леся Українка використовувала тільки в одному значенні. Наприклад, у „Словнику української мови” зафіксовано кілька значень лексеми *тема* (СУМ, II, 66). Поетеса вживає це слово лише в одному значенні:

„Кожний раз звертав на **тему**,
Що культура дістається
Лиш в мандрівках” [5, I, с. 24].

Активно використані Лесею Українкою

Список використаних джерел

1. Василенко Д. В. Арабські запозичення в сучасній англійській мові. *Наукові записки. Серія філологічна*. 2013. С.10-12.
2. Етимологічний словник української мови. В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К., Наукова думка, 1982-2012.
3. Літературознавчий словник-довідник. К.: ВЦ «Академія»К., 2007. 634с.
4. Словарь української мови: В 4 т. / Довіра. Упорядкував, з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. К., 1997. Т. 1-4.
5. Українка Леся. Твори: В 10-ти т. / Київ: Держлітвидав, 1976.
6. Яросевич Л. В. Леся Українка і музика. К.: Муз. Україна, 1978. 125 с.

References

1. Vasylenko, D. V. (2013). Arabski zapozychennia v suchasni anhliskii movi. [Arabic

літературознавчі терміни:

імпровізація (від лат. *improvisus* – несподіваний без підготовки) [2, II, с. 299]; *експромт* (від лат. *expromptus* – той, що є під рукою) [3, с. 224]; *література* (від лат. *literaturae* – буквенне письмо) [3, с. 396]:

Встановлено, що серед проаналізованого шару лексики найбільше слів грецького походження, причому засвоїлись вони ще до прийняття християнства і пізніше в XVI-XVII століттях. Багато з них стали інтернаціоналізмами: *література*, *драма*, *комедія*, *тема*, *сюжет* та інші. Зауважимо, що всі запозичення з грецької мови, які потрапляли в українську мову в XVII столітті, здійснювались здебільшого через посередництво інших мов.

Висновки. Мова Лесі Українки – це велике досягнення в історії української літературної мови. Використання письменницею лексики іншомовного походження свідчить про високий рівень володіння нею багатьма мовами, про наявність образного мислення, про здатність влучно охарактеризувати будь-яке явище за допомогою іншомовних лексичних елементів. **Перспективним** вбачається подальше глибше та ширше дослідження особливостей функціонування запозичень у творчості Лесі Українки.

borrowings in modern English]. *Naukovi zapysky. Seria filolohichna*, 10-12.

2. Etymolohichnyi slovnyk ukraïnskoi movy. [Etymological dictionary of the Ukrainian language]. V 7 t. (1982-2012). AN URSR. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv, Naukova dumka.

3. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk. [Literary dictionary-reference book]. (2007). Kyiv: VTs «Akademii», 634.

4. Slovar ukraïnskoi movy: V 4 t. [Dictionary of Ukrainian language]. (1997). Dovira. Uporiadkuvav, z dod. vlasn. materialu B. Hrinchenko. Kyiv. Vol. 1-4.

5. Ukrainka, Lesia. Tvory: V 10-ty t. [Lesya Ukrainka. Writings]. (1976). Kyiv: Derzhlitvydav.

6. Iarosevych, L. V. (1978). Lesia Ukrainka i muzyka. [Lesya Ukrainka and music]. Kyiv: Muz. Ukraina. 125.

FOREIGN VOCABULARY IN LESYA UKRAINKA'S POETIC WORKS

H. V. Bachynska, O. S. Werbowetska

Abstract. The subject of the research is foreign language vocabulary in Lesya Ukrainka's poetic works. Ukrainian linguists continuously study the lexical system of Ukrainian artists' idiolect. However, Lesya Ukrainka's speech style in terms of the implementation of foreign words in it is insufficient. Clarification of the specifics of the use of borrowings in the poetic texts of Lesya Ukrainka will contribute to a deeper understanding of the linguistic-poetic and artistic space of her works. Lesya Ukrainka perceived the world in an imaginative worldview. It was so comprehensive and multifaceted that it manifested itself not only in the artistic word but at the work of the brush, in the masterful playing of the piano. Undeniably gifted, she was

© Г. В. Бачинська, О. С. Вербовета

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 2, 2021

well versed in painting and architecture, music, and theater. In her poetic heritage, Lesya Ukrainka used many terms that are the names of various musical instruments: lyre, mandolin, tambourine, harp, zither, flute.

Lesya Ukrainka actively uses various music related terms: melody, tone, rhythm, harmony. Italian and Latin musical terms are widely used in the analyzed poems, such as tremolo, trill, bass, prelude, tact, note. The poetess's interest in music can be considered one of the factors that influenced the widespread use of musical terms in her works' vocabulary. In addition to those reviewed, Lesya Ukrainka musical vocabulary included: concert, orchestra, choir and others. She uses words to denote a song's types: hymn, serenade, etc. Lesya Ukrainka uses musical terms in her work names Romans ("Romance"), Zhalibnyi Marsh ("Mourning March"). The artistic terminology includes words that name different dances. For example, waltz, gavotte, gallop, cancan ancient French dances. The connection with art is indicated by words related to the theater loge, coulisse. Besides, the Latin borrowing culture, talent a word of Greek origin can be found in Lesya's poetry.

The article demonstrates that most of the analyzed words are of Greek origin, and they were borrowed before the adoption of Christianity and later in the sixteenth and seventeenth centuries. It proves that all Greek borrowings, which came into the Ukrainian language in the seventeenth century, were carried out mainly through other languages.

Keywords: *borrowing, vocabulary, semantics, artistic text, Greekism, Latinism.*

THE INCOMPLETENESS PHENOMENON IN CREATIVE HERITAGE OF LESYA UKRAINKA

S. H. KACHMARCHYK, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: lanochka_25@rambler.ru

<http://orcid.org/0000-0002-7757-1456>

L. O. SHANAIEVA-TSYMBAL, PhD in Public Administration, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: almi2004@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0002-4571-3827>

Abstract. *The different scientists' views on the artistic technique of incompleteness have been considered and systemized in the article. The term «non-finito» has been defined as an artistic technique used by the author to achieve a special (i.e., particular type) work expressiveness, in which individual details remain deliberately unfinished, look like the initial stage of development. The given phenomenon can be traced in Lesya Ukrainka's literary heritage. Special attention has been paid to the analysis of the writer's works, which has shown vaguely expressed ending. The research has determined the model (stereotype) of creative work, which is specific for Lesya Ukrainka's writing style.*

Various works of Lesya Ukrainka, namely dramas have been examined in the article in order to substantiate the «incompleteness» concept as a peculiar type of author's type of thinking. The current research has investigated the phenomenon of art intentions in Lesya Ukrainka's dramatical works, which have been applied in a variety of finales. The authors have studied various artistic techniques of non-finito. It has been indicated in the article that the most revealing work of aesthetics and poetics of non-finito is drama "Autumn Tale" – the most mysterious and unusual Lesya Ukrainka's work. The drama is the brightest and most multifaceted embodiment of non-finito in writer's creative work. This drama has a reputation of «obscurity» and became an object of different scientific research.

Also, it has been noted that one of non-finito techniques in Lesya Ukrainka's works is so-called «truncation» of ending. It is used to both express and clarify the basic author's idea concept. Special attention in the article has been paid to the phenomenon of artistic intention in Lesya Ukrainka's dramas, embodied in a number of extremities. It becomes a characteristic factor of the whole characters' behavior.

Key words: *incompleteness, inconsistency, openness, non-finito, ending, finale, truncation, intention, intentionality, new drama.*

Introduction. The genesis of aesthetic thought testifies to the constant attention to the issue of indicators and criteria of work integrity. An important stimulus for their rethinking was modern art, which formed aesthetic patterns and models different from the canons of antiquity and classicism. Therefore, the numerous terms that characterize artistic integrity need to be clarified. In particular, this applies to the often-identified concepts of «incompleteness», «inconsistency», «openness» and «non-finito».

In the 1950^s and 1960^s of the XX century, a new paradigm called «non-finito» emerged in Western European aesthetics. This activates and excites the reader's imagination, increases the level of his/her co-creation in the process of aesthetic perception. The most vivid embodiment of the phenomenon of non-finito in Ukrainian modern literature is Lesya Ukrainka's heritage, that seriously undermined the literary achievements of the second half of the XIX – early XX centuries. A new European drama occupied a

special place in her creative interests. Trying to assess the uniqueness of the search for playwrights, she could not help but paid attention to the formation of a new artistic thinking with a keen sense of non-finito.

Thus, **the purpose of research** is to identify and describe in details the variety of examples of artistic technique «non-finito» on the material of Lesya Ukrainka's works.

Methods. To solve these tasks the complex of methods is used: analysis, systematization, generalization of philosophical, psychological, educational, and methodical literature, as well as conceptual and comparative analyses.

Analysis of the latest studies and publications. In view of the fact that the interpretation of «non-finito» concept in specialized dictionaries is rather ambiguous, and this issue has not been comprehensively studied by modern scientists, it becomes necessary to more accurately outline the contours of this phenomenon.

Literary studies have a few approaches to the problem of incompleteness. O. Abramovskii interprets the concept of «inconsistency» and «incompleteness» in his works. «Inconsistency» is interpreted as a manifestation of the textual structure (which is called after technical and biographical reasons, as well as an artistic device), and «incompleteness» – as a special variant of the “architectonic form” of the whole, or the form of an aesthetic object [1, p. 10].

It is similar to the interpretation of «incompleteness» richly in what is embodied in the practice of U. Eco “Open work”, which describes the phenomenon of incompleteness of the culture as it is characteristic of the literary process of the XX century [3, p. 145].

At the same time, it is very important to distinguish between these rather related concepts, since in the work of an open plan the effect of incompleteness is consistent with the author's idea, which implies a different reading. The work of non-finito also has a high degree of openness, interpretive possibilities, but its form is primarily the result of author resistance, his or her helplessness, rejection of emerging ideological or aesthetic models. Due to the fact that there is another awareness of the work finale, we have an ending that is not brought to life.

Speaking about non-finito as an artistic technique, the main attention is put into the plot-compositional structure of the text, particularly, to the finale as a significant part of the formal structure [3].

O. Pirashvili in his work noted that a striking manifestation of non-finito was the era of modernism – the era of the destruction of aesthetic and ideological canons, when artists «seem to have lost the ability to finish their works» [5, p. 16].

Jeremy Angier, professor at the New York Academy of Arts in his article “The Process of Artistic Creation in the Terms of Non-finito” (2001), analyzing the specifics of Michelangelo's method, interpreted «non-finito» as a sign of artistic consciousness, or even destroyed many of them ... for fear that he might look imperfect [6].

At one time, Yurii Lotman spoke about this phenomenon, characterizing the specifics of creativity: «Being spatially limited, the work of art is a model of the boundless world» [4, p. 568].

Based on researchers' interpretations of non-finito phenomenon in art and literature, we suggest to consider «non-finito» as an artistic technique used by the author to achieve a special (i.e., special type) work expressiveness, in which individual details remain deliberately unfinished, look like the initial stage of development.

Results. The creative process of Lesya Ukrainka testifies to her dual nature. It is not only about the interaction of two creative principles. As a rule, we are talking about the alternation of the

phases of the dominance of intuitive and unconscious, as well as their activity. We should talk about the notion of cyclicity, which is a characteristic feature of the creative way of Lesya Ukrainka. It is the cyclicity that helps to avoid the complete depletion of the idea by its implementation. The contradictory rational-irrational tendencies of Lesya Ukrainka's creative process influenced the process of modifying the dramatic genre of her texts, which are predominantly an example of an open form.

Due to the genre characteristic, most incomplete works are prosaic texts. In the 7th volume of the twelve-volume edition of Lesya Ukrainka's heritage, 17 works are considered as incomplete. Chronologically, they are concentrated in the 1990^s, when the writer was actively mastering drama. And a great number of open endings took place in 1906. It was a year of disappointment and apathy after the revolutions and led to the writer's interest in dream, illusion, fantasy and utopia. It is no coincidence that three fragments, dated 1906, are united by the utopian genre.

A diversity of unfinished ideas of prosaic works prove that the author could not fully realize her literary ability in this genre, although it attracted her. There are seven unfinished dramas in Lesya Ukrainka's heritage. The first of them dated back to 1900. Judging by the list of characters, the writer was preparing to write a drama about her own family life. One of the reasons for the work incompleteness may be a realistic populist tendency, which is not typical or distinctive for the author's dramaturgy. In the drama “Bazhai Family” biographical allusions are involuntarily read, which could have stopped the writer's work, who avoided the obvious work biography.

In the dramatic poem “In Dense Forest” the writer presents several versions of non-finito works, which have different reasons for non-fulfillment. Here, the act of creativity united both painful philosophical reflections on the purpose of art, and the struggle of intuitive and unconscious, and the unsuccessful opposition to the material resistance. Lesya Ukrainka's depth and psychological accuracy to incompleteness, give grounds to claim that this phenomenon was close not only to the subject of a particular work, it reveals the writer uniqueness of her creative heritage. Artistic interpretation and classification of non-finito is mostly detailed represented in the dramatic poem “In Dense Forest”, on the example of a number of sculptor Richard Iron's incomplete works.

Something like a whirling around the finale is an immanent feature of Lesya Ukrainka's creative style. Even after preparing the work before printing, she could return to the

extremity and make it certain changes. An example of such modification is a dramatic poem "In the Catacombs". Working on editing work, the author first crossed out five lines, and later - the whole final part. Instead, she added a dwarf a limb imbued with fighting spirit [2].

The most revealing work of non-finito poetics and aesthetics is the drama "Autumn Tale". It is the most mysterious Lesya Ukrainka's work. The drama is unique and multifaceted embodiment of non-finito in writer's creative heritage. This drama has a reputation of «obscurity» and became an object of different scientific research. "Autumn Tale" is a kind of a formation of Lesya Ukrainka's psychological development. In general, it seems that the whole text of the fantasy drama was written spontaneously, but it is worth noting that Lesya Ukrainka was not negligent in her creativity. And probably she would have returned to the text after some time but the writer's death made it impossible to finish the "Autumn Tale".

In drama title, the genre definition of "fairy tale" orients the recipient to the hyperbolic wonder, although, in fact, it is dominated by exotic wonders, inherent in the aesthetics of the medieval knightly epic. Elements of fantasy, the desire to move forward, progress combine Lesya Ukrainka's "Autumn Tale" with Maurice Maeterlinck's "Blue Bird" extravaganza. Symbolist drama is a kind of denial of such a «new drama» as the «drama of ideas», it testifies to the fatigue of debates and interest in the mysteries of eternal passions. "Autumn Tale" is a plot work. However, this is compensated by the archetypal motive, which allows the reader to simulate a typical fairy-tale-knightly situation and observe how the author repeatedly violates its stereotypes.

Phantom heroes have a special significance in Lesya Ukrainka's drama, particularly in the "Autumn Tale". These are characters who are not available on the stage, but are still active and affect the vicissitudes. Such phantom characters are the dead Khadija in the dramatic dialogue "Aisha and Mohammed", «childhood friend» in the dramatic dialogue "Farewell", the image of the Messiah in the dramatic poem "In the Field of Blood", Tulia from the drama "Lawyer Martian" and so on. The phantom hero in the fantasy drama "Autumn Tale" is the King. Despite his absence, he is a plot focus and a concentrator in the creation of artistic conflict. His emotionally generalized image acquires signs of transcendence. The protest against him can be equal to the protest against the world, which corresponds to open drama format. Like the Phantom of the King, the fragmentary image of the Clown implements the principles of non-finito on a personal level.

Special attention in the work is paid to the issue of artistic time and place of the "Autumn Tale". The action irregularity, heterogeneity and cyclicity of the temporal structure of the work are revealed. The topos of the "Autumn Tale" is considered in two sections: horizontal and vertical. The horizontal section is the area of darkness, dirt, and blood. The vertical section is formed by a crystal mountain, which is the central metaphorical rod of the drama work.

It was significant for Lesya Ukrainka in the ending to preserve the development potential, not to close it completely. A peculiar whirl around the finale is an immanent feature of the writer's creative style, as evidenced, for example, by the dramatic poem "In the Catacombs". One of the non-finito techniques in Lesya Ukrainka's work is the so-called ending truncation. It is used to express, crystallize the basic concept of the author's idea. An example of a Lesya Ukrainka's «truncated» work is the dramatic poem "Cassandra", where «truncation» makes it impossible to unambiguously interpret both the drama ending and the general idea. The author deliberately refuses the final part of the work (epilogue), but in general the integrity of work is not affected by this decision.

An example of the «truncation» technique use can be the dramatic poem "In the field of blood", where a minus technique is used at the compositional level, which allows to radically change the work concept and which is considered in the context of other non-finito means. The reason for reforming the original, more extensive version of the work was a change in the writer's idea. The rejection of work significant part can be interpreted as a mechanism of transformation of closed text into open, complete – into incomplete. However, it should be noted that the dramatic poem "In the Field of Blood" is materialized as a non-finito not at the work ending. The ending is the place of this phenomenon concentration.

Another type of completion of Lesya Ukrainka's dramas due to O. Visych are endings-intentions, embodied, in particular, through the use of imperfective verbs of the future tense, which often carry the semantics of movement: «I will follow her» ("Blue Rose"), «I will follow freedom against slavery» ("In the Catacombs") [2, p. 12].

Generally, Lesya Ukrainka's dramas can be divided into those that finish with the collapse of intentions or with their probable prospect realization. Thus, the drama of intentions, realized on the semantic, lexical, grammatical, personal and structural levels, is a characteristic genre form of Lesya Ukrainka's drama and is a specific non-finito factor.

Discussion. So, summing up the

phenomenon of non-finito, we can say that its characteristic features depend on many factors, namely: time, place of creation of works, aesthetic ideas of the era, a particular culture. When we talk about the manifestations of incompleteness effect, we mean the principle of artistic thinking, which is always present in the history of literature and art. The reception of non-finito changes along with the aesthetic ideas of the era. Lesya Ukrainka's literary

heritage is an example of artistic realization of non-finito, which was typical for many significant modernist writers. In the modifying process of artistic thinking at the end of a century non-finito occupies an important place along with other features of modernism. Therefore, it is expedient to define the author's tendency to non-finito in the paradigm of modernism among those features that are now considered ingrained in literature.

Список використаних джерел

1. Абрамовских Е. Креативная рецепция незаконченных произведений как литературоведческая проблема (на материале дописываний незаконченных отрывков А. С. Пушкина). Автореф. дис. ... доктора филол. наук. Москва : 2007. 45 с.
2. Вісич О. Нон-фініто у драматургії Лесі Українки. Слово і час. 2012. No 2. С. 9–15.
3. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів. Львів : 2004. 384 с.
4. Лотман Ю. Семиосфера. Санкт-Петербург : 2004. 704 с.
5. Пиралішвили О. Проблемы «нон-фініто» в искусстве. Тбилиси : 1982. 246 с.
6. Angier J. The Process of Artistic Creation in Terms of Non-finito. [Електронний ресурс]. New-York. 2001. Режим доступу до статті: <http://www.machinegraphics.com/writings/non-finito/non-finito.html>.

retseptsija nezakonchennykh proizvedenii kak literaturovedcheskaia problema (na materiale dopisyvaniia nezakonchennykh otryvkov A. S. Pushkina). [Creative reception of unfinished works as a literary problem (on the material of additions to unfinished excerpts by A. S. Pushkin)]. Avtoref. dis. ... doktora filol. nauk. Moscow, 45 p.

2. Visych, O. (2012). *Non-finito u dramaturhii Lesi Ukrainky*. [Non-finito in the drama of Lesia Ukrainka]. Word and time. Kyiv, 2, pp. 9-15.

3. Eko, U. (2004). *Rol chytacha. Doslidzhennia z semiotyky tekstiv* [The role of the reader. Research on the semiotics of texts]. Lviv, 384 p.

4. Lotman, Yu. (2004). *Semyosfera* [Semiosphere]. St. Petersburg, 704 p.

5. Piralishvili, O. (1982). *Problemy "non-finito" v iskusstve* [Problems of "non-finito" in art]. Tbilisi, 246 p.

6. Angier, J. (2001). *The Process of Artistic Creation in Terms of the Non-finito*. URL: <http://www.machinegraphics.com/writings/non-finito/non-finito.html>

References

1. Abramovskii, E. (2007). *Kreativnaia*

ФЕНОМЕН НЕЗАВЕРШЕНОСТІ В ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

С. Г. Качмарчик, Л. О. Шанаєва-Цимбал

Анотація. У статті розглянуто та систематизовано погляди різних вчених щодо художнього прийому незавершеності. Авторами запропоновано розглядати термін «нон-фініто» як художній прийом, який використовується для досягнення особливої (певного типу) виразності твору, в якому окремі деталі залишаються свідомо незавершеними і мають вигляд таких, які перебувають на початковому етапі розвитку. Дане явище простежується в літературній спадщині Лесі Українки. Особливу увагу авторами приділено аналізу творів письменниці, який показав, що її тексти не мають чітко окресленого фіналу. Аналіз визначив модель (стереотип) творчості, яка є специфічною для творчості Лесі Українки.

Для обґрунтування поняття «незавершеності» як своєрідного типу авторського мислення, розглядалися різні твори Лесі Українки, зокрема драматичні тексти. Дане дослідження обґрунтувало феномен художніх інтенцій у драматичних творах Лесі Українки, які застосовувались у низці фіналів. Автори дослідили різні художні прийоми нон-фініто. У статті зазначено, що найбільш показовим твором естетики та поезики нон-фініто є драма «Осінь казка» – найзагадковіший і найнезвичніший твір Лесі Українки. Драма є яскравим і багатим втіленням нон-фініто у творчості письменниці. Ця драма отримала репутацію «неясності» і стала об'єктом різноманітних наукових досліджень.

Також зазначається, що одним із прийомів нон-фініто у творчості Лесі Українки є так зване «усічення» закінчення. Воно використовується як для вираження, так і для прояснення основного поняття авторського задуму. Особлива увага в статті приділена феномену художньої інтенції (спрямованості, наміру) в драмах Лесі Українки, втіленому в ряді кінцівок. Це стає характерним чинником поведінки всіх персонажів.

Ключові слова: незавершеність, непослідовність, відкритість, нон-фініто, закінчення, фінал, усічення, намір, навмисність, нова драма.

DIACHRONIC ANALYSIS OF THE CONCEPTS CRIME AND PUNISHMENT

V. P. SNITSAR, PhD in Philology, Associate Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University
E-mail: vl.snitsar@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9553-574X>

Abstract. *The paper addresses the issues of reconstruction of Proto-Indo-European roots and original meanings of the words denominating the concepts CRIME and PUNISHMENT in English and Ukrainian as well as their semantic development over several historical periods. The methodology employed includes the comparative-historical method incorporating etymological analysis, the techniques of external and internal reconstruction, componential and contrastive analyses. The major findings refer to the identification of the primordial senses of the verbalised concepts CRIME and PUNISHMENT that constitute the structure of the collective unconscious of the early Germans and the early Slavs. The reconstructed linguistic data make it possible to conclude that the archetypal meanings "cry of distress", "to sift, to separate" encoded in the inner form of the English noun crime gave rise to the legal meanings "deceit, fraud, treachery", "offence punishable by law". The etymological analysis of the Ukrainian word злочин makes it clear that the specialized legal meaning 'a socially dangerous act' evolved from the original meaning "crooked, bent, curved". The etymological connection of the English word punishment with the Proto-Indo-European root *khoe/oi-'punish, compensate, pay price, avenge' points to the earliest Germanic conceptions of punishment as blood feud, vengeance, compensation for damages or payment for a bride, whereas in Old Slavic tradition, punishment is viewed as a punitive measure intended to cause physical pain or inflict intense humiliation, denigration, or extreme fear to a person.*

Keywords: *concept, reconstruction, inner form, etymological analysis, semantic development, collective unconscious.*

Introduction. Linguistic worldview reconstruction is a priority of modern linguistics. The elements that make it possible are increasingly referred to by scientists from different perspectives as "culture constants" [17, p. 54], "ethnic constants" and "diachronic constants" [2, p. 79]. Gukhman considers the latter as being able to model invariant tendencies of language evolution [8, p. 56]. Since all language categories reflect the peculiarities of the conceptual worldview of language speakers, thus it is possible to trace the changes of conceptual dominants in different historical periods by studying the diachronic development of language categories.

Recent research and publications. Language-based reconstruction of material and spiritual culture of ethnic groups is one of the most promising areas of linguistic research. Throughout the last decade, there has been a growing interest in the diachronic studies of concepts [2; 3, 11; 15; 17]. Numerous cognitive studies have shown that concept is not static, it evolves over time since the dynamics of conceptual content is triggered by social, historical, cultural factors and ethical principles. The diachronic study of concepts is essential, since it provides a better understanding of the content, structure, mechanisms, ways and time of concept verbalisation, as well as cross-cultural differences of its components for different nations. The diachronic analysis of linguistic data makes it possible to reconstruct the earliest Indo-European conceptions of various phenomena

attested in the historical Indo-European dialects.

The purpose of the research is to reconstruct Proto-Indo-European roots and original meanings of the lexical units denominating the concepts CRIME and PUNISHMENT in English and Ukrainian and trace diachronic variation of the conceptual content.

The methods of the research are the following: the comparative-historical method incorporating etymological analysis, the techniques of external and internal reconstruction used to reconstruct Proto-Indo-European roots and original meanings of the lexical units denominating the concepts CRIME and PUNISHMENT in English and Ukrainian and trace their semantic development; componential analysis that is used to analyse the words through structured sets of semantic features; contrastive analysis that is used to identify isosemic and allosemic features constituting the structure of the concepts CRIME and PUNISHMENT in the contrasted languages over certain historical periods.

Results. The conceptions of good and evil, just and unjust, normal and abnormal are archaic patterns and images derived from the collective unconscious that shape legal culture and legal consciousness. According to Fitzpatrick, "...modern law is inherently mythic and shares origins with the mythology of modernity" [6, p.154]. As noted by Gamkrelidze and Ivanov, the

principle of binarism permeates the mythological and semantic systems of the ancient Indo-European model of the world [7, p. 748]. Major binary oppositions (life-death, heaven-earth, good-bad, right-left) reflect the universal parameters of the world. The understanding of the universe as a hierarchical order is reflected in mythological conceptions. In ancient Greek mythology, the notion of cosmos is opposite to chaos. Mythological cosmos is a cosmos of order and hierarchy, a "lawful" cosmos. Irrational chaos is contrasted with an ordered cosmos. In the context of law, the conceptual distinctions are based on the binary principle of normative versus non-normative, just versus unjust, order versus disorder, crime versus innocence, etc.

As evidenced by the collective and cumulative history of humankind, crime and punishment are the long-standing social phenomena inextricably bound up with each other. In this regard, Melnychuk makes an analogy between primordial evil associated with chaos and punishment as a cosmogonic act aimed at restoring divine order [12, p. 45].

Concepts having significant impact on society within a particular historical period appear to be the most dynamic, two of such sociocultural constants being the concepts CRIME and PUNISHMENT that register the code of human conduct in a particular society. As a concept is characterised by a set of attributes/features, it can be described by revealing the features making up its structure. Concept formation begins with the inner form that is defined as "an etymological feature, a primordial sense of a concept encoded in the outer verbal form" [17, p. 46]. The inner form that is viewed as the fundamental feature underlying the concept retains the aptitude to acquire new meanings over a certain historical period. Thus, the dynamic nature of a concept is evidenced by the fact that its content is constantly enriched with new conceptual characteristics. Exploring the historical (diachronic) component of a concept is of great value for the researcher as etymological data can explain the mechanism of concept formation, metaphorically speaking, "its first steps in the verbal cognitive field of culture" [10, p. 83].

The etymological study of a concept name is an important stage in the understanding of its content. The word denominating the concept receives the status of its name. It conveys the conceptual content in the concentrated form most specifically and precisely. The name of the concept CRIME is the lexeme *crime*. The English word *crime* is traditionally reconstructed as PIE *krei- "to sift, separate": Eng. *crime* < Lat. *cernere* "to sift, distinguish, separate" < PIE *krei- "to sift, separate" that later gave rise to the legal meanings "deceit, fraud, treachery" > "charge, indictment, accusation" > "offence punishable by

law" [13]. The supposed connection of *crime* with PIE *krei- "to sieve, separate" was rejected by Klein [1]. He suggested (citing Brugmann) that *crime* may be etymologically connected to PIE *(s)qrei- (enlargement of the imitative base *qer- "to shout, cry"), whence also OHG *scrian* "to cry", MHG *schrien*, Ger. *schreien*, ON *hreimr* "to squeak", *hrina* "to squeal, squeak" [1, p. 372].

In Old English, the lexeme *crime* acquired the meanings "sinfulness", "infraction of the laws of God". The meanings "crime", "mortal sin" are attested in the Old French word *crimne* (12 century). The meaning "any great wickedness or wrongdoing" is from 1510s. The modern legal meaning "offense punishable by law" could have arisen in the late 14th century [13]. Modern dictionary definitions of the lexeme *crime* and its synonyms *offence*, *wrong*, *felony* contain the semantic components 'offence', 'fault', 'infringement', 'evil', 'injustice', 'deceit', 'illegal or unfair act', and 'violence' that retain the traces of the meanings of *crime* in the earlier historical periods.

As evidenced by the etymological analysis, the structure of the concept CRIME extended gradually covering several historical periods: the original semantic components: "sifting", "cry"; the meanings attested in the Old English period: "deceit", "fraud", "treason", "accusation"; the meanings attested in the Middle English period: "crime", "mortal sin"; the modern specialized meanings attested in the 14th century: "wrongdoing", "offence punishable by law".

To reconstruct the concept CRIME verbalised in the Ukrainian language, it is necessary to trace the origin of its name – the lexeme *злочин* (crime). The feature of asymmetry underlies the concept of evil represented by the Ukrainian word *зло*. The compound *злочин* consists of the noun *зло* (evil) and the verb *учинити* (do, commit). Ukr. *зло* descends from the Proto-Slavic root *zъľь (ъ) "bad, evil, wicked", which can be etymologically linked with the PIE root *ǵhuel- "to bend, crook, twist". The meaning of the protoform *ǵhuel is reflected in the meanings of the words derived from it: Skt. *hváratē* "he goes a crooked pathway", *hváratī* "he runs the wrong way", Avest. *zbərəmna-* "going around", Lith. ablaut *įžvīlnas* "slantwise, slant, skew", *atžūlas* "rough, impolite", Latv. *zveļu* "to turn aside". The reconstructed PIE root *ǵhuel can be typologically compared to the protoforms reconstructed for the Slavic languages. Thus, for example, the Proto-Slavic root *krivъ "curved, bent" gave rise to the numerous derivatives meaning "injustice": OSlav. *кривина* "injustice, abnormality", *кривьда* "falsehood, injustice", *кривьць* "culprit, defendant", Serb.-Cr. *крив* "guilty", *кривац* "offender"; *крив закон* "unfair law", *криводел* "criminal", *кривња* "guilt". In the lexemes above, we can observe a semantic shift from the original meaning "crooked", bent, twisted" to the specialized legal meanings. The phrase *зло учинити* with the meaning "to cause harm" is used from 14–15 c. The

lexeme *зълодѣи* derived from Proto-Slavic **zъlodějъ* with the meanings "criminal", "thief", "ill-wisher" is attested in 15 c. [5, p. 266].

The modern dictionary definitions of the lexeme *злочин* and its synonyms *злодіяння* (evil deed), *злочинство* (misdoing), *правопорушення* (offence, wrongdoing), *лиходійство* (evil-doing) contain the semantic components 'evil', 'wicked act', 'criminal', 'to cause, 'harm' that retain the traces of the meanings of *злочин* (crime) attested in the earlier historical periods.

As evidenced by the contrastive analysis, the original meanings of the lexical means representing the concept CRIME in English and Ukrainian have been proven dissimilar. The primordial sense "cry of distress" as a natural reaction to grief and pain, which is linked to the concept of crime, is embedded within the lingual consciousness of the early Germans. According to other etymological sources, *crime* may be etymologically connected to PIE **krei-* "to sieve, separate". The Ukrainian word *злочин* reflects the ancient Slavic conceptions of evil as something crooked, bent, curved (Ukr. зло < OSI. **zъlъ(jъ)* "unkind, evil" < PIE **ĝhuel-* "crooked, bent").

The diachronic component of the concept CRIME verbalised in English and Ukrainian contains the common conceptual feature '**violation of ethical principles**' (English *sinfulness, infraction of the laws of God*/ Ukrainian *зпих (sin)*). The divergent conceptual features are the following: '**cry**' (cry of distress), '**selection**' (to sift, to discriminate), '**a deceitful action**' (deceit, fraud), '**accusation**' (charge, accusation), '**a non-normative act**' (crime, fault, offence), which are represented in the English language; and the conceptual features '**asymmetry**' (кривий (crooked, curved), похилий (bent)), '**human vices**' (недобрий (unkind, bad), злий (evil, wicked), несправедливий (unjust)), '**a negative phenomenon**' (нешастя (misfortune), біда (trouble), дещо / все зле (something/everything evil)), which are represented in the Ukrainian language.

To reconstruct the concept PUNISHMENT, it is necessary to trace the origin of its name – the lexeme *punishment*. The ancient Germanic conceptions of blood feud, vengeance, compensation for damages or payment for a bride are reflected in the meaning of the protoform for *punishment* and in the meanings of the words derived from it, which are attested in the historical Indo-European dialects. As indicated by the linguistic data, *punish* is derived from Old Fr. *puniss-*, extended present participle stem of *punir* "to punish", from L. *punire* "punish, correct, chastise"; "take vengeance for; inflict a penalty on, cause pain for some offence", earlier *poenire*, from *poena* "penalty, punishment" [13]. The protoform can be reconstructed as **khoe/oi-(na-)* "punish, compensate, pay price, avenge" that is attested in all major early dialects: Skt. *cáyate* "avenges", *ceťár-* "avenger", *ápa-cití-* "retribution", Avest. *kāy-* "pay, compensate",

kaēnā- "redemption"; "punishment, retribution", Hom. Gk. *tinō* "(I) pay, compensate, punish, avenge", *tisis* "payment, punishment, vengeance, redemption", *poine* "retribution, vengeance, blood feud, payment for murder", Lith. *káina* "price, payment" (including bride price), OCS *cěna* "price, payment" [13].

As Gamkrelidze and Ivanov point out, the Indo-European protolanguage had an undifferentiated legal and ritual concept of payment or compensation. A blood feud was the same kind of compensation – payment for blood – as compensation for damages or payment for a bride [7, p. 709]. The principle of retributive justice is reflected in the Anglo-Saxon law codes, in particular, in King Alfred Law Code "...if anyone puts out another's eye, let him give his own for it: tooth for tooth, hand for hand.." [9]. Similarly, the motif of mirror punishment is echoed in the Old Slavic law codes, in particular, in Rus'ka Pravda (Justice of Rus'), the legal code of Kyivan Rus': "Оубъеть муж(ь) мужа, то мъститъ братоу брата, [...] или братоу чадоу, любо сестриноу с(ы)н(о)ви (If a man kills a man, then a brother may avenge the death of his brother [...], or a brother's son or a sister's son may avenge the death of their uncle)" [14].

The name of the concept PUNISHMENT verbalised in the Ukrainian language is the lexeme *покарання*. It is a prefixal derivative of the Proto-Slavic noun **kara* "punishment, penalty", which apparently originally meant "physical punishment" [5, p. 381]. Some etymologists suggest that the lexeme **kara* is a derivative of **karati* "to scold, to punish", Cz. *káratí* "to reproach, to scold, (arch.) to punish"; SCr. *káratí* "to scold, to punish"; others reject this connection suggesting that the verb **karati* is formed from the Proto-Slavic noun **kara* with suffixes a-ti-. Proto-Slavic **karati* is presumably connected with Proto-Slavic **koriti* "to scold, to reprimand, to criticise" (the long root vowel is of Proto-Slavic origin) [4, p. 221], as reflected in the meanings of the Old Slavic descendants: OSlav *корити* "to disgrace" [16, p. 291]; *оукарати* "to defame, to discredit" [16, p. 292]; *покорити* "to subdue" [16, p. 292]. Proto-Slavic **koriti* is cognate with Latv *karinat* "tease, irritate", Gk. *káρνη* "damage, penalty, retribution", L. *carino* "I mock smb, bring discredit on smb", Old Irish *caire* "reproach", deriving from PIE **kar-* "to abuse, to blame, to defame, to dishonour", which is linked with **(s)ker/*kor-* "to scratch, to cut, to carve, to shear", "to insult, to treat with insolence, indignity, or contempt" [5, p. 381]; Skt. *krntáiti* "cuts", Avest. *kərentáiti* "cuts, flays, cleans (slaughtered animal)", Hom. Gk. *kelro* "(I) cut, shear", OHG *scieran*, OE *scieran* "shear, cut", Engl. *shear* [4, p. 221].

The comparative analysis of the reconstructed linguistic data makes it possible to conclude that the original meanings of the protoform for *punishment* reflect the earliest Germanic conceptions of punishment as blood

feud, vengeance, compensation for damages or payment for a bride, whereas in Old Slavic tradition, punishment is viewed as a punitive measure intended to cause physical pain or inflict intense humiliation, denigration, or extreme fear to a person.

The diachronic component of the concept PUNISHMENT verbalised in English and Ukrainian contains common conceptual features: '**a punitive action**' (English *to punish, to chastise*/ Ukrainian *карати* (to punish)), '**physical punishment**' (English *to cause pain for some offence; suffering*/ Ukrainian *мучити* (to torment), *пізати* (to cut), *здирати* (to shear)). The divergent conceptual features are the following: '**monetary penalty**' (penalty, fine; to compensate, to pay price), represented in the English language; and '**verbal abuse**' (*ображати* (to insult), *сварити* (to scold), *принижувати, ставитися зі зневагою* (to treat with insolence, indignity, or contempt); *ганьбити* (to disgrace), represented in the Ukrainian language.

Conclusions and research prospects.

Reconstruction of the earlier stages of a language provides insights into the lives of speakers at the various stages of language evolution, their social and cultural practices. Linguistic data of etymological dictionaries and historical texts made it possible to reconstruct ancient Indo-European conceptions about such long-standing social phenomena as crime and punishment. The article highlights the evolutionary transformations of the concepts CRIME and PUNISHMENT verbalized in English and Ukrainian over several historical periods: from Old English to Modern English and from Old Slavic to Modern Ukrainian.

The comparative diachronic analysis of the language means representing the analysed concepts in the contrasted languages shows that the original meanings of the reconstructed

protoforms for *crime* and *злочин* proved to be dissimilar. The archetypal meanings "cry of distress", "to sift, to separate" are visible in the inner form of English noun *crime* and its derivatives. The original meanings of the protoform for the Ukrainian word *злочин* reflect the ancient Slavic conceptions of evil as something crooked, bent, curved. Universal for the Anglo-Saxon and Ukrainian ethnoses is the perception of crime as violation of ethical principles, infraction of the laws of God. Conceptual differences are conditioned by the specific perception of crime based on images, stereotypes deeply ingrained in national consciousness. The original meanings of the protoform for the English word *punishment* reflect the earliest Germanic conceptions of punishment as blood feud, vengeance, compensation for damages or payment for a bride, whereas the Ukrainian word *покарання* is linked to the earliest Slavic conceptions of punishment as a punitive measure intended to cause physical pain or verbal abuse. Universal for the Anglo-Saxon and Ukrainian linguacultures is the perception of punishment as a punitive action intended to cause physical pain, which is a form of criminal liability characteristic of the early medieval law. Allomorphic (divergent) parameters of conceptualization of punishment by the representatives of the contrasted linguacultures within certain historical periods refer to the perception of punishment as monetary penalty by the Anglo-Saxon lingual community and the perception of punishment as verbal abuse by the Ukrainian lingual community.

The obtained results may contribute to further research of other socially centric concepts from a diachronic perspective using etymological dictionaries and historical texts.

Список використаних джерел

1. Антипова А. С. Ассоциативная связь концептов «СМЕРТЬ» и «СЛАВА» как диахроническая константа в картине мира англичан. *Вестник НГУ*. Серия: Лингвистика. 2007. Т. 5. Вып. 2. С. 78–82.
2. Бондаренко Є. В. Еволюція поняття часу в англійській мові та у дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра філол. наук: 10.02.04. Харків, 2012. 36 с.
3. Етимологічний словник української мови : [у 7 т.] / [гол.ред. О. С. Мельничук]. Київ : Наукова думка, 1985. Т. 2. 572 с.
4. Гухман М. М. Историческая типология и проблема диахронических констант. Москва : Наука, 1981. 249 с.
5. Красавский Н. А. Этимологический анализ синонимического ряда "страх" (на материале немецкого языка). *Когнитивные*

аспекты языковой категоризации: [сб. науч. трудов]. Рязань : Изд-во РГПУ, 2000. С. 83-90.

6. Мельничук Н. Ю. Дискурс "злочину" та "покарання" у контексті класичної філософської парадигми. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 328 с.

7. Руська Правда. Тексти на основі 5 редакцій. Київ [укл. С. Юшков]. Київ : Вид-во УАН, 1935. 194 с. URL: <http://litopys.org.ua/yushkov/ yu.htm/>

8. Семегин Т. С. Динаміка семантичної структури бінарних концептів ПРЕКРАСНИЙ / ПОТВОРНИЙ в англійській та українській мовах: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.17. Київ, 20 с.

9. Старославянський словарь (по рукописам X-XI веков). под ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки, Э. Благовой]. Москва : Русский язык, 1999. 842 с.

10. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. Москва : Языки славянских культур, 2007. 248 с.

11. A comprehensive etymological dictionary of the English language [Klein, E. (ed.)]. Amsterdam: Elsevier Publishing Company, 1966. 844 p.

12. Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon [Derksen, R. (ed.)]. Leiden-Boston: Brill Academic Publishers, 2008. 684 p.

13. Fitzpatrick P. The Mythology of Modern Law. London: Routledge, 2002. 256 p.

14. Gamkrelidze T. V., Ivanov V. V. Indo-European and the Indo-Europeans: A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and Proto-Culture. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1995. 1228 p.

15. King Alfred Law Code. URL: <http://www.dr-fnlee.org/docs6/alfred/alfred.pdf>

16. Levitsky A. Language worldview of Yakima Indians, compared with English and Ukrainians. *Lege Artis. Language yesterday, today, tomorrow*. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Warsaw: De Gruyter Open, 2016. Vol. I (2). P. 80-128.

17. Online etymology dictionary. URL: <http://www.etymonline.com>.

References

1. A comprehensive etymological dictionary of the English language (1966). [Klein, E. (ed.)]. Amsterdam: Elsevier Publishing Company, 844.

2. Antipova, A. (2007). Assotsiativnaya svyaz kontseptov "SMERT" i "SLAVA" kak diakhronicheskaya konstanta v kartine mira anglichan [The associative link between the concepts DEATH and GLORY as a diachronic constant in the Englishmen's worldview]. *Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya lingvistika i mezhkulturnaya kommunikatsyya* [Novosibirsk State University Herald. Series: Linguistics and Intercultural Communication]. V. 5. Issue 2. 78–82. [in Russian].

3. Bondarenko, Ye. (2012). Evolutsiya poniattia chasu v anhliyskiy movi ta u diskursi [Evolution of the Notion of Time in the English Language and in Discourse]. Abstract of PhD Thesis. Speciality 10.02.04. Kharkiv, 35. [in Ukrainian].

4. Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon. (2008). Derksen, R. (ed.). Leiden-Boston: Brill Academic Publishers, 684.

5. Etymolohichniy slovnyk ukrayinskyoyi movy: [u 7 t.] (1985) hol. red. O. S. Melnychuk [Etymological dictionary of the Ukrainian language [7 Vols.]. Melnychuk, O. (ed.)]. Kyiv : Naukova dumka, V.2, 572. [in Ukrainian].

6. Fitzpatrick, P. (2002). The Mythology of Modern Law. London: Routledge. 256.

7. Gamkrelidze, T. V. & Ivanov, V. V. (1995). Indo-European and the Indo-Europeans: A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and Proto-Culture. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1228.

8. Gukhman, M. M. (1981). Istoricheskaya tipologiya i problema diakhronicheskikh konstant [Historical typology and the problem of diachronic constants]. Moscow: Nauka publ., 249.

9. King Alfred Law Code. URL: <http://www.dr-fnlee.org/docs6/alfred/alfred.pdf>

10. Krasavskiy, N. A. (2000). Etimologicheskyy analiz sinonimicheskogo riada "strakh" (na materiale nemetskogo yazyka) [Etymological analysis of the synonymic row "Fear" (a German language-based study)]. *Kognitivnyye aspekty yazykovoy kategorizatsii: [sb. nauch. trudov] [Cognitive Aspects of Linguistic Categorization: Compendium of Scientific Works]*. Riazan : RSPU Publ., 83-90. [in Russian].

11. Levitsky, A. (2016). Language worldview of Yakima Indians, compared with English and Ukrainians. *Lege Artis. Language yesterday, today, tomorrow*. The Journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava. Warsaw: De Gruyter Open, Vol. I (2), 80-128.

12. Melnychuk, N. Yu. (2006). Dyskurs zlochynu i pokarannia v konteksti klasychnoyi filosofskoyi paradyhmy [Discourse of "crime" and "punishment" in the context of classical philosophic paradigm]. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 328. [in Ukrainian].

13. Online etymology dictionary. URL: <http://www.etymonline.com>.

14. Rusk'a Pravda. Teksty na osnovi 5 redaktsiy. (1935). [Rusk'a Pravda. Texts based on 5 editions]. Yushkov, S. (comp. & ed.). Kyiv: Academy of Science of Ukraine Publishers. URL: <http://litopys.org.ua/yushkov/ym.htm/>

15. Semehyn, T. (2011). Dynamika semantichnoyi struktury binarnykh kontseptiv PREKRASNYI/POTVORNYI v anhliyskiy ta ukrayinskyi movakh [Semantic structure dynamics of binary concepts BEAUTIFUL/UGLY in English and Ukrainian]: Abstract of Thesis for a Candidate Degree in Philology. Speciality 10.02.17. Kyiv, 20. [in Ukrainian].

16. Staroslovianskiy slovar (po rukopisiam X-XI vekov). pod red. R. M. Tseitlin, R. Vecherki, E. Blagovoy (1999). [Old Slavic Dictionary (based on X-XI c. manuscripts). (eds.) R. Tseitlin, R. Vecherka, E. Blagova]. Moscow: Russkiy yazyk, 842. [in Russian].

17. Stepanov, Yu. (2007). Kontsepty: Tonkaya plenka tsivilizatsii [Concepts. A thin film of civilization]. Moscow: Languages of Slavonic Culture, 248. [in Russian].

ДІАХРОНІЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТІВ CRIME І PUNISHMENT

В. П. Сніцар

Анотація. Статтю присвячено діахронному дослідженню концептів CRIME і PUNISHMENT, вербалізованих в англійській та українській мовах, поняттєво-змістове наповнення яких зазнало змін упродовж історичного розвитку. За допомогою етимологічного аналізу ключових лексем-номінаторів цих концептів визначено їхню внутрішню форму. Встановлено, що первинними смисловими витоками концепту CRIME, закодованими у внутрішній формі його лексеми-номінатора, є значення "cry" (крик), "to sift" (просіювати) в англійській мові, а в українській мові для найменування злочину релевантною виявилася ознака несиметричності (кривий, похилий). Первісні уявлення про покарання у давньогерманській культурі пов'язувались із грошовим відшкодуванням та тілесним покаранням, а в праслов'янській – із тілесним покаранням і словесною образою.

У результаті реконструкції діахронного варіювання змісту концепту CRIME/ЗЛОЧИН виявлено як спільні: 'порушення релігійно-моральних догм' (англ. *sinfulness*/ укр. *гріх*), так і відмінні концептуальні ознаки, актуалізовані в англійській мові: 'крик' (*cry*), 'відбір' (*to sift, to discriminate*) 'неправдивий вчинок' (*deceit, fraud*), 'обвинувачення' (*charge, accusation*), 'ненормативність' (*crime, offense*) та в українській мові: 'несиметричність' (кривий, похилий), 'моральні вади людини' (недобрий, злий), 'ціннісно-негативне явище' (нещастя, біда). Спільними в діахронному компоненті концепту PUNISHMENT/ПОКАРАННЯ є концептуальні ознаки: 'засіб впливу на порушника закону' (англ. *punishment* / укр. *покарання*), 'тілесне покарання' (англ. *torment, suffering* / укр. *мучити, різати*), а відмінними – 'грошове відшкодування' (*penalty, compensation*) та 'словесна образа' (*сварити; різко, гостро ображати*).

Розвиток способів вербалізації концептів CRIME/ЗЛОЧИН і PUNISHMENT/ПОКАРАННЯ у діахронії обумовлено набором когнітивно-диференційних ознак, які є комунікативно релевантними і ціннісно значущими для сприйняття сутності злочину і покарання англосаксонським і українським етносом в межах певних історичних періодів.

Ключові слова: діахронне варіювання, діахронний компонент, концепт, лексема-номінатор, внутрішня форма, когнітивно-диференційна ознака.

ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ХВОРОБА» В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

О. С. СИРОТІН, старший викладач,

*Національний університет біоресурсів і природокористування України*Email: alxsirotin@gmail.com<https://orcid.org/0000-0002-0160-3802>

Анотація. У статті розглядається проблема концептуалізації концепту «ХВОРОБА» в англійській мові та засоби його вербалізації. Автором розглядається специфіка лексичних одиниць, які репрезентують цей концепт засобами англійської мови. Актуальність дослідження полягає в необхідності конкретизувати дані про вербалізацію концепту «ХВОРОБА» засобами англійської мови, так як розгляду специфіки вербалізації зазначеного концепту не приділялося достатньої уваги. Застосування описового та порівняльного методів, етимологічного та контекстуального аналізів сприяло виділенню семантико-когнітивних ознак концепту «ХВОРОБА», обґрунтуванню особливостей його вербалізації. Матеріалом для дослідження послужили словникові статті з тлумачних словників, тексти медичного дискурсу, роботи зарубіжних дослідників з цієї проблеми. Автор виділяє три найбільш поширені одиниці в лексико-семантичному ряду концепту хвороба: "disease", "illness", "sickness". Компаративний аналіз цих лексем в рамках лексико-семантичного поля «хвороба» в англійській мові показав, що їм притаманна загальна семантична ознака – «проблеми зі здоров'ям, фізіологічне або психічне неблагополуччя». Розглядаючи концепт «ХВОРОБА» на найвищому рівні, можна стверджувати, що найвищий носій мови (не фахівець в галузі медицини) вживає мовні одиниці з метою висловити і описати своє самопочуття, і в його лексиконі переважають терміни "illness", "sickness". У наукових текстах і спеціалізованих словниках, які орієнтовані на фахівців медичної сфери, домінуючу кількість хвороб виражено одиницею "disease".

Особливість трьох розглянутих лексем "disease", "illness" і "sickness" в англійському медичному дискурсі очевидна і визначається номінативною дрібністю в мовній картині світу.

Ключові слова: концепт «ХВОРОБА», вербалізація, "disease", "illness", "sickness", мовні засоби, лексеми.

Актуальність дослідження. Дослідження глибинного зв'язку когнітивних структур пізнання й мовних форм, способів концептуалізації культурних схем посилює увагу лінгвістів до поняття «концепт». Ментальна природа концепту спричинює його закритість для безпосереднього вивчення: його об'єктивують вербалізатори. Саме слово, його вербальна дефініція фіксують результати когнітивних зусиль людського розуму, хоча реалізує концепт не повністю: слово своїм значенням об'єктивує лише окремі, важливі для повідомлення концептуальних ознак, передача яких входить у інтенцію мовця. Отож слово, як і всяка номінація, – це тільки ключ, що «відкриває для людини концепт як одиницю мисленнєвої діяльності та дає змогу користуватися ним» [6, с. 38].

Всебічне вивчення слова як основної одиниці мовної системи є важливим завданням сучасної лінгвістики. Наша стаття присвячена розгляду специфіки лексичних одиниць, які репрезентують концепт "ХВОРОБА" в англійській мові. Актуальність дослідження полягає в необхідності конкретизувати дані про вербалізацію концепту «ХВОРОБА» засобами англійської мови, оскільки розгляду специфіки вербалізації зазначеного концепту не

приділялося достатньої уваги.

Аналіз публікацій. Мовознавці вважають, що «до числа універсальних концептів можна віднести концепт ХВОРОБА, який відображає загальнолюдські й національно-специфічні (соціальні, етичні, моральні) уявлення про феномен хвороби» [5, с. 258].

Вивченню концепту «ХВОРОБА» та його лексичній репрезентації в англійській мові присвячені наукові студії американських учених (А. Клейман, Тведл, 1994; Х. Фабрега, 1972; А. Франк, 1995; Хелмен, 1981 та ін.).

Окремі аспекти концепту «ХВОРОБА» аналізували О. Лабенко (концепт «ХВОРОБА» в українській, англійській та французькій мовах: етнолінгвістичний та лінгвопрагматичний аспекти) [3], З. Дубинець (концепт «ХВОРОБА» в мовній картині світу українців та росіян) [2], С. Мішланова, Ю. Смірнова (особливості експлікації концепту «ХВОРОБА» в різних типах тексту) [4] тощо.

Мета статті – проаналізувати особливості вербалізації концепту «ХВОРОБА» в англійській мовній картині світу.

Матеріалом для дослідження послужили близько 10 словникових статей, 8 текстів медичного та 6 текстів художнього дискурсів. В ході аналізу ми спиралися на методи суцільної

вибірки мовного матеріалу, дефініційного і порівняльного аналізів.

Результати. В останні десятиліття найбільша увага в дослідженнях з когнітивної лінгвістики надається концепту та вивченню засобів його вербалізації в різних мовах. Концепт, в широкому сенсі, позначає будь-який ментальний конструкт, яким оперує людина в процесі своєї когнітивної діяльності [1, с. 73].

Відзначимо, що сама форма мовного вираження концепту, його незмінна вербалізація зберігають стійкість концепту, роблять його загальновідомим завдяки поширеності слів, якими він передається, що відбивається безпосередньо носіями мови та в словниках. У мові концепт може бути вербалізованим окремими словами, словосполученнями, фразеологічними одиницями, пропозиціями й цілими текстами. Мовною репрезентацією семантики концептів можуть служити різні мовні факти, які супроводжують концепт: визначення, предикати, порівняння, метафори.

Усі концепти включають у свої структури комплекс образних ознак, які можна розкрити за допомогою аналізу цих мовних фактів. Дослідження лінгвістів підтверджують, що концепт має складну структуру, яка включає певну лінгвокультурну інформацію. Така інформація містить досвід людей, які говорять однією мовою, і тісно пов'язана з емоціями і оцінкою.

Головним завданням у дослідженні концепту є розгорнутий та повний аналіз мовних одиниць, які вербалізують цей концепт. Поняття як одна зі складових концепту є, на наш погляд, відправною точкою в його вивченні. Як одна з форм мислення і як результат переходу від чуттєвого ступеня пізнання до абстрактного мислення поняття надає йому характер узагальненого відображення дійсності.

З метою встановлення основних вербалізаторів концепту «ХВОРОБА» в англійській мові було використано словникові статті тлумачних і енциклопедичних словників.

Використовуючи дані тезаурусів, словників синонімів, приводимо основні вербалізатори з семантичною ознакою «хвороба» в англійській мові: *disease, illness, sickness, morbidity, infirmity, ailment, indisposition, complaint, disorder, malady, badness*. Найбільш поширеними одиницями в лексико-семантичному ряду концепту «хвороба» є наступні три: “*disease*”, “*illness*”, “*sickness*”, які розглянемо докладніше.

Полісемічна лексема *disease* має декілька лексико-семантичних варіантів: 1) “*Absence of ease; uneasiness, discomfort, inconvenience, annoyance; disquiet, disturbance;*

trouble” із загальною семою нестача легкості, спокою. 2) “*A cause of discomfort of distress; a trouble, an annoyance, a grievance*” дискомфорт, неспокій. 3) “*Molestation. To do disease to, to molest*” настійливо набридати, турбувати [10, с. 441].

Наступна лексична одиниця *illness* є відад'єктивним утворенням та має загальне значення “*The quality or condition of being ill (in various senses)*” [9, с. 41]. Номінація *illness* широко розповсюджена на позначення хвороби та різних аномальних (незадовільних) станів.

Лексема *sickness* є відад'єктивним утворенням та використовується як назва на позначення нездорового стану, хвороби. Номінація має таку дефініцію “*The state of being sick or ill; the condition of suffering from some malady; illness, ill-health*” [9, с. 8].

Розглянувши ті визначення, які дані для слів *disease, illness, sickness* в англійських словниках, британський дослідник Карл Бойд приходиться до висновку, що англійські словникові дефініції, які визначають обсяг поняття хвороба, виявляють мінімальну кількість його ознак, що узгоджується з теорією елюзивності («розмитості», нечіткості), коріння якої Карл Бойд вбачає в ціннісних характеристиках концепту [7].

Отже, концепт «ХВОРОБА» в англійській мові має кілька номінацій (*disease, illness, sickness*), які через семантичне поле позначають різний стан і входять в концепт хвороба. Розглядаючи концепт «хвороба» на наївному рівні, можна стверджувати, що наївний носій мови (не фахівець в галузі медицини) вживає мовні одиниці з метою висловити і описати своє самопочуття, і в його лексиконі переважають терміни “*illness*”, “*sickness*”.

Наукова картина світу представлена науковими текстами та спеціалізованими словниками. У словниках, які орієнтовані на фахівців медичної сфери, домінуючу кількість хвороб (70%) виражено одиницею “*disease*”.

Крім того, саме лексема “*disease*”, детермінуючи фізіологічні та психічні розлади, вживається для позначення великої кількості захворювань в медичному дискурсі, в назви яких включені епоніми, наприклад: *Addison's disease; Aujeszky's disease, Basedow's disease, Barlow's disease, Crohn's disease*. Це дає підстави зробити висновок про вузьке, обмежене використання цієї одиниці, тобто терміном “*disease*” апелюють на професійному рівні лікарі-фахівці.

Схожу думку має більшість зарубіжних дослідників, які відзначають, що різниця у вживанні одиниць лексико-семантичної групи “*disease*”, “*illness*”, “*sickness*” може бути обумовлена наявністю у людини професійних медичних знань. Наприклад, А. Клейман

стверджував, що фахівці-медики розглядають лексему «disease» як зміни або дисфункції біологічних і / або психологічних процесів людського організму, а лексеми «illness» і «sickness» скоріше належать до понять, визначених самими пацієнтами в контексті власного захворювання [8, с. 254]. А. Клейман припустив, що лікарі, перш за все, зацікавлені в розпізнаванні і лікуванні захворювання (лексема «disease») [8, с. 230]. В цьому випадку концепт, об'єктивований лексемою «disease», має у своєму ядрі поняття фізіологічного та психологічного неблагополуччя.

В результаті концептуального аналізу ми зробили висновок, що концепт «ХВОРОБА» існує як в науковій, так і наївній картинах світу, проте способи його вираження істотно розрізняються. В науковій медичній сфері поняття «disease» займає чільне положення. Поняття «illness», «sickness» переважно використовуються наївними носіями мови в основному на буденному рівні.

Використовуючи англійські спеціалізовані і філологічні словники та енциклопедичні довідники, наведемо приклади дефініцій «disease».

Oxford Dictionary пропонує таке визначення: «a disorder of structure or function in a human, animal, or plant, especially one that produces specific symptoms or that affects a specific location and is not simply a direct result of physical injury» (розлад структури чи функції у людини, тварини чи рослини, особливо того, що викликає специфічні симптоми або впливає на певне місце розташування і не є просто прямим наслідком фізичної травми) [11].

Практично такі ж дефініції пропонують Cambridge Dictionary: «(an) illness of people,

animals, plants, etc., caused by infection or a failure of health rather than by an accident: heart disease, an infectious disease» (захворювання людей, тварин, рослин тощо, викликані інфекцією або порушенням здоров'я, а не нещасним випадком) [12] та Collins English Dictionary: «an illness which affects people, animals, or plants, for example one which is caused by bacteria or infection» (хвороба, яка вражає людей, тварин або рослини, наприклад, яка викликана бактеріями або інфекцією) [13].

Семантичний аналіз словникових дефініцій лексеми «disease» дозволяє виявити її когнітивні шари. Більшість тлумачних словників визначають базове денотативне значення лексеми як проблеми зі здоров'ям, які полягають в наявності фізіологічних дисфункцій, викликаних бактеріями або інфекцією.

Таким чином, незважаючи на те, що всі три розглянуті лексеми «disease», «illness» і «sickness» мають очевидну семантичну близькість стосовно концепту «хвороба» в контексті когнітивної ознаки «стану нездоров'я, фізіологічного або ментального неблагополуччя», їх особливість в англійському медичному дискурсі очевидна і визначається номінативною дрібністю в мовній картині світу. Підсумовуючи все вищевикладене, лексико-семантичне поле концепту «ХВОРОБА» в англійському медичному дискурсі можна розглянути в такий спосіб: лексема «sickness» являє собою соціальний конструкт захворювання, який проходить через медичну систему (лексема «disease») і показує страждання пацієнта (лексема «illness»), що асоціюється з громадськими нормами і культурними цінностями.

русскому как иностранному. *Известия РГПУ имени А. И. Герцена*, 2007. Вип. 21 (51). С. 258-261.

6. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж: Истоки, 2001. 192 с.

7. Boyd Kenneth M. Disease, illness, sickness, health, healing and wholeness: exploring some elusive concepts. *Journal of Medical Ethics*, 2011. Vol.26. P. 9-17.

8. Kleinman A. *Patients and healers in the context of culture: An exploration of the Borderland between Anthropology, Medicine and Psychiatry*. London: University of California Press, 2000, 427 p.

9. Murray J. A. H. A New English Dictionary on Historical Principles: Founded Mainly on the Materials Collected by the Philological Society). 1900. [Режим доступу: <https://archive.org/details/oed04arch>].

10. Wright J. (Ed.). *The English Dialect Dictionary*. London: Published by Henry Frowde,

Список використаних джерел

1. Голованова Е. И. *Введение в когнитивное терминоведение: учебное пособие*. Москва: Флинта: Наука, 2011. 135 с.

2. Дубинець З. О. Концепт „хвороба” в мовній картині світу українців та росіян. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна»*. Львів, 2017. Вип. 64 (2). С. 366-375.

3. Лабенко О. В. Концепт ХВОРОБА в українській, англійській та французькій мовах: етнолінгвістичний ракурс. *Львівський філологічний часопис*. Львів: ЛДУ БЖД, 2018. Вип. 4. С.49-54.

4. Мишланова С. Л., Смирнова Ю. А. Особенности экспликации концепта «болезнь» в различных типах текста. *Проблемы изучения и преподавания иностранных языков: Сб. мат-лов науч.-практ. конф. «Иностранные языки и мировая культура»* (11–15 апр. 2005 г.). Перм. ун-т., С.71-74.

5. Некора Н. Е. Национально-культурная специфика концепта «болезнь» в обучении

Amen Corner, E.G. Publisher to the English Dialect Society Oxford, New York, G. P. Putnam's Sons, 1898. 1905 p.

11. Oxford English and Spanish Dictionary, Thesaurus, and Spanish to English Translator. URL: <https://www.lexico.com/en/definition/disease>

12. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>.

13. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>

References

1. Golovanova, E. I. (2011). Vedeniye v kognitivnoye terminovedeniye: uchebnoye posobiye. [Introduction to Cognitive Terminology: A Study Guide]. Moscow: Flint: Science, 135.

2. Dubinets, Z. O. (2017). Kontsept „khoroba” v movniy kartyni svitu ukrayintsiv ta rosiyan [The concept of "disease" in the linguistic picture of the world of Ukrainians and Russians]. Visnyk of the Lviv university. Series philology. L'viv, 64, 2, 366-375

3. Labenko, O. V. (2018). Kontsept KHVORоба v ukrayins'kiy, anhliys'kiy ta frantsuz'kiy movakh: etnolinhvistychnyy rakurs [The concept of DISEASE in Ukrainian, English and French: ethnolinguistic perspective]. Philological Periodical of Lviv. Lviv: LDU BZHD, 4, 49-54.

4. Mishlanova, S. L., Smirnova, Yu. A., (2005). Osobennosti eksplyatsii kontsepta «bolezni» v razlichnykh tipakh teksta. Problemy izucheniya i prepodavaniya inostrannykh yazykov [Features of the explication of the concept of "disease" in various types of text. Problems of studying and teaching foreign languages]. Sb. mat-lov nauch.-prakt. konf. «Inostrannyye yazyki i mirovaya kul'tura» (11–15 apr. 2005 g.)

[Collection of scientific and practical materials. conference "Foreign languages and world culture" (April 11-15, 2005)]. Perm. un-t., 71-74.

5. Nekora, N. Ye. (2007). Natsional'no-kul'turnaya spetsifika kontsepta «bolezni» v obuchenii russkomu kak inostrannomu [National and cultural specificity of the concept of "disease" in teaching Russian as a foreign language]. Izvestia: Herzen University Journal of Humanities & Sciences, 21 (51), 258-261.

6. Popova, Z. D., Sternin, I. A. (2001). Ocherki po kognitivnoy lingvistike [Essays on cognitive linguistics]. Voronezh: Istoki, 192.

7. Boyd, Kenneth M. (2011). Disease, illness, sickness, health, healing and wholeness: exploring some elusive concepts. Journal of Medical Ethics, 26, 9-17.

8. Kleinman, A. (2000). Patients and healers in the context of culture: An exploration of the Borderland between Anthropology, Medicine and Psychiatry. London: University of California Press, 427.

9. Murray, J. A. H. (1900). A New English Dictionary on Historical Principles: Founded Mainly on the Materials Collected by the Philological Society) URL: <https://archive.org/details/oed04arch>

10. Wright, J. (Ed.). (1898). The English Dialect Dictionary. London: Published by Henry Frowde, Amen Corner, E.G. Publisher to the English Dialect Society Oxford, New York, G. P. Putnam's Sons, 1905.

11. Oxford English and Spanish Dictionary, Thesaurus, and Spanish to English Translator. URL: <https://www.lexico.com/en/definition/disease>

12. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>.

13. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>

MEANS OF VERBALIZATION OF THE CONCEPT "DISEASE" IN ENGLISH

O. S. Syrotin

Abstract. *In recent decades, the greatest attention in research on cognitive linguistics is paid to the concept and study of the means of its verbalization in different languages. Linguists believe that "among the universal concepts can be attributed the "DISEASE" concept, which reflects the universal and national-specific (social, ethical, moral) ideas about the phenomenon of disease".*

The article considers the problem of conceptualization of the "DISEASE" concept in English and the means of its verbalization. The author considers the specifics of lexical units that represent this concept by means of the English language. The relevance of the study lies in the need to specify the data on the verbalization of the "DISEASE" concept by the English language means, as consideration of the specifics of verbalization of this concept has not been given sufficient attention.

The purpose of the article *is to analyze the peculiarities of verbalization of the "DISEASE" concept in the English-language picture of the world.*

Materials and methods of research. *The use of descriptive and comparative methods, etymological and contextual analysis contributed to the selection of semantic and cognitive features of the concept of "DISEASE", substantiation of the peculiarities of its verbalization. The material for the study were dictionary articles from dictionaries, texts of medical discourse, the work of foreign researchers on this issue.*

Results of the research. *The author identifies the three most common units in the lexical-semantic series of the concept of disease: "disease", "illness", "sickness". A comparative analysis of these tokens within the lexical-semantic field "disease" in English showed that they have a common semantic feature -*

© O. S. Syrotin

"health problems, physiological or mental problems." Considering the concept of "DISEASE" on a naive level, we can say that a naive native speaker (not a specialist in medicine) uses language units to express and describe their health, and in his lexicon the terms "illness", "sickness" prevail. In scientific texts and specialized dictionaries, which are focused on medical professionals, the dominant number of diseases is expressed by the unit "disease".

Conclusions. *Thus, despite the fact that all three considered tokens "disease", "illness" and "sickness" have a clear semantic similarity to the concept of "disease" in the context of the cognitive feature of "state of illness, physiological or mental distress", their peculiarity in the English medical discourse is obvious and is determined by the nominative smallness in the linguistic picture of the world. Summarizing all the above, the lexical-semantic field of the "disease" concept in English medical discourse can be considered as follows: the token "sickness" is a social construct of disease that passes through the medical system (token "disease") and shows the suffering of the patient illness"), which is associated with social norms and cultural values.*

Keywords: *concept of "DISEASE", verbalization, "disease", "illness", "sickness", language means, tokens.*

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНІ ФУНКЦІЇ ДІЄПРИСЛІВНИКА *DER* У КРИМСЬКОТАТАРСЬКІЙ МОВІ

Д. З. КАРАШАЄВА, асистент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

E-mail: karashayeva@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-1311-3691>

Анотація. Стаття присвячена дослідженню семантико-синтаксичних функцій дієприслівника *der* у сучасній кримськотатарській мові. Дієприслівник *der*, утворений додаванням до дієслівної основи *de* полісемантичного дієприслівникового афікса *-r*, дедалі частіше втрачає свою основну семантико-синтаксичну функцію та набуває вторинних значень, зумовлених унікальним контекстом, а саме: характером лексичного значення дієслівної основи; сполучуваністю дієприслівника з наступним дієсловом на лексико-семантичному рівні; лексичним оточенням обох дієслів; семантико-синтаксичними характеристиками речення в цілому; сполучуваністю дієприслівника з відповідною граматичною формою в межах певної структури речення.

На матеріалі художніх кримськотатарських творів та прислів'їв ми виокремили значну кількість семантико-синтаксичних функцій дієприслівника *der*. Основне значення дієприслівника *der* («сказавши») – називати дію, що передує основній дії або супроводжує її. Якщо дієприслівник *der* стоїть після прямої мови, він може втрачати значення «сказавши» та набувати абстрактного значення, виконуючи службову функцію, тобто зв'язуючи пряму мову зі словами автора. Дієприслівник *der* у постпозиції щодо займенників *sen* (ти) та *siz* (ви) набуває значення «звертатися на (ти, ви)». У позиції після дієслова в наказовому способі першої особи однини конструкція дієприслівника *der* з допоміжним дієсловом *turmaq*, що вказує на повторюваність дії, набуває значення «ще трохи», «трохи не». Дієприслівник *der* використовується також у складносурядних реченнях із сурядним мети дієприслівник *der* вживається у якості сполучників «що» та «щоб». У позиції після дієслів у теперішньому часі першої особи дієприслівник *der* вказує на дію, яка, випадково чи наємисно, призвела до небажаного результату. В окремих випадках дієприслівник *der* набуває значення «як» та «звинувативши у чомусь».

Ключові слова: кримськотатарська мова, дієприслівник, функціональні особливості, багатозначність, полісемія.

Актуальність. Дієприслівник на *-r* є багатозначною й надзвичайно поліфункціональною та активною особливою формою дієслова, яка широко використовується майже в усіх тюркських мовах (за винятком якутської та чуваської мов) [12]. Причина багатозначності полягає у тому, що дієприслівникова форма на *-r* має різні типи реалізації в мовленні:

1) є головним елементом дієприслівникової конструкції, яка часто зі стилістичною метою замінює частину споріднених присудків та виражає дію, що передує основній дії або супроводжує її;

2) поєднуючись зі службовими дієсловами утворює аналітичні форми дієслів;

3) використовується окремо у функції обставини [10].

Цікавим об'єктом для різноаспектного аналізу постає дієприслівник *der*, який часто втрачає своє конкретне лексичне значення та виконує різноманітні синтаксичні функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія дієприслівника в сучасних тюркських мовах та їх діалектах

давно є об'єктом досліджень учених. Зокрема ця проблема розглядається у працях Г. Гюльсевіна, Ю. Джанмавова, А. Меметова, А. Мешадієвої, І. Павлова, Б. Хюнерлі, Е. Чагал, А. Юлдашева та інших. Окрему увагу дієприслівнику *der* у кумицькій мові приділяє Ю. Джанмавов. Специфічні функції дієприслівника *dıye*, що є турецьким еквівалентом кримськотатарського *der*, також описані у дослідженнях А. Н. Кононова [9]. У дослідженнях Е. Акмолаєва [1], А. Іслямова [8], А. Н. Алієвої [3] дієприслівник *der* у кримськотатарській мові розглядається як допоміжне слово, що зв'язує пряму мову зі словами автора, проте інші семантико-синтаксичні ролі цього дієприслівника не були предметом спеціальних наукових досліджень.

Мета статті — на матеріалі кримськотатарських художніх текстів дослідити типову й нетипову семантико-синтаксичні функції дієприслівника *der*; розглянути, як контекст впливає на формування нових лексичних значень дієприслівника; проаналізувати функціонування дієприслівника *der* у

реченнях з різною семантикою, таким чином виявити умови реалізації окремих значень дієприслівника *dep* у сучасній кримськотатарській мові.

Матеріали і результати дослідження.

Слово *dep* у кримськотатарській мові є дієприслівниковою формою дієслова *detek*, що перекладається як «говорити, казати, стверджувати», й утворюється за допомогою додавання до дієслівної основи *de* дієприслівникового афікса *-p*. Основне значення дієприслівника *dep* (сказавши) — називати дію, що передує основній дії або супроводжує її: *Talıp böyle dep, cılmaıdı* [4] / Таліп, **сказавши** це, посміхнувся. — *Meraba, Sündüs, — dep selâmlaşmağa başladım.* [4] / Я привітався, **сказавши**: «Здрастуй, Сундус!».

Цікавим є те, що після прямої мови дієприслівник *dep* іноді втрачає значення «сказавши» та набуває абстрактного значення й виконує службову функцію, зв'язуючи пряму мову зі словами автора. Наприклад: — *Oy zavallılar, — dep fisıldadı o yavaştan* [11] / — Ох, бідолашні, — повільно прошепотів він; *Bir şeyler aşadım, Ümer? — dep soradı ondan Üsein.* / — Чи ти поїв? — запитав у нього Усеїн [4]; *Yoqsa o da işke kirdi de, boş vaqıtlarımız bir-birine kelişmeymi? — dep tüşündim* [11] / Чи вона також почала працювати, і наш вільний час тепер не збігається? — подумав я. У наведених реченнях дієприслівник *dep* втрачає основне значення «сказавши», тому що це значення виражене іншими дієсловами: у першому реченні *fisıldadı* — *прошепотів*, у другому — *soradı* — *запитує*, а в третьому — *tüşündim* — *подумає*.

У конструкції з допоміжним дієсловом *olmaq* (бути) дієприслівник *dep* утворює категорію неможливості дієслова *казати*: *Yengil edi, dep olamadım* [5] / **Не можу сказати**, що це було легко.

Після дієслова в наказовому способі першої особи однини у конструкції з допоміжним дієсловом *turmaq*, що вказує на повторюваність дії, дієприслівник *dep* набуває значення «ще трохи», «трохи не». Наприклад: *Abibullanın ise, elindeki qadesi kenarğa qıyıışqan, içindeki şarabı yerge aqayım dep tura edi* [5] / — А келих Абібулли похилився під таким кутом, що вино всередині *трохи не* пролилося; *Onıñ başı, aqıl çoqluğında, çille qarızı kibi mına-mına ratlayım dep tura* [7] / Його голова, повна розуму, **ще трохи** і розтріскалась би як кавун у літню спеку.

Дієприслівник *dep* у постпозиції щодо займенників *sen* (*mu*) і *siz* (*eu*) набуває значення «звертатися на»: *Oquv yıllarında “sen” dep qonuşqan bu yaş kişiler — Üsein yigirmi doquz yaşında, Femi otuz birde — şimdi, belki sezgendirsiñiz, bir-birlerine “siz” dep muracaat*

etmekte [4] / У роки навчання ці два молодих хлопця — двадцятидев'ятирічний Усеїн та тридцятиоднорічний Фемі — спілкувались, **звертаючись** один до одного **на «ти»**; проте зараз, можливо, ви помітили, **звертаються на «ви»**.

Дієприслівник *dep* також використовують у значенні «називати» для передачі імені чи назви. Наприклад, *Kirpi öz balasını: “Pamuğım”, dep sever.* (прислів'я) / Їжачок милується своїм малюком, **називаючи** його «Мій пухнастий» (буквально «моя вата»); *Ve tek Salâhiddin bekke dostluq etken qırq batırnıñ namlarına bir hatire olmaq üzre eali arasında Çufut Qaleni “Qırq er” dep adlağanları eşitilgendir* [2] / Та на честь сорока богатирів, що товаришували з Салахаддін беком, кажуть, що в народі Чуфут Кале **називали** «Киркер» (буквально «сорок воїнів»).

У реченнях з непрямою мовою та у складнопідрядних реченнях дієприслівник *dep* виконує функцію сполучника «що». Наприклад: *O, Ekrembey kelip tapar dep qorqa edi* / Він боявся, **що** Екрембей прийде та знайде його; *O, indemey oturmaqta, matros daa neler aytır eken dep beklemekte* [6] / Він продовжував сидіти мовчки чекаючи, **що** ж іще скаже матрос.

У складносурядних реченнях із сурядним мети дієприслівник *dep*, виражаючи цільові семантико-синтаксичні відношення між підрядною і головною частиною, виконує функцію сполучника «щоб». Наприклад: *Artta qalmasın dep, atına eki qamçı urdım* / Я двічі вдарив коня батою, **щоб** не відставав [6]; *Evge qayıp kelgen soñ, afızamdakilerni unutmayım dep alel-acele defterge yazıp qoydım* [4] / Повернувшись додому, я записав все, що було в моїй пам'яті, **щоб** не забути.

Дієприслівник *dep* також вживають у випадках, коли при виконанні дії з певною метою, випадково чи навмисно, досягається не той результат, до якого прагнули. Наприклад: *Qaş yaqam dep köz çıkarır.* (прислів'я) / *буквально*: Підводячи брови, око вийме (у значенні «Хотіли як краще — вийшло як завжди»); *Tabip onı, tedaviy etem dep, öldüreyazğan* / Доктор, лікуючи його, мало не вбив [6].

У деяких реченнях у позиції після іменників дієприслівник *dep* набуває значення «як». Наприклад: *Sen maña tuccar dep baqasıñ, mende başqa qabiliyet sezmeysiñ* [6] / Ти сприймаєш мене **як** купця, не помічаючи інші мої здібності; *Bularnı ğanimet dep bilgen qorantalar da az degil* [4] / Немало родин, що сприймають це **як** нагороду; *Qomşum maña özüni maliye hadimi dep, taqdim etti* / Мій сусід представився **як** фінансовий працівник [6].

У художніх текстах представлені приклади речень, де дієприслівник *dep* може

використовуватись у значенні «звинувативши». Наприклад, *Bir kün içinde yigirmiden ziyade işçi, inqilâpqa gôñül bericiler dep, işten quvuldi* / За один день звільнили більше двадцяти працівників, **звинувативши** їх у підтримці революції.

Висновки. Розглянувши речення в художніх творах кримськотатарською мовою, ми виокремили значну кількість семантико-синтаксичних функцій дієприслівника *dep*. Крім основного значення «сказавши», дієприслівник *dep* має багато вторинних лексико-семантичних варіантів, що зумовлені характером лексичного

значення дієслівної основи; сполучуваністю дієприслівника з наступним дієсловом на лексико-семантичному рівні; лексичним оточенням обох дієслів та семантико-синтаксичними характеристиками речення в цілому; сполучуваністю дієприслівника з певною граматичною формою в межах певної структури речення. Серед перспективних напрямів дослідження — вивчення участі дієприслівникового афікса *-p* в утворенні аналітичних форм дієслів.

Список використаних джерел

1. Акмоллаев Э. Кърымтатар тилининъ амелияты. Синтаксис. Ташкент, 1989. 160 с.
2. Акчокраклы О. Ненкеджан ханум турбеси. URL: <http://www.qirimbirliqi.ru/assets/files/Osman-Aqchoqraqli-Nenkecan-hanum-turbesiki.pdf> (дата звернення 16.01.2021 р.)
3. Алиева А. Н. Прямая речь в крымскотатарском языке: структура, модели, пунктуация. Культура народов Причерноморья, 2012. № 224. С. 41-44.
4. Алядин Ш. Иблисинъ зияфетине давет. URL: www.shamil-alyadin.com/ru/page.php?id=3&book=2&title=107 (дата звернення 16.01.2021 р.)
5. Алядин Ш. Мердивен. URL: <http://shamil-alyadin.com/ru/page.php?id=3&book=24&title=196> (дата звернення 16.01.2021 р.)
6. Алядин Ш. Теселли. URL: <http://www.qirimbirliqi.ru/assets/files/Shamil-Aladin-Teselli-kir.pdf> (дата звернення 16.01.2021 р.)
7. Болат Ю. Омюр эзгилери: Икяелер ве пьесалар. Ташкент, 1984. С. 371.
8. Ислямов А. Татар тилининъ грамматикасы. Синтаксис. Симферополь, 1940. 114 с.
9. Кононов А. Н. Грамматика турецкого языка. Москва, 1941. 312 с.
10. Меметов А. М. Крымскотатарский язык: история изучения, лексикология, фонетика, морфология: монография. Симферополь, 2013. 458 с.
11. Муэдин Р. Берчли юреклер. URL: <https://ru.scribd.com/doc/307540666/Rustem-Muyedin-Berchli-Yurekler-Lat>
12. Юлдашев А. А. Соотношение деепричастных и личных форм глагола в тюркских языках. Москва, 1977. 211 с.

References

1. Akmollayev, E. (1989) *Kyrymtatar tilinin ameliyaty. Sintaksis. [Practice of Crimean Tatar language. Syntax]*. Tashkent, 160.
2. Akchokrakly, O. (1899) *Nenkedzhan hanum turbesi. [The mausoleum of Nenkedzhan*

Hanum] URL: <http://www.qirimbirliqi.ru/assets/files/Osman-Aqchoqraqli-Nenkecan-hanum-turbesiki.pdf>

3. Alieva, A. N. (2012) *Pryamaya rech' v krymskotatarskom yazyke: struktura, modeli, punktuaciya. [Direct speech in the Crimean Tatar language: structure, patterns, punctuation]*. *Kul'tura narodov Prichernomor'ya. [Culture of the peoples of the Black Sea region]*. Simpheropol, 41-44.

4. Alyadin, Sh. (1979) *Iblisnin ziyafetine davet. [An Invitation to the Devil's feast]* URL: <http://www.shamilalyadin.com/ru/page.php?id=3&book=2&title=107>

5. Alyadin Sh. Merdiven. (1940) *[The Stairs]* URL: <http://shamil-alyadin.com/ru/page.php?id=3&book=24&title=196>

6. Alyadin Sh. (1985) *Teselli. [Consolation]*. URL: <http://www.qirimbirliqi.ru/assets/files/Shamil-Aladin-Teselli-kir.pdf>

7. Bolat Y. (1984) *Omyur ezgileri: Ikayeler ve p'esalar. [Motives of Life: Stories and Plays]*. Tashkent, 371.

8. Islyamov, A. (1940) *Tatar tilinin grammatikasy. Sintaksis. [Grammar of Crimean Tatar language. Syntax]*. Simferopol', 114.

9. Kononov, A. N. (1941) *Grammatika turetskogo yazyka. [Grammar of Turkish language. Syntax]*. Moskow, 312.

10. Memetov, A. M. (2013) *Krymskotatarskiy yazyk: istoriya izucheniya, leksikologiya, fonetika, morfologiya: monografiya. [The Crimean Tatar Language: History of Study, Lexicology, Phonetics, Morphology: Monograph]*. Simpheropol', 458.

11. Muedin, R. (1937) *Berchli yurekler. [Wounded Hearts]*. URL: <https://ru.scribd.com/doc/307540666/Rustem-Muyedin-Berchli-Yurekler-Lat>

12. Yuldashev, A. A. (1977) *Sootnosheniye deyepri chastnyh i lichnyh form glagola v turkskih yazykah. [Correlation of Deuteronomic and Personal Verb Forms in the Turkic Languages]*. Moskow, 211.

**SEMANTIC AND SYNTACTIC FUNCTIONS OF THE PARTICIPLE “DEP”
IN THE CRIMEAN TATAR LANGUAGE**

D. Z. Karashaieva

Abstract. *The article is devoted to the study of semantic-syntactic functions of the participle ‘dep’ in the modern Crimean Tatar language. A participle formed with the affix -p has various types of realization in speech:*

- 1) it is the main element of the deuterine constructions, which often, for stylistic purposes, replaces part of related predicates and expresses the action that precedes the main action or accompanies it;*
- 2) combined with auxiliary verbs it forms analytic forms of verbs;*
- 3) it is used separately as a circumstance in a sentence.*

The participle “dep”, formed by adding to the verbal base “de” the polysemantic participial affix -p, increasingly loses its semantic-syntactic function and acquires secondary meanings due to the unique context, namely:

- 1) by the nature of the lexical meaning of the verb base;*
- 2) the combinability of the participle with the following verb on the lexical-semantic level, the lexical environment of both verbs, and the semantic-syntactic characteristics of the sentence as a whole;*
- 3) the compatibility of the participle with a particular grammatical form within a particular sentence structure.*

The main meaning of the participle “dep” – “having said” names an action that precedes or accompanies the main action. After direct speech, the participle “dep” sometimes loses the meaning “having said” and, acquiring an abstract meaning, may fulfil the function of parts of speech, linking direct speech to the author’s words. In the postposition of the pronouns “sen” (singular form of pronoun you) and “siz” (plural form of pronoun you), the participle “dep” takes on the meanings “to be on a first-name” and “address someone formally”. After the verb in the first person singular in the imperative, the message of the participle dep with the auxiliary verb “turmaq”, which indicates the repetition of the action, takes on the meaning, “almost”. Participle “dep” is used to convey a name or title; in indirect speech and compound sentences with a conjunctive object and purpose, it is used as a conjunction; also after first person present tense verbs, participle “dep” indicates an action which, accidentally or intentionally, led to an undesirable result; in some cases dep takes on the meaning “as” and “having accused of smth”.

Having examined sentences based on Crimean Tatar fiction, we have identified a significant number of semantic-syntactic functions of the participle “dep”. Among the promising areas of research is the study of the participation of the participle formed by the affix -p in the formation of analytic forms of the verb.

Key words: *Crimean Tatar language, participle, polysemy, semantics.*

LITERARY STUDIES. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 82.0(438):821.161.2Укр.09
<https://doi.org/10.31548/philolog2021.02.042>

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ЕСЕЇСТИЧНОМУ
ДИСКУРСІ ЮЗЕФА ЛОБОДОВСЬКОГО

Л. В. МАРКУЛЯК, кандидат філологічних наук, доцент,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича
 E-mail: larysamarkuliak@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3329-6509>

Анотація. Юзеф Лободовський – польський письменник, перекладач, видавець, який відіграв важливу роль в осмисленні польсько-українського культурно-історичного дискурсу. У статті проаналізовано літературно-критичний доробок польського дослідника, присвячений творчій спадщині Лесі Українки. Увагу зосереджено головно на есеї, написаному в далекому 1938 році до 25-ліття від дня її смерті. Есеї репрезентує ставлення Ю. Лободовського до творчої особистості української письменниці, художній доробок якої він ставить на один щабель з Франковим.

Есеїст розмислює над становленням української письменниці крізь призму родинного виховання, спілкування з М. Драгомановим, її самоосвіти тощо. Польський дослідник розглядає творчість мисткині на тлі епохи, яка поставила для українських письменників нові завдання – виведення літератури із тенет провінціалізму на європейську арену. Саме Леся Українка, на думку Ю. Лободовського, наближала Україну до Європи, в тому числі й цілим спектром оригінальних тем і мотивів, на які багата її творчість. Екзотизм тематики творів української авторки есеїст пояснює поступом української літератури, яка розширювала межі для зацікавленого читача.

Дослідник не ставить перед собою завдання детально проаналізувати творчість української авторки. Він актуалізує основні концепти, що становлять ядро художнього світу Лесі Українки, серед яких увиразнює мотив ностальгії, мотив національної зради. Мотив ностальгії есеїст пов'язує з частим перебуванням Лесі Українки за межами рідного краю, на лікуванні. Психологічний стан ностальгії, притаманний українській письменниці, зумовлює появу поезій та драматичних творів мисткині на українську тематику. Грунтовні знання дослідника з української історії дозволили йому глибоко осмислити причини появи творів письменниці, в яких домінуючим постає мотив національної зради. Цей мотив тотожний, на думку Ю. Лободовського, з національною пасивністю і тоді, коли Леся Українка у творах на історичну тематику переносить своїх персонажів в інші епохи, таким чином приховуючи своє ставлення до проявів продажності, пристосуванства та національної зради.

Польський дослідник висноує, що в творчості Лесі Українки цілком органічно уживаються високий естетизм та суспільна проблематика, що у поєднанні створюють особливо гармонійний художній світ.

Незаангажованість польського есеїста дозволила йому здійснити літературно-критичну рецепцію творчості Лесі Українки крізь призму таких проблемних детермінант, які радянські дослідники розглядати не могли. Вважаємо, що Ю. Лободовський тяжів до національно-екзистенціальної інтерпретації творчості української письменниці, збагативши лесезнавчий науковий дискурс цікавими спостереженнями.

Ключові слова: творчість, мотив, ностальгія, екзистенція, інтерпретація, історико-культурний дискурс, національна свідомість.

Актуальність дослідження. В утвердженні та осмисленні польсько-українського історико-культурного дискурсу важливу роль відіграв Юзеф Лободовський – польський поет, прозаїк, перекладач, літературний критик, видавець.

Світоглядно-ціннісну парадигму Ю. Лободовського, безперечно, формувало його перебування на Кубані з 1917 по 1921 рр., куди, за свідченням біографів, переїхала сім'я

майбутнього письменника. Очевидно, тоді почалося свідоме входження у широкий світ української мови, історії, культури. Так народжувалася його українськість, адже він, нащадок козацького роду (батьківська лінія довго зберігала питомо українське прізвище Лобода). Перебування Ю. Лободовського в Україні (зокрема на Волині) і спілкування з українським світом, у якому важливе місце

посідало й знайомство з художніми творами українських письменників, допомогло йому визначитись із пріоритетами у творчості, Тому в орбіті літературно-критичних та перекладацьких візій польського дослідника перебувають Т. Шевченко, Є. Маланюк, Олег Ольжич, У. Самчук. Практикував есеїст також літературно-критичні рефлексії у лесезнавчому дискурсі.

У 1938 році в «Бюлетені польсько-українському» Ю. Лободовський публікує статтю «Творчість Лесі Українки (у двадцятип'ятиліття смерті – 1913-1938)». Це було одне з перших зарубіжних літературно-критичних досліджень про творчість визначної української письменниці. Тому нам видається актуальним в контексті відзначення цього річ ювілейної дати – 150-річчя від дня народження Лесі Українки – звернути увагу на потрактування її творчості польським дослідником, який активно спричинився до налагодження українсько-польських культурно-історичних зв'язків у середині ХХ ст.

Написання есею про Лесю Українку було інспіроване, очевидно, бажанням автора познайомити польського читача з визначною українською поеткою, життєву долю та творчість якої Ю. Лободовський вважав помітним явищем, достойним того, аби його репрезентувати європейському читачеві. До того ж на тлі непростих польсько-українських відносин, які історично склалися, саме таке «культурологічне» знайомство з українськими митцями та їхньою творчістю могло б пом'якшити антагонізм між двома народами в нових геополітичних умовах.

Аналіз досліджень і публікацій.

Літературно-критичний доробок Ю. Лободовського ставав предметом уваги дослідників, серед яких – О. Баган, О. Вознюк, С. Кравченко, І. Матковський. Літературознавці відзначали тривалу плідну працю Ю. Лободовського в осмисленні українського культурно-історичного простору, яка безумовно впливала на польське суспільство в оцінці українського питання, зокрема й для пошуку шляхів взаємного порозуміння між двома народами. У цьому зв'язку науковиця С. Кравченко зазначає: «Лише зараз можна об'єктивно поцінувати всі зусилля Ю. Лободовського, спрямовані на розвиток щирого і відкритого діалогу між поляками та українцями. Лише зараз можна вповні побачити його невмирущу актуальність та істинну значимість» [6, с. 126]. У фокус уваги дослідників потрапляє також життєпис Ю. Лободовського, у якому вони віднайшли українське коріння письменника-есеїста (по батьківській лінії). З огляду на цю обставину, літературознавиця О. Вознюк зауважила, що «Лободовський поставив собі нелегке завдання – примирити у

собі поляка та українця, залишаючись вірним сином обох батьківщин» [2, с. 177]. Праці науковців О. Багана та І. Матковського випрозорюють погляди Ю. Лободовського на творчість Є. Маланюка, з яким його, до речі, пов'язували приятельські стосунки. Проте цілісне дослідження, яке б стосувалося літературно-критичних поглядів Ю. Лободовського на творчість Лесі Українки, відсутнє.

Мета дослідження – проаналізувати рецепцію творчості Лесі Українки у літературно-критичній есеїстиці польського дослідника Юзефа Лободовського та визначити місце його творчого доробку в лесезнавчому дискурсі.

У статті застосовано біографічний, порівняльно-історичний, описовий **методи дослідження**.

Результати. Огляд творчості Лесі Українки есеїст здійснює крізь призму спостережень над життєписом авторки. В полі зору вдумливого дослідника перебуває родинне виховання, прищеплення любові до рідного слова, звичаїв, традицій, літератури, а також вплив на еволюцію світоглядно-естетичних поглядів Лесі Українки її дядька Михайла Драгоманова. Саме ці обставини, на слух переконання Ю. Лободовського, склали основу для глибокого розуміння національної ідентичності. Розмірковуючи про стан української літератури кінця ХІХ – поч. ХХ ст., Ю. Лободовський наголошує на очевидній потребі її кардинальних змін, позаяк найхарактернішими ознаками української літератури означеного періоду «був її провінціалізм, утилітарна народність або навіть етнографізм не раз найгіршого гатунку» [10, с. 325]. Тому дослідник цілковито підтримує необхідність звернення поглядів українських літераторів в бік Європи, аби «очистити надто затхлу атмосферу, пустити свіжого повітря, нових тем, загальнолюдських проблем і завдань», оскільки перед літературою постало велике завдання: «вийти на європейські шляхи розвитку» [10, с. 327]. Свідомий того, що «Шевченко пробудив національну свідомість і створив власне українську літературу», а Куліш і Франко «першими нав'язали контакти з Європою», польський дослідник слушно зауважує, що Лесю Українку «вже саме виховання в культурній атмосфері родинного дому підготувало до ближчих контактів зі всесвітньою літературою» [10, с. 326]. Її наближення до Європи розпочалося ще в ранньому віці, коли «кільканадцятилітньою дівчинкою допомагала своїй матері Ользі Косач перекладати Гомера з французького тексту, а кілька років пізніше чудово, хоч не дуже точно перекладає на українську мову поезію Гейне» [10, с. 326]. Сама Леся добре

розуміла важливість інтегрування в європейський культурний простір. Безперечно, вона була лідеркою в українському інтелектуальному середовищі, яка цей напрям пропагувала та вважала надзвичайно перспективним, про що, зокрема, свідчить також її листування. Так, у листі до дядька М. Драгоманова від 5 січня 1890 року знаходимо такі рядки: «Серед киян молодих останнього часу починає ширитися європеїзм; вони починають учити європейські мови і інтересуватись європейською літературою. Доказом цього може служити те, що ми (молодіж) задумали видати цілу серію перекладів найкращих творів європейських і російських авторів» [8, с. 45].

Ю. Лободовський не здійснює розлогого відчитування творів Лесі Українки, обмежується лише виокремленням концептів її поетичного світу, які, на думку польського дослідника, є найпосутнішими. При цьому есеїст підмітив, що її художня спадщина надзвичайно багата на теми та проблеми, закорінені на загальноєвропейській традиції. Дослідник пов'язує екзотизм тематики творів поетки з поступом української літератури, яка, «маючи у своєму розпорядженні іншого читача зі зміненими вимогами, здобувала нові позиції і швидким темпом розширювала межі зацікавлень і можливостей» [10, с. 326]. Ця думка Ю. Лободовського корелює з поглядами українського літературного критика націоналістичного спрямування Д. Донцова, який виводить «творчість Лесі Українки поза рамки стисло національної поезії на великий простір» [3, с. 79].

Звернення мисткині до української тематики польський дослідник пояснює і «закидами, які поетку супроводжували, і тою обставиною, що вона часто перебувала далеко від батьківщини і ностальгія була її щоденним гостем» [10, с. 328]. Як приклади, Ю. Лободовський наводить «Лісову пісню», створену Лесею на Кавказі, а також «Бояриню», написану в Єгипті. Психологічний стан ностальгії притаманний самій поетці через часті подорожі за межі рідного краю, що й спричинювало появу творів з домінуючим мотивом ностальгії. До того ж цей мотив виникає не лише в драматичній творчості Лесі Українки, але й у поетичній, починаючи з «Надії» і далі – у віршах «І все-таки до тебе думка лине...», «Іфігенія в Тавриді». Тож «ностальгія стала чи не головним джерелом, із якого народилися твори української національної тематики» [10, с. 327]. Ілюстрації поетичних творів Лесі Українки есеїст наводить у власному перекладі польською мовою.

Добре обізнаний в українській історії, польський есеїст осмислює трагедію колоніального становища України, коли було

зламано хребет українському визвольному рухові. При цьому письменник засуджує русифікаторську політику царського уряду, «який мав у своєму розпорядженні такі потужні засоби боротьби, як економічна й соціальна експлуатація» [10, с. 326].

Есеїст дає високу оцінку творчості Лесі Українки, яку ставить поряд із Франковою, оскільки вважає їх найвищими досягненнями, «в яких маніфестувалася національна свідомість епохи» [10, с. 327]. Цим самим дослідник відводить для Лесі Українки-митця провідну роль в поступі народу до визрівання ідеї державності.

Звернення української авторки до творів на історичну тематику Ю. Лободовський вважає прихованою формою вираження. Леся Українка завальовувала свій протест щодо проявів продажності, малодушності, національної зради, переносячи своїх персонажів в інші історичні епохи, позаяк «під маскою давно не існуючих людей і минулих подій стоять живі, наболілі проблеми сучасної української реальності» [10, с. 326]. До речі, подібну думку в одному з перших досліджень про творчість Лесі Українки у 1924 році висловив М. Зеров: «...її вавилоняни й єгиптяни мають сучасну психологію, а її американські пущі, середньовічна Іспанія, Рим та Єгипет – то тільки більш-менш прозорі псевдоніми її рідного краю» [5, с. 392].

Леся Українка в оцінці Ю. Лободовського постає унікальною українською письменницею, адже «запроваджуючи в поезії та драмах європейську широту горизонтів, перша досягла загальнолюдської проблематики, насамперед у постановці та художньому вирішенні психологічних проблем» [10, с. 326]. Україноцентричність та європейськість ні в якому разі не суперечать одне одному, а, навпаки, засвідчують гармонійність такого поєднання, позаяк «поезія Лесі Українки є маніфестацією мистецтва з одного боку естетично автономного, з другого боку не відстороненого від суспільної проблематики, яке уміло і гармонійно поєднувало ці якості в єдину досконалу цілість» [10, с. 327].

Польський дослідник виокремлює домінуючий мотив – мотив національної зради, тотожний із національною пасивністю, який Леся Українка часто поєднує з мотивом ностальгії, адже «пишучи про українську «руїну» (есеїст згадує «Бояриню» – Л. М.), поетка думала про найбільшчії та найдратівливіші сторони сучасної дійсності» [10, с. 326].

Слід зазначити, що при аналізі творчості української письменниці, зокрема, улюбленого жанру Лесі Українки – драматичного, Ю. Лободовський уникає надмірної компліментарності в своїх оцінках. Творчі пошуки письменниці у драматургії видаються Ю. Лободовському винятково «літературними»,

не для світла рампи. Тож есеїст дає цьому своє пояснення, яке зводиться до того, що «найчастіше поетка цілком занедбує драматичну будову, зосереджуючи усю свою увагу тільки на психологічних конфліктах» [10, с. 327].

Висновки. Ю. Лободовський збагатив лесезнавчий дискурс цікавими спостереженнями, заґрунтованими на ціннісних парадигмах, завдяки яким українській авторці вдалося створити неповторний художній світ. Польський дослідник зумів побачити в особі Лесі Українки та її творчості тип нової української людини, спраглої свободи, здатної до самопожертви заради великої ідеї. Показово, що саме в художніх візіях української письменниці Ю. Лободовський віднайшов ті ціннісні орієнтири, які були близькі йому самому.

Рефлексії Ю. Лободовського про художній світ Лесі Українки – це не просто спроба дати оцінку її творчості. Це радше намагання популяризувати ім'я української авторки та її творчого доробку в польському суспільстві. Значення праці Ю. Лободовського про творчість Лесі Українки полягає в тому, що дослідник, на відміну від радянських літературних критиків, не був заангажований, що дозволило йому актуалізувати такі проблемні вузли творчості письменниці, які в умовах радянської цензури українська літературно-критична думка не могла розглядати. Тому довгий час Леся Українка на материковій радянській Україні поставала співачкою досвітніх огнів, революціонеркою (майже більшовицького стибу), а її творчість доходила до читачів у дозованому вигляді, без дражливих для пильного цензора тем. Згадаймо хоча б

заборонену для друку драматичну поему «Бояриня», про яку писав Ю. Лободовський ще у 1938 році і яка «повернулася» до українського читача у 90-х рр. ХХ ст. після відновлення української незалежності.

Як бачимо, у Ю. Лободовського переважає національно-екзистенціальна інтерпретація творчості Лесі Українки. І це цілком закономірно, адже польському дослідникові близькі українські проблеми, якими він переймався, намагаючись інтелектуально вплинути на порозуміння між двома народами й усунути стереотипи щодо провінційності української літератури, які панували в польському суспільстві.

Звісно, можна дошукуватися спільності в ідейних поглядах обох поетів, у мандрівних сюжетах, притаманних їхній поетичній творчості, у розумінні важливості перекладів художніх творів світової літератури, що зумовило появу чималої кількості здійснених ними інтерпретацій. Проте за цими багатьма спорідненостями увиразнюється та обставина, яка єднає Леся Українку та Ю. Лободовського: вони сприяли входженню України в європейську культурну парадигму. Українська письменниця – на початку ХХ ст., а польський митець – через три десятки років, у передвоєнне десятиліття. Оскільки Ю. Лободовський здійснював переклади поезії Лесі Українки, то **перспективою подальших досліджень** вбачаємо у детальному аналізі його поетичної інтерпретації творів української авторки.

Список використаних джерел

1. Баган Олег, Матковський Іван. Історіософсько-культурологічні візії Євгена Маланюка. *Вісниківство: літературна традиція та ідеї. Збірник наукових праць, присвячений пам'яті Василя Іванишина*. Дрогобич: Коло. 2009. С. 307-309.
2. Вознюк О. Імагологічна візія України Юзефа Лободовського. *Парадигма*. Вип. 4. С.176-188.
3. Донцов Дмитро Поетка українського Рисорджименто (Леся Українка). *Літературна есеїстика*. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження». 2009. С.59-97.
4. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х. К.: Факт. 2001.
5. Зеров М. Леся Українка. Твори: В 2-х т. Т.1. К.: Дніпро. 1990.
6. Кравченко С. Україна у публіцистичній та літературній творчості Юзефа Лободовського: до історіософії проблеми. *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи*. 2013. №3 (3). С.125-131.
7. Матковський Іван. Юзеф Лободовський

про Євгена Маланюка. *Вісниківство: літературна традиція та ідеї. Збірник наукових праць, присвячений пам'яті Василя Іванишина*. Дрогобич: Коло. 2009. С. 343-345.

8. На хвилі доби: Хрестоматія польської літературної періодики 20-30-х рр. ХХ ст. Упорядкув., вступ. ст. та пер. із пол. С. І. Кравченко. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2007. С.325-328.

9. Українка Леся. Зібрання творів: У 12 т. Т.10. К.: Наук. думка. 1978. 543 с.

10. Lobodowski Jozef (Юзеф Лободовський). *Tworczość Lesi Ukrainki (w dwudziestolecie smierci – 1913-1938) Творчість Лесі Українки (у двадцятип'ятиліття смерті – 1913-1938)*. *На хвилі доби: Хрестоматія польської літературної періодики 20-30-х рр. ХХ ст. Упорядкув., вступ. ст. та пер. із пол. С. І. Кравченко*. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. 2007. С.325-328.

References

1. Bahan, Oleh, Matkovskiy, Ivan. (2009). *Istoriyosofsko-kulturolohichni vizii Yevhena Malaniuka*.

© Л. В. Маркуляк

Visnykivstvo: literaturna tradytsiia ta idei. Zbirnyk naukovykh prats, prysviachenyi pamiaty Vasylia Ivanyshyna [Historiosophical and cultural visions of Yevhen Malanyuk. Heraldry: literary tradition and ideas. A collection of scientific works dedicated to the memory of Vasyl Ivanyshyn]. Drohobych: Kolo, pp. 307-309.

2. Vozniuk, O. *Imaholohichna viziia Ukrainy Yuzefa Lobodovskoho* [Imagological vision of Ukraine by Jozef Lobodowski]. *Paradyhma* [Paradigm], no. 4, pp. 176-188.

3. Dontsov, Dmytro. (2009). *Poetka ukrainskoho Rysordzhymento (Lesia Ukrainka)* [Poetess of the Ukrainian Risorgimento (Lesya Ukrainka)]. *Literaturna eseistyka* [Literary essays]. Drohobych: Vydavnycha firma «Vidrodzhennia», pp. 59-97.

4. Zabuzhko, O. (2001). *Khroniky vid Fortinbrasa. Vybrana eseistyka 90-kh*. [Chronicles of Fortinbras. Selected essays of the 90's]. K.: Fakt.

5. Zerov, M. (1990) *Lesia Ukrainka. Tvory: V 2-kh t.* [Lesya Ukrainka. Works in 2 volumes]. V.1. K.: Dnipro.

6. Kravchenko, S. (2013) *Ukraina u publitsystychnii ta literaturnii tvorchoosti Yuzefa Lobodovskoho: do istoriosofii problemy* [Ukraine in the journalistic and literary works of Jozef Lobodowski: to the historiosophy of the problem]. *Masova komunikatsiia: istoriia, sohodennia, perspektyvy* [Mass communication: history, present, prospects]. №3 (3), pp. 125-131.

7. Matkovskiy, Ivan. (2009). *Yuzef*

Lobodovskiy pro Yevhena Malaniuka [Jozef Lobodowski about Yevhen Malanyuk]. *Visnykivstvo: literaturna tradytsiia ta idei. Zbirnyk naukovykh prats, prysviachenyi pamiaty Vasylia Ivanyshyna* [Heraldry: literary tradition and ideas. A collection of scientific works dedicated to the memory of Vasyl Ivanyshyn]. Drohobych: Kolo, pp. 343-345.

8. *Na khvyli doby: Khrestomatiia polskoi literaturnoi periodyky 20-30-kh rr. XX st.* [On the wave of the day: A textbook of Polish literary periodicals of the 20-30s of the twentieth century]. (2007). Uporiadkuv., vstup. st. ta per. iz pol. S. I. Kravchenko. Lutsk: RVV «Vezha» Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky, pp. 325-328.

9. Ukrainka, Lesia. *Zibrannia tvoriv: U 12 t.* (1978) [Ukrainka Lesya. Collection of works in 12 volumes]. V. 10. K.: Nauk. dumka. 543

10. Lobodowski, Jozef (Jozef Lobodovskiy). *Tworczosc Lesi Ukrainki (w dwudziestopieciolecie smierci – 1913-1938)*. (2007). *Tvorchist Lesi Ukrainky (u dwadziestypiatylyttia smerti – 1913-1938)* [Art of Lesya Ukrainka (in the twenty-fifth anniversary of her death - 1913-1938)]. *Na khvyli doby: Khrestomatiia polskoi literaturnoi periodyky 20-30-kh rr. XX st.* [On the wave of the day: A textbook of Polish literary periodicals of the 20-30s of the twentieth century]. Uporiadkuv., vstup. st. ta per. iz pol. S.I. Kravchenko. Lutsk: RVV «Vezha» Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky, pp. 325-328.

RECEPTION OF LESYA UKRAINKA'S WORK IN JOZEF LOBODOWSKI'S ESSAY DISCOURSE L. V. Markuliak

Abstract. *The article analyzes the literary and critical heritage of the Polish poet, prose writer, translator Jozef Lobodowski, dedicated to the creative heritage of Lesya Ukrainka. Attention is focused mainly on an essay written back in 1938 to the 25th anniversary of her death. The essay presents the attitude of J. Lobodowski to the personality of the Ukrainian writer. The Polish researcher examines the artist's work against the background of the era, set new tasks for Ukrainian writers - the withdrawal of literature from the networks of provincialism to the European arena. It was Lesya Ukrainka, according to J. Lobodowski, who brought Ukraine closer to Europe, including with a whole range of original themes and motives that are rich in her work. The Polish researcher actualizes the main concepts that make up the core of Lesya Ukrainka's artistic world, among which he emphasizes the motive of nostalgia, the motive of national treason. We believe that J. Lobodowski tends to a national-existential interpretation of the work of the Ukrainian writer.*

The purpose of research is to analyze the reception of Lesya Ukrainka's creativity in the literary-critical essay of the Polish researcher Jozef Lobodowski and to define his work in the Lesya Ukrainka's discourse.

Results of research. *J. Lobodowski enriched Lesya Ukrainka's discourse with interesting observations based on value paradigms, thanks to which the Ukrainian author managed to create a unique artistic world. The Polish researcher was able to see in the person of Lesya Ukrainka and her work a type of new Ukrainian man, thirsty for freedom, capable of self-sacrifice for the sake of a great idea. It is significant that it was in the artistic visions of the Ukrainian writer J. Lobodowski that he found those values that were close to him.*

Lobodowski's reflections on the artistic world of Lesya Ukrainka are not just an attempt to evaluate her work. Rather, it is an attempt to promote the name of the Ukrainian author and her creative work in Polish society. The significance of J. Lobodowski's work on Lesya Ukrainka's work lies in the fact that the researcher, unlike Soviet literary critics, was not biased, which allowed him to actualize such problematic

© Л. В. Маркуляк

nodes of the writer's work that Ukrainian literary-critical thought could not consider under Soviet censorship. Therefore, for a long time Lesya Ukrainka in mainland Soviet Ukraine was a singer of dawn lights, a revolutionary (almost Bolshevik), and her work reached readers in a dosed form, without topics irritating to the vigilant censor. Let us recall at least the banned dramatic poem "Boyarynya", about which J. Lobodovsky wrote in 1938 and which "returned" to the Ukrainian reader in the 90s of the twentieth century after the restoration of Ukrainian independence.

As we can see, J. Lobodowsky's national-existential interpretation of Lesya Ukrainka's work prevails. And this is quite natural, because the Polish researcher is close to the Ukrainian problems he was concerned with, trying to intellectually influence the understanding between the two peoples and eliminate the stereotypes about the provinciality of Ukrainian literature that prevailed in Polish society.

Of course, one can find common ground in the ideological views of both poets, in the wandering plots inherent in their poetic work, in understanding the importance of translations of works of world literature, which led to the emergence of many interpretations. However, these many kinships highlight the circumstance that unites Lesya Ukrainka and J. Lobodowsky: they contributed to Ukraine's entry into the European cultural paradigm. Ukrainian writer – in the early twentieth century and Polish artist – three decades later, in the prewar decade. Since J. Lobodowsky translated Lesya Ukrainka's poetry, we see the prospect of further research in a detailed analysis of his poetic interpretation of the works of the Ukrainian author.

Keywords: *creativity, motive, nostalgia, existence, interpretation, historical and cultural discourse, national consciousness.*

НЕОРОМАНТИЧНІ ВІЗІЇ ПЕЙЗАЖНОЇ ТА ІНТИМНОЇ ЛІРИКИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Т. М. ЧУМАК, кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Email: tchumak27@ukr.net

https://orcid.org/0000-0003-4723-1757

Анотація. *Творчість Лесі Українки відіграла велику роль у розвитку вітчизняної і світової культури. Поетеса привнесла в українську літературу багатий духовний світ своїх героїв – людей з допитливим розумом і палким серцем. Могутній талант, відданий служінню народові, глибоке проникнення в найістотніші питання доби, висока професійна культура – все це поставило Лесю Українку в ряди найвидатніших поетів світу.*

Поезія Лесі Українки вирізняється поєднанням рис неоромантизму й неокласицизму, згодом стає наснажена потужною життєствердною силою – неоромантичним естетичним ідеалом, згідно з яким провідними мотивами є боротьба, воля, служіння високій меті. Питання нового, модерного мистецтва знаходить своє відображення в більшості творів.

У своїх віршах письменниця приділяла велику увагу зображенню природи, водночас найширшого діапазону людських почуттів на тлі розмаїття картин навколишнього світу. В інтимній ліриці Лесі Українки домінують сумні мотиви, туга за втраченим коханням, за недосягнутим щастям. Проте загартована випробуваннями душа поетеси на біль і фізичний, і душевний віддукувалася перлинами поетичної творчості. Все це робить її лірику актуальною як тоді, так і нині. І про що б не йшла в них мова, всі ці вірші зближує оптимістичне, життєствердне начало. Вони засвідчують її неперевершений талант як поета-лірика, якому були підвладні всі без винятку жанрові утворення як великих, так і малих поетичних форм, до яких вона вдавалася.

Виятково велике значення творчості Лесі Українки в історії української літератури полягає в тому, що вона наснажила українську поезію новими темами й мотивами, збагатила строфіку, ритміку й метрику української поезії. Її неоромантична, символістська поезія та драматургія означили на рубежі віків увагу до нових цінностей, нових філософських, буттєвих проблем.

Ключові слова: література, творчість, творчий метод, поезія, пейзажна та інтимна лірика, неоромантизм, художній образ.

Актуальність теми роботи зумовлена потребою системного вивчення проблеми неоромантичних мотивів лірики Лесі Українки. За своє коротке життя письменниця залишила нащадкам великий літературний доробок: полум'яну поезію, філософську драматургію, талановиту прозу, оригінальні публіцистичні та критичні статті, переклади.

На літературну арену Леся Українка вийшла спочатку як поет та перекладач, потім закріпила за собою славу талановитого драматурга і водночас досягла значних успіхів як прозаїк, розкривши таким чином свій багатогранний талант. Уся творчість Лесі Українки наснажена потужною життєствердною силою – неоромантичним естетичним ідеалом, згідно з яким провідними мотивами є боротьба, воля, служіння високій меті. Ліричний герой її поетичних творів – сильна духом особистість, яка намагається знайти розв'язання актуальних суспільних і філософських проблем. Характерне для європейської неоромантики відчуття духовної втоми не властиве для поетичного доробку Лесі Українки. Світогляд поетеси визначив особливості її творчої манери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Починаючи ще з І. Франка, українська критика звертала увагу громадськості на багатогранний і глибокий талант Лесі Українки.

У «Літературно-науковому віснику», з яким активно співробітничала Леся Українка, по смерті поетеси вийшло чимало публікацій про її життя і творчість, зокрема М. Грушевського, Л. Старицької-Черняхівської, І. Стешенка, М. Євшана, А. Ніковського, Ю. Тиценка-Сірого. Загальна тенденція, що простежується в усіх цих публікаціях, – високий, європейський рівень її творчості, якого ще не сягнула читацька аудиторія, і необхідність подальшого літературознавчого аналізу творчості письменниці. Слідом за дореволюційною критикою Д. Донцов зауважував, що Леся Українка «на цілу голову переросла хистом майже всіх сучасних письменників». Цінними є літературознавчі розвідки М. Драй-Хмари. Він наголошував на тому, що Лесю Українку мало розуміли, або й зовсім не розуміли її сучасники. Помітним внеском у вивчення життя, світогляду і творчості Лесі Українки, насамперед на підставі уперше опублікованих невідомих листів мисткині, а також нових матеріалів, що

раніше не оприлюднювалися, стала праця Ольги Косач-Кривинюк. Створена упродовж 1941–1945 рр. на основі зібраного авторкою архіву письменниці та власного архіву, праця була опублікована лише 1970 року в США [1].

Протягом XX століття творчість письменниці досліджували Л. Міщенко, А. Каспрук, М. Мороз, П. Одарченко, С. Павличко, Я. Поліщук, В. Святовець та ін. Значну увагу високому хисту письменниці приділили в своїх дослідженнях Т. Гундорова, В. Агеева, Н. Зборовська. Ґрунтовні монографії випустили О. Вісич, Л. Демська-Будзуляк, Л. Мірошніченко, О. Забужко. Віддаючи належне теоретичній і практичній значущості зазначених праць дослідників, слід, однак, зауважити, що питання неоромантичних мотивів пейзажної та інтимної лірики Лесі Українки залишається малодослідженим, що й обумовлює зацікавленість зазначеною проблемою.

Метою статті є: з'ясування ролі неоромантичних візій у творчості Лесі Українки, зокрема в її поезіях пейзажної та інтимно-особистої тематики.

Мета передбачає вирішення таких **завдань:** з'ясувати філософські та морально-духовні передумови феномену творчості Лесі Українки, її естетичну орієнтацію на вільний всебічний духовний розвиток, що зумовило вибір стильового напрямку неоромантизму, розкрити з цього погляду художні особливості пейзажної та інтимної лірики поетеси, довести актуальність тих стильових візій, до яких вона вдавалася, для наступних поколінь.

Результати дослідження. Скасування обмежень в осягненні духовної постаті Лесі Українки висуває потребу відповідної методології й інструментарію, які дозволять пізнати характер її мислетворення, дати концепцію особистості в дивовижно гармонійному сплаві мудрості, ніжності й сили. Потрібно розкрити характер світоглядно-філософського мислення, властивого для того часу вітчизняній традиції, яка протистояла пануючій у другій половині XIX століття, і не тільки в тогочасній Росії, нігілістичній філософії. Вона виявлялася в гострій критиці буржуазного суспільства під знаком «зривання всіх і всяких масок». «Це була критика в усіх аспектах – економічному, політичному, етичному, естетичному і з боку не лише соціалістів та анархістів усіх мастей, а й консерваторів, неоромантиків, релігійних містиків, реформаторів, модерністів» [2].

Стиль Лесі Українки, як і кожного митця, пройшов певні етапи розвитку: від «дитинної імпресіоністики» ранніх творів – до «широкої ідейності і могутнього пристрасного огню» [3], а творчість 1900-х рр. вирізняється поєднанням рис

неоромантизму й неокласицизму. Стильовий напрям неоромантизму виник наприкінці XIX – на початку XX ст. як реакція на натуралізм і позитивізм. Леся Українка знайшла в ньому те, що було найближче їй по духу. Під гаслом «за неоромантизм, за поезію» [4, с. 71] молода поетеса гуртувала однодумців скрізь – від київської «Плеяди» до віденського студентського товариства «Січ». У літературно-критичних статтях Лесі Українки йдеться про прагнення неоромантизму «звільнити особистість у самому натопі, розширити її права», перетворити стихійний натоп на суспільство – «спільку самостійних особистостей» [5, с. 237]. Відповідно в художніх своїх творах письменниця зображує героя-індивідуаліста і нонконформіста (як-от Кассандра в однойменній драмі), який протестує проти міщанського середовища («У пущі»), мріє про вільний всебічний духовний розвиток («Contra spem spero», «Лісова пісня»).

«Центральне зерно неоромантики Лесі Українки – сильна інтелектуально, волюва, чуттєва особистість... Роль неоромантизму як літературної течії національно-революційна: висунення вселюдської проблематики можливе тільки на національному ґрунті. Ліризм панує в неї не тільки в його власній сфері, в ліричній поезії, але переноситься з виразною силою на поеми, на драматичні поеми й етюди; звернення до одуховленої історії, до міту, екзотики, до біблійної теми, Еллади й Риму» [6].

Модернізацію української літератури мисткиня пов'язувала з вимогами досконалої, виробленої форми, з дисципліною духу й стильовою вибагливістю. Провідним стилем своєї доби вважала новоромантизм. Цей стиль, пов'язаний для кожної літератури з відмовою від реалістичної конкретики, з поривом «у блакить», тобто до духовних ідеалів, та увагою до індивідуальної психології й індивідуальних ціннісних орієнтацій. Угода плаского реалізму, натуралізму з його життєподібністю й «науковістю», опосередкованістю людини зовнішніми обставинами означала розрив, принаймні у зрілій творчості, з попередньою українською традицією, причому традицією, не лише реалістичною, але й романтичною [7].

Неоромантичним екзотизмом позначено і хронотоп письменниці: художній простір підпорядковано нестримному рухові вдалину («Подорож до моря») і вгору («Зоряне небо»), а безрадісній сучасності протиставлено легендарну героїчну минувшину («Роберт Брюс, Король Шотландський», «Давня казка», «Віла-посестра») та нетерпляче очікування майбутнього повстання за вільне майбутнє («Гострим полиском хвилі спалахують...», «Слово, чому ти не твердая криця...», «Коли втомлюся я життям щоденним...»). Цей образний часопростір авторка

© Т. М. Чумак

розташувала дистанційовано – в міфологічній, легендарній, біблійній та історичній сферах, що спонукує читача співвідносити свою сучасність із вічністю, випадкове із закономірністю, індивідуальне з універсальним.

Близькість відчуття природи письменницею вже на початку творчості свідчить про наявність у її психоенергетиці глибокого етнічного коріння. Особливе зацікавлення Лесі Українки дохристиянськими мотивами й образами дає цьому вагоме підтвердження. Не раз підкреслювала письменниця, що вони «мучать» її. В час написання «Лісової пісні» мала в думці тему «боротьби християнства з релігією предків моїх». З дитячих літ плекала багаті знання й багаті візуальні уявлення про міфологічні фольклорні образи. Не сприймала кривоногого, косолапого потвори Даждьбога «без спини, с одной ноздрей», якого скульптор Коненков зобразив «ідолищем поганим». Не пізнавала в ньому «релігії батьків, що відбилася такими прекрасними лініями і барвами у веснянках, колядках, обрядах та легендах», де навіть змії постає в подібі красеня-перелесника. Родина Даждьбога – перелесник, русалки, «золотокудрі сини богині-царівни, що має на чолі зорю, а під косою місяць» [4, с. 383].

Деякі фольклорні мотиви, ситуації, пов'язані зі стосунками людини й природи, Леся Українка оцінює, змінюючи перспективу бачення. Зміна перспективи, точки зору й служить одним із важливих засобів творення фантастичних ефектів, руйнування звичної ієрархії понять, причому це стосується різних рівнів суспільної організації, уявлень про свободу й підлеглість, помсту й прощення, врешті, про життя і смерть [8].

Говорячи про лірику Лесі Українки, не можна обійти питання про творення пейзажу в її ліричній поезії. Бо в своїх поетичних візіях мисткиня приділяла велику увагу зображенню природи, водночас найширшого діапазону людських почуттів на тлі розмаїття картин навколишнього світу. Маючи хист до живопису (поетеса була не лише широко обізнана з історією і теорією живопису, а й сама малювала), Леся Українка з тонким смаком і умінням відтворювала українську природу і ландшафти інших країв у своїх ліричних поезіях, водночас дуже цінувала майстерно змальований пейзаж у творах інших митців. В листі до О. Кобилянської від 18-30. 01. 1900 р. вона писала: «В нашій літературі нема пейзажиста над Вас, і я не знаю, як готова цінити Вас за се, бо дуже люблю пейзаж в літературі і завжди мені його бракувало в нашому письменстві» [4, с. 364]. До Лесі Українки в нашій літературі вже існувала певна традиція щодо зображення пейзажу в

поетичній творчості. Шевченко, Франко, Старицький, Глібов, Манжура, Щоголів – усі ці українські поети використовували в своїй поезії пейзаж відповідно до свого хисту і ідейних уподобань. Беручи все краще з попередньої традиції в українській і світовій літературі, Леся Українка як митець нового типу по-новому осмислює і відтворює в своїх поезіях пейзаж. Природа у неї – вічно жива, творча сила, що знаходиться в змінах: у русі, в боротьбі й протиріччях. Це вічно живе, творче начало в природі Леся Українка зображає, щоб збудити в людині дух творчості, прагнення до боротьби. На матеріалі пейзажу Леся Українка створює алегорії великої філософської і художньої глибини – «я вийду сама проти бурі і стану – помір'яєм силу» («У чорну хмару»).

Виходячи з тієї ж ідейної настанови, що Т. Г. Шевченко, з патріотичної любові до рідного краю, Леся Українка не обмежила себе географічними рамками пейзажу України. Вона дала в своїй ліриці ряд чудесних пейзажних зарисовок Поділля, Волині, Києва, Одеси, Чорноморського побережжя, Буковини, Криму. Письменниця вперше в українській літературі ввела в поезію пейзаж Єгипту, Італії, Греції. Чи не найбільше місце приділила в своїй ліриці мисткиня пейзажу моря. Вона по праву може вважатись українським поетом-мариністом в широкому розумінні цього слова. Образ моря в українській поезії, взагалі кажучи, не був новим. Але до Лесі Українки українські поети його використовували здебільшого як усталений образ народнописаного походження. Поетеса як спостережливий і вдумливий пейзажист-мариніст збагачує поетичний малюнок водного простору рядом конкретно-художніх деталей, змальовує конкретне море. Відтворюючи морський краєвид зі всіма його барвами і відтінками, змальовуючи приморську природу, Леся Українка також користується зображувально-виражальними засобами для образних узагальнень, для створення символів новоромантичного спрямування. Вперше мариністичний пейзаж зустрічаємо в Лесі Українки в циклі «Подорож до моря». Це один з ранніх циклів поетеси, написаний 1888 року в селі Колодяжному. Все зібрання віршів – це пейзажні враження, що їх фіксувало спостережливе око юної поетеси під час її подорожі з Волині до Одеси. Майстерно скомпонований цикл викликає враження читацької присутності в подорожі. Настроя розмаїтість підкреслює ритміка поезій. Так, чотиристопний дактиль у другому вірші змінюється на тристопний, розлогий амфібрахій, що відповідає новій, сумній згадці про долю рідного краю. Загалом же в цьому ліричному щоденнику поетеси переважають мажорні тони. Барви щедро наповнюють

© Т. М. Чумак

образи поезії, їх відтінки світлі, ясні, іскристі. Таким же багатством кольорів відзначається і картина заходу сонця на морі (вірш восьмий):

У тихому морі темніє;
Прозора, глибока вода,
Немов оксамит, зеленіє.
На хвилях зелених тремтять
Червонії іскри блискучі
І ясным огнем миготять,
Мов блискавка з темної тучі [9, с. 322].

Творча палітра поета багато в чому спільна з роботою художника-пейзажиста. Але є певна перевага поезії над живописом: володіючи універсальним засобом – словом, поет має більше можливостей передавати рух, динаміку явищ. Леся Українка вміло користується цією перевагою і дає читачеві картини не статичні, а насичені мінливими барвами, сповнені динаміки.

Більш майстерно і досконало відтворює пейзаж Чорного моря мисткиня в циклі «Кримські спогади» (1890-1891 рр.). У пейзажних картинах моря в цій серії переважають ясні фарби, світло, сонце. В противагу поетам-декадентам, що змальовували море як мертву стихію, Леся Українка згадує Чорноморське узбережжя як «ясну країну», як «сторону прекрасну», «край вічного проміння». У поезії «Тиша морська» поетеса дає неперевершений малюнок морського штилю в сонячний день. Оптимістичним, життєстверджувальним настроєм просякнута вся ця поезія. Світло, сонячні золотисті промені, ясність – домінуючі фарби, що ними змальовує мисткиня безкраї водні простори. У поезії «Грай, моя пісне» (1890) Леся Українка, відтворюючи пейзаж бурхливого моря, хоче надати своїй пісні такої ж нестримної, наступальної сили, яка відкривається поетесі в морських хвилях:

Плинь, моя пісне, як хвиля хибкая, – / Вона не питає, куди вона плине; / Линь, моя пісне, як чайка прудкая, – / Вона не боїться, що в морі загине. / Грай, моя пісне, як вітер сей грає. / Шуми, як той шум, що круг човна вирує! [9, с. 344].

Значне місце в ліриці Лесі Українки займає природа Буковини. В циклі «Хвиліни» (1900-1901) вона густо впроваджує у своїй ліричній поезії пейзажні зарисовки буковинської природи («Гей, піду я в ті зелені гори», «Хочеш знати, чим справді було», «Темна хмара, а веселка ясна», «Ой, здається – не журюся», «Ой піду я в бір теменький»). Основний настрій цих поезій – туга після втрати близького по духу особистого друга поетеси С. К. Мержинського. Але в них поетично зафіксований пейзаж Буковини, який спостерігала письменниця, відпочиваючи в Кімполунгу і Буркуті 1901 року. Мисткиня відтворює буковинський пейзаж не тільки шляхом введення в ці поезії назв предметів,

деталей місцевої природи – зелені гори, гірські простори, смереки зелені коси, високі смереки, ясна ватра, смолова ялиця, сухая глиця тощо, а також за допомогою надання своїм віршам того своєрідно-локального, фольклорно-пісенного ладу, що їх дуже зближує з буковинськими народними піснями.

Особливе місце в пейзажній ліриці Лесі Українки посідають східні мотиви. Блискучий знавець світової історії і культури, Леся Українка дуже рано звернулася до сюжетів і тем з історії стародавнього Єгипту, Греції, Риму, до біблійних сюжетів. Цей матеріал давав поетесі широчінь для художньо-філософських узагальнень, для аналогій з сучасністю. Ще 1900 року Леся Українка звернулася до тем стародавнього Єгипту в циклі «Єгипетські фантазії» («Сфінкс», «Ра-Менеїс»). У зв'язку з важким захворюванням Леся Українка змушена була виїздити до Єгипту на лікування. Цій подорожі (перша відбулася 1909 року) передувало солідне студювання культури Єгипту. Леся Українка старанно вивчає твори єгиптологів і літературу з культури Єгипту. Під час другого перебування в Єгипті, 1910 року, Леся Українка створює прекрасний цикл «Весна в Єгипті». Цикл відкривається високомайстерним віршем «Хамсін». У листі до матері О. П. Косач від 11. IV. 1910 року Леся Українка пише про враження від баченого в дні перебування в Єгипті в цей час. «О, якби ти бачила того рудого демона хамсіна, як він світ у жовтий кошмар зміняє! Справді злий дух – Тіфон!» [4, с. 100]. У вірші «Хамсін» поетеса зберігає локальні риси єгипетської народної творчості, елементи міфології. Африканський вітер виступає у вірші в образі бога Сета. Переважають у цій поезії образи моторно-дотикові, що передають рух: «хамсін розгулявся, мчить у повітрі, черкаючи пісок сухими крильми»; «дише густим полум'ям»; «пісок зірвався з нерухомості»; «таємні вітряні дівчата таночки водять, віють покривалами, прудко-прудко крутячись у танці»; «хамсін... загорнув полою... танечниць»; «араб... падає додолу»; «пустиня... знялася вгору і в небо ринула» і тощо. Для змалювання кольорів поетеса вживає образи зорові: «рудий хамсін», «жовта і сліпуча мла», «жовте небо», «сонце померкло», «цілий світ осліп» [9, с. 312].

Не менш вдало змальовує поетеса пейзаж гарячого єгипетського літа в поезіях «Дихання пустині» і «Афра». М'який сумовитий настрій, ніжна туга за рідним краєм відчувається в поезіях цього циклу – «Сон», «Вітряна ніч».

Небуденний темперамент, своєрідний бунтарський «активізм» проявляються в багатьох віршах, так що жалі-голосіння долаються задля непримиренної боротьби,

© Т. М. Чумак

коли душа «або загине, або переможе». Автобіографізм, інтимність цього стоїцизму тяжко хворої поетеси часом відновлює навіть звичні формули протистояння злій долі: підіймати сізифівський камінь «на гору круту» з веселим викликом і зневагою до фатуму. Починаючи з першої збірки, з'являється опозиція темряви / світла, ночі / світанку, яка і в наступні роки буде однією з центральних для творчості Лесі Українки. Почалося все з «Досвітніх огнів», які радянська соціологічно-пропагандистська критика возвела в уславлення пролетаріату й мало не пророцтво більшовицької революції. Тут спостерігаються поширені риторичні штампи народницької літератури. Хоч навколо «темнота тяжка», треба підійматися й гуртуватися, бо «година для праці настала». (Подібні заклики знайдемо й у Грабовського, й у Франка, і в багатьох їхніх призабутих сучасників) [8, с. 25].

Своєрідним розвитком цієї теми є вірш «Перемога» (1893). Тема весни розгорнута Лесею Українкою також у віршах «Давня весна» (1894), «Стояла я і слухала весну» (1893-1894), «Веснянка» (1890) та інших. Тут поетеса подає життєрадісний оптимістичний пейзаж. У поезіях цих через високохудожні образи проводиться думка про живе, вічно творче начало в природі, яке дає людині натхнення для творчості, праці, боротьби за людське щастя. Варто відзначити, що в пейзажній ліриці ми часто зустрічаємо образи мечів, полум'я, блискавиць, грому, ясних кольорів тощо. Блискавиця пронизує води срібними мечами, буря з чорних очей розсипає блискавиці палючії, ряст весняний золотом жаріє, осінь рветься руками кривавими, гори багрянцем кривавим спалахнули, цвіт з гранат огнистий, кров'ю палають дикі рожі, зоря вставала вогнем опівночі і т. п. Це свідчить про своєрідність, цілеспрямованість художньо-зображувальних засобів поезії Лесі Українки, про повсюдне використання нею образів нового екзистенційного звучання.

Струни поетичної ліри Лесі Українки не раз озивалися ніжними, сокровенними тонами, – вона була не тільки «співачкою досвітніх огнів». Тільки в хвилини особливої душевної напруги писала про особисте, бо «не писати ніяк не могла». Інтимна поезія Лесі складає цілу збірку (у 1991 році така книжка, укладена львівським літературознавцем Леонілою Міщенко, побачила світ під назвою «Хвилі моєї туги» у видавництві «Каменяр») [10]. І хоч сама поетеса з острахом думала про майбутніх своїх біографів, намагаючись «боронити душу свою й серце, щоб не вривалися туди силоміць чужі люди, немов у свою хату, принаймні поки живе господар тієї хати», – все ж неминуче настає час, коли доскіпливий читач починає

цікавитися, з яких сердечних імпульсів народжувалися Лесині любовні поетичні одкровення.

В інтимній ліриці Лесі Українки домінують сумні мотиви, туга за втраченим коханням, за недосягнутим щастям. «Смутні мої думи, смутні», «Я щастя не маю і в мріях не бачу», «Ох, яка мене туга взяла», «Мене забула радісна весна» – такими рядками пересипані вірші циклів «Мелодії», «Зоряне небо», а також поезії «Ти, дівчино, життям розбита, грай!..», «Романс», «Сон літньої ночі».

Є серед інтимної лірики поетеси низка віршів («Як я умру...», «Так прожила я цілу довгу зиму...», «Не нарікати слово я дала...») до Нестора Гамбарашвілі, стосунки з яким, за твердженням деяких біографів, «були більш ніж дружніми» [8]. Про це начебто свідчила й Ольга Петрівна, Лесина сестра, з якою її єднала особлива духовна близькість.

Нестор Гамбарашвілі був ровесник Лариси Косач. За участь у студентському русі в 1894 р. його виключили з Московського університету. Нестор продовжив навчання в Києві. У 1895-му разом із ще одним студентом, Сергієм Френкелем, знімав кімнату в Косачів. Леся тоді щойно повернулася з Болгарії, де вона гостювала в родині Драгоманових. Там вона пережила велике потрясіння – смерть дядька Михайла, свого духовного наставника.

Леся давала Несторові уроки французької мови, він її вчив грузинської. Грузія викликала в дівчини щирий інтерес: її захоплювала сила духу народу, який усім лихоліттям протиставив свою мужність та доблесть і зумів зберегти себе. У свого «учня» Леся вперше познайомилася з «Витязем у тигровій шкурі».

1897 рік почався для неї різким загостренням хвороби, внаслідок чого змушена була їхати на лікування в Ялту. Там, отримавши чергового листа від матері, дізналася про одруження Нестора Гамбарашвілі. Напевно, Несторове рішення не було для неї несподіванкою, адже ще в лютому на папір лягли слова поезії:

Не дорікати слово я дала,
І в відповідь на тяжку постанову
Ти дав колючу гілочку тернову,
Без жаху я в вінок її вплела [4, с. 319].

Символіку тернової гілки, вплетеної у вінок, страдницького тернового вінця, який завжди «буде кращий, ніж царська корона», зустрічаємо у багатьох віршах поетеси, але в такому інтимному контексті цей символ набуває особливого забарвлення. Кохання – це перш за все страждання, але – бажане й непередбачуване. Про терни й випробування лірична героїня вірша знала

Тоді ще, як приймала

© Т. М. Чумак

Від тебе зброю, що сріблом сіяла,
Я в серце прийняла безжалісний клинок.
Тепер мені не жаль ні мук, ні крові,
Готова я прийматись і рани, і терни
За марні мрії, за святії сни
Пречистого братерства і любові [4,
с. 319].

До контексту інтимної лірики поетеси дослідниця її творчості Віра Агеєва [8] пропонує віднести також драму «Блакитна троянда» з огляду на те, що у відтвореній історії кохання обтяженої спадковою недугою дівчини завважено багато автобіографічних моментів. Головна героїня вочевидь наділена авторськими рисами. Як і Ларисі Косач у час написання п'єси, Любі Гоцинській 25 років, вона талановита піаністка й малярка, якій не вистачає «витривалості», щоб уповні розвинути обдарування, і, найголовніше, вона усвідомлює, що спадкова хвороба може зламати не лише її життя, але й долю близьких людей.

Авторці притаманне, як відзначав щодо цих поезій М. Зеров, «уміння віддавати найінтимніші поривання жіночого чуття, найприхованіші сторони жіночої психіки взагалі. <...> Звертаючись до себе самої, до внутрішнього свого життя і залишаючи коло ввійстя збройне слово, що вірно служило їй в боротьбі громадській, – поезія Лесі Українки набуває незвичайної чистоти й прозорості «вічно жіночого» [11].

Тридцятирічна війна з хворобою була затьмякою і жорстокою. Часом приходив відчай, роздирав душу, затьмарював усі думки. Проте загартована випробуваннями душа поетеси на біль і фізичний, і душевний відгукувалася перлинами поетичної творчості. Мистецтво цікавиться не так світом, як власною сутністю. Це час особливо активної саморефлексії художника. «Суть поета, що в такий час є справді Поетом, – писав М. Гайдегер, – полягає в тому, що для нього з убогости часу першою проблемою стає письменство і поетичне покликання. Тому якраз «поети в убогий час» мусять творити саму суть поезії, і там, де це відбувається, можна сподіватися поезії, що включається в долю епохи» [12].

Адресат другого, пізнішого за часом, циклу інтимних віршів Лесі Українки – Сергій Мержинський. Присвячена смертельно хворому другові лірика сторінка за сторінкою, рядок за рядком розкривають перед читачем глибоку душевну драму письменниці. У ліричній поезії в прозі «Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами...» вимальовується постать коханого, який так багато значив у житті поетеси: «Я бачила тебе і раніше, але не так прозоро, а тепер я пішла до тебе всею душею, як сплакана дитина іде в обійми того, хто її жалує. Се нічого, що ти не

обіймав мене ніколи, се нічого, що між нами не було і спогаду про поцілунки, о, я піду до тебе з найщільніших обіймів, від найсолодших поцілунків! Тільки з тобою я не сама, тільки з тобою я не на чужині. Тільки ти вмєш рятувати мене від самої себе. Все, що мене томить, все, що мене мучить, я знаю, ти здіймеш своєю тонкою тремтячою рукою, – вона тремтить, як струна, – все, що тьмарить мені душу, ти проженеш променем твоїх блискучих очей, – ох, у тривких до життя людей таких очей не буває! Се очі з іншої країни...

...Візьми мене з собою. Я так боюся жити!» [13, с. 257-258].

З-під пера поетеси виходять пекучі строфи віршів «Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти...», «Скажи мені, любий, куди мої сльози поділись?», «Я бачила, як ти хилився додолу...», «То, може, станеться і друге диво...». У поезіях цього періоду «Ти не хтів мене взять...» та «Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти...» з'являється образ плюща. Плющ і руїна – символи трагічного кохання:

Їм добре так удвох, – як нам з тобою, –

А прийде час розсипатись руїні, –

Нехай вона плюща сховає під собою.

Навіщо здався плющ у самотині? [13, с. 260].

Трагедійні за своїм звучанням вірші, написані після смерті товариша, – «Уста говорять: «він навіки згинув!», «Королівна», «Калина», «Квіток, квіток, як можна більше квітів...». Зболені слова то ячать безнадійною тугою за втраченим щастям, то вибухають розпачливим, болючим риданням:

Уста говорять: «він навіки згинув!»

А серце каже: «ні, він не покинув!»

Ти чуєш, як бринить струна якась тремтяча?

Тремтить-бринить, немов сльоза гаряча,

Тут в глибині і б'ється враз зі мною:

«Я тут, я завжди тут, я все з тобою!» [13, с. 265].

Кожна строфа цього вірша закінчується рефреном – відгуком коханого: «Я тут, я завжди тут, я все з тобою!». Це створює враження відлуння, голос і думки втраченої дорогої людини залишаються в серці ліричної героїні.

Він помирав – а її від божевілля рятувала творчість. Драматична поема «Одержима» – плід цієї невимовно тяжкої ночі й Лесин порятунк, бо таки – вимовила. І з її розпачу, з її скорботи за Мержинським, здається, зродилися слова одержимої Міріам:

Усі ви допустили, щоб Месія

Кривавий викуп дав за ваші душі.

І вам прийнять його було не тяжко? [14, с. 126-147].

Спочатку поетеса виснажила себе духовно й фізично. А потім вже не «одиноким чоловіком на

всю новочасну Європу», а смертельно зрана жінка плакала віршами, як виплакав свого часу Франко у «Зів'ялому листі» свій біль і самотність. «Українське поетичне слово не багате на таку майстерну психологічно-суб'єктивну лірику, з таким напрочуд тонким відтворенням почуття кохання, як це ми маємо у творах Лесі Українки, присвячених Мержинському» [15].

Висновки і перспективи. Таким чином, вірші Лесі Українки, написані нею в 1903-1908 роках, близькі між собою тими загальнолюдськими морально-естетичними цінностями, які притаманні всій поетичній творчості Лесі Українки, а також гуманістичною концепцією та підготовкою їх мотивів як на сучасність поетеси, так і на майбутнє. Все це робить її лірику актуальною як тоді, так і нині. І про що б не йшла в них мова, всі ці вірші зближує оптимістичне, життєствердне начало.

Творчість Лесі Українки багато в чому визначає розвиток модерністських тенденцій у

Список використаних джерел

1. Косач-Кривенюк О. П. Леся Українка: Хронологія життя і творчості. Нью-Йорк: Українська вільна академія наук у США, 1970. 926 с.
2. Дзюба І. Духовні спустошення і трансформації в українському суспільстві ХХ століття. З криниці літ. Київ: Обереги; Гелікон, 2001. С. 667.
3. Франко І. Леся Українка. Збір. творів у 50-ти томах. Київ: Наук. думка, 1981. Т. 31. С. 264-371.
4. Леся Українка, твори в 12 тт. Київ: Наукова думка, 1975 – 1979. Т. 10.
5. Леся Українка, твори в 12 тт. Київ: Наукова думка, 1975 – 1979. Т. 8.
6. Бойко Ю. Естетичні погляди Лесі Українки та її стильові шукання. Вибрані праці. К.: Медокол, 1994. С. 110-160.
7. URL: https://neoromantismvukrlit.blogspot.com/2019/02/blog-post_92.html?m=1.
8. Агеєва В. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації. Київ: Либідь, 1999. 264 с.
9. Українка Леся. Твори: В 12 т. Т. 6. Київ: Наук. думка, 1976.
10. Леся Українка. Хвилі моєї туги [інтимна лірика]; упоряд., вступна стаття і прим. Л. І. Міщенко. Львів: Каменярь, 1991. 118 с.
11. Зеров М. Леся Українка. Твори: У 2 т., Київ, 1990. Т.2. 379 с.
12. Гайдеггер М. Навіщо поет? Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття. Львів, 1996. 182 с.
13. Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. Київ: Наукова думка, 1975 р. т. 1.
14. Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. Київ: Наукова думка, 1975 р., т. 3.

літературі ХХ ст. Її неоромантична, символістська поезія та драматургія означили на рубежі віків увагу до нових цінностей, нових філософських, буттєвих проблем. Йдеться насамперед про зосередження на внутрішньому світі людини, на індивідуальній психології, яка тепер уже менше опосередковується суспільними впливами.

Винятково велике значення творчості Лесі Українки в історії української літератури полягає в тому, що вона збагатила українську поезію новими темами й мотивами; досконало володіючи катренами й октавами, сонетами й оригінальними строфічними будовами, використовуючи гекзаметр, верлібр, п'ятистопний вірш тощо, вона збагатила строфіку, ритміку й метрику української поезії. На зламі ХІХ-ХХ-х століть, використовуючи сюжети світової літератури, Леся Українка стала в авангарді творчих сил, що виводили українську літературу на широку арену світової літератури.

15. Міщенко Л. І. Леся Українка: Посібник для вчителів. Київ: Рад. школа, 1986. 303 с.

References

1. Kosach-Kryveniuk, O. (1970). *Lesia Ukrainka: Khronolohiia zhyttia i tvorchosty* [Lesia Ukrainka: Chronology of life and work]. New York: Ukrainian Free Academy of Sciences in the US [in Ukrainian].
2. Dziuba, I. (2001). *Dukhovni spustoshennia i transformatsii v ukrainskomu suspilstvi XX stolittia* [Spiritual devastation and transformations in the Ukrainian society of the XX century]. Kyiv: Oberehy; Helikon [in Ukrainian].
3. Franko, I. (1981). *Lesia Ukrainka* [Lesia Ukrainka]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Ukrainka, L. (1975 –1979). *Tvory v 12 tt. T.10* [Works in 12 vols. Vol. 10]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
5. Ukrainka, L. (1975 –1979). *Tvory v 12 tt. T.8* [Works in 12 vols. Vol. 8]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
6. Boiko, Yu. (1994). *Estetychni pohliady Lesi Ukrainky ta yii stylovi shukannia* [Lesia Ukrainka's aesthetic views and her stylistic search]. Kyiv: Medokol [in Ukrainian].
7. *Neoromantyzm u tvorchosti Lesi Ukrainky* [Neo-romanticism in the works of Lesia Ukrainka]. URL: https://neoromantismvukrlit.blogspot.com/2019/02/blog-post_92.html?m=1 [in Ukrainian].
8. Aheieva, V. (1999). *Poetesa zlamu stolit. Tvorchist Lesi Ukrainky v postmodernii interpretatsii* [Poet of the turn of the century. Creativity of Lesia Ukrainka in postmodern interpretation]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
9. Ukrainka, L. (1976). *Tvory: v 12 tt. T. 6* [Works in 12 vols. Vol. 6]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

10. Ukrainka, L. (1991). *Khvyli moiei tuhy [intymna liryka]* [Waves of my sorrow [intimate lyrics]]. Lviv: Kameniar [in Ukrainian].

11. Zerov, M. (1990). *Lesia Ukrainka* [Lesia Ukrainka]. Kyiv [in Ukrainian].

12. Haidehher, M. (1996). *Navishcho poet?* [Why a poet?]. Lviv [in Ukrainian].

13. Ukrainka, L. (1975). *Zibrannia tvoriv u*

12 tt. T. 1 [Works in 12 vols. Vol. 1]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

14. Ukrainka, L. (1975). *Zibrannia tvoriv u 12 tt. T.3* [Works in 12 vols. Vol. 3]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

15. Mishchenko, L. (1986). *Lesia Ukrainka* [Lesia Ukrainka]. Kyiv: Rad. schkola [in Ukrainian].

NEO-ROMANTIC VISIONS OF LESIA UKRAINKA'S LANDSCAPE AND INTIMATE LYRICS

T. M. Chumak

Abstract. *Lesia Ukrainka's oeuvre has played an important role in the development of national and world culture. The poetess brought to Ukrainian literature the rich spiritual world of her heroes: people with an inquisitive mind and a passionate heart. Powerful talent, dedicated to serving people, deep penetration into the most important issues of the day, high professional culture – all these factors put Lesia Ukrainka in the ranks of the world's greatest poets.*

All of Lesia Ukrainka's works are filled with a powerful vital force – a neo-romantic aesthetic ideal, according to which the leading motives are struggle, will, service to a lofty goal. The lyrical hero of her poetic works is a courageous personality who tries to find solutions to current social and philosophical problems. The feeling of spiritual exhaustion which is characteristic of European neo-romanticism is not characteristic of Lesia Ukrainka's orogonative manner.

All of Lesia Ukrainka's creative practice varies and unfolds issues not of an objective historical nature, but discursive issues, issues related to the nature, content, form, subtext and context of human existence and communication. The poetess associated the modernization of Ukrainian literature with the requirements of a perfect, elaborate form, with the discipline of spirit and stylistic exigence. She considered neo-romanticism to be the leading style of her time.

Lesia Ukrainka's poetry is characterized by a combination of neo-romanticism and neo-classicism, and later becomes empowered by a powerful vital force – a neo-romantic aesthetic ideal, according to which the leading motives are struggle, will, and service to a lofty goal. The question of new, modern art is reflected in most of her works. Her neo-romantic rebel characters are distinguished primarily by the urge of freedom, determination and stoic readiness to fight and resist social forces. These neo-romantic orientations are combined in art with trends that can be described as neo-classic.

The lifting of restrictions on the comprehension of the spiritual figure of Lesia Ukrainka raises the need for appropriate methodology and tools that will allow to know the nature of her thinking, to give the concept of personality in a surprisingly harmonious fusion of wisdom, tenderness and strength. Speaking of Lesia Ukrainka's lyrics, one cannot ignore the question of the image of the landscape in her lyrical poetry, because in her poetic works, she paid great attention to the depiction of nature, landscape, and at the same time the widest range of human feelings against the background of the diversity of pictures of the surrounding world. Managing the magic of painting (the poetess was not only widely acquainted with the history and theory of painting, but also painted herself), Lesia Ukrainka with fine taste and excellent ability reproduced Ukrainian nature and landscapes of other lands in her lyrical poetry. The poetess greatly appreciated the landscape in works.

Lesia Ukrainka's intimate lyrics are dominated by sad motives, longing for lost love and unattainable happiness. However, the soul of the poetess, hardened by trials, responded to both physical and mental pain with the pearls of poetic creativity. All these poems are brought together by an optimistic, life-affirming beginning, whatever they are about. They testify to her unsurpassed talent as a poetess-lyricist. All genre formations, without exception, both large and small poetic forms were subject, were within her control. The poetess proved to be a true master in the field of socio-political, philosophical and meditative, intimate-personal, and landscape-marine lyrics. Art is not so much interested in the world as in its own essence. This is the time of particularly active self-reflection of the artist. All this makes her lyrics relevant both then and now.

The exceptionally great significance of Lesia Ukrainka's oeuvre in the history of Ukrainian literature lies in the fact that it has inspired Ukrainian poetry with new themes and motives, enriched the lyric lines, rhythms and metrics of Ukrainian poetry. Her neo-romantic, symbolist poetry and drama emphasized attention to new values, new philosophical, existential problems at the turn of the century.

Keywords: *literature, oeuvre, creative method, poetry, landscape and intimate lyrics, neo-romanticism, imagery.*

СОНЕТ ЯК ВИШУКАНИЙ СТИЛЬ ТВОРІВ НЕОКЛАСИКІВ

I. I. ВАКУЛИК, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: vakulyk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4812-7719>

Анотація. Дослідження побудоване на аналізі жанрового канону сонету крізь призму прочитання подій 20-33х рр. ХХ ст., що демонструє масштабність і небуденність сприйняття античної спадщини у творчому доробку М. Рильського та М. Зерова. **Мета дослідження** – крізь призму творчого генія українських неокласиків першої третини минулого століття подати нове прочитання вишуканого і суворого стилю в українській літературі. **Матеріали і методи дослідження.** У роботі застосовано історичний та культурологічний підходи, аби зрозуміти глибину художнього мислення і літературного доробку української неокласичної школи. **Обговорення.** Сонети М. Рильського і М. Зерова різняться. У Рильського припустимі відхилення від метричного тону, римування не завжди канонічне. Твори М. Зерова в більшості потребують хоча б короткого пояснення історично-культурних реалій, імен, бо менше, ніж у Рильського, пов'язані з сучасністю. Тут більше перегуків з античністю. М. Рильський не наслідував перекладацької манери М. Зерова, не був суворим копіїстом античних нормативів, проте став справжнім новатором, котрий на основі античної, української і російської класичної тематики створював своєрідні і водночас дуже прості, природні, прозорі форми. Жанровий канон сонета передбачає концептуальність. Це збалансування стабільного і змінного, це діалог із самим собою, зі світом; це краса переходу драматичних переливів поетичного змісту. Зрештою, це особливе стильове мислення, яке повертає до себе передусім поетів раціоналістичного складу. **Висновки.** Сонет у контексті літературної компаративістики – це сучасне прочитання генези європейської спадщини на основі фактологічних зіставлень крізь призму генетичного, контактологічного та типологічного підходів. Відтак діапазон жанрового явища вражає своєю небуденністю і масштабністю. Говорячи словами М. Рильського, це скупі на слова елегії з витончено-відшліфованою мовою і геніально вишуканим віршем.

Ключові слова: сонет, неокласики, європейська спадщина, поетична традиція, античний світ.

Актуальність. Сонет у контексті літературної компаративістики – це сучасне прочитання генези європейської спадщини на основі фактологічних зіставлень крізь призму генетичного, контактологічного та типологічного підходів. Відтак діапазон жанрового явища вражає своєю небуденністю і масштабністю. Говорячи словами М. Рильського, це скупі на слова елегії з витончено-відшліфованою мовою і геніально вишуканим віршем [14].

Аналіз публікацій. Упродовж останнього десятиліття сонет як жанр набув надзвичайної популярності серед дослідників, які вивчали його структурно-тематичні можливості у контексті світової поезії. Це роботи таких науковців як С. Паламар, О. Лисенко, Я. Ходаківська, Т. Салига, О. Кицан, Н. Гончаренко, О. Шаф, І. Вакулик, В. Цибулько, М. Якубовська, О. Балалаєва, Л. Кравченко та інших [7; 9; 12; 13; 15-19], для яких «звучання форми» (власне так і перекладається літературознавчий термін) – це не просто набуток європейської поезії, а довга еволюція «тематичної, композиційної, функціональної гнучкості та самоекспериментування» за влучним визначенням Б. Іванюка [10, с. 538].

Проте незрівнянними по глибині вивчення психологізму залишаються для нас статті та наукові розвідки «наступників» неокласиків – О. Білецького та Г. Кочура.

Мета дослідження – дати нове прочитання сонету крізь призму творчого генія українських неокласиків першої третини минулого століття – М. Рильського та М. Зерова.

Матеріали і методи дослідження. У роботі застосовано історичний та культурологічний підходи, аби зрозуміти глибину художнього мислення і літературного доробку української неокласичної школи.

Результати дослідження та їх обговорення. Сонети М. Рильського і М. Зерова різняться. У Рильського припустимі відхилення від метричного тону, римування не завжди канонічне. У Зерова – більше дотримання канонічної форми сонета. То був «строгий стиль», «карбований» [1]. Майстер сонета Зеров хотів видати перекладний сонетарій, в якому мав намір представити найвидатніших сонетистів світу [21].

Твори М. Зерова в більшості потребують хоча б короткого пояснення історично-культурних реалій, імен, бо менше, ніж у

Рильського, пов'язани з сучасністю. Тут більше перегуків з античністю [7; 20].

Епіграф до сонету «Nature-morte» з Гетевої «мінйони» «Kennst du das Land?» («Ти знаєш край?») править за вступ до безрадісної картини Баришівки (Лукрози) 1921 р., де єдиний освітньо-культурний заклад – «Просвіта», в якому азартні ігри, понівечені крісла та цигарковий дим ... Власне, про це ж написав М. Зеров у пізнішій статті «Євразійський ренесанс і пошехонські сосни» [6]. Щодо останніх шести рядків сонета, не можна не згадати «Собаке серце» Булгакова: «Чому забрали килими з парадних сходів?.. Хіба де-небудь у Карла Маркса сказано, що другий під'їзд слід забити дошками і ходити кругом через чорний двір?.. Чому пролетар не може лишити свої галوشі внизу, а каляє мармур?» *По килимах натоптані цигарки | І понад кріслами смердючий дим | І над вертепищем – Маркс і Лассаль. | В очах у Маркса пролягла печаль, | Шляхетне серце тягота притисла; | – Лассалю! та не вже в одвіті ми | За ці криваві й понівечені крісла, | За ці брудні й потерті килими?* (М. Зеров. Nature-morte, 1922 р.) [5].

Цікаво, що до «оформлення» в неокласичний гурт, Рильський писав у «Срібному сонеті» (1918): *Цей вечір замкнений в холодному спокої, | Чіткий, докінчений нагадує сонет, | Сонет каси і тиші зимової. | Зі сніжних рим дзвінких його зложив поет, | Чий силует не тлі блакитні неземної | Для тих хто молиться, є Божий силует.* | Тут – мимовільний перегук із майбутнім сонетом М. Зерова, написаним 1921р. [6] – *«І лиш одне ще тішить дух поета...»*

М. Рильський присвячуючи вірш М. Зерову, не наслідував його перекладацької манери, не був суворим копіїстом античних нормативів, проте став справжнім новатором, котрий на основі античної, української і російської класичної тематики створював своєрідні і водночас дуже прості, природні, прозорі форми. Поет зумів відтворити красу й повнозвучність сапфічного вірша, обмежившись мінімумом ритмічних засобів. Слід нагадати, що традицію інтерпретації античних λοгаедів класичними розмірами започаткував І. Франко, який переспівував сапфічні строфи (в циклі «Із Сапфони») не тільки складними λοгаедичними метрами, а й класичним віршем, особливо з складником «Золотії горішки щоб родились довіку».

М. Рильський у збірці «Троянди й виноград»

(1957) звернеться до А. Малишка, який сказав: «Сонеты короткие – ни к чему», заперечуючи цю думку і посилаючись на Петрарка, Міцкевича, Пушкіна: *... та форма удивительно чиста, | Высокого испытанного сплава. | О, не игрушка, нет, и не забава – | Живет она веками неспроста, | Классически строга и величава.*

«Хаос можна малювати в два способи: чіткими лініями, так, щоб прозорість, закоханість і вихованість форми зумисне не відповідали бурхливості змісту», – писав М. Рильський. І далі: «Поет повинен володіти своїм матеріалом, хоч б і той матеріал був таким справді «кров'ю пораненого серця» (1926). А ось приватне зізнання М. Зерова до кореспондента Р. Алексєєва: «Ви пишете сонети, бо хочете мати сонети, а я пишу сонети, бо інакше, поза каноністичним розміщенням думок та образів, у мене не буде нічого, бо поза сонетами – я безпорадний». Безпосередньо Микола Костьович у цьому випадку прибіднявся – і даремно. Зводячи власну сонетну творчість до «сухарної продукції», знав що лише майстер поезії здатен створити справжній сонет, знав, що може дати сонет – як мала драматургічна форма – митцеві.

Жанровий канон сонета передбачає концептуальність [8; 11], яка має бути реалізована через певний композиційний ритм за універсальною схемою: теза – антитеза – синтез. Така схема розвитку драматургічної лінії сонета ніби «підказує» поетові найзагальніший напрям розвитку думки, настрою, розмислу. Сонет дає можливість залагодити суперечності. Отже, це збалансування стабільного і змінного, це діалог із самим собою, зі світом; це краса переходу драматичних переливів поетичного змісту. Зрештою, це особливе стильове мислення, яке перевертає до себе передусім поетів раціоналістичного складу.

Висновки. Жанр сонету для українських неокласиків став універсальним, адже до нього вони звертались з метою підкорити неповторність та недосяжність еллінських митців і водночас наголошували, що саме сонет є відлунням античності і може пов'язувати сучасну літературу із надбаннями класики. У такий спосіб М. Зеров і М. Рильський розвинули українську поетичну традицію, збагатили українську поезію надбаннями античної літератури. Творчість неокласиків є результатом взаємодії традицій і новацій, національних тенденцій із запозиченим і трансформованим досвідом рецепції античного тексту у світовій літературі.

Список використаних джерел

1. Балалаєва О. Ю., Вакулик І. І. (2017) Ad fontes: формування естетичної платформи у творчості М. Зерова і М. Рильського. *Мова*. № 28. URL: <https://doi.org/10.18524/23074558.2017.28.112675>

2. Вакулик І. І. (2010) Інтерпретація концепту квітів у ранній творчості Рильського. *Мова як світ світів. Граматика і поетика текстових структур*. 2010. С. 37-41.

3. Вакулик І. І. (2012) «Люби природу не як символ ...». *Література. Фольклор. Проблеми*

поетики. 2012. № 37. С. 25-29.

4. Гончаренко Е. (2016) «Інтенція першого враження»: сонет Шекспіра № 66 у перекладі Івана Франка, Осипа Румера та Самуїла Маршака. *Міжнародний вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. № 20 (2). С. 118-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_20%282%29_37

5. Зеров М. (1927) Антологія римської поезії. К. 64 с.

6. Зеров М. (1990) Твори у 2 т. К.: Дніпро, 1990. Т. 1. Поезії. Переклади. 843 с.

7. Кашперська В., Вакулик І. (2010) Метрика творчої спадщини українських неокласиків. *Українське мовознавство*. № 40/1. С. 62-68.

8. Кицан О. (2018) Сонет: іграшка для інтелектуалів, чи гра без правил? *Вісник Лівівського університету. Серія філологічна*. №67(2). С. 184-193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2018_67%282%29_21

9. Кравченко Л. (2014) Феномен часопросторового універсуму Р. М. Рільке (на прикладі «Сонетів до Орфея» та «Дунайських елегій»). *Проблеми гуманітарних наук. Філологія*. № 34. С. 196-212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2014_34_20

10. Лексикон загального та порівняльного літературознавства (2001). Чернівці: Золоті литаври. 636 с.

11. Лисенко О.М. (2010) Сонет: форма чи жанр? *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки*. Кн. 2. С. 28-30.

12. Паламар С. (2011) До вивчення сонетів М. Рильського за програмою спецкурсу «Сонет в історії української та світової літератури». *Українська література в загальноосвітній школі*. № 6. С. 36-37.

13. Паламар С. (2011) Методика вивчення сонетів Д. Павличка в спецкурсі «Сонет в історії української і світової літератури». № 4. С. 29-30.

14. Рильський М. (1924) Камена. Рецензія. *Нова громада*. № 26-27. С. 28.

15. Салига Т. (2014) «...І став сонет здобутком революцій» (сонетарій Євгена Маланюка і дещо навколо нього). *Слово і час*. № 5. С. 18-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sich_2014_5_5

16. Ходаківська Я. (2013) Сонет Лесі Українки «Дихання пустині»: ритміка і римми. *Волинь філологічна: текст і контекст*. Вип. 16. С. 334-346. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vftk_2013_16_36

17. Цибулько В. О. Сонети Шекспіра як проблема сучасного українського перекладознавства. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14. Т. 4. С. 421-431.

18. Шаф О. Сонет Емми Андрієвської в західноєвропейському контексті. Монографія.

Дніпропетровськ: «Овсяніков Ю.С.», 2008. 171.

19. Якубовська М. Світові традиції у створенні вінків сонетів в українській поезії. *Аркадія*. 2014. № 4. С. 84-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ark_2014_4_20

20. Balalaieva O. Y., Vakulyk I. I. Perception of ancient motifs in the works of Ukrainian neoclassicists. *Studia Humanitatis*. 2017. № 4.

21. Vakulyk I. I. Transformation of ancient motifs in the works of ukrainian neoclassicists. *Wissenschaft für den modernen Menschen. Science for modern man*, 2021. 124-159.

References

1. Vakulyk, I. I., Balalaieva, O. Y. (2017) Ad fontes: formuvannia estetychnoi platformy u tvorchoosti M. Zerova i M. Rylskoho [Ad fontes: formation of aesthetic platform in the creation of M. Zerov and M. Rylsky]. *Mova*. 28 [Language. 28]. URL: <https://doi.org/10.18524/2307-4558.2017.28.112675>

2. Vakulyk, I. I. (2010) Interpretatsiia kontseptu kvitiv u rannii tvorchoosti Rylskoho [Interpretation of the concept of quotes in the early works of Rylskiy]. *Mova yak svit svitiv. Hramatyka i poetyka tekstovyykh struktur*. [Grammar and poetics of text structures]. 37-41.

3. Vakulyk, I. I. (2012) «Liuby pryrodu ne yak symvol» [«Love nature not as a symbol»]. *Literatura. Folklor. Problemy poetyky. Literatura. Folklor. Problemy poetyky* [Literature. Folklore. Problems of poetics]. The Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv. 37. 25-29.

4. Goncharenko, E. (2016) «Intentsiia pershoho vrazhennia»: sonet Shekspira № 66 u pereklyadi Ivana Franka, Osypa Rumera ta Samuila Marshaka [«The Intent of the First Feud»: Shakespeare's sonnet No. 66 at the crossbar of Ivan Frank, Osip Rumer and Samuil Marshak]. *International Visnik of the International Humanitarian University. Series: Philology*. 20 (2). 118-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_20%282%29_37

5. Zеров, M. (1927) *Antolohiia rymsskoi poezii* [Anthology of the Roman Poetry]. Kyiv. 64.

6. Zеров, M. (1990) *Tvory u 2 t.* [Create at 2 volumes]. Kyiv: Dnipro, 1990. 1. 843.

7. Vakulyk, I. I., Kashperska, V. T. (2010). Interpretatsiia kontseptu kvitiv u rannii tvorchoosti Rylskoho [Interpretation of the concept of flowers in Rylsky early works]. *Mova yak svit svitiv. Hramatyka i poetyka tekstovyykh struktur* [Language as world of worlds. Grammar and poetics of text structures]. The Taras Shevchenko National University, Kyiv. 37-41.

8. Kitsan, O. (2018) Sonet: ihrashka dlia intelektualiv, chy hra bez pravyl? [Sonnet: a game for intellectuals, where are there no rules?]. *Visnyk Livivskoho universytetu. Seriia filolohichna* [Visnik of Lviv University. A series of philological].

© I. I. Вакулик

67 (2). 184-193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2018_67%282%29_21

9. Kravchenko, L. (2014) Fenomen chasoprostorooho universumu R. M. Rilke (na prykladі «Sonetiv do Orfeia» ta «Dunaiskykh elehii») [The phenomenon of the space-time university to R. M. Rilke (on the butt of «Sonnets to Orpheus» and «Danube Heleges»). *Problemy humanitarnykh nauk. Filolohiia* [Problems of Humanitarian Sciences. Philology]. 34. 196-212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_fl_2014_34_20

10. Leksykon zahalnoho ta porivnialnoho literaturoznavstv [Lexicon of foreign literature and literature] (2001). Chernivtsi: Golden Timpani. 636.

11. Lisenko, O. M. (2010) Sonet: forma chy zhanr? [Sonnet: a form of chi genre?] *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. Filolohichni nauky* [Scientific notes of the Nizhyn State University IM. Mikoli Gogol. Philological sciences]. 2. 28-30.

12. Palamar, S. (2011) Do vyvchennia sonetiv M. Rylskoho za prohramoiu spetskursu «Sonet v istorii ukrainskoi ta svitovoi literatury» [Prior to the vivification of M. Rylsky's sonnets for the program of the special course «Sonnet in the history of the Ukrainian and light literature». *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli* [Ukrainian literature in the educational schools]. 6. 36-37.

13. Palamar, S. (2011) Metodyka vyvchennia sonetiv D. Pavlychka v spetskursi «Sonet v istorii ukrainskoi i svitovoi literatury» [Methods of vivchennya sonnets D. Pavlychka in the special course «Sonnet in the history of Ukrainian and light literature»]. 4. 29-30.

14. Rilskiy, M. (1924) Kamena [Kamena]. *Retsenzia. Nova hromada* [Nova Hulk]. 26-27. 28.

15. Saliga, T. (2014) «...I stav sonet zdobutkom revoliutsii» (sonetarii Yevhena Malaniuka i deshcho navkolo noho) [«... I became a sonnet with a good revolution» (sonetary of Evgen Malanyuk and once a day)]. *Slovo i chas*. [Word i hour]. 5. 18-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sich_2014_5_5

16. Khodakivska, Y. (2013) Sonet Lesi Ukrainky «Dykhannia pustyni»: rytmika i rymy [Sonnet of the Lesi Ukrainians «Dikhannya Pustyny»: rhythm and rimi]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst* [Volin philological: text and context]. 16. 334-346. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vftk_2013_16_36

17. Tsibulko, V. O. (2011) Sonety Shekspira yak problema suchasnoho ukrainskoho perekladoznavstva [Shakespeare's Sonnets as the problem of the bitter Ukrainian reloading knowledge]. *Mova i culture* [Language and culture]. 14. 4. 421-431.

18. Shaf, O. (2008) Sonet Emmy Andriievskoi v zakhidnoevropeiskomu konteksti [Sonnet of Emmy Andriyevskoy in the Western European context]. Monograph. Dnipropetrovsk: «Ovsyanikov Yu.S.». 171.

19. Yakubovska, M. (2014) Svitovi tradytsii u stvorenni vinkiv sonetiv v ukrainskii poezii [Holy traditions at the beginning of the sonnets in the Ukrainian travel]. *Arcadia*. 4. 84-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ark_2014_4_20

20. Balalaieva, O. Y., Vakulyk, I. I. (2017) Perception of ancient motifs in the works of Ukrainian neoclassicists. *Studia Humanitatis*. 4.

21. Vakulyk, I. I. (2021). Transformation of ancient motifs in the works of ukrainian neoclassicists. *Wissenschaft für den modernen Menschen. Science for modern man*. 124-159.

SONNET AS A SPECIAL STYLE IN THE WORKS OF NEOCLASSICISTS

I. I. Vakulyk

Abstract. *The study is based on the analysis of the genre canon of the sonnet through the prism of reading the events of the 20-30s of the twentieth century, which demonstrates the scale and unusual perception of ancient heritage in the works of M. Rylsky and M. Zerov. **The aim of the research** is to present a new reading of refined and strict style in Ukrainian literature through the prism of the creative genius of Ukrainian neoclassicists of the first third of the last century. **Materials and methods of research.** Historical and culturological approaches are used in the work to understand the depth of artistic thinking and literary heritage of the Ukrainian neoclassical school. The sonnets by M. Rylsky and M. Zerov differ. Rylsky allowed deviations from the metric tone, rhyming is not always canonical. The works of M. Zerov mostly need at least a brief explanation of historical and cultural realities, names, because they are less related to modernity than Rylsky's sonnets. They echo more with antiquity. M. Rylsky, dedicating a poem to M. Zerov, did not follow his translational style; he was not a strict copyist of ancient standards, but became a real innovator, who created unique and yet very simple, natural, transparent forms based on ancient, Ukrainian and Russian classical themes. The genre canon of the sonnet implies conceptuality. It is a balance between the stable and the variable, a dialogue with yourself, with the world; this is the beauty of dramatic trembles of poetic content. Finally, this is a distinctive stylistic thinking which attracts primarily the poets of the rationalist mindset.*

Keywords: sonnet, neoclassics, European heritage, poetic tradition, ancient world.

TRANSLATION STUDIES. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'33

<https://doi.org/10.31548/philolog2021.02.060>

КЛАСИФІКАЦІЇ ЕЛЕКТРОННИХ СЛОВНИКІВ

О. Ю. БАЛАЛАЄВА, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: olena.balalaeva@gmail.com<https://orcid.org/0000-0002-2675-5554>

Анотація. Статтю присвячено актуальній проблемі класифікації електронних словників. Відповідно до мети дослідження проаналізовано сучасні підходи до визначення критеріїв класифікації електронних лексикографічних ресурсів. У дослідженні застосовано методи аналізу наукових джерел, порівняння, узагальнення та систематизації. На основі аналізу наукової літератури встановлено, що нині серед дослідників немає єдиної точки щодо критеріїв класифікації електронних словників, які є відносно новим явищем на ринку лексикографічної продукції, що за кілька десятиків років еволюціонували від машиночитних лексиконів, точних копій паперових видань до складних цифрових лексикографічних систем з потужним арсеналом функцій. Висвітлено два загальні підходи, що побутують у сучасній лексикографії до класифікації таких словників. Зокрема, одні дослідники вважають, що до електронних словників можна застосовувати ті самі критерії класифікації, що й до традиційних, інші науковці розглядають електронні словники як принципово відмінні від паперових лексикографічні продукти, а відтак до них не варто застосовувати усталені типології традиційних словників. Установлено, що сучасні електронні словники тяжіють до гібридизації, часто поєднують алфавітні та тематичні способи організації матеріалу, лексичну та енциклопедичну інформацію, що ускладнює можливість виокремлення чітких диференційних ознак конкретного лексикографічного ресурсу та жорсткого віднесення його до того чи іншого типу. Електронні словники класифікують за критеріями, що спираються на лінгвістичні та екстралінгвістичні характеристики. Множинність критеріїв для порівняння словників ускладнює побудову єдиної загальної класифікації словників різних типів, а багатоаспектну характеристику конкретного словника можна здійснювати за фасетним методом із застосуванням базового переліку параметрів, який залишається відкритим і може поповнюватися із розвитком системи лексикографічних ресурсів.

Ключові слова: електронний словник, типологія, класифікація, критерії, типи та види словників.

Актуальність. Інтенсивний розвиток вітчизняної комп'ютерної лексикографії та створення електронних словників зумовлені потребами як власне науковими (об'єктивізація досліджень, оптимізація професійної діяльності філолога), так і екстранауковими (задоволення попиту широкого загалу користувачів на адаптовану достовірну інформацію). Адже, за словами С. Ніколаєнка, В. Шинкарука та ін., «нині стала очевидною перевага інформаційної складової діяльності людей над усіма іншими її формами і компонентами» [7, с. 241]. Проте електронні словники є відносно новим явищем, тому проблема їх класифікації залишається актуальною, на що неодноразово звертали увагу сучасні дослідники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним аспектам створення електронних словників, зокрема і питанням їх класифікації присвячені дослідження А. Баранова,

Л. Беляєвої, В. Дубічинського, Є. Карпіловської, Л. Колодяжної, І. Кульчицького, Є. Купріянова, Р. Мисака, Х. Несі, В. Селегея, В. Широкова, О. Чепик, Г. Чередниченко та ін. Проте проблема класифікації електронних словників належить до неоднозначно вирішуваних.

Мета статті – проаналізувати сучасні підходи до визначення критеріїв класифікації електронних лексикографічних ресурсів. У дослідженні застосовано **методи** аналізу наукових джерел, порівняння, узагальнення та систематизації.

Єдиної типології електронних словників ще не існує, в науковій літературі їх класифікують за різними критеріями [1]. А. Лер пропонує типологію електронних словників на основі двох критеріїв – технічного та металексикографічного. За технічними параметрами, дослідник розрізняє онлайн- та офлайн-словники, за металексикографічними –

електронні словники на основі паперових версій й нові, спеціально розроблені «з нуля» [11, с. 310].

Цю думку поділяють й інші дослідники. С. Шереметьєва та ін. розглядають два основні види електронних словників: електронні копії паперових лексиконів і електронні словники з призначенням для користувача інтерфейсом. Перші, хоча і забезпечені сервісом пошуку, відрізняються від паперових словників лише відсутністю фізичної ваги, інтернет-доступністю і скороченням часу пошуку еквівалентів. Другі, засновані на базі даних або знань різної глибини, можуть крім перекладу лексичної одиниці надавати додаткову інформацію, переклад в різних контекстах, еквіваленти кількома мовами, враховувати предметну галузь [9, с. 58].

Р. Мисак пропонує класифікацію електронних словників за їх носієм та засобами відтворення та виділяє словники: комп'ютерні (стаціонарні, переносні, інтернет-словники); кишенькові та мобільні [6, с. 52].

На думку інших дослідників, до електронних словників можна застосовувати ті ж самі параметри класифікації, що й до звичайних словників. Таким чином, серед електронних можна виділити словники енциклопедичні, лінгвістичні, термінологічні, перекладні, тлумачні, тезауруси, навчальні та ін.

Цю думку підтримує Н. Каменєва, яка застосовує до електронних словників класифікацію за кількома критеріями [10, с. 86]. Так, за кількістю словникових статей дослідниця розрізняє словники великі, малі та стислі; за кількістю мов: одномовні та перекладні (дво- та багатомовні), за охопленням лексики: спеціальні, тлумачні, енциклопедичні, орфографічні, тезауруси; за способом подання інформації: паперові та комп'ютерні; за функціональною орієнтацією: функціонально-галузеві, функціонально-лінгвістичні, функціонально-фігуративні, за порядком подання лексичного матеріалу: алфавітні, зворотні; за культурологічною орієнтацією: ономастичні, словники регіональних досліджень; за обсягом лінгвістичної інформації: лінгвістичні, енциклопедичні; за призначенням: навчальні, інформаційно-пошукові, бібліографічні; за синхронічним та діахронічним аспектом: історичні, неісторичні, етимологічні; щодо мовних норм: нормативні, регуляторні та ненормативні.

Хоча ця класифікація корелює з традиційними і дає можливість класифікувати словники за кількома критеріями, деякі протиставлення, на наш погляд, є непослідовними. Так, традиційним для лексикографії є протиставлення *лінгвістичний* – *енциклопедичний* словник, проте критерієм тут є не обсяг лінгвістичної інформації, а об'єкт описування у словнику (поняття та реалії навколишнього світу – в енциклопедичному, мовні

одиниці – в лінгвістичному).

Н. Каменєва наслідує відому класифікацію В. Дубічинського, який розрізняє словники за кількістю мов: одномовні та двомовні, багатомовні, або перекладні; за охопленням лексики: ті, які містять лексику «без обмежень» і ті які описують певні лексичні пласти (за хронологічним принципом, авторською лексикою, територіальними особливостями лексики, адресатом тощо); за обсягом: великі, або «повні», стислі та лексичні (термінологічні) мінімуми; за оформленням та деталізацією інформації: комп'ютерні та друковані: багатотомні/однотомні словники, кишенькові, ілюстративні; за функціональною спрямованістю: функціонально-галузеві, функціонально-мовні, функціонально-образні; за порядком опису лексичного матеріалу: семасіологічні, алфавітні ономастичні, алфавітні зворотні; за культурологічним аспектом: ономастичні, «країнознавчі»; змішані, або комплексні; навчальні [4, с. 7].

Отже, за критерієм оформлення та деталізації інформації В. Дубічинський розрізняє словники комп'ютерні та друковані, які у свою чергу поділяються багатотомні/однотомні, кишенькові та ілюстративні. Дискусійними моментами, на наш погляд, тут є власне недотримання єдиного критерію і, як наслідок, – поділ за кількома ознаками, які не виключають одна одну (словник може бути однотомним, кишеньковим та ілюстративним водночас), та віднесення двох останніх видів словників – кишенькових та ілюстративних – лише до друкованих, хоча вони є характерними і для електронних словників.

Іншої думки щодо можливості застосування для електронних словників тих же самих параметрів класифікації, що й до звичайних дотримується В. Широков, за словами якого: «прийнятий поділ традиційних словників за обсягом – великий (повний, інтегральний), малий (вибірковий, короткий), середній і тезаурускарбниця – не є релевантним для комп'ютерних словників та лексикографічних баз даних, хоча й за традицією вживається в їхніх назвах» [5, с. 17].

З точки зору адресності, можна виділити дві категорії: ресурси, адресовані людині, як кінцевому користувачеві, а також ресурси, адресовані машині. На думку Л. Беляєвої, класифікацію електронних (автоматичних) словників можна здійснювати за способом створення: словники, створені методами традиційної лексикографії, але доступні в електронному форматі, та словники, розроблені із використанням інформаційних технологій безпосередньо в електронній формі; за призначенням: словники для традиційних філологічних досліджень (частотні, алфавітні і зворотні словники, конкорданси) і словники для використання в системах автоматичного опрацювання інформації [2, с. 70].

I. Заваруєва класифікує електронні словники за такими критеріями: форма, лінгвістичні характеристики, наявність прототипу, можливість зворотного зв'язку з користувачем. За формою розрізняють онлайн-словники (мережеві), і словники на компакт-дисках та інших електронних носіях (автономні); за лінгвістичними характеристиками – текстові та гіпертекстові, які можуть бути некреалізовані та креалізовані, тобто містити позалінгвістичні елементи: малюнки, звукові ілюстрації, відеофрагменти тощо; за наявністю паперового прототипу: електронні, які мають паперові прототипи, і які не мають таких.

I. Саженин класифікує електронні словники за трьома критеріями: морфологічним (описує ресурс щодо його форми, розміщення і призначення), змістовим (описує ресурс щодо особливостей змісту) та технічним (описує ресурс щодо технічного інструментарію). За морфологічним критерієм дослідник розрізняє ресурси: мережевий – немережевий, словник – оболонка (спеціалізоване програмне забезпечення, що дозволяє створювати словникові бази даних і здійснювати операції з ними); за змістовним критерієм: інтегративний (ресурс, який послуговується не власною базою даних, а здійснює пошук за базами даних інших мережевих лексикографічних джерел) та пропрієтарний (використовує власну словникову базу даних, розміщену на сервері розробника продукту); за технічним критерієм: різні типи пошуку (послівний, повнотекстовий, алфавітний, фразовий), морфологічний аналіз, ілюстративний матеріал, прослуховування вимови, сканування фрагмента, можливість поповнення бази [8, с. 23].

Оскільки електронні словники є передусім електронними виданнями, до них також можуть бути застосовані стандартні критерії класифікації таких видань, наведені в чинному ДСТУ 7157:2010

Список використаних джерел

1. Балаласва О. Ю. Фасетні класифікації електронних засобів навчального призначення. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. Т.38, № 6. С. 41–52.
2. Беляева Л. Н. Потенциал автоматизированной лексикографии и прикладная лингвистика. *Известия РГПУ им. А. И. Герцена*. 2010. № 134. С. 70-79.
3. ДСТУ 7157:2010. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості. [Чинний від 2010-11-03]. Київ: Держпозживстандарт України, 2010. 18 с. (Інформація та документація).
4. Дубічинський В. В. Лексикографія. Харків: НТУ «ХПІ», 2011. 66 с.
5. Лінгвістично-інформаційні студії: Праці Українського мовно-інформаційного фонду НАН України : у 5 т. Т. 3 : Тлумачна лексикографія. Кн. 1: Словник української мови у двадцяти томах / В. А. Широков та ін. Київ :

«Видання електронні. Основні види та вихідні відомості» [3]. Зокрема, за наявністю друкованого еквівалента: електронний аналог (копія, версія) друкованого видання, самостійне електронне видання; за природою основної інформації: текстові (символьні), образотворчі, звукові, програмні продукти, мультимедійні; за технологією використання: локальні, мережні, комбінованого використання; за характером взаємодії з користувачем: детерміновані, недетерміновані (інтерактивні); за періодичністю: неперіодичні, періодичні, продовжувані, оновлювані.

Власне електронні словники класифікують і за специфічними технічними критеріями: мінімальні апаратні вимоги, середовище розроблення, програмне забезпечення, інсталяція, спосіб завантаження, кількість словникових баз, обсяг оперативної пам'яті, можливість розширення бази, наявність мультимедійних об'єктів, конвертування словникових баз у текстовий формат тощо.

Висновки. Сучасні електронні словники тяжіють до гібридизації, часто поєднують алфавітні та тематичні способи організації матеріалу, лексичну та енциклопедичну інформацію, що ускладнює можливість виокремлення чітких диференціальних ознак конкретного лексикографічного ресурсу та жорсткого віднесення його до того чи іншого типу. Множинність критеріїв для порівняння словників ускладнює побудову єдиної загальної класифікації словників різних типів, а багатоаспектну характеристику конкретного словника можна здійснювати за фасетним методом із застосуванням базового переліку параметрів, який залишається відкритим і може поповнюватися із розвитком системи лексикографічних ресурсів.

Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2018. 276 с.

6. Мисак Р. Комп'ютерні словники: класифікація та укладання. *Проблеми української термінології* : зб. наук. праць 10-ї Міжнар. наук. конф., м. Львів, 30 верес.–2 жовт. 2008 р. Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2008. С. 52–55.

7. Ніколаєнко С., Шинкарук В., Ковальчук В., Кочарян А., Використання BIG DATA в освітньому процесі сучасного університету. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Т. 60, вип.4. С. 239-253.

8. Саженин И. И. Корпусные методы в лексикографии: опыт создания модели словарного корпуса: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Новосибирск, 2013. 192 с.

9. Шереметьева С. О., Осминин П. Г., Щербаков Е. С. К вопросу об электронных ресурсах профессиональной лексики. *Вестник*

ЮУрГУ. Серия: Лингвистика. 2014. №1. С. 57–63.
 10. Kameneva N. A. Computer lexicography and compilation of electronic dictionaries. *Philology. Issues of theory and practice*. 2015. № 3 (45). P. 86–89.
 11. Lehr A. Electronic Dictionaries. *Lexicographica* 12. 1996. P. 310–317.

References

1. Balalaieva, O. Yu. (2013). Fasetni klasyfikatsii elektronnykh zasobiv navchalnoho pryznachennia [Facet classification of e-learning tools]. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol. 38, no 6, 41-52.
 2. Belyaeva, L. N. (2010). Potencial avtomatizirovanoi leksikografii [Automatic lexicography scope]. *Izvestija RGPU im. A. I. Gercena*. No 134, 70-79.
 3. DSTU 7157:2010. Vydannia elektronni. Osnovni vydy ta vykhidni vidomosti. [Editions electronic. Basic types and imprint]. (2010). Kyiv: Derzhpozhyvstandart Ukrainy.
 4. Dubichynskyi, V. V. (2011). Leksykohrafiia [Lexicography]. Kharkiv: KhPI.
 5. Linhvistychno-informatsiini studii: Pratsi Ukrainskoho movno-informatsiinoho fondu NAN Ukrainy (2018). Vol. 3: Tlumachna leksykohrafiia. Kn. 1: Slovnyk ukraïnskoi movy u dvadtsiaty tomakh. V. A. Shyrokov (ed.). Kyiv: Ukrainskyi movno-informatsiinyi fond NAN Ukrainy. 276 p.

6. Mysak, R. (2008). Kompiuterni slovnyky: klasyfikatsiia ta ukladannia [Computer dictionaries: classification and compilation], *Problemy ukraïnskoi terminolohii: 10 Mizhnar. nauk. konf.*, Lviv, 30/09–20/10/2008. Lviv: «Lvivska politekhnikha», 52-55.

7. Nikolaienko, S., Shynkaruk, V., Kovalchuk, V., Kocharian, A. (2017). Vykorystannia BIG DATA v osvithomu protsesi suchasnoho universytetu [The use of big data in the educational process of a modern university]. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol. 60, no.4, 239-253.

8. Sazhenin, I. I. (2013). Korpussyne metody v leksikografii: opyt sozdaniia modeli slovarnogo korpusa [Corpus methods in lexicography: experience in designing a model of the vocabulary corpus] (Doctoral dissertation). Novosibirsk, NGPU.

9. Sheremeteva, S. O., Osminin, P. G., Scherbakov, E. S. (2014). K voprosu ob elektronnykh resursakh professionalnoy leksiki [On electronic resources for professional lexicon]. *Bulletin of YuUrGU. Seriya: Lingvistika*. No 1, 57–63.

10. Kameneva, N. A. (2015). Computer lexicography and compilation of electronic dictionaries. *Philology. Issues of theory and practice*. No 3 (45), 86–89.

11. Lehr, A. (1996). Electronic Dictionaries. *Lexicographica* 12, 310–317.

CLASSIFICATIONS OF ELECTRONIC DICTIONARIES

O. Yu. Balalaieva

Abstract. *The article deals with the problem of a typology of electronic dictionaries. The purpose of the article is to analyze modern approaches to determine the criteria for the classification of electronic lexicographic resources. Such methods as an analysis of scientific sources, comparison, generalization and systematization have been applied in the research. Based on the analysis of scientific literature, it was found that among researchers there is no single point on the criteria for classifying electronic dictionaries, which are a relatively new phenomenon on the market of lexicographic products and have evolved from machine-readable lexicons, exact copies of paper editions to complex digital lexicographic systems with a powerful arsenal of functions for several decades.*

In general, there are two common approaches to the classification of dictionaries among scholars. Some researchers (N. Kameneva, A. Baranov et al.) believe that the same classification criteria should be applied to electronic dictionaries as to traditional dictionaries, others (V. Shyrokov, L. Belyaeva, R. Mysak, A. Lehr, I. Sazhenin et al.) believe that the accepted division of traditional dictionaries is not relevant to computer dictionaries and lexicographic databases. Electronic dictionaries are often classified according to criteria such as form, location, purpose, linguistic characteristics, printed prototype, interactivity, the presence of multimedia objects, and so on. And they are classified according to specific technical criteria: minimum hardware requirements, development environment, software, installation, method of execution and download, the number of dictionary databases, the amount of random access memory, the ability to expand the vocabulary, conversion dictionary databases in text format, etc.

It has been established that modern electronic dictionaries tend to hybridize, often combining alphabetical and thematic methods of material organization, lexical and encyclopedic information, which complicates the possibility of distinguishing clear differential features of a particular lexicographic resource and its rigid, strict classification. The multiplicity of criteria for comparing dictionaries complicates the construction of a single general classification of dictionaries of different types, and multifaceted characterization of a particular dictionary can be carried out by the facet method using a basic list of parameters, which remains open and can be supplemented with the development of lexicographic resources system.

Keywords: *electronic dictionary, typology, classification, criteria, types and kinds of dictionaries.*

© О. Ю. Балалаева

УДК 811.111=161.2'373'25
https://doi.org/10.31548/philolog2021.02.064

СКЛАДНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ ПТАХІВНИЦТВА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

І. С. СИНЕЛЬНИКОВА, кандидат філологічних наук, асистент,
Білоцерківський національний аграрний університет
E-mail: speakenglish12@ukr.net
https://orcid.org/0000-0001-6648-7219

Н. С. БЕРЕГОВЕНКО, асистент,
Білоцерківський національний аграрний університет
E-mail: nataliia.berehovenko@btsau.edu.ua
https://orcid.org/0000-0003-3825-0390

Н. С. ДЕМЧЕНКО, асистент,
Білоцерківський національний аграрний університет
E-mail: demchenkonatalie@gmail.com
https://orcid.org/0000-0001-8279-0613

Анотація. Стаття присвячена аналізу специфіки перекладу англomовних термінів підмови птахівництва українською мовою. Прості полісемічні та омонімічні термінологічні одиниці є матеріалом дослідження. Проведений огляд літератури підтвердив неоднотайність дослідників у тлумаченні омонімії та багатозначності в термінології. Окреслено проблеми при перекладі омонімічних та багатозначних термінів підмови птахівництва та запропоновано можливі шляхи вирішення цих проблем. У роботі подані види термінологічної омонімії та полісемії простих одиниць та аббревіатур, а також з'ясовано, що найбільші труднощі виникають у перекладі внутрішньогалузевих простих термінів. Було встановлено, що особливу складність для роботи перекладача становить омонімія термінів-аббревіатур, оскільки науково-технічна література є сферою їх широкого вживання. Очевидно, що найадекватнішим способом перекладу терміну є його передача за допомогою наявного в мові перекладу еквівалента. Назагал, чіткі еквіваленти мають ті терміни, які утворені від грецьких і латинських коренів. У термінологічному апараті птахівництва більшість таких слів стосуються анатомії промислової птиці та процесу їх розведення.

Встановлено, що найпоширенішими способами передачі термінів підмови птахівництва українською мовою є: транскрибування, транслітерація, калькування, описовий переклад. Вважаємо, що найдоцільніше використовувати транскрибування, транслітерацію, калькування при перекладі назв порід промислової птиці. Описовий метод перекладу найчастіше застосовується при роботі з термінами-дієсловами: «to mate» – схрещувати породи, «to sex» – розділяти виводок за статтю, «to go broody» – збиратися насиджувати яйця, «to hatch» – насиджувати яйця, вилуплюватися, «to breed» – вирощувати на плем'я. Коректність перекладу омонімічного чи багатозначного терміна вимагає обізнаності у галузі птахівництва та розуміння змісту англійського терміна, а також знання відповідної термінології української мови.

Ключові слова: термінологія, омонімія, полісемія, міжгалузеві та внутрішньогалузеві терміни.

Актуальність. Переклад термінології, безсумнівно, входить до кола найголовніших проблем як лінгвістики в цілому, так і перекладознавства зокрема. Це пояснюється зміною парадигми сучасної лінгвістики, вектор її орієнтованості на людину і на її потреби трансформував способи опису мови і, як наслідок цього, призвів до зміни лексикографічного опису терміна. Фахівці, що працюють над перекладами технічних текстів, де вживаються терміни, знають, що їх перекладати досить легко, бо ці слова однозначні, не мають синонімів, їх значення є

фіксованим. Однак, один і той самий термін може використовуватися для позначення різних понять у різних галузях знань або навіть в одній. Часто виникають певні труднощі під час пошуку адекватного еквівалента в мові перекладу, адже правильний переклад є неможливим без додаткових професійних знань, пов'язаних з походженням, класифікацією, функціонуванням та особливостями перекладу саме термінів.

На сучасному етапі розвитку українського перекладознавства підвищена увага приділяється оптимізації вокабуляру термінологічних одиниць фахових мов, бо за

радянської епохи український термінологічний апарат мав досить вузьке коло застосування, поява нових термінологічних одиниць обмежувалася аматорським середовищем, професійний же лексикон не розширюється. «У більшості словників домінували засади унормування великого шару лексики різних термінологічно-номенклатурних систем сучасної української літературної мови, на кшталт найменшого розходження з російськими науковими назвами» [5].

XX та XXI століття стають епохою швидкого технологічного та наукового прогресу, нових досягнень та відкриттів, що призводить до збільшення обсягу науково-технічної інформації, у такий спосіб вимагаючи все більше уваги філологів, зокрема і перекладачів. До того ж за останні роки минулого століття з'явилося багато нових галузей знань, які прийшли до нас з-за кордону, тому сьогодні маємо гостру потребу доопрацювати україномовний термінологічний апарат, розвивати його на вимогу часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковий інтерес у сучасному перекладознавстві викликає переклад термінологічних одиниць фахових мов, бо саме упорядкування науково-технічного лексичного апарату багато в чому залежить від подолання мовної «розгубленості» в професійних галузях знань, тому в лінгвістиці актуальне значення набувають дослідження, які сприяють подоланню мовних бар'єрів у професійних сферах діяльності. Термінологи (В. Виноградов, Г. Винокур, О. Смирницький), вивчаючи процес терміноутворення, закріплення терміна в терміносистемі, виявили базові механізми номінації, прагнуть досягти чіткої еквівалентності перекладу термінологічних лексем для встановлення коректних міжмовних відповідностей науково-технічних понять, як на національному, так і міжнародному рівнях. Зазначене вище зумовлює актуальність нашого дослідження.

Термінологічна система являє собою складний та багаторівневий лексичний пласт. Л. Дінес зазначає, що термінологія будь-якої галузі знань знаходиться в русі, вона постійно змінюється кількісно та якісно. Деякі слова виходять з ужитку або трансформуються в інші або їх починають використовувати для позначення нових понять [2].

Незважаючи на різні підходи до визначення поняття «термін» (функціональний, комунікативний, когнітивний тощо), більшість дослідників погоджуються, що «термін» – це слово або словосполучення, яке означає спеціальне поняття і містить наукову або технічну інформацію. Визначення поняття «термін», запропоноване В. Лейчиком, здається нам найбільш вдалим: термін – це

лексична одиниця певної мови для спеціальних цілей, що позначає загальне, конкретне або абстрактне поняття спеціальної сфери знань або діяльності [6].

Зауважимо, що найчастіше фахівці-термінознавці приділяють увагу перекладам термінів у підмовах економічного фаху (банківська справа, облік та аудит, міжнародна економіка тощо, медичній термінології [7; 10; 1]. Переклад же зоотехнічної термінології не є частим об'єктом досліджень. Таким чином, **метою** статті є вивчення специфіки перекладу англійських термінів, які вживаються у межах підмови птахівництва українською мовою; особлива увага приділена полісемічним та омонімічним термінологічним одиницям.

Матеріалом дослідження стали близько 700 англійських зоотехнічних термінів напряму птахівництва, які були відібрані з відповідних англійських фахових текстів (наукових статей та науково-дидактичних матеріалів, інструкцій для фахівців). Дослідження методологічно базується на системно-структурному підході, що дозволяє провести синхронний аналіз мовних явищ на основі зв'язків і відношень між цими елементами. Аналіз парадигматичних відношень термінології відбувався на основі принципів семантичного поля та тематичної організації термінопонять. Було також застосовано описовий та порівняльний методи.

Актуальність даної публікації

пояснюється необхідністю дослідження проблем перекладу термінології птахівництва, оскільки зоотехнічна лексика загалом, та птахівницька, зокрема, поступово розширюється у словниковому складі української мови останніми роками, що зумовлюється насамперед стрімким розвитком цієї галузі та виходом українських виробників на міжнародний ринок. Продукція цієї частини господарства є потрібна як на внутрішньому ринку України, так і на міжнародному, і саме з цієї причини вітчизняні фахівці вивчають досвід закордонних колег і, тому мають потребу в адекватному перекладі професійної літератури, наукових доробок та, пов'язаних з цим, економічних та виробничих процедур, бо міжнародна інтеграція в цій галузі стає запорукою її стрімкого розвитку.

Результати дослідження та їх обговорення. У нашому дослідженні детальна увага приділяється вивченню проблеми перекладу омонімічних та багатозначних термінів з англійської мови на українську. Саме вони викликають найбільше складнощів, адже їх коректний переклад є контекстуально залежним, і тому, перш ніж обрати адекватний варіант перекладу необхідно детально вивчити контекст його вживання. Тому, спершу потрібно чітко дати визначення поняттям омонімія та багатозначність. Розмежування понять омонімії

та багатозначності (полісемії) не є чітким, його межі є досить розмитими, бо дослідники не мають однозначної думки. Більшість вчених, однак схиляються до тієї точки зору, що омонімами є однакові за своєю формою слова, які раніше були різними, але внаслідок історичного розвитку збіглися, а всі інші випадки, коли форма слів з різним значенням збігається, називають полісемією або багатозначністю [6].

Загальноновизнаним є той факт, що омонімія – це незмінна універсалія, тому наявність омонімів у мові є абсолютною та закономірною. Саме цей факт визначає одну з основних проблем, що можуть виникнути при перекладі науково-технічних текстів, адже лексичні елементи є тотожними за своєю формою, але різняться за своїми значенням. Це явище пояснюється тим, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується семантична форма словотворення: існуючим формам слова надається інше конкретне значення. Незалежно від того яким є термін – багатокомпонентним сполученням чи виступає як термін-словосполучення або термін-слово, омонімія поширюється на кожен з них, і кожен перекладач так чи інакше зустрічає це явище у процесі роботи [5].

Існують два типи термінів-омонімів – міжгалузеві та внутрішньогалузеві. При міжгалузевій омонімії за термінами закріплені різні дефініції, бо вони використовуються в різних термінологічних системах. При внутрішньогалузевій омонімії одна і та ж форма слова має різні значення в одній і тій самій термінологічній системі. Наприклад, термін «stock». У банківській справі він має значення «акції, пакет акцій», у птахівництві ми зіткнемося зі значенням «поголів'я (птиці)», тобто тут ми маємо справу з міжгалузевою омонімією, однак якщо вважати, що птахівництво є частиною зоотехнічної галузі, то ми стикнемося з внутрішньогалузевою омонімією, оскільки термін «stock» може перекладатися як «стадо (худоби)». Наведемо ще приклади, «to breed» – «виводити породу чи сорт, займатися селекцією» або «виробляти ядерну енергію»; «flock» – «стадо», «жмут (пасмо) волосся чи шерсті», «флок (тип тканини)» [10].

Атрибутивні сполучення омонімічних термінів становлять більшу складність для перекладача, оскільки значення передуює терміну та визначає перетворення словосполучення на галузевий або вузькогалузевий термін: атрибутивне сполучення flock: «flock flock» – «поголів'я (птиці), яке утримують на підстилці (в умовах птахоферми)» (птахівництво), «hill flock» –

«отара овець, що пасеться в горах» (тваринництво), «staffing flock» – «волоконистий наповнювач» (виробництво текстилю), «hybrid flock» – «гібридна група» (генетика) тощо.

Особливу складність для роботи перекладача становить омонімія термінів-абревіатур, оскільки науково-технічна література є сферою їх широкого вживання. Для утворення абревіатури найчастіше використовують лише перші літери слів, а їх в англійській мові 26, тому навіть при комбінації лише двох чи трьох літер існує ймовірність збігу їхніх форм у різних галузях науки чи техніки. Прослідкуємо деякі міжгалузеві омонімічні скорочення:

- AGP: Antibiotic Growth Promoter – кормовий антибіотик (птахівництво); Accelerated Graphics Port – прискорений графічний слот (комп'ютерні технології); acid glycoprotein – галюциногенна речовина (фармакологія); agar gel precipitation – осадження агарного гелю (фармакологія);

- BBW: broad breasted white – широкогруда порода білих гусей (птахівництво); black box warning – спеціальне попередження на медичних препаратах про необхідність обережно з ними поводитися (медицина); brake by wire – електричне управління гальмівною системою (автомобільна промисловість);

- BPR: Barred Plymouth Rock – плімутрок смугастий (порода курей) (птахівництво); battery plotting room – обчислюваний пункт батареї (військовий термін); batch production record – журнал виробництва партії (фармакологія);

- CL: Cream Legbar – кремовий легбар (порода курей) (птахівництво); construction license – ліцензія на будівництво (атомна енергетика); cable link – кабельна лінія (технічна термінологія);

- DLM: deep litter method – метод утримання поголів'я птиці на глибокій підстилці (птахівництво); dominant lethal mutation – домінантні летальні мутації (медицина);

- FCR: Feed conversion ratios – ступінь засвоєння кормів; forwarder's certificate of receipt – розписка експедитора про отримання вантажу (логістика); Folin-Ciocalteu Reagen – реагент Фоліна-Чекальтеу; full-cost recovery – повне відшкодування витрат.

Коли йдеться про багатозначність, потрібно зауважити, що найчастіше полісемією наділені окремі терміни. Наприклад, «sex» – стать, розділяти виводок за статевим принципом; «breed» – сорт, порода, вид, вирощувати на плем'я, виводити новий сорт чи породу. Така багатозначність може буди пояснена розбіжністю у способах словотворення в англійській та українській мовах, тому перекладачу необхідно керуватися також синтаксичними маркерами у своїй роботі, а також добре розуміти галузеві особливості, адже «breed» у сфері

птахівництва перекладається як порода, вирощувати на плем'я або виводити нову породу, однак, у сфері рослинництва цей термін матиме значення «сорт», «вирощувати для отримання посівного матеріалу».

Якщо вважати контекст вирішальним фактором для визначення перекладу англійського терміна, то процес його відображення українською мовою пройде у два етапи. Спочатку необхідно з'ясувати його контекстуальне значення, і тільки потім безпосередньо обирати коректний варіант перекладу терміна українською мовою [4].

Незважаючи на те, що термін вважається однозначною лексичною одиницею, яка не залежить від контексту, в термінології птахівництва існує багато термінологічних одиниць, що вживаються як окреме значення загальноживих слів: «fowl» – домашня птиця, однак, у птахівництві це слово отримує ще інше значення – «м'ясна курка, яку вже можна забивати». Тож очевидно, що контекст має важливу роль під час вибору варіанта перекладу, оскільки саме він уточнює вектор пошуку коректного значення слова. Крім того, навіть термінологічна одиниця, що використовується виключно у межах науково-технічного підстилю, може мати декілька термінологічних значень, вибір серед яких можливий лише шляхом аналізу контексту: «breast tenders» – філе курки або індички.

Очевидно, що найадекватнішим способом перекладу терміну є його передача за допомогою наявного в мові перекладу еквівалента [8]. Назагал, чіткі еквіваленти мають ті терміни, які утворені від грецьких і латинських коренів: «carcass» – каркас, «germinal disc» – зародковий диск, «instine» – кишківник. У термінологічному апараті птахівництва більшість таких слів стосуються анатомії промислової птиці та процесу їх розведення.

У більшості інших випадків терміни птахівництва перекладаються такими способами [8]: транскрибування, транслітерація, калькування, описовий переклад. Вважаємо, що найдоцільніше використовувати транскрибування («Leghorn» – легорн (порода курей)), транслітерацію («Ayam Cemani» – Аям Цемані (екзотична порода курей)), калькування (Broad

Breasted White – широкогруда біла гуска (порода гусей)) при перекладі назв порід промислової птиці.

Описовий метод перекладу найчастіше застосовується при роботі з термінами-дієсловами: «to mate» – схрещувати породи, «to sex» – розділяти виводок за статтю, «to go broody» – збиратися насиджувати яйця, «to hatch» – насиджувати яйця, вилуплюватися, «to breed» – вирощувати на плем'я.

Висновки. Тож, у підсумку маємо: термінознавство є галуззю лінгвістики, що швидко розвивається в умовах сьогодення; розвиток міжнародних зв'язків вимагає від перекладачів роботи з текстами будь-якої тематики, що, в свою чергу, зумовлює опрацювання великої кількості іншомовних термінів та необхідність їх систематизації; вивчення та систематизація англійської зоотехнічної термінології знаходиться на початковому етапі.

До того ж слід зауважити, що при роботі з будь-якими багатозначними та омонімічними термінами найбільшу складність становлять внутрішньогалузеві слова та словосполучення, бо їх переклад цілком визначається контекстом.

Отже, коректність та адекватність вибору варіанта перекладу омонімічного чи багатозначного терміна підмови птахівництва вимагає від перекладача бути добре обізнаним у цій галузі, розуміти зміст терміну англійською мовою і знати відповідну термінологію української мови. З одного боку, важливими також є фонові знання фахівця та його вміння ефективно відтворювати нові поняття, які ще не зазначені в словниках, плідно використовувати різні галузеві довідники й Інтернет, цікавитися розвитком сучасної науки, розвиватися у професійному плані, мати можливість проконсультуватися зі спеціалістом. З іншого боку, українське перекладознавство має докласти зусиль для накопичення, опрацювання та систематизації термінологічного апарату зоотехнічної галузі загалом, та птахівництва зокрема. Перспективним, на нашу думку, є розробка та складання двомовних довідників та словників для цієї галузі сільського господарства.

Список використаних джерел

1. Бойко І. Синонімія, антонімія і паронімія в англійській термінології косметології та естетичної медицини. *Південний архів (філологічні науки): зб. наук. праць*. 2020, № 84 с. 70-75.
2. Динес Л. А. Специфика составного термина в частноотраслевой терминосистеме: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Ленинград, 1986. 19 с.

3. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад. Тернопіль: Видавництво Карп'юка, 2001. 284 с.
4. Кочан І. Українське термінознавство 1960-1990 років. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»: Зб. наук. праць*. 2012, №733. С. 24-28.
5. Куцак Г. Міжгалузєва термінологічна

омонімія. *Українська термінологія і сучасність*: Зб. наук. праць. 1998, № 1. С. 74-76.

6. Левицкий В. В. Семасиология. Винница: Нова книга, 2006. 512 с.

7. Сандій Л. Гастрономічні терміни як ресурс для поповнення сучасного економічного лексикону англійської мови. *Південний архів (філологічні науки)*: Зб. наук. праць. 2019, № 78. С. 80-84.

8. Хоменко С. А., Цветкова Е. Е., Басовец И. М. Основы теории и практики перевода научно-технического текста с английского языка на русский: учеб. пособие. Минск: БНТУ, 2004. 204 с.

9. Фадеева О., Походій В. Адекватність перекладу англійських термінів кредитно банківської сфери. *Південний архів (філологічні науки)*: Зб. наук. праць. 2017, № 71. С. 135-139.

10. Dictionary of contemporary English. Harlow: Longman, 2003. p. 1950.

References

1. Boiko, I. (2020) Synonimiia, antonimiia i paronimiia v anhliskii terminolohii kosmetolohii ta estetychnoi medytsyny [Synonyms, antonyms and paronyms in English terminology of cosmetology and aesthetic medicine]. *Pivdennyi arkhiv (filolohichni nauky)*: zb.nauk. prats. No. 84, 70-75.

2. Dines, L. (1986) *Specifika sostavnogo termina v chastnootraslevoj terminosisteme* [Specificity of a compound term in a specific industry terminology system]: Extended abstract of Candidate's thesis (Philological Sciences). Leningad, 19.

3. Kovalenko, A. (2001) *Naukovo-tekhnichnyi pereklad*. [Scientific and technical

translation]. Ternopil: Vydavnytstvo Karpiuka, 284.

4. Kochan, I. (2012). *Ukrainske terminoznavstvo 1960-1990 rokov* [Ukrainian terminology of 1960-1990]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. Seriiia «Problemy ukrainskoi terminolohii»: Zb. nauk. prats. No 733, 24-28.

5. Kutsak, H. (1998). *Mizhhaluzeva terminolohichna omonimiia* [Intersectoral terminological homonymy]. *Ukrainska terminolohiia i suchasnist*: Zb. nauk. prats, 74-76.

6. Levickij, V. (2006) *Semasiologija* [Semasiology]. Vinnica: Nova kniga, 2006.

7. Sandii, L. (2019) *Hastronomichni terminy yak resurs dlia popovnennia suchasnoho ekonomichnoho leksykonu anhliskoi movy* [Gastronomic terms as a resource to supplement the modern economic lexicon of the English language]. *Pivdennyi arkhiv (filolohichni nauky)*: Zb.nauk. prats. No.78, 80-84.

8. Homenko, S., Cvetkova, E., Basovec, I. (2004) *Osnovy teorii i praktiki perevoda nauchno-tehnicheskogo teksta s anghliiskogo jazyka na russkij*: ucheb. posobie [Fundamentals of the theory and practice of translating scientific and technical text from English into Russian]: ucheb. posobie. Minsk: BNTU, 204.

9. Fadieieva, O., Pokhodii, V. (2017) *Adekvatnist perekladu anhliskykh terminiv kredytno bankivskoi sfery*. [Adequacy of translation of English terms of credit and banking sphere]. *Pivdennyi arkhiv (filolohichni nauky)*: Zb. nauk. prats. No 71, 135-139.

10. Dictionary of contemporary English. (2003) Harlow: Longman, 1950.

DIFFICULTIES IN TRANSLATION ENGLISH POULTRY TERMS INTO UKRAINIAN

I. S. Synelnykova, N. S. Berehovenko, N. S. Demchenko

Abstract. *The purpose of this article is to single out some specific problems of English terms translation used in poultry farming into the Ukrainian language, special attention paid to polysemic and homonymous poultry terminological units.*

The research material is about 700 English zootechnical terms of the poultry farming field. The words were selected from the relevant English texts on the corresponding professional topics (scientific articles and didactic materials, manuals for specialists). The research is methodologically based on the systemic-structural approach, so it enables synchronous analysis of linguistic phenomena that are based on connections and relationships between these elements. The analysis of the paradigmatic terminological relations is based on the principles of semantic fields and the thematic organization of terminology. Descriptive and comparative methods are also applied.

The review of the relevant scientific literature confirmed the ambiguity in interpretation of homonymy and polysemy in terminology. Problems in the translation of homonymous and polysemic poultry terms are identified and possible ways of solving the problems are proposed. The types of terminological homonymy and polysemy of simple units and abbreviations are described. It has been found out that the most difficulties arise in the translation of intra-industry simple terms.

The analysis of the notion "term" has shown that terms can be scientific and technical words used only in certain field, as well as widely used words that have commonly known meanings; when translating polysemous and homonymous terms, intra-industry ones are the most difficult to interpret adequately, since their translation completely depends on the context. The translation of a homonymous or polysemic term requires good knowledge in the poultry farming field as well as clear understanding of the English term

© I. С. Синельникова, Н. С. Береговенко, Н. С. Демченко

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 2, 2021

volume, awareness of the relevant Ukrainian terminology is necessary. Obviously, the most adequate way to translate a term is to convey it using the equivalent available in the language of translation. In general, the terms that are formed from Greek and Latin languages have clear equivalents. In the terminological apparatus of poultry farming, most of these words refer to the anatomy of industrial birds and the process of their breeding.

The most frequent translation transformations used in translation of poultry terms are: transcription, transliteration, calque and descriptive translation. We believe that it is best to use transcription, transliteration ("Ayam Cemani" – Ayam Cemani (exotic breed of chickens)), calque translation (Broad Breasted White – broad-breasted white goose (breed of geese)) when translating names of breeds of industrial poultry. Descriptive translation method is most often used when working with verb terms: "to mate" – to cross breeds, "to sex" – to divide the brood by sex, "to go broody" – to hatch eggs, "to hatch" – to incubate eggs, hatch, "to breed" – to keep animals for the purpose of producing young animals in a controlled way.

Keywords: *terminology, homonymy, polysemy, inter-sectoral and intra-industry terms.*

ЛЕКСИЧНИЙ АНАЛІЗ ІТАЛІЙСЬКИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ ВІДОМИХ СВІТОВИХ БРЕНДІВ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ

М. Ю. МИКОЛАЄНКО, асистент,

Київський національний університет культури і мистецтв

E-mail: maryna-mykolaenko@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-6495-8689>

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лексичного аналізу італійських рекламних текстів відомих у всьому світові брендів та їх максимально точному та коректному перекладу українською мовою.

Мета. Провести дослідження лексичного складу рекламних слоганів відомих італійських брендів та їх відтворення українською мовою.

Результати дослідження. Використання синонімів, антонімів, персоніфікації, гри слів, каламбуру, метафор, паронімів дозволяє зробити рекламний текст більш виразним та унікальним. Так він стає не схожим на інші тексти товарів з подібним призначенням. Рекламний текст має залучати покупців у гру, мета якої – обрати конкретний рекламований товар серед ряду подібних та придбати його.

Будь-яка мова постійно розвивається, її лексичний склад поповнюється новими, запозиченими словами. Сьогодні важливо вдало передавати сенс у перекладеному тексті, спрямований на ринок багатьох країн, він має збігатися із основним меседжем тексту-оригіналу та привертати увагу споживачів. Текст перекладу повинен бути таким же лексично насиченим, як і текст-оригінал, та не завжди перекладачі можуть зробити це якісно.

Перспективи. Питання лексичного складу італійської реклами є актуальним для подальшого вивчення як світовими, так і українськими науковцями. Комплексного дослідження про конкретно лексичні особливості італійських рекламних текстів та їх переклад українською мовою не було.

Ключові слова: італійські рекламні тексти, реклама, лексичний аналіз, слоган, переклад.

Актуальність. Сьогодні реклама є важливим елементом для виробників товарів і послуг різного спрямування, адже максимально залучає аудиторію придбати конкретну річ, зосереджуючи увагу на позитивних корисних рисах цього товару. Рекламний текст є частиною промоції та популяризації. Рекламний слоган – максимально коротка фраза, яка містить інформацію для споживачів, мета слогану полягає у тому, аби привабити покупців.

Варто відзначити, що рекламний текст – явище складне і багатогранне. Спостерігається, як рекламний текст набуває нових складніших форм. Він формується згідно з мовними, стильовими, лексичними, граматичними нормами.

Слоган виступає у ролі комунікативного повідомлення, яке виражає прагматичну мету передати якомога більшій частині потенційної аудиторії правдиву та реальну інформацію про об'єкт реклами задля того, аби у подальшому його придбали чи використали. Комунікативний аспект рекламного тексту може забезпечити використання низки слів та прийомів на лексичному рівні, які змогли б зробити слоган цілісним та більш сприйнятним для споживача.

Науковці М. Ковальчук та В. Алексєєв зазначають: «У сучасному мовознавстві рекламний текст розглядають як завершену

структурно цілісну інформаційну одиницю, утворену автором для здійснення його комунікативно-прагматичного наміру» [3, с. 70].

Під час створення рекламного тексту потрібно зважити багато нюансів. Серед таких можемо виділити лексичне наповнення тексту чи слогану, ряд культурних, релігійних та національних особливостей, психологічні аспекти, зокрема адекватність змісту та сприйняття тексту споживачами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Лексичні особливості рекламних текстів досліджували багато науковців, зокрема: О. Зелінська, О. Виноградова, М. Кохтев, Д. Розенталь, С. Кара-Мурза, Є. Тюфкій, О. Ткачук-Мірошніченко, А. Голоднов. В Італії над дослідженнями слоганів працювали науковці Б. Мільйоріні, Ф. Сабатіні, А. Стефінлонго, Н. Сугоні. Проте комплексного дослідження про лексичні особливості італійського рекламного контенту українськими науковцями досі не було здійснено.

Мета дослідження. Проаналізувати лексичні одиниці італійських рекламних текстів відомих світових брендів та їх відповідний переклад українською мовою.

Матеріали і методи дослідження. Було проаналізовано рекламні тексти італійських

брендів, продукція яких популярна в усьому світі.

Застосовано комплекс дослідницьких теоретичних та практичних методів. Серед теоретичних можна виокремити методи синтезу, аналізу, індукції та дедукції для виявлення певних рис під час перекладу українською мовою, а також для аналізу лексичного складу рекламних текстів. Системний метод було застосовано для встановлення відповідності між лексичними одиницями тексту-оригіналу та тексту-перекладу. Також застосовувалися емпіричні методи порівняння та опису для уточнення фактичної інформації.

Результати досліджень та їх обговорення. Дослідник Т. Хьюз звертає увагу на те, що передусім, рекламний слоган повинен зацікавити читача, і тому має донести до людей те, що вони бажають почути. Такі слова мають бути сказані найменшою кількістю слів, щоб це не перевищило витрати, та спричинити отримання бажаного результату» [6, с. 31].

Для створення рекламного тексту на лексичному рівні значну роль варто приділити вивченню синонімів, антонімів, омонімів, паронімів, (групування слів за значенням), іншомовних, власних народних слів, неологізмів, архаїзмів, професіоналізмів (групування за походженням), слів, притаманних конкретному мовному стилю (групування за стилістичними ознаками). Хоча не всі вище наведені приклади застосовують під час створення рекламного тексту. Це пов'язано з тим, що реклама – явище сучасне, яке потребує обізнаності останніх трендів та віянь як у сферах краси, науки, техніки та у галузі мовознавства.

Мова постійно змінюється, її лексичний склад поповнюється новими, запозиченими словами. З розвитком науки та техніки з'являються нові слова, які і слід застосовувати під час створення реклами. Вони дають відчуття потрібності товару, його актуальності та наявності ряду переваг, порівняно з такими ж товарами на конкурентоспроможному ринку.

Синоніми та антоніми є важливими, коли ми говоримо про лексичний аналіз італомовних рекламних текстів. Їх використовують для особливої виразності.

Детально розглянемо поняття синонімії та антонімії на прикладах. Слоган *“Ricca di piacere, povera di sodio”* (Acqua Lete) має антонімічні слова *ricca* (багата) та *povera* (бідна). У такий спосіб вибудовується певний причинно-наслідковий зв'язок: малий вміст натрію призводить до хорошого настрою.

Не менш яскравим прикладом є рекламний текст *“Crudo o cotto? Granbiscotto”* (Granbiscotto, prosciutto cotto). Уже на самому початку ми стикаємося з протиставленням

crudo o cotto, тобто «сире чи варене», що виражає синонімію в даному слогані.

Якщо говорити про синоніми в рекламних текстах, то варто навести такий приклад: *“La carica del caffè più l'energia del cioccolato”* (Pocket coffee, Ferrero). У цьому випадку є слова *la carica* (заряд) та *l'energia* (енергія), які є синонімами.

Неологізмами є слова або фрази, які недавно утворилися, це авторські слова, які перебувають на шляху до широкого використання, тобто входження у лексичний склад тієї чи іншої мови. Неологізми можуть утворюватися у процесі наукових винаходів у різних галузях.

В енциклопедичному словнику-довіднику І. Вдовичина можемо знайти твердження, що неологізми віддзеркалюють сучасну термінологію та поняття, а також новоутворені сленгові конструкції, а не ті, що давно усталені [1, с. 4]. Варто погодитися із цим твердженням, адже сьогодні світ розвивається надзвичайно швидко і нові слова виникають постійно.

Якщо говорити про діалектизми, історизми, архаїзми, то в рекламних текстах вони відсутні, адже сучасна рекламна індустрія вимагає постійних змін, оновлення та руху вперед. Застарілі слова будуть незрозумілими для покупців так само, як і діалектизми.

Часто італійські рекламні слогани створюються на основі прислів'їв, приказок або висловів відомих у всьому світі людей. Їх використовують з метою кращого запам'ятовування покупцями. До того ж такі фрази є привабливими на слух і в них присутній елемент гри зі споживачем.

Прикладом гри слів є слоган: *La forma vien mangiando*. Він утворився від італійського прислів'я *l'appetito vien mangiando* (апетит з їжею приходить). Замінивши один елемент, утворимо окреме речення та нову думку, так підсвідомо споживач краще сприйме інформацію та відомості про цей товар чи послугу.

Також прикладом гри слів у рекламі є текст *“Chi “vespa” mangia le mele”* (Хто на “Vespa”, їсть яблука) італійської машинобудівної компанії “Piaggio”, яка надзвичайно відома не лише в Італії, але й у всьому світі своїми моторолерами “Vespa”, що в перекладі означає «оса». Така назва говорить сама за себе, швидкість та компактність – ось головні риси моторолерів. Проте у самому слогані є посилання на біблійну розповідь про перших людей та гріхопадіння. Не кожен споживач знає її, тож такий рекламний текст може бути не всім зрозумілим та інтерпретований неправильно.

Часто в рекламі трапляється римунання слів, що дає змогу створити більш милозвучний та приємний образ продукту для споживача.

Розглянемо на прикладах цей художній засіб: *“Ogni gatto ne va matto”* (Fido Gatto). Тут слово *gatto* римується з *matto*. Ці рими є близькими, тож загалом фраза звучить мелодійно.

Якщо розглядати італійські рекламні тексти у лексичному розрізі, то варто приділити особливу увагу вивченню метафори у слоганах. Прикладів метафори у рекламі можна знайти безліч, вона створює цілісний образ, так би мовити, «обгортку цукерки». Метафора може підсилити певні якості певного товару чи послуг в оригінальний спосіб.

Розглянемо деякі з них. У слогані дезодоранту *“Karinzia” – “Profumo d’intesa”*, сам текст уже є метафорою, «дух розуміння». Наведена метафора вказує на те, що цей дезодорант створений з турботою про користувачів, що запах приємний та ненав’язливий, сама речовина не викликає подразнення та алергії на тілі. Таке формулювання вже несе всю ту інформацію, яку можна прочитати на звороті товару.

Також у рекламних текстах часто можемо спостерігати персоніфікацію, неживі речі набувають якостей живих істот, а живі істоти набувають ознак їм не властивих. До прикладу можна взяти слоган компанії *“Zucchetti” – “Anche l’acqua ha il suo abito da sera”* (Навіть у воді є своя вечірня сукня). Тут ми розуміємо, що «вода» наділена людськими властивостями, адже вечірня сукня – це одяг, а одяг носять люди.

У рекламному тексті *“Caldaie Ariston” – “Il design ha scoperto l’acqua calda”* (Дизайн відкрив гарячу воду) також бачимо персоніфікацію. «Відкрити гарячу воду» можна сприйняти в двох контекстах: відкрити кран або відкрити як винахід. У обох випадках саме відкриття пов’язане з людиною. Винаходить щось нове не може ніхто інший, як людина, адже саме в неї є розум, інтелект, знання та навички, які б допомогли це зробити.

Часто в рекламному тексті одне явище, стан, дія порівнюється з іншим. Це робиться з метою посиленого наголошення на ту чи іншу ознаку товару або послуги. Спершу треба з’ясувати, що таке порівняння і навіщо його використовують під час створення рекламного тексту компанії чи торгової марки.

Порівняння можемо знайти у слогані

Список використаних джерел

1. Вдовичин І. Я. Новітня політична лексика (неологізми, оказіоналізми та інші новотвори). Львів : Новий Світ, 2015. 492 с.
2. Добровольська Д. М. Мовні особливості англійських рекламних слоганів та їх відтворення українською і російською мовами : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2017. 17 с.

фарби для волосся *“Testanera” – “Colori brillanti e durevoli come diamanti”*. Українською цей слоган перекладається так: «Яскраві та довго сяючі кольори, такі ж як діаманти». Однак у тексті оригіналу слова *brillanti* та *diamanti* римуються, що додає рекламі ще більшої краси та виразності форм. Тому є підстави зауважити, що в перекладі українською також можна було врахувати використання рими, яка зробила б переклад більш відповідним оригіналу.

Українська дослідниця Д. Добровольська стверджує, що визначальною стратегією перекладу рекламних слоганів має стати та, що орієнтована на мову перекладу [2, с. 69]. Перекладач має шукати якомога кращі еквіваленти оригінальних лексем для того, аби перекладений текст не вважався сирым та непрофесійним. Кожне слово, яке фахівець правильно добирає, стає запорукою подальшого успіху товару на ринку тієї чи іншої країни. Еквівалентів може бути багато, проте обирати потрібен той, який на семантичному та лексичному рівнях є найвдалішим.

Висновки і перспективи. Використання на лексичному рівні синонімів, антонімів, паронімів, великої кількості художніх засобів дають змогу зробити рекламний текст більш виразним та унікальним, так він стає не схожим на інші рекламні тексти, які представляють товари зі схожим призначенням.

Найбільшої виразності італійському рекламному тексту додають гра слів, каламбури, метафори та персоніфікація. У такий спосіб споживач залучає покупців до гри, мета якої – придбати товар.

Важливим аспектом лишається переклад рекламних текстів та слоганів зокрема, адже текст перекладу має бути таким же насиченим та цікавим для споживача, як і текст-оригінал. Не завжди вдається передати сенс максимально коректно, у такому випадку перекладачі використовують перекладацькі трансформації.

Лексичний аналіз італійських рекламних текстів та їх переклад українською потребує подальших теоретичних досліджень, оскільки може сприяти вдосконаленню практичних навичок перекладачів.

3. Коваленко Н. Л. Лінгвістична означеність слогана в структурі рекламного тексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2006. 17 с.
4. Ковальчук М. С. Лексичні особливості рекламних текстів. Дослідження з лексикології і граматики української мови. 2015. № 16. С. 70–77.
5. Макаруч С. А. Історико-етнографічні райони України : Навч. посібн. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 352 с.

6. Хьюз Т. Искусство создания рекламных объявлений. М. : Изд-во МГУ, 1997. 96 с.

References

1. Vdovychyn, I. (2015). Novitnia politychna leksyka (neolohizmy, okazionalizmy ta inshi novotvory) [Modern political vocabulary (neologisms, occasionalisms and other innovations)]. Lviv : Novyi Svit, 492.

2. Dobrovolska, D. (2017). Movni osoblyvosti anhlo-movnykh reklamnykh slohaniv ta yikh vidtvorennia ukrainskoiu i rosiiskoiu movamy [Linguistic features of English advertising slogans and their reproduction in Ukrainian and Russian]. avtoref. dys. ... na zdob. nauk. stup. kand. filol. nauk. Pivdenoukrainskyi nats. ped. un-t

im. K. D. Ushynskoho. Odesa, 17.

3. Kovalenko N. (2006). Linhvistychna oznachenist slohana v strukturi reklamnoho tekstu [Lingvistychna oznachenist slogana v strukturi reklamnoho tekstu]. avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Dnipropetrovsk, 17.

4. Kovalchuk M. (2015). Leksychni osoblyvosti reklamnykh tekstiv [Lexical features of advertising texts]. Vol. 16, 70–77.

5. Makarchuk S. (2012). Istoryko-etnografichni raiony Ukrainy [Historical and ethnographic regions of Ukraine]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 352.

6. Khiuz T. (1997). Yskusstvo sozdanyia reklamnykh obyavleniy [The art of creating advertisements]. Moskow : Yzd-vo MHU, 96.

LEXICAL ANALYSIS OF ITALIAN ADVERTISING TEXTS OF FAMOUS WORLD BRANDS AND THEIR TRANSLATION IN UKRAINIAN M. Yu. Mykolaenko

Introduction. Today, in the age of information society and active globalization, advertising, which surrounds us everywhere, plays an important role. Modern advertising has become an integral part of various spheres of society and is a phenomenon of economic, social, psychological and cultural nature.

Advertising slogans are important, they are elements of advertising messages, which usually have at the end of the advertising text next to the name of the institution. They are used to create the company's image, because well-chosen slogans often depend on customer trust and demand for products and services.

Purpose. Analyze the lexical units of Italian advertising texts of well-known world brands and their appropriate translation into Ukrainian.

Methods. A set of research theoretical and practical methods was used in the article. Among the theoretical ones, we can single out the methods of synthesis, analysis, induction and deduction for identify certain features in the translation into Ukrainian, as well as to analyze the lexical composition of advertising texts. The systematic method was used to establish correspondence between the lexical units of the original text and the translated text. Empirical methods of comparison and description were also used to clarify factual information.

Results. The use of synonyms, antonyms, personification, play on words, puns, metaphors, paronyms makes the advertising text expressive and unique. The text acquires unique features that are not available in advertising texts of goods with a similar purpose. Advertising text should attract buyers to the game, the purpose of which is to choose a specific advertised product from a number of similar ones and buy it.

Today, it is important to successfully convey the meaning in the translated text, which is aimed at the market of many countries, it must coincide with the main message of the original text and attract the attention of consumers. The text of the translation must be as lexically rich as the original text, but translators may not always be able to do so qualitatively.

Originality. In the work the comprehensive analysis of Italian advertising texts of well-known brands was conducted; lexical and semantic characteristics of Italian advertising were clarified; common and differential language tools used in the construction of advertising texts in Italian and Ukrainian were identified.

Conclusion. The use of a large number of stylistic devices allows to make the advertising text more expressive and unique, so it becomes unlike other advertising texts that represent products with a similar purpose.

The play of words, puns, metaphors and personification add the greatest expressiveness to the Italian advertising text. In this way, the consumer attracts buyers to the game, the purpose of which is to buy the product.

Today, the translation of advertising texts and slogans in particular remains a complex and important aspect, because the translation text must be as rich and interesting for the consumer as the original text. It is not always possible to convey meaning as correctly as possible, in which case translators use translation transformations.

It should be noted that the lexical analysis of Italian advertising texts and their translation into Ukrainian requires further theoretical research, as it can help improve the practical skills of translators.

Keywords: Italian advertising texts, advertising, lexical analysis, slogan, translation.

ДИСКУРСИВНА МОДЕЛЬ ПЕРЕКЛАДУ У РАКУРСІ ПРОБЛЕМИ МОДЕЛЮВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ПРОЦЕСУ

Ю. Р. МАРКОВА, аспірантка,

Київський національний лінгвістичний університет

E-mail: markova_89@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6200-1004>

Анотація. *Дискурсивна модель перекладу інтегрує аналіз різних рівнів стратифікації дискурсу: аналіз тексту у сукупності його мовних і структурно-семантичних характеристик; мотиваційно-прагматичний, що базується на визначенні комунікативного завдання тексту-оригіналу і його відтворення у стратегіях і тактиках тексту-джерела і тексту перекладу, жанровий, включаючи питання інтердискурсивності як жанрової гібридності дискурсу; семіотичний, що сфокусований на аналізі модулів дискурсу, які забезпечують процес означення тексту оригіналу перекладачем, його ретрансляцію на основі нової семіотичної форми і передбаченого адресата й означення тексту реальним адресатом.*

Метою статті є спроба запропонувати актуальну для завдань сучасного перекладознавства дискурсивну модель перекладу, ґрунтуючись на відомих комунікативно і дискурсивно орієнтованих моделях перекладацького процесу. Для реалізації поставленої мети у статті використовуються загальнонаукові методи аналізу, синтезу, ідеалізації і моделювання.

Дискурсивна модель перекладу є аналітичним інструментом, який дозволяє провести комплексний аналіз того або іншого виду інституціонального дискурсу, виявити характерні особливості дискурсу, тексту і комунікації, комунікативні стратегії; сформулювати стратегії перекладу, оптимізувати процес перекладу відповідних текстів.

Дискурсивна модель перекладу розглядається з точки зору можливих схем аналізу дискурсу, при чому задля впорядкування цього аналізу дослідники пропонують скласти модель дискурсу для його всебічної характеристики, об'єднавши ознаки типів дискурсу в три рівні, а саме системний, стратегічний, тактичний.

Важливим елементом аналізу, що відповідає перекладацькій ситуації дискурсу, стає дослідження інтердискурсивності в перекладі, яку можливо трактувати як здатність дискурсу маніфестувати свої базові системотворчі ознаки у не типовій для нього ситуації, розширюючи свої межі, «проникаючи» в інший дискурс.

Ключові слова: *дискурс, дискурсивна модель перекладу, стратегія перекладу, модель перекладу, інституціональний дискурс, комунікативна стратегія.*

Актуальність дослідження. Питання моделювання перекладацького процесу є актуальним для новітньої когнітивно-дискурсивної парадигми і вивчається у міждисциплінарному ракурсі із залученням до перекладознавства добуток теорії тексту, дискурсу, комунікації. Перекладацькі стратегії включаються в загальну схему інтерпеляції понять "текст", "дискурс", "комунікація" і базуються на аналізі їхніх взаємопов'язаних компонентів. Лінгвістичні (стилістичні, лексико-семантичні, синтаксичні, прагматичні) особливості початкового тексту, його дискурсивні характеристики (авторство, адресність тексту, наратив), вузлові точки дискурсу, його конститутивні ознаки (цілі, цінності, хронотоп, мовне втілення (форма), тематика (поле), учасники дискурсу, його інтертекстуальність і інтердискурсивність, функції, типові властивості і стратегії дискурсивної комунікації визначають перекладацькі рішення, формують мікростратегії перекладу на рівні тексту і макростратегії

перекладу на рівні дискурсу і комунікації. Зважаючи на це, інтегративний дискурс-орієнтований підхід до моделювання перекладацького процесу уявляється найбільш перспективним для сучасних перекладознавчих студій, а пов'язана з таким моделюванням проблематика – досить актуальною.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання моделювання перекладу висвітлюються в роботах таких авторів, як В. Г. Гак, О. Каде, В. Н. Комісаров, А. Н. Крюков, Джоуль. Кетфорд, Л. К. Латишев, М. Ледерер, Р. К. Миньяр-Белоручев, Ю. Найда, К. Норд, І. І. Ревзін, Я. І. Рецкер, В. Ю. Розенцвейг, Д. Селескович, С. В. Тюленев, А. В. Федоров, А. Д. Швейцер, А. Ф. Ширяев та ін. До традиційних концепцій можна віднести герменевтичну, функціонально-прагматичну (динамічну), інформативну, комунікативну, психолінгвістичну, семантичну, ситуативно-денотативну, трансформаційну моделі перекладу. Дослідники розглядають також лінгвокультурологічні схеми перекладу з

урахуванням переважних структурно-функціональних моделей вираження реальності в різних мовах [12], використання фреймів при вибудовуванні структури тексту, що перекладається [15]. Цікавою є когнітивно-евристична модель перекладу [9], у рамках якої останній визначається як евристичний процес об'єктивації засобами мови перекладу концептуальної структури, яка сформована у свідомості на базі початкового тексту. Процес перекладу носить евристичний характер і йде шляхом висунення гіпотез з їх подальшим підтвердженням або спростуванням (метод абдукції) [9].

Мета дослідження полягає у тому, щоб запропонувати актуальну для завдань сучасного перекладознавства дискурсивну модель перекладу, ґрунтуючись на відомих комунікативно і дискурсивно орієнтованих моделях перекладацького процесу.

Матеріали і методи дослідження. В статті використовуються загальнонаукові методи аналізу, синтезу, ідеалізації і моделювання.

Результати. Моделлю перекладу називається умовний опис ряду розумових операцій, виконуючи які перекладач може здійснити переклад усього оригіналу або деякої його частини [5]. Завдання моделі – опис послідовності дій, за допомогою яких можна вирішити це перекладацьке завдання за певних умов процесу перекладу; розкриття окремих сторін функціонування лінгвістичного механізму перекладу [4]. Будь-яка модель перекладу носить гіпотетичний характер, оскільки немає прямих доказів, що перекладач використовує саме її, проте збіг результату перекладу з прогнозованим за певною моделлю показує, що вона має певну пояснювальну силу [5].

Теорії перекладу відомі множинні спроби створення моделей перекладацького процесу. Простіші моделі перекладу у міру розвитку теорії отримували різноманітні ускладнення залежно від того, яким видається механізм перекладацької діяльності дослідників перекладу [2, с. 236]. Процес перекладу включає щонайменше два етапи: з'ясування перекладачем змісту оригіналу і вибір варіанту перекладу. Теоретики перекладу прагнуть з'ясувати, як відбувається перехід від оригіналу до тексту перекладу, які закономірності лежать в основі дій перекладача [4]. Модель перекладу носить умовний характер, оскільки вона не завжди і не у повному обсязі відбиває реальні дії перекладача в процесі створення тексту перекладу.

Переклад юридичних, політичних, дипломатичних, наукових текстів, текстів ЗМІ, що відображають особливості певного

інституціонального дискурсу, вимагає від перекладача відповідних інструментів передперекладацького аналізу. Дискурсивна модель перекладу є аналітичним інструментом дослідника і перекладача, що дозволяє провести комплексний аналіз того або іншого виду інституціонального дискурсу, виявити характерні особливості дискурсу, тексту і комунікації, комунікативні стратегії; сформулювати стратегії перекладу, оптимізувати процес перекладу відповідних текстів.

Розглядаючи дискурсивну модель перекладу з точки зору можливих схем аналізу дискурсу, відмітимо, що з метою оптимального впорядкування такого аналізу дослідники пропонують скласти модель дискурсу для його усебічної характеристики, об'єднавши ознаки в три рівні: системний, стратегічний, тактичний. На системному рівні йдеться про глобальні ознаки, властиві усім без виключення дискурсивним зразкам певного типу дискурсу; здійснюється спроба встановити місце таких зразків (дискурсивних жанрів) по відношенню один до одного. На стратегічному рівні встановлюється точніша специфіка дискурсу, складається його модель, що узагальнює його конститутивні ознаки дискурсу. Наступною ланкою аналізу є встановлення специфіки кожного елементу моделі, що забезпечує надалі його свідоме застосування. На тактичному рівні умовна схема наповнюється конкретним змістом, розглядаються типова для того або іншого мовного жанру аргументація, композиція, мовні і стилістичні особливості [3, с. 54].

Загальна типологія перекладацьких стратегій у рамках дискурсивної моделі перекладу включає як макростратегії (рівень дискурсу і комунікації), так і мікростратегії (рівень тексту) перекладу.

На думку інших науковців, окрім жанрово-системного, стратегічно-тактичного рівня і власне текстових характеристик – композиційних, мовних і стилістичних, елементи дискурсивної моделі перекладу мають включати компоненти передперекладацького аналізу, що стосуються зовнішніх відомостей про текст (автор, реципієнт, час створення і публікації, відношення інтертекстуальності, уявлення про джерело), визначення його комунікативного завдання, тематичної віднесеності тощо [1; 10].

Важливим елементом аналізу, що відповідає перекладацькій ситуації дискурсу, стає дослідження інтердискурсивності в перекладі, яку можливо трактувати як здатність дискурсу маніфестувати свої базові системотворчі ознаки у не типовій для нього ситуації (яка за зовнішніми ознаками належить до іншого типу дискурсу); розширюючи свої межі, «проникаючи» в інший дискурс. Іншими словами, інтердискурсивність,

яка є розміщенням однієї дискурсивної практики у межах іншої, із засвоєнням і трансформацією елементів [6, с. 21; 7, с. 180; 17] корелює зі змішуванням жанрів і жанровою гібридністю.

Однією з найцікавіших і порівняно нових моделей є комунікативно-дискурсивна модель, запропонована О. О. Селівановою [13, с. 129-130]. Така модель корелює з методом діалогічної інтерпретації тексту і співвідносна з модулями дискурсу як семіозису, що включає такі компоненти, як: адресант оригінального тексту, його передбачуваний або реальний адресат, перекладач як проміжна система, що здійснює перетворення вихідного тексту та одночасно є адресатом тексту-оригіналу і адресантом-транслятором тексту перекладу, а також передбачуваний чи реальний адресат перекладу; модулі інтеріоризованого буття (тобто релевантні для перекладацького відтворення соціокультурні реалії – Ю.М.) й семіотичних універсумів культури, до яких занурені автор, перекладач й адресат [13, с. 449-453]. Отже, об'єктом аналізу, що визначає специфіку дискурсивної моделі перекладу в

останній інтерпретації є, на нашу думку, три дискурси-семіозиси, в процесі яких відбувається: 1) означення тексту оригіналу перекладачем, 2) його ретрансляція-перетворення на основі нової семіотичної форми і передбаченого адресата; 3) означення тексту реальним адресатом.

Висновки. Дискурсивна модель перекладу інтегрує аналіз різних рівнів стратифікації дискурсу: лінгвальний (різноаспектний аналіз тексту як макрознакового компонента дискурсу); мотиваційно-прагматичний (комунікативного завдання тексту-оригіналу і його відтворення у стратегіях і тактиках тексту-джерела і тексту перекладу), жанровий, включаючи питання інтердискурсивності як жанрової гібридності дискурсу; семіотичний, що базується на вивченні модулів дискурсу, які забезпечують процес означення тексту оригіналу перекладачем, його ретрансляцію на основі нової семіотичної форми та передбаченого адресата й означення тексту реальним адресатом.

Список використаних джерел

1. Алексеева И. С. Профессиональное обучение переводчика : учеб. пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей. СПб. : Изд-во «Союз», 2001. 288 с.
2. Гарбовский Н. К. Теория перевода : учебник. М. : Изд-во Моск. ун-та, 2007. 544 с.
3. Григорьева, В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты. Тамбов, 2007. 288 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М. : Высш. шк., 1990. 253 с.
5. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : учеб. пособие. М. : ЭТС, 2002. 424 с.
6. Кравченко Н. К. Практическая дискурсология: школы, методы, методики современного дискурс-анализа. Научно-практическое пособие. Луцьк: Волиньполіграф, 2012. 251 с.
7. Кравченко Н. К. Дискурс и дискурс-анализ: краткая энциклопедия. Киев: «Интерсервис», 2017. 288 с.
8. Макаров, М. Л. Интерпретативный анализ дискурса в малой группе. Тверь, 1998. 200 с.
9. Минченков А. Г. Когнитивно-эвристическая модель перевода (на материале английского языка) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук. Санкт-Петербург, 2008.
10. Петрова О. В. Модель предпереводного анализа текста. Методические основы подготовки переводчиков: нижегородский опыт : моногр. / под общ. ред. В. В. Сдобникова. Ниж. Новгород : Изд-

во НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, 2007. С. 38-42.

11. Прохоров Ю. Е. Действительность. Текст. Дискурс : учеб. пособие. 2-е изд., испр. М. : Флинта: Наука, 2006. 221 с.

12. Седых А. П. Лингвокультурология и модели перевода. Вестн. Нижегород. гос. лингв. ун-та им. Н.А. Добролюбова. Ниж. Новгород : Изд-во НГЛУ им. Н.А. Добролюбова, № 5, 2009. С. 29-34.

13. Селіванова О.О. Проблема моделювання перекладацького процесу. Світ свідомості в мові. Черкаси: Ю.Чабаненко. 2012. 488 с.

14. Тюрина, С. Ю. Дискурс как объект лингвистического исследования. URL: <http://www.vf-nglu.wladimir.ru/files/netmag/v3/ar11.doc>.

15. Федюченко Л. Г. Применение теории фрейма при проведении предпереводческого анализа газетно-публицистических статей. Вестн. Тюм. гос. ун-та. Тюмень : Изд-во тюм ГУ, 2006. № 4. С. 165-168.

16. Шейгал, Е. И. Семиотика политического дискурса: монография. Волгоград, 2004. 101 с.

17. Fairclough, N. Analysing discourse: Textual analysis for social research. London. Routledge). 2003. 288.

References

1. Alekseeva, I. S. (2001). Professional'noe obuchenie perevodchika [Professional teaching of translator]. Ucheb. posobie po ustnomu i pis'mennomu perevodu dlya perevodchikov i prepodavatelej. SPb. : Izd-vo «Soyuz». 288.
2. Garbovskij, N. K. (2007). Teoriya perevoda [Theory of translation] Uchebnik. Moscow : Izd-vo Mosk. un-ta. 544.
3. Grigor'eva, V. S. (2007). Diskurs kak

element kommunikativnogo protsessa [Discours as an element of communicative process] Pragmalingvisticheskiy i kognitivnyy aspekty [Pragmalinguistic and cognitive aspects]. Tambov. 288.

4. Komissarov, V. N. (1990). Teoriya perevoda [Theory of translation] (lingvisticheskie aspekty) [linguistic aspects]. M.: Vyssh. shk. 253.

5. Komissarov, V. N. (2002). Sovremennoe perevodovedenie [Modern translation]. Ucheb. posobie. Moscow : EHTS. 424.

6. Kravchenko, N. K. (2012) Prakticheskaia diskursolohiya: shkoly, metody, metodiki sovremennoho diskurs-analiza [Practical discourse: schools, methods, methods of modern discourse analysis]. Nauchno-prakticheskoe posobie. Lutsk: Volynpolihraf. 251.

7. Kravchenko, N. K. (2017) Diskurs i diskurs-analiz: kratkaia entsyklopediia. [Discourse and discourse analysis: a brief encyclopedia]. Kiev: Interservis. 288.

8. Makarov, M. L. (1998) Interpretativnyy analiz diskursa v maloy gruppe. [Interpretation discourse analysis in a small group] Tver'. 200.

9. Minchenkov, A. G. (2008). Kognitivno-ehvristicheskaya model' perevoda (na materiale anglijskogo yazyka) [Cognitive evristic translation model] Avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk. Sankt-Peterburg.

10. Petrova, O. V. (2007). Model' predperevodnogo analiza teksta [Model of a pretranslation analysis] Metodicheskie osnovy podgotovki perevodchikov: nizhegorodskij opyt:

monogr. / pod obshch. red. V.V. Sdobnikova. Nizh. Novgorod : Izd-vo NGLU im. N. A. Dobrolyubova. 38-42.

11. Prohorov, Yu. E. (2006). Dejstvitel'nost'. Tekst. Diskurs [Reality. Text. Discourse] Ucheb. posobie. 2-e izd., ispr. Moscow : Flinta: Nauka. 221.

12. Sedykh, A. P. (2009). Lingvokul'turologiya i modeli perevoda [Linguocultural studies and models of translation] Vestn. Nizhegor. gos. lingv. un-ta im. N. A. Dobrolyubova. Nizh. Novgorod : Izd-vo NGLU im. N. A. Dobrolyubova. 5. 29-34.

13. Selivanova, O. O. (2012). Problema modeliuvannia perekladatskoho protsesu. Svit svidomosti v movi. [The problem of modeling the translation process. The world of consciousness in language] Cherkasy: Yu. Chabanenko. 488.

14. Tyurina, S. YU. (2001). Diskurs kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovaniya. [Discourse as an object of linguistic studies] URL: <http://www.vf-nglu.wladimir.ru/files/netmag/v3/ar11.doc>.

15. Fedyuchenko, L. G. (2006). Primenenie teorii frejma pri provedenii predperevodcheskogo analiza gazetno-publitsisticheskikh statej [Application of the theory of frames in pretranslation analysis of newspaper articles] Vestn. Tyum. gos. un-ta. tyumen': Izd-vo tyu MGU. 4. 165-168.

16. Shejgal, E. I. (2004). Semiotika politicheskogo diskursa [Semiotics of political discourse]. Monografiya. Volgograd. 101.

17. Fairclough, N. (2003). Analysing discourse: Textual analysis for social research. London. Routledge). 288.

DISCURSIVE MODEL OF TRANSLATION IN THE PERSPECTIVE OF THE PROBLEM OF MODELING THE TRANSLATION PROCESS

Yu. R. Markova

Abstract. *The article focuses on description of a discursive model of translation in terms of the problem of modeling the translation process. The article uses general scientific **methods** of analysis, synthesis, idealization and modeling. The **aim** of the research is to offer a discursive model of translation relevant for the tasks of modern translation studies, based on well-known communicatively and discursively oriented models of the translation process.*

The problem of modeling the translation process is relevant to the latest cognitive-discursive paradigm and is studied in an interdisciplinary framework with the involvement of the work of text theory, discourse analysis and communication studied. Translation strategies are included in the general scheme of interrelation of the concepts "text", "discourse" and "communication" and must be determined on the basis of the analysis of their interconnected components. The discursive model of translation integrates the analysis of different levels of discourse stratification: lingual (multifaceted analysis of the text as a macro-sign component of discourse); motivation-pragmatic (communicative task of the original text and its reproduction in the strategies and tactics of the source text and the translated text), genre; semiotic, based on the study of discourse modules that provide the process of defining the original text by the translator, its retransmission on the basis of a new semiotic form and the intended addressee and the signification of the text by the real addressee. Genre facet of the a discursive model of translation includes the analysis of interdiscursivity, which is perceived in the article as the ability of discourse to manifest its basic system-forming features in a non-typical situation, i.e. one that by its external features belongs to another type of discourse. Analysis of interdiscursivity as an important component of pre-translation analysis of the text correlates with the identification of elements of genre hybridity in the source text and their adequate rendering in the translated text.

Keywords: *discourse, discursive model of translation, translation strategy, translation model, institutional discourse, communicative strategy.*

© Ю. Р. Маркова

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 2, 2021

TERMINOLOGY STUDIES. ТЕРМІНОЗНАВСТВО

UDC 811.111'373.46

<https://doi.org/10.31548/philolog2021.02.078>

POLYSEMY IN MODERN ENGLISH PUMP ENGINEERING TERMINOLOGY

O. A. LITVYNKO, PhD in Philology, Associate Professor,
Sumy National Agrarian University
 E-mail: oxana.litvinko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2241-3776>

Abstract. *This article focuses on the problem of polysemy in modern English terminology within the special subsystem of terms – pump engineering. A polysemantic lexical unit has a hierarchically organized structure of meanings. It consists of indivisible elementary semantic units and they are realized simultaneously in each context. The lexical units of the pump engineering terminological subsystem fulfill the requirements for terms. However, this subsystem terminology is not free from polysemy, which is considered undesirable for terminological vocabulary. The polysemantic terms make up 71.9% of the terminological units in our sample. Some pump engineering terms do not have clearly defined semantic boundaries and they enter into semantic relationships with other terms. Sometimes terminological units correspond to two or more different concepts, realizing several related meanings. Metonymy is the primary source of polysemy in the pump engineering subsystem. The metonymic transfer is carried out by transferring the name of a machine, device, tool to the worker who uses them, conveying the name of the whole to parts, transferring the name of a part to a whole, transferring the general name of a technical process to its components. With the ambiguity arising from the metonymic transfer, the connections between the polysemantic word meanings are understandable and visible. Different meanings of the same word complement each other, while each meaning illuminates the characteristics of different objects in its own way. Usually it is possible to trace the relationship between the various definitions of the polysemantic unit of pump engineering.*

Keywords: *pump engineering terminology, polysemy, polysemantic units, key terms, metonymy.*

The relevance of research. Terminological vocabulary is the largest and the most fluid part of the vocabulary in most modern languages. The constant development and enrichment of terminology is a necessary condition and a direct consequence of progress in those areas of human activity with which this terminology is associated. Scientific and technical terminology occupies an important place due to the rapid development of new industrial and social realities. The rapid growth of special information in various fields of science and technology is associated with the quantitative growth and qualitative improvement of terminology. The relevance of this work is due to the lack of special in-depth studies of English pump engineering terminology

Analysis of recent research and publications. The question of the essence of the term and terminology refers to the actual problems of linguistics. At the present stage, scientists pay special attention to the systematization of terminological systems of special industries. They study various aspects of their formation and functioning in the language system. Some issues of industry terminology have been studied: legal and economic terminology [20], [7], computer terminology [14], terminology of automobile industry [3], medical terminology [6], [19], [13]. These works clarify the

linguistic criteria for the identification of terms and they are separated from non-terminological language units. The lexical-structural aspects of the corresponding terminological vocabulary are also studied. The study of the nature of the term as a special type of word enriches and expands the understanding of the cognitive aspect of the thesaurus. It is indicated that normalization of terminosystem is relevant area of research. The lack of standardized system of terminology can reduce the scientific value of works and hinders scientific communication in this field of linguistics [5, p. 132]. There is a need to pay attention to industry terminology to study the features of the theory of terminological system and the history of the term, its functioning and consolidation in a particular language area [8, p. 8].

This article **aims** to study the problems of polysemy in English pump engineering terminological subsystem. The main concern of the research is to unfold and illuminate the basic categories of polysemantic terms, as well as to determine the role of polysemy in pump engineering terminology.

The **object** of research is modern English pump engineering terminological subsystem.

The **subject matter** of this article is the phenomenon of polysemy in the English

© O. A. Lytvynko

terminological subsystem of pump engineering.

The **material** of the research was a corpus of terminological vocabulary with a volume of 5,000 lexical items, selected by continuous sampling from lexicographic sources (explanatory dictionaries of machine-building terms; translation dictionaries of pump engineering terms), from advertising brochures of companies-manufacturers of pump engineering products and from periodicals in the field of mechanical engineering. The total amount of processed material is about 9500 pages of text.

The research **methodology** is complex in accordance with the aim of the work. We use a descriptive method that allows us to describe the lexical units of the terminological subsystem of pump engineering; method of component analysis to describe the meanings of the terms of this subsystem; method of semantic analysis to identify metonymic changes in pump engineering terminology. We also use quantitative analysis to identify trends in the use of term units.

Results and discussion. Polysemous lexical units make up a significant part of the English dictionary. The phenomenon of polysemy is realized in the presence of several interconnected meanings of the same lexical unit. They usually arise as a result of modification and development of the original meaning of the given lexical unit [17, p. 48].

In linguistics, there is an opinion that the polysemy of words in a language is not accidental. On the one hand, the need for a limited amount of vocabulary is associated with the qualitative features of the physiological mechanism of the human brain (memory), and on the other hand - with the nature of human language as means of cognition, reflection of diversity of the world [18, p. 307]. Some scholars do not deny the positive role of polysemy. In particular, Pumpyansky notes that it is the ambiguity of language forms that contributes to the saving of language efforts, as it allows the use of a limited number of language tools in the communication process to denote an unlimited number of concepts. According to the scientist, polysemy is the basis for language improvement [15, p. 83].

Lexemes, the semantics of which is based on a broad conceptual basis, are especially distinguished among the polysemantic words of the English language. A polysemantic lexical unit has a hierarchically organized structure of meanings. It consists of indivisible elementary semantic units and they are realized simultaneously in each context.

The lexical units of the pump engineering terminological subsystem basically fulfill the requirements for terms. However, the terminology of this subsystem is not free from polysemy, which is considered undesirable for terminological vocabulary.

Some pump engineering terms do not have clearly defined semantic boundaries and they enter into semantic relationships with other terms. Sometimes terminological units correspond to two or more different concepts, realizing several related meanings. They appear, as a rule, as a result of the development of the initial meaning of the given terminological unit.

Over the years, the polysemy of the term develops not only at the level of the entire terminology system, but also at the level of industry terminological subsystems. Sometimes contextual polysemy can be observed [16, p. 104].

The existence of polysemy in scientific and technical terminological subsystems is considered undesirable for term units. Ambiguity is especially unacceptable for scientific terms denoting quantities. It is known that the prominent scientist Helmholtz for 20 years did not suspect that the meaning, which he understood by the term "Weber", is 20 times smaller than that accepted in the English scientific and technical language. The term "amplitude" of the terminological subsystem of pump engineering is still understood as half the swing and full swing, which, of course, complicates communication between professionals. It should be noted that most scholars prioritize the monosemia of terms. Obviously, the implementation of the principle of "one concept - one sign" ensures the accuracy of the transmitted information, allows you to find the terminological equivalent in the language, which greatly facilitates communication in the fields of science and technology.

Despite the obvious advantages of unambiguous terms, polysemy is present in almost all modern terminological subsystems. The terminological subsystem of pump engineering is not the exception. Polysemous lexical units prevail among the key terms in the industrial branch terminology. Ambiguous terms make up 71.9% of the terms in our sample.

For example:

- *gear* 1) „mechanism“; 2) „gear wheel“;
- 3) „gear transmission“; 4) „handle“; 5) „reducer“;
- *machine* 1) „apparatus“; 2) „machine tool“;
- *screw* 1) „helix“; 2) „pintle“; 3) „feed-screw“;
- *shaft* 1) „axle“; 2) „pintle“; 3) „spindle“;
- 4) „rod“; 5) „bar“; 6) „traction“;
- *tool* 1) „instrument“; 2) „cutter“; 3) „outfit“.

The same linguistic reasons that give rise to ambiguity in common language contribute to the development of the semantic structure of terms. The main cause of polysemy is considered to be the asymmetry of sign and meaning. Arbitrary connection between the plan of expression and the plan of content implies free variation of one of them. In our study, we proceed from the position of asymmetry of the language sign. We recognize that the form of the sign is mostly conservative, and the content of the sign, on the contrary, is

dynamic. Another reason for ambiguity is considered to be the limited vocabulary, because the language lacks the root word-forming means for each scientific concept to be nominated by a separate term [4].

The word usually arises with a certain meaning, which is called the primary [11, p. 195]. The primary meaning is direct because it directly names the designated referent. The ambiguity of the word is developed by transferring name from one subject to another. In this case, the new meaning of the lexical unit is figurative and motivated.

The source of polysemy of terms can be the phenomenon of metonymy [11, p. 196]. This phenomenon is one of the oldest in linguistics - its description is found in the works of ancient grammarians. However, in modern linguistics there is no single definition of metonymy, despite the fact that there are works on stylistics, semasiology, semantics, word formation, phraseology, contrastive linguistics, in which researchers pay considerable attention to this phenomenon. Arnold defines metonymy as a trope based on association by contiguity, when instead of the name of one thing the name of another thing is used, which is connected with the first permanent internal or external connection [1, p. 85]. Kronhaus notes that metonymy is the use of a word in relation to a new extralingual object adjacent to the old denotation in time and space or involved with it in the same situation. In this case, we talk about transferring the name from one object to another by contiguity [12, p. 156]. Khudorlii qualifies metonymic transfer as an abbreviation, a convolution of a phrase into a word, because the metonymic meaning of a word can be equal to the meaning of the whole phrase [9, p. 194].

All interpretations of metonymy are united by the fact that metonymy is one of the types of semantic changes and is a transfer of the name of an object or phenomenon on the basis of real (sometimes imaginary) connections between relevant subjects. This phenomenon involves different types of transfer of nominations: content - form, specific name - abstract, action or state - subject, proper name of the researcher - subject, place of origin - product, reason - consequence, part - whole, whole - part and etc. [2, p. 71]. Metonymic transferences reflect the peculiarities of perception and cognition of certain fragments of reality by consciousness. Each act of nomination is a designation of the object of reality, ie the expression of knowledge about it in symbolic form. Metonymic transferences are due to the speaker's desire for ease of expression and economy of language effort. Metonymy reveals the cognitive algorithms of term-formation and thus promotes better understanding of terminological units and facilitates their memorizing [13, p. 218].

Metonymic transfer in the terminological

subsystem of pump engineering occurs in the following ways:

1. By transferring the name of the machine, device, tool to the employee who uses them.

For example:

- *borer „drilling machine” – borer „driller”;*
- *caster „casting machine” – caster, moulder”;*
- *engraver „engraving tool” – engraver, chaser”;*
- *grinder „grinding machine” – grinder, grinding machine operator”;*
- *turner „lathe” – turner „a person that turns”.*

2. By transferring the name of the whole to the part.

For example:

- *body „carcass” – body „carcass part”;*
- *compensator „canceller” – compensator „compensation element”;*
- *gland „stuffing box” – gland „stuffing box cover”;*
- *lever „handle” – lever „lever shoulder”;*
- *piston „forcer” – piston „piston rod”.*

3. By transferring the name of the part to the whole. For example:

- *foot „pad” – foot „support surface”;*
- *bender „bending tool” – bender „bending machine”;*
- *changer „automatic replacement device” – changer „machine with automatic tool change”;*
- *subassembly „assembly unit” – subassembly „assembly kit”.*

4. By transferring the common name of the technical process to its components. For example:

- *attribution „definition of functions” – attribution „function object definition”;*
- *commutation „changing connections in electrical circuits” – commutation „current transition from one valve to the next in rectifiers”.*

Any polysemy is historically determined. It is always the result of language dynamics. With the ambiguity arising from the metonymic transfer, the connections between the meanings of a polysemantic word are understandable and visible. This coexistence of meanings creates the impression of order. In the implementation of the phenomenon of polysemy, different meanings of the same word complement each other and each highlights the features of different subjects in its own way. It is usually possible to trace the relationships between the different meanings of a polysemous unit. For example, the term *iron* has three meanings: 1) „iron”; 2) „hardware”; 3) „firmness”, „hardness”. The main meaning of the lexical unit *iron* is the meaning of "iron", from which the other two meanings are derived. The meaning of "iron products" arose on the basis of metonymic transfer. The properties of iron served as the basis for the emergence of the meaning of "firmness", "hardness".

The term of pump engineering *finisher* has the following meanings: 1) „*finishing tool*”; 2) „*finishing machine*”; 3) „*the operator of the machine for finishing*”. The first meaning of the lexical unit *finisher* was the basis for the emergence of the second meaning, which appeared due to the metonymic transfer of the name of the part to the whole (the finishing tool is the part of the finishing machine). The third meaning of “*finishing machine operator*” arose from the second meaning of “*finishing machine*” by metonymically transferring the name of the machine to the worker who uses it. It is worth noting that the polysemantics of term units is most developed in root words and less common in complex lexical formations [10, p. 77]. This trend can be traced in the terminological subsystem of pump engineering. As the components of the term unit increase, the probability of polysemy decreases, as the following examples illustrate. For example:

- *load* 1) „*loading*”; 2) „*cargo*”; 3) „*download*”; 4) „*filler*”; 5) „*refill*”;
 - *chip load* 1) „*the thickness of the removed chips*”; 2) „*cutting force*”; 3) „*feed per tooth (of cutting tool)*”; „*feed per revolution (of lathe)*”;
 - *chip load per revolution* 1) „*feed per revolution of the lathe*”;
 - *strip* 1) „*strip*”, „*tape*”, „*lath*”, „*spline*”; 2) „*gasket*”, „*tie plate*”, „*backing*”; 3) „*adjusting wedge*”, „*adjusting bar (in guide machines)*”; 4) „*tire*”;
 - *adjustable strip* 1) „*adjusting wedge*”; 2) „*installation gasket*”;
 - *adjustable jib strip* 1) „*adjusting wedge*”;
 - *valve* 1) „*flapper*”; 2) „*faucet*”; 3) „*hydraulic apparatus*”;
 - *air valve* 1) „*vent*”; 2) „*pneumatic valve*”;
 - *air bleed valve* 1) „*air bypass valve*”.

Conclusions. The analysis of polysemantic units of the English terminological subsystem of pump engineering indicates their prevalence in this subsystem, despite the fact that polysemy is undesirable for terminological subsystems. The polysemantic terms make up 71.9% of the terminological units in our sample. A complex approach to this urgent problem allowed discovering specific features of polysemous terms of pump engineering subsystem. This research has also disclosed the specifics of the formation of polysemantic terms of the pump engineering subsystem.

References

1. Arn old, I. V. (1990). *Stylistyka sovremennoho angliyskogo yazyka (stylistyka dekodyrovanyya)* [Stylistics of Modern English (Decoding Stylistics)]. Moscow: *Prosveschenie* (in Russian).

The source of polysemy of pump engineering key terms is the phenomenon of metonymy. In our research, we proceed from the assumption that metonymy is one of the types of semantic changes and is a transfer of the name of an object or phenomenon based on real (sometimes imaginary) connections between relevant subjects. This phenomenon involves different types of transfer of nominations: content - form, specific name - abstract, action or state - subject, proper name of the researcher - subject, place of origin - product, reason - consequence, part - whole, whole - part, etc. Metonymic transfer of pump engineering subsystem is carried out by transferring the name of a machine, device, tool to the worker who uses them, transferring the name of the whole to parts, transferring the name of a part to a whole, transferring the general name of a technical process to its components. With the polysemy arising from the metonymic transfer, the connections between a polysemantic word's meanings are understandable and visible. Some pump engineering terms do not have clearly defined semantic boundaries, and they enter into semantic relationships with other terms. Sometimes terminological units correspond to two or more different concepts, realizing several related meanings. They appear, as a rule, as a result of the development of the initial meaning of the given terminological unit. We found out that in the presence of polysemy of terms in the studied terminological subsystem, the context can help to understand them correctly. It should be noted that the knowledge of polysemantic terms will help cope with the task of translation.

This study's theoretical significance is determined by its contribution to the general theory of the term and terminology. The results of the research complement the scientific knowledge about the peculiarities of the terminological nomination and the main tendencies of the functioning of the terms in the modern English terminological subsystem of pump engineering. The practical value of the work is the feasibility to use its materials and results in the lexicology of modern English course (sections "Lexical Semantics" and "Vocabulary") and in a special course on terminology (sections "Terminological Nomination" and "The Specificity of the Term"). Our work's **prospect** is the study of antonymic relations in the English terminological subsystem of pump engineering.

2. Barnden, J. A. (1997) *Consciousness and Common-sense Metaphors of Mind. Two Sciences of Mind: Reading in Cognitive Science and Consciousness*. Amsterdam: *John Benjamins*, 311-340.

3. Bondarenko, O, Medvedeva E. (2016)

Strukturno-semantychni harakterystyky termino-odnynts tehniky ta osoblyvosti yih perekladu (na materialy tekstiv avtomobilnoyi galuzi) [Structural-semantic characteristics of technical terms and peculiarities of their translation (based on the texts of the automobile industry)]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu [Zaporizhzhia National university bulletin]*. Philology.1, 93-98 (in Ukrainian).

4. Chueshkova, O. V. (2002) Analitychni nominatsiyi v ekonomichniy terminosystemi (strukturno-typologichnyi aspekt) [Analytical nominations in the economic terminology system (structural-typological aspect)]. Dis. ...kand. filol. nauk: 10.02.01 / *Kharkivskiy natsionalnyi universytet im. V.N. Karazina*. (in Ukrainian).

5. Dobropolska, D. (2016). Metalanguage of terminology as a fragment of metalanguage of linguistics. *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Philological Sciences*, (1), 131-143. Retrieved from <http://journalsofznu.zp.ua/index.php/philology/article/view/705>

6. Gangemi, A, Pisanelli, D. M, Steve G. (2000) Understanding systematic conceptual structures in polysemous medical terms. *Proceedings of AMIA*, 285–289.

7. Humovska, I. M. (2017). Aspekty vzayemodiyi yuridychnoyi ta ekonomichnoyi terminoleksyky [Aspects of interaction of legal and economic terminology]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu. Seriya "Filolohiia"*, 67, 96-99 (in Ukrainian).

8. Ivashchenko, V. I. (2013) Istoriohrafia terminoznavstva: metamova i strukturni pidrozdily [Historiography of terminology: metalanguage and structural subdivisions]. *Terminolohichnyi visnyk*. – Odessa, 2(1), 5-20 (in Ukrainian).

9. Khudorliy, A. O. (2002) Lingvokognityvni osoblyvosti metinimichnogo perenosy v sychasniy amerikanskiy publitsystytsi [Linguocognitive features of metonymic transference in modern American journalism]. *Naukovyi visnyk kafedry YuNESKO Kyivskogo natsionalnoho lingvistychnogo universytetu*, 6, 193-197 (in Ukrainian).

10. Kiyak, T. R. (2004) Forma I zmist movnogo znaka [Form and content of the language sign]. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University*, 635, 75-78 (in Ukrainian).

11. Kochergan, M. P. (2010) Vstup do movoznavstva [Introduction into Linguistics] – Kyiv: *Akademiya* (in Ukrainian).

12. Kronhaus, M. A. (2001) Semantika: uchebnik dlya vuzov [Semantics: a textbook for universities]. Moscow: *Rossiyskiy gos. Gumanitarn. Universitet* (in Russian).

13. Lysanets, Yu. V. (2015) Metonymy in English medical terminology. *Aktualni problemy suchasnoyi medytsyny*, 1, 218-222.

14. Myrosnychenko, V. M., Shiskova, I. S. (2019). Angliyski leksychni novoutvorenniya u sferi komp'yuternykh tehnologiy. [English lexical innovations in the field of computer technologies and their translation features]. *Visnyk natsionalnoho tehnichnogo universytetu, Seriya: Aktualni problemy rozvytky ukrayinskogo suspilstva*, 1, 87-92 (in Ukrainian).

15. Pumpyansky, A. L. (1982) Prichina raznykh vzgladov na yazykovuyu mnogoznachnost. [The reason for different views on linguistic ambiguity]. *Morfemika I affiksalnaya kombinatorika yazyka*. Kalinin: Izdatelstvo KGU, 80-87 (in Russian).

16. Skorokhodko, E. F. (2008) Terminologichnyi profil naukovogo tekstu [Terminological profile of a scientific text]. *Visnyk Kharkivskogo natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina*, 805, 100-105 (in Ukrainian).

17. Superanskaya, A. V., Podolskaya, N. V. & Vasilieva, N. V. (2012) Obschaya terminologiya. Voprosy teorii. [General terminology. Questions of theory]. Moscow: *Librokom* (in Russian).

18. Tomusyak, I. M. (2004) Semantyka bagatoznachnykh sliv suchasnoyi angliyskoyi movy [Semantics of polysemous words of modern English]. *Suchasni problemy ta perspektyvy doslidzhennya romanskykh i germanskykh mov i literatur*. Donetsk, 307-309 (in Ukrainian).

19. Schulz, S, Spackman, K, James, A, Cocos, C, Boeker, M. (2011). Scalable representations of diseases in biomedical ontologies. *Journal of Biomedical Semantics*, 2 (Suppl 2):S6.

20. Yatsyshyn, N. P., (2013). Yurydychna terminologiya yak spetsializovana systema pravovykh ponyat [Terms of law as specialized system of legal concepts]. *Terminolohichnyi visnyk*. Lutsk, 2, 99-103 (in Ukrainian).

ПОЛІСЕМІЯ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ НАСОСОБУДУВАННЯ

О. А. Литвинко

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблеми полісемії у сучасній англійській термінології підсистеми насособудування. Наявність полісемії у термінології є очевидною. Полісемічна лексична одиниця має ієрархічно організовану структуру значень, що складається з надалі неподільних елементарних змістовних одиниць, які реалізуються одночасно у кожному контексті. Лексичні одиниці термінологічної підсистеми насособудування відповідають основним вимогам, що висуваються до термінів. Проте термінологія зазначеної підсистеми не позбавлена полісемічних відношень, які визнаються небажаними для термінологічної лексики. Полісемантичні одиниці термінологічної підсистеми насособудування складають 71.9% від загальної кількості

© О. А. Lytvynko

«International journal of philology» | «Міжнародний філологічний часопис» Vol. 12, № 2, 2021

термінів. Деякі терміни насособудування не мають чітко окреслених семантичних меж і вступають в семантичні відносини з іншими термінологічними одиницями. Інколи терміни співвідносяться з двома чи більшою кількістю різних понять, виявляючи декілька пов'язаних між собою значень. Більшість ключових термінів насособудування є полісемантичними. У термінологічній підсистемі насособудування метонімія є основним джерелом полісемії. Метонімічне перенесення у термінологічній підсистемі насособудування відбувається перенесенням назви машини, пристрою, інструмента на працівника, що їх використовує, перенесенням назви цілого на частину, перенесенням назви частини на ціле, перенесенням загальної назви технічного процесу на його складові. При багатозначності, що виникла на основі метонімічного перенесення, зв'язки між значеннями полісемічного слова є прозорими і видимими. Різні значення одного і того ж слова доповнюють одне одне, при цьому кожне по-своєму висвітлює риси різних предметів. Зазвичай існує можливість простежити, які зв'язки реалізуються між різними значеннями полісемічної одиниці насособудування. Теоретичне значення даного дослідження визначається його внеском у загальну теорію терміна і термінологію. Результати дослідження доповнюють наукові знання про особливості термінологічної номінації та основні тенденції термінотворення у сучасній англійській термінологічній підсистемі насособудування. Практична цінність роботи полягає у тому, що її матеріали та результати можуть бути використані у курсі із лексикології сучасної англійської мови (розділи „Лексична семантика” та „Словниковий склад мови”) та у спеціальному курсі з термінології (розділи „Термінологічна номінація” та „Специфіка терміну”).

Ключові слова: термінологія насособудування, полісемія, полісемантичні одиниці, ключові терміни, метонімія.

PORTUGUESE FOR AUDIT AND ACCOUNTING: VARIABILITY IN THE MONOMIAL STRUCTURE

O. I. CHAIKA, PhD in Philology, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: oxana.chaika@yahoo.es

<https://orcid.org/0000-0002-4317-9456>

Abstract. *The paper considers Portuguese for Audit and Accounting as a specific domain of knowledge and studies the terminological expressions, or terminological collocations, subject to Chernovaty's classification of terms, or according to Chaika (2019, 2020), linguistic monomials as set term clusters in relevant terminologies, or languages for specific purposes (LSP). In order to demonstrate the application of methodology, this time it is Portuguese for Audit and Accounting, which serves to meet the objectives of the current study. The paper aims to reveal certain approaches to analyse the structure of the monomial in linguistics. Such approaches vary from the structural analysis of the set term cluster (monomial) by the number of components / elements in the structure, morphological class of the head term in the monomial structure, to their role in a sentence under a professional setting, as well as syntactic patterns as basic units of syntax, which are logically, grammatically, and semantically arranged. The result is unique inseparable conceptual (semantic) value of such monomials in Portuguese for Audit and Accounting. The list of approaches to study and analysis of the designated field and the respective material is not exhaustive. The examples of monomials in Portuguese for Audit and Accounting are selected from the Glossary of Terms, the Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements validated by the International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). It is revealed that distinct similarities identified in the course of work with Portuguese for Audit and Accounting may take to relevant classifications attributable with the same set of criteria for the Ukrainian, English, German, Spanish languages as representatives of the Slavic, Germanic, and Romance families. The further prospect lies in performing comparative and contrastive analyses of the mentioned language material in respective LSP corpora.*

Key words: *Monomial, terminology, language for specific purposes (LSP), Portuguese for Audit and Accounting.*

Introduction and literature review.

Nomination, or naming, as a linguistic phenomenon makes an inseparable part of the human activities in the cognitive context of data perception, processing, identification of properties, labelling, image / concept retrieval, etc. Historically, naming first covered the objects and actions associated with everyday life and surroundings, natural phenomena such as wind, frost, draught, flood and so on. Further, with the evolutionary pace, it moved to natural sciences and arts – biology, medicine, zoology, mathematics, *inter alia*. With the advance of industrial era, creation of terms became inevitable in order to communicate distinct and accurate ideas in professional contexts. Since the birth-moment of term, there have been various attempts to address the issues of terminology unification. Standardization of terms has always been significant and needed across the geographies and languages. Reading L'Homme (2015), it is necessary to mention the linguistic consequences that link to the principles applied to produce clear and accurate naming conventions. Among these, such are: 1) "terms are viewed as canonical labels isolated from the text", 2) "terms are assumed to be linguistic labels that can be superimposed on knowledge configurations", 3) "most terms are nouns", 4) "designations tend to be complex" [11]. In addition, Khan (2016) speaks

about the nature of reference, which distinguishes the term from the word. Next, the researcher focuses on the term as mono-referential in a very specific concept in a very specific area, which is characterized by a number of restrictions, e.g. lexical, syntactical and semantic, as well as generic, portative, and casual [12, p. 697]. Moving with the definitions of the term by Wüster, Rondeau and Sager [20; 15; 16], to those by Hoffmann, Herbert, Godman & Payne in Pearson (1998) [14, p.18], in most cases terms are assumed to be labels, which are expressed by the noun. It is not argued that nouns label terms in their majority and as compared to monomials, Chaika (2021) also discusses the nounal monomial patterns in audit and accounting [9].

With identification, analysis and discussion of linguistic monomials in Portuguese for Audit and Accounting (A&A), it is important to emphasize that the focus shifts to term candidates, or monomials. These are set term clusters in a relevant terminology, or LSP, largely speaking, which rigid form of coinage and usage presupposes another treatment according to their lexical, semantic, and syntactic roles [5; 6; 7; 8]. Such monomials in Portuguese for A&A may include a set number of irreversible elements (terms) in their structure and be expressed by the morphological class of the head term other than the noun. Moreover, the said set term clusters may include terms of specific domain of

© O. I. Chaika

knowledge and some common use words. Such arrangement of elements (terms) in the term cluster has not been fixed as a term candidate in glossaries and dictionaries yet. However, the role for concordances becomes critically high. The point is such monomials as analysed in Chaika (2020) regularly appear unchanged in their form under a professional setting, which may lead to conclusion that they are more than a single term, i.e. a term expressed by one element only (and a noun) in a terminology, or LSP [6; 7; 8]. Thus, the relevance of the present work lies in following Hoffmann's three important aspects of the terminologies of LSPs as described in Alber-Dewolf (1980) [1, p.31]:

- (i) The terminology of a[n] LSP is part of a vocabulary of specific areas of human activity,
- (ii) The terminology of a[n] LSP forms within the language corpora of a particular layer,
- (iii) The terminology of a[n] LSP is more easily managed by field experts and makes part of a conscious process connected with language creation, including neologisms in terminology and professional jargon.

Given the above, Portuguese monomials in the field of audit and accounting are set term clusters attributive to specific areas of human activity, found within the language corpora of a particular layer, easily managed by accountants, auditors, financial analysts, economists and relevant field experts. Ultimately, Portuguese A&A monomials are in the permanent process of live development in language and speech. It is arrived in Chaika (2021) that their origin other than nounal may hardly restrict creation, or coinage of more monomials, which may be lengthy enough and expressed by different parts of speech as required by the head term in the monomial structure.

Study material and methods. The terminological bank of monomials in Portuguese for A&A furnishes the paper with the examples, which help provide some insights into feasibility and introduction of some classification for A&A monomials in the Portuguese language. Such monomials are selected from Glossary of terms in the *Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements* (Volume I), validated by the International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). The methods applied are use of the English language corpora in the LSP field of audit and accounting, internet resources, linguistic field research, etc. Data identification (yet manually), collection and processing are combined with the grammar-oriented component analysis and distributive method. Description is one of the main methods applied.

Discussion and results. Given the aim of the research, the set objectives deem to verify the hypotheses of variability in the monomial structure under Portuguese for A&A. It is noteworthy that the current research may integrate certain ideas

due to a number of previously carried out researches in Chaika (2019), Chaika (2020) and Chaika (2021). The mentioned studies also analysed the structure of the A&A monomials in the English and Ukrainian languages.

Thus, by combing through the available findings of the linguistic data, it is supposed that some similarities in the monomial coinage, conceptual framework and functional use are very distinct in the Slavic and Germanic languages, Ukrainian, Russian, English, in particular. Altogether, there are some classifications, which may exemplify a wide range of monomials in Portuguese for A&A according to a certain bank of criteria.

- (A) Classification of monomials in Portuguese for A&A according to the structural analysis,
- (B) Classification of monomials in Portuguese for A&A according to the morphological class of the head term in the monomial structure,
- (C) Classification of monomials in Portuguese for A&A according to a syntactical role in a sentence under a professional setting.

Classification A considers and analyses the monomial by the number of components / elements in the structure. Following the previous results of the studies, monomials in Portuguese for A&A are differentiated as the below:

- Simple monomials, which are beyond the scope and aim of the research. Such bring very little interest here as simple monomials may be confused with the traditionally used in linguistics terms. Similarly, some terms and simple monomials are represented by a single element and are not a set expression, collocation, or cliché in a terminology. It is admitted that under a circumstance a term as placed in another non-professional setting may acquire properties of a common use word or vice versa. For example, please see the following: PT *não resposta* – EN *non-response* 'a failure of the confirming party to respond, or fully respond, to a positive confirmation request, or a confirmation request returned undelivered' [IAASB: 32].

- Simplified monomials, which are set term clusters that consist of two terms (elements) only and often referred to as bi-terms, e.g. in Chaika (2020) [5; 6]. For instance, these are as below: PT *opinião de auditoria* 'audit opinion' [IAASB: 33], PT *documentação de auditoria* 'audit documentation' [IAASB: 25], PT *fronteira organizacional* 'organizational boundary' [IAASB: 28].

- Compound monomials, which are set term clusters that comprise three and more terms in the monomial structure and are characterized by a higher degree of variability in modifying terms. For example, some of such monomials are as follows: PT *informação financeira historica* 'historical financial information' [IAASB: 30], PT *informação financeira não ajustada* 'unadjusted financial information' [IAASB: 30].

- Complex monomials, which at first sight

may look similar to compound monomials as the number of terms in the structure exceeds three terms. However, such complex monomials feature a more complex nature, for their subordinated expression at the grammatical and syntactical levels: PT *peessoa externa adequadamente qualificada* 'adequately qualified external person' [IAASB: 36]. One of the brightest examples can be a two-tier English monomial EN *those charged with governance* that corresponds to a simplified PT *encarregados da governação* (literally) 'charged with governance' [IAASB: 25], the latter missing that two-tier complex nature.

Classification B regards monomials in Portuguese for A&A in strict adherence to the morphological class of the head term in the monomial structure. Thus, the enlisted groups are the most frequently used to trace the trend in the monomial coinage and usage in Portuguese for A&A:

- Nounal: PT *equipa de trabalho* 'personnel' [IAASB: 26], PT *governação da entidade* 'management of the entity' [IAASB: 28],

- Verbal: PT *olhar para um processo ou procedimento* 'to look at a process or procedure' [IAASB: 25], PT *[um processo] para apreciar a eficácia* 'a process to assess the effectiveness' [IAASB: 32],

- Adjectival: PT *relevante(s) para o relato financeiro* 'relevant to financial reporting' [IAASB: 33],

- Adverbial: PT *adequadamente qualificado(a)* 'adequately qualified' [IAASB: 36].

Classification C rests on the "syntagmatic relations within the bound terms, [which] are immediate linear relations between [...] terminological units in a segmental sequence" in Chaika (2015), inasmuch such linear relations between the terms in the monomial unveil specific logical, grammatical, and semantic arrangement in the concept and designation [4]. The below groups view monomials in Portuguese for A&A via the lens of syntagmatic relations:

- Predicative: PT *prestar serviços* 'to provide services' [IAASB: 33], e.g. PT *Uma organiza ção terceira (ou um segmento de uma organização terceira) que presta serviços a entidades utentes que são parte dos sistemas de informação dessas entidades relevantes para o relato financeiro* – EN *A*

third-party organization (or segment of a third-party organization) that provides services to user entities that are part of those entities' information systems relevant to financial reporting,

- Objective: PT *prestar serviços [a entidades utentes]* 'to provide services [to user entities]' [IAASB: 33],

- Attributive: PT *levado a concluir* 'leading to conclude' [IAASB: 29], PT *[um processo] para apreciar a eficácia* 'a process to assess the effectiveness' [IAASB: 32],

- Adverbial: PT *devidamente admitido na lei* 'duly anticipated by the law', PT *adequadamente qualificado(a)* 'adequately qualified' [IAASB: 36].

As demonstrated above, the study of the monomials in Portuguese for A&A can provide solid ground for different research areas. Monomials in Portuguese for A&A as well as other domains of professional knowledge and in other languages are not only set terminological expressions and/or collocations of nounal nature, but also appeal with their variability for research foci.

Conclusion. The present study results in integration of the current findings and the previously found research data as to the monomial coinage, conceptual framework and functional use of monomials in the English, Ukrainian, and Portuguese languages. The revealed distinct similarities identified in the course of work may take to relevant classifications attributable with the same set of criteria for Slavic, Germanic, and Romance languages when performing jobs for comparative and contrastive analysis of the language material in respective LSP corpora. Variability in the monomial structure in Portuguese for A&A and approaches to the monomial analysis allows for some classifications adopted, i.e. according to the structural analysis, morphological class of the head term in the monomial structure, and a syntactical role in a sentence under a professional setting. Based on the findings, further it can be material to contrast the monomials in the English, Ukrainian, and Portuguese languages in a given terminology and identify the most frequently used monomial patterns in a professional context.

References

1. Alber-Dewolf, R. (1980) "Compte rendu de Hoffman L., Languages for Special Purposes as a Means of Communication: An Introduction", p. 31.
2. Aronoff, M., Rees-Miller, J. (2017). The Handbook of Linguistics. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
3. Cabré, M. T. (2002). Terminología y lingüística: la teoría de las puertas abiertas. Estudios de Lingüística del Español (ELIEs). Red Iris (España:

Universidad Autónoma de Barcelona).

4. Chaika, O. (2015). Identity in Cross-Linguistic Legal Syntax. Proceedings of the MtS conference (University of Prešov).

5. Chaika, O. (2019). Binomials in English Audit Terminology. International Journal of Philology. Kyiv : «Millenium». Vol. 10, no 3, pp. 68-73. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2019.03.068>

6. Chaika, O. (2020). Structure of Simplified Monomials in Ukrainian for Audit and Accounting. In: Scientific journal. «International Journal of

Philology». Kyiv : «Milenium». Vol. 11. No. 4. P.108-112.

7. Chaika (Čajka), O. (2020). Structure of Bi-Term Monomials in English for Audit and Accounting. In: Euromentor Journal. Volume XI, No. 4. P. 158-174. URL: <http://euromentor.ucdc.ro/EUROMENTORdecember2020.pdf>

8. Chaika, O. (2020). Monomials as Set Term Clusters in Terminologies. In: Scientific journal. «International Journal of Philology». Kyiv: «Milenium», Vol. 11. No. 3. P. 96 -99. <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Filol/article/view/14649>

9. Chaika, O. (2021). Nounal Simplified Monomials in Ukrainian for Audit and Accounting. In: International Journal of Social Science and Human Research, Vol. 4 (2). ISSN (print): 2644-0679, ISSN (online): 2644-0695. P. 578-583.

10. Darchuk, N. (2019). Compiling of the Electronic Dictionary of Models of the Ukrainian Language Multicomponent Complex Sentences. *Ukrajinske Movoznavstvo (Ukrainian Linguistics)*, no 1 (49), p. 117-129. [https://doi.org/10.17721/um/49\(2019\).117-129](https://doi.org/10.17721/um/49(2019).117-129).

11. L'Homme, M.-C. (2015). Terminologies and Taxonomies. In: *The Oxford Handbook of the Word* / Ed. by John R Taylor. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199641604.013.008.

12. Khan, S. A. (2016) The Distinction between Term and Word: A Translator and Interpreter Problem and the Role of Teaching Terminology. *Procedia: Social and Behavioral*

Sciences. International Conference on Teaching and Learning English as an Additional Language, GlobELT 2016, 14-17 April 2016, Antalya, Turkey.

13. Luchyk, A. (2016). Dynamika movnoyi normy i problemy kodyfikatsiyi [Dynamics of language norm and codification problem]. *Magisterium (mov)*, 62 (12), 51-55.

14. Pearson, J. (1998). *Term in Context*. John Benjamin Publishing.

15. Rondeau, G. (1984). *Introduction à la terminologie (Introduction to terminology)*. Quebec, CA: Gaetan Morin Editeur 2nd ed. 1984. 238 p., ISBN 2-89105-137-8.

16. Sager, J. (1990). *A Practical Course in Terminology Processing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1990. xi + 254pp. ISBN 90 272 20778(pb).

17. Shynkaruk, V. (2002). *Katehoriyi modusu i dyktumu u strukturi rechennya: Monohrafiya [Categories of mode and dictum in the sentence structure]*. Chernivtsi: Ruta.

18. Soare, R. I. (2011). *Computability Theory and Applications: The Art of Classical Computability*.

19. Sonneveld, H, Loenning, K. (1994). *Introducing terminology. Terminology*, p. 1-6.

20. Wüster, E. (1979). *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie. Teil 1-2*. Springer-Verlag.

21. *International Audit and Assurance Standards, Volume I* published by the IAASB – International Audit and Assurance Standards Board. = IAASB as referred to in the publication.

ВАРІАТИВНІСТЬ СТРУКТУРИ МОНОМІВ В ПОРТУГАЛЬСЬКІЙ МОВІ ДЛЯ ОБЛІКУ Й АУДИТУ О. І. Чайка

Анотація. У статті розглядається португальська мова у сфері провадження діяльності з аудиту та бухгалтерського обліку як особлива область знань, що вивчає з-поміж іншого процеси творення, вжитку й функціонування термінологічних виразів або термінологічних колокацій, за класифікацією термінів Л. Черноватого, або, відповідно до класифікації Чайки (2019, 2020), мовних і мовленнєвих мономів як сукупності усталених синтаксичних конструкцій термінологічної природи у відповідних фахових мовах (термінологіях, або мовах спеціального призначення). Для того, щоб продемонструвати варіативність застосування методології для аналізу мовних мономів, цього разу португальська мова зі сфери аудиту та бухгалтерського обліку слугуватиме джерельною базою для досягнення визначених цілей. Стаття має на меті розкрити певні підходи до аналізу структури монома в лінгвістиці. Такі підходи як відрізняються між собою, так і доповнюють один одного: від структурного аналізу сталих термінологічних кластерів (мономів) за кількістю компонентів / елементів у структурі монома, морфологічного класу стрижневого терміна (компонента) у мономній структурі до визначення їх ролі у реченні в рамках професійного контексту, а також аналізу синтаксичних моделей як базових одиниць синтаксису, терміни (елементи) яких зв'язані між собою логічно, граматично та за змістом. У статті виявлено, що окремі подібності, ідентифіковані в ході аналізу мовних і мовленнєвих мономів португальської мови у сфері аудиту та бухгалтерського обліку, можуть застосовуватися як певні критерії для створення класифікацій, що характеризують процеси й особливості творення термінологічних сполучень усталеного вжитку в сфері бухгалтерського обліку й аудиту в українській, англійській, німецькій, іспанській мов у слов'янській, германській та романській мовних сім'ях. Перспективні напрямки дослідження полягають у проведенні порівняльного та зіставно-типологічного аналізу мовного й мовленнєвого матеріалу у відповідних корпусах фахової мови з обліку та аудиту.

Ключові слова: моном (мономіал), фахова мова, термінологія, португальська мова для обліку й аудиту.

ЗАСОБИ МОВНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ПРОЦЕСУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ СФЕРИ БІОТЕХНОЛОГІЇ

О. О. СИРОТІНА, кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Email: o.mishak@nubip.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4802-4891>

Анотація. Стаття присвячена вивченню категорії процесу в англійській термінології біотехнологій в когнітивному аспекті. Дослідження біотехнологічної термінології з позицій когнітивної лінгвістики пов'язано з вивченням ролі гносеологічних категорій і їх мовного вираження у досліджуваній термінології. Встановлено, що певні категорії грають важливу роль як у народженні наукового концепту, так і в формуванні найменування, яке його відображає. Впорядковуючи біотехнологічну термінологію, ми виділили такі категорії: «біологічний об'єкт», «предмет (зряддя) діяльності», «процес», «речовина», «властивість і характеристика», категорія «суб'єкт діяльності», категорія «метод діяльності», «технологія», «продукт діяльності людини». В рамках термінології галузі біотехнології серед названих категорій найбільш часто репрезентованою є категорія «процес», оскільки вона має прагматичну значущість, яка пояснюється необхідністю точної вказівки на переміщення біологічних об'єктів та процеси, що відбуваються при використанні біотехнологій. Біотехнологія як предметна галузь специфікує цю категорію на понятійному рівні стосовно своєї концептуальної системи. У термінології біотехнології ця категорія має бінарну структуру, формуючись за рахунок двох концептів, що відображають розуміння процесів, які використовуються для утворення кінцевого біотехнологічного продукту і процесів, пов'язаних із моніторингом безпеки використання біотехнологій. Автор ставить за мету розкриття функціональних особливостей категорії процесу в мові біотехнологій і виявлення набору засобів в англійській мові, які служать для вираження цієї категорії. Це можуть бути спеціалізовані морфемні, спеціальна лексика, синтаксичні конструкції, що несуть процесуальну інформацію. Досліджувана категорія знаходить широке застосування в біотехнологічній термінології, оскільки є однією з базових категорій, яка використовується для класифікації понять сфери біотехнології.

Ключові слова: термін, термінологія, біотехнологія, категорія процесу, когнітивна лінгвістика.

Актуальність дослідження. Однією з кардинальних проблем сучасної лінгвістичної науки є дослідження процесів категоризації природних об'єктів, явищ та їх мовних реалізацій. Ця проблематика дуже багатогранна і являє собою широке поле для наукових студій, що зумовлено появою нових підходів і сфер для дослідження. Перспективним є вивчення особливостей категоризації термінологічної лексики, що з'являється в нових галузях знання, до яких, без сумніву, належить і біотехнологія.

Слід підкреслити, що вивчення англійської термінології сфери біотехнології знаходиться вже не на початковому етапі. Про актуальність дослідження мови біотехнології свідчать розвідки С. Васильєвої [2], А. Гайнутдиної [9], Т. Кудінової [3], О. Мишак [11, 12], Л. Рогач [5], О. Сиротіна [14], О. Сиротіної [6, 7, 13], які останнім часом приділяють певну увагу цій проблемі. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених біотехнологічній термінології, вивчення і опис мовних засобів, що використовуються для реалізації категорії

процесів, ще не було предметом окремого вивчення, тому містить багато невирішених питань і обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз публікацій. Ґрунтовній розробці проблеми категоризації присвячена велика кількість науково-дослідних робіт відомих лінгвістів-когнітологів Дж. Лакоффа, Р. Лангакера, Л. Талмі, М. Філлмора, Э. Рош, Р. Джекендоффа, О. Кубрякової, Болдырева, З. Попової, Й. Стерніна, В. Новодранової, В. Ірісхановой, Г. Бондарчука та ін.

Матеріали публікацій названих лінгвістів можна розглядати як теоретичну і методологічну базу досліджень гносеологічних категорій і способів їх відображення в мові.

Аналіз різних категорій уможливує реконструювання знань специфіки інтелекту вченого-біотехнолога, що, у свою чергу, дає змогу вивчати закономірності формування термінів. Однією з основних концептуальних категорій виявляється «процес», оскільки, як показують результати численних досліджень, саме процесуальні уявлення лежать в основі формування багатьох фундаментальних

концептів людської свідомості.

Онтологічна категорія «процес» широко представлена в термінології сфери біотехнології сфери, оскільки вона має прагматичну значущість, яка пояснюється необхідністю точної вказівки на переміщення біологічних об'єктів та процеси, які відбуваються при використанні біотехнологій.

Мета статті – вивчити роль категорії процесів і її мовне вираження в англійській біотехнологічній термінології з позицій когнітивної лінгвістики.

Матеріали і методи дослідження.

Джерельною базою роботи слугували тексти з наукової літератури англійською мовою (публікації наукових журналів, матеріали мережі Інтернет) і біотехнологічні словники. В ході аналізу ми спиралися на методи суцільної вибірки мовного матеріалу, класифікування, дефініційного та порівняльного аналізів. Використання методу суцільної вибірки забезпечило репрезентативність зібраного матеріалу, вилученого з термінологічних словників і енциклопедій. Звернення до методу класифікування дозволило співвіднести терміни з понятійною категорією, яка розглядається в нашому дослідженні. Методи дефініційного та порівняльного аналізу дозволили розглянути змістовний простір термінів і встановити приналежність термінів до певних субкатегорій понять.

Результати. Вченими розроблені різні категоріально-понятійні класифікації спеціальної лексики, в яких об'єкти на основі категоріальних ознак можуть бути зведені до невеликого числа узагальнюючих категорій. Предмети, процеси, стани, величини, режими, властивості, одиниці вимірювання, науки та галузі, професії і заняття – основні понятійні категорії, прийняті в сучасній науці. Різні наукові дисципліни відрізняються своєрідним набором категорій, які базуються на онтологічних категоріях як найбільш абстрактних величинах, які є невід'ємними характеристиками дійсності і відображають її найбільш загальні властивості та зв'язки [8, с. 78-79].

Кількість категорій може бути різною і з часом змінюватися, що в свою чергу залежить від ступеня охоплення термінології, що належить до тієї чи іншої галузі наукового знання. Кожна наука має свій понятійний апарат, особливі, специфічні категорії, що є концентрованим виразом загальних, найбільш суттєвих ознак, якостей, закономірностей тієї сфери, яку ця наука вивчає.

Такою сферою є біотехнологія та її термінологія. Впорядковуючи біотехнологічну термінологію, ми виділили такі категорії: «біологічний об'єкт», «предмет (знаряддя) діяльності», «процес», «речовина», «властивість і

характеристика», категорія «суб'єкт діяльності», категорія «метод діяльності», «технологія», «продукт діяльності людини». В рамках термінології галузі біотехнології серед названих категорій найбільш часто репрезентованою є категорія «процес», яка репрезентує «поняття про дії та функції, що співвідносяться з одним або декількома об'єктами наукового або професійного знання і розглядаються як істотного важливі для розвитку певної сфери» [4, с. 106].

Відповідно до сучасних поглядів на процес категоризації в сучасній лінгвістиці затверджується концептуальне розуміння категорій: «Категорія – це концептуальне об'єднання об'єктів, або об'єднання об'єктів на основі загального концепту» [1, с. 6]. Тому для нашого дослідження буде потрібно виявити ті наукові концепти і засоби їх вербалізації, які формують біотехнологічну категорію «процес».

Перш ніж переходити до аналізу мовного матеріалу, відзначимо, що термінологія біотехнології має широкі й розгалужені семантичні зв'язки із суміжними термінологіями, які грають свою роль в категоризації і концептуалізації знань, тому представляється можливим виділити більш великі групи термінів, такі як загальні (загальнонаукові), базові – галузі молекулярної біології, медицини, генетики, хімії та екології і власні (вузькоспеціальні) терміни. Власне термінологічна лексика (вузькоспеціальні терміни) є вербалізатором біотехнологічних понять, вироблених і знаково закріплених в рамках сфери біотехнології.

Переїдемо до аналізу термінологічного матеріалу сфери біотехнології, відібраного нами з англійських біотехнологічних словників, який послужив засобом мовного вираження категорії процесу.

Наше дослідження показало, що категорія процесів в термінології біотехнології має бінарну структуру і репрезентується двома концептами: процеси, які використовуються для утворення кінцевого біотехнологічного продукту, і процеси, пов'язані з моніторингом безпеки використання біотехнологій.

Процеси, що використовуються в біотехнології, в сукупності складають біотехнологічний процес, який являє собою послідовність стадій роботи з біологічними об'єктами, що приводить до отримання кінцевого продукту. В об'єктивації цього концепту також значну роль відіграють поняття різних суміжних з біотехнологією наук: хімії, молекулярної біології і фізики. Це обумовлює домінування галузевої термінології.

Онтологічна категорія процесу розуміється як деяка зміна, що розгортається в часі і просторі. Засобом же вираження граматичного і лексичного значення дії служать терміни процесуальної семантики та їх

структурні словотвірні елементи. Вибірка з біотехнологічної термінології свідчить про значну кількість термінів з префіксально-суфіксальними похідними, які маркують концепт «процес».

До числа найбільш продуктивних префіксів, за допомогою яких утворюються біотехнологічні терміни, що відображають концепт руху, з яким пов'язані біотехнологічні процеси, відносяться префікси греко-латинського походження de- (decomposition), di- (dialysis, diffusion), in- (inbreeding), inter- (interference, interaction), re - (recombination, regeneration), trans- (transcription, transformation, translation), ultra- (ultrasonication), ex- (excision, explantation, expression) [10].

У біотехнологічній термінології, яка репрезентує концепт «процес», широко представлені термінологічні одиниці з низкою спеціалізованих суфіксальних терміноелементів (-ion, -tion, -ing), що утворюють іменники зі значенням дії або процесу, наприклад: аерація (aeration), випарювання (evaporation), іммобілізація (immobilization), кокультивування (cocultivation), контамінація (contamination), культивування (cultivation), ферментація (fermentation), пастеризація (pasteurization), перевиробництво (overproduction), стерилізація (sterilization), центрифугування (centrifugation), екстракція (extraction); клонування (cloning), секвенування (sequencing), картографування (mapping), профілювання (profiling) [10].

Роль термінів-іменників у термінології особливо важлива, тому що вони є виразниками таких важливих з точки зору фахівця понять про процеси, дії, на яких засновані біотехнології.

Значна кількість термінів, що репрезентують концепт «процес», також представлена метафорами. Метафоричні терміни сфери біотехнології, які вербалізують уявлення про об'єкти та процеси, відбивають прагнення синтезувати в метафорі нове і вже відоме. Вживання вже готового мовного найменування відбувається на основі найчастіше «звичайних» стереотипних асоціацій.

У процесі дослідження смислового змісту утворених термінологічних одиниць, які номінують біотехнологічні процеси, було визначено характерні типи метафорично утворених термінів: 1) метафоричні терміни, які в термінології біотехнології з'явилися як результат семантичного переосмислення загальнолітературного слова, наприклад: chromosome jumping – стрибки по хромосомі, chromosome landing – висадка на хромосому, chromosome walking – прогулянка по хромосомі [10]; 2) запозичені і переосмислені елементи концептуальних сфер різних наук: хімії, фізики, медицини, біології, молекулярної

біології, наприклад: gene flow – потік генів, cell fusion – злиття клітин, gene transfer – трансфер генів, gene translocation – транслокація генів, gene splicing – сплайсинг генів, genetic drift – генетичний дрейф, gene sequencing – секвенування генів [10].

Концепти процесів, пов'язаних із моніторингом безпеки використання біотехнологій, представлені у сфері біотехнологій нечисленними термінами, які виражають засоби контролю негативних наслідків використання біотехнологій для здоров'я людини та тварин або навколишнього середовища. В результаті посиленої уваги вчених до цієї проблеми виникло кілька словесних знаків (термінів) для позначення таких понять: risk analysis (аналіз ризику) – процес, що складається з трьох компонентів: risk assessment (оцінка ризику), risk management (управління ризиком) і risk communication (комунікації ризику) [10]. Risk analysis (аналіз ризику) здійснюється, щоб зрозуміти природу небажаних, негативних наслідків для здоров'я людини та тварин або навколишнього середовища; risk assessment (оцінка ризику) – це науково обгрунтований процес, що складається з наступних етапів: а) ідентифікація небезпек; б) характеристика небезпек; в) оцінка впливу; г) характеристика ризику; risk management (управління ризиком) – процес, відмінний від оцінки ризиків, зважування альтернатив політики, консультація з усіма зацікавленими сторонами з урахуванням оцінки ризиків та інших факторів, що мають значення для захисту здоров'я споживачів і для просування практики справедливої торгівлі, і, при необхідності, вибору відповідних варіантів профілактики і контролю.

Дослідження категорії процесів в термінології біотехнології в англійській мові дозволило отримати наступні висновки.

1. Категорія процесу є універсальною термінологічною категорією. Біотехнологія як предметна галузь специфікує цю категорію на понятійному рівні стосовно своєї концептуальної системи. У термінології біотехнології категорія процесу має бінарну структуру, яка формується за рахунок двох концептів. Перший концепт відображає розуміння процесів, що використовуються для утворення кінцевого біотехнологічного продукту. Другий – номінує процеси, пов'язані з моніторингом безпеки використання біотехнологій.

2. Аналіз біотехнологічної термінології в англійській мові з точки зору репрезентації категорії процесу дає підстави розглядати в якості термінів ті одиниці, в семантиці яких міститься інформація про дії. На мовному рівні в вербалізації концепту «процес» беруть

участь різні засоби: спеціальна процесуальна лексика; спеціалізовані морфеми; терміни, створені на базі метафоричного перенесення і синтаксичні конструкції.

Список використаних джерел

1. Болдырев Н. Н. Языковые категории как формат знания. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2006. № 2. С. 5-22.
2. Васильева С. Л. Морфологические особенности однокомпонентных терминов сферы биотехнологий в русском и английском языках. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2015. № 2 (44). С. 51-54.
3. Кудинова Т. А. Структурно-семантические особенности многокомпонентных терминов в подязыке биотехнологий (на материале русского и английского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 – теория языка. Орел, 2006. 21 с.
4. Лату М. Н. Номинация в развивающихся терминотестемах: монография. Пятигорск: СНЕГ, 2015. 192 с.
5. Погач Л. Semantic Phenomena Characterizing English Terminology of Biotechnology. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2019. Вип. 17. С. 112-120.
6. Сиротина О. О. Антропоморфна метафора в англійській термінотестемі біотехнології. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Філологія»*. 2020. Вип. 84. С. 62-65.
7. Сиротина О. О. Неологізми в англійській термінотестемі сфери біотехнології. *Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис»*. Київ : «Міленіум», 2020. Випуск 11 (1). С. 90-95.
8. Татаринов В. А. *Общее терминоведение: энцикл. слов.* Москва: Б. и., 2006. 528 с.
9. Gainutdinova A. Z., Mukhtarova A. D. Structural and semantic features of multicomponent terms in the field of biotechnology. *EurAsian Journal of Biosciences*. 2019. Vol. 13 (2). P. 1463-1466.
10. *Glossary of biotechnology and genetic engineering* / Ed. A. Zaid, H. G. Hughes, E. Porceddu, F. Nicholas: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 1999. 250 p.
11. Myshak E. Structural and derivational analysis of English biotechnology terminology. *Cogito: Multidisciplinary Research Journal*, 2016. No. 4. P. 131–136.
12. Myshak E. Definition of the Term Biotechnology. *Cogito-Multidisciplinary research Journal*, 2018, 4, 142-149.
13. Syrotina E. Linguocognitive aspect of metaphorization in the English language terminology of biotechnology sphere. *Cogito-Multidisciplinary Research Journal*, 2020, 2, 202-212.
14. Sirotnin A. Multi-component English terms of

Перспективу наукових досліджень убаचाємо в подальшому виявленні гносеологічних категорій англійської біотехнологічної термінотестемі.

biotechnology sphere. *Cogito-Multidisciplinary Research Journal*, 2017, 3, 78-86.

References

1. Boldyrev, N. N. (2006). Yazykovyye kategorii kak format znaniya [Language categories as a format of knowledge]. *Issues of cognitive linguistics*. Vol.2, 5-22.
2. Vasil'yeva, S. L. (2015). Morfologicheskiye osobennosti odnokomponentnykh terminov sfery biotekhnologiy v russkom i angliyskom yazykakh [Morphological features of single-component terms in the sphere of biotechnology in Russian and English]. *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki*. Tambov: Gramota, 2 (44), P. 2, 51-54.
3. Kudinova, T. A. (2006). *Strukturno-semanticheskiye osobennosti mnogokomponentnykh terminov v pod'yazyke biotekhnologiy (na materiale russkogo i angliyskogo yazykov)* [Structural and semantic features of multicomponent terms in the sublanguage of biotechnology (based on the Russian and English languages): avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: spets. 10.02.19 – teoriya yazyka. Orel, 21 p.
4. Latu, M. N. (2015). *Nominatsiya v razvivayushchikhsya terminosistemakh: monografiya* [Nomination in developing terminological systems: monograph]. Pyatigorsk : SNEG, 192.
5. Rohach, L. V. (2019). Semantic Phenomena Characterizing English Terminology of Biotechnology. *Modern research in foreign philology*. Vol.17. 112-120.
6. Syrotina, O. O. (2020). Antropomorfna metafora v anhliys'kiy terminosystemi biotekhnolohiyi [Anthropomorphic metaphor in the English terminology of biotechnology]. The journal of V. N. Karazin *Kharkiv National University Series "Philology"*, Vol. 84, P. 62-65.
7. Syrotina, O. O. (2020). Neologisms in the English terminology of biotechnology branch. *Scientific journal «International Journal of Philology»*. Kiev: "Milenium", Vol.11. No.1. P. 90-95.
8. Tatarinov, V. A. (2006). *Obshcheye terminovedeniye: entsikl. slov.* [General terminology: encyclopedia. words]. Moscow: B. i., 528 p.
9. Gainutdinova, A. Z., Mukhtarova, A. D. (2019). Structural and semantic features of multicomponent terms in the field of biotechnology. *EurAsian Journal of Biosciences*. Vol. 13 (2). P. 1463-1466.
10. *Glossary of biotechnology and genetic engineering* (1999). Ed. A. Zaid, H.G. Hughes, E. Porceddu, F. Nicholas: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 250 p.
11. Myshak, E. (2016). Structural and derivational analysis of English biotechnology

terminology. *Cogito: Multidisciplinary Research Journal*, No. 4. P. 131-136.

12. Myshak, E. (2018). Definition of the Term Biotechnology. *Cogito-Multidisciplinary research Journal*, No. 4, P.142-149.

13. Syrotina, E. (2020). Linguocognitive aspect of metaphorization in the English language

terminology of biotechnology sphere. *Cogito-Multidisciplinary Research Journal*, Vol. 2, P. 202-212.

14. Sirotnin, Alexey (2017). Multi-component English terms of biotechnology sphere. *Cogito-Multidisciplinary Research Journal*, 3, P. 78-86.

MEANS OF LANGUAGE REPRESENTATION OF THE PROCESS CATEGORY IN THE ENGLISH BIOTECHNOLOGY TERMINOLOGY

O. O. Syrotina

Abstract. *The article is devoted to the study of the category of process in English terminology of biotechnology in the cognitive aspect. The study of biotechnological terminology from the standpoint of cognitive linguistics is associated with the study of the role of epistemological categories and their linguistic expression in the studied terminology. It is established that certain categories play an important role both in the birth of a scientific concept and in the formation of the name that reflects it. The number of categories can be different and change over time, which in turn depends on the degree of coverage of terminology belonging to a particular field of scientific knowledge. Each science has its own conceptual apparatus, special, specific categories, which is a concentrated expression of the general, most essential features, qualities, patterns of the field that this science studies. Such a field is biotechnology and its terminology.*

The purpose of the article is to study the role of the category of processes and its linguistic expression in English biotechnological terminology from the standpoint of cognitive linguistics.

Materials and methods of research. *The source base of the work were texts from scientific literature in English (publications of scientific journals, materials of the Internet) and biotechnological dictionaries. During the analysis we relied on the methods of continuous sampling of language material, classification, definition and comparative analysis.*

Results of the research. *Organizing biotechnological terminology, we have identified the following categories: "biological object", "object (tool) of activity", "process", "substance", "property and characteristics", category "subject of activity", category "method of activity", "technology", "product of human activity". Within the terminology of biotechnology, the category "process" is the most frequently represented among these categories, as it has a pragmatic significance, which is explained by the need to accurately indicate the movement of biological objects and processes occurring in the use of biotechnology. Biotechnology as a subject area specifies this category at the conceptual level in relation to its conceptual system. In biotechnology terminology, this category has a binary structure, formed by two concepts that reflect the understanding of the processes used to form the final biotechnology product and the processes associated with monitoring the safety of biotechnology. The author aims to reveal the functional features of the category of process in the language of biotechnology and to identify a set of tools in English that serve to express this category. A significant number of terms representing the concept of "process" are also represented by metaphors. Metaphorical terms in the field of biotechnology, which verbalize the idea of objects and processes, reflect the desire to synthesize in the metaphor of the new and already known. The use of a ready-made linguistic name is often based on "usual" stereotypical associations.*

Conclusions. *The category of process is a universal terminological category. Biotechnology as a subject area specifies this category at the conceptual level in relation to its conceptual system. In the terminology of biotechnology, the process category has a binary structure, which is formed by two concepts. The first concept reflects an understanding of the processes used to form the final biotechnology product. The second - nominates the processes associated with monitoring the safety of biotechnology. The analysis of biotechnological terminology in English from the point of view of representation of a category of process gives the bases to consider as terms those units in which semantics the information on actions contains. At the language level, various means are involved in the verbalization of the concept of "process": special procedural vocabulary; specialized morphemes; terms created on the basis of metaphorical transference and syntactic constructions.*

The studied category is widely used in biotechnological terminology, as it is one of the basic categories used to classify the concepts of biotechnology.

Keywords: *term, terminology, biotechnology, process category, cognitive linguistics.*

ГІПЕРО-ГІПОНІМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ХВОРОБ ТВАРИН

Ю. Г. РОЖКОВ, асистент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: yuriev694@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6830-9130>

Анотація. Стаття присвячена вивченню специфіки ієрархічної структури англomовних термінів на позначення хвороб тварин на основі гіперо-гіпонімічних відношень та визначенню низки мовних засобів для їх вираження.

Для дослідження структури термінів використовувався компонентний та дистрибутивний аналіз. Для встановлення смислових зв'язків слів використовується лексикографічний аналіз, що базується на принципі використання словникових тлумачень, які у більшості випадків є надійним джерелом виділення тематичних груп термінологічних одиниць. Для виявлення системних мовних відношень у досліджуваній терміносистемі використовуємо дистрибутивний аналіз та метод семантичних опозицій.

Побудова ієрархічної структури термінів на позначення хвороб тварин здійснювалася шляхом аналізу відношення між терміном, що позначає загальне родове поняття, і терміном, що відображає видові варіанти того ж поняття.

У термінології на позначення хвороб тварин було виділено два напрями формування термінів: диференціація за місцем ураження та за видами тварин.

Встановлено, що аналізована родо-видова структура термінів має багаторівневу організацію, що віддзеркалює еволюцію розвитку цієї клінічної галузі ветеринарної медицини. Структурний аналіз ієрархічної організації термінів на позначення хвороб тварин в англійській мові дозволяє не тільки мати уявлення про зміст цієї предметної галузі, а й краще зрозуміти принципи формування галузевої термінології, що має велике значення для лексикографічної та перекладацької практики. Терміни на позначення хвороб тварин показують взаємозв'язки явищ, процесів, предметів, що відповідають цій сфері роботи лікарів-ветеринарів, і їх впорядкування можна досягти завдяки правильній класифікації реалій, з яких створюються терміни на основі виділення родових і видових явищ. Отже, виражається закономірність участі термінологічних одиниць у сталих системних відношеннях субординації, які характерні для процесів інтеграції або диференціації їх компонентів як на різних, так і на одному рівні їх виявлення.

Ключові слова: гіперо-гіпонімічні відношення, термінологія, хвороби тварин, ветеринарна медицина, структурний аналіз, семантичний аналіз.

Актуальність дослідження. Ветеринарна термінологія є одним зі специфічних пластів лексики, в силу особливостей структурно-семантичного, словотвірного і стилістичного характеру відрізняється від загальноновживаних слів і, тим самим, посідає особливе місце в лексичній системі мови.

Дослідженню ветеринарної термінології в англійській мові присвячено багато наукових робіт. Так, епоніми у ветеринарній медицині англійською мовою та джерела ветеринарної термінології досліджувала Л. Комарова [2, 3], сучасним ветеринарно-медичним термінам як презентантам анатомічної номенклатури присвячена робота І. Вакулик [1], термінологічні скорочення в оригінальних текстах англійською мовою з ветеринарної медицини були предметом досліджень С. Яковлевої [14], Ю. Рожков вивчав лінгвістичні та екстралінгвістичні чинники формування англomовного термінологічного

поля «хвороби тварин», метонімічні транспозиції та процеси метафоризації в ньому [6, 7, 8], репрезентації категорій часу і простору в англійській термінології ветеринарної медицини присвячено дослідження О. Сиротіної [9], в лінгвістичних студіях Ю. Тімкіної [11] та Л. Ягенич [14] представлено класифікацію ветеринарної термінології в англійській мові та англomовні лексико-граматичні одиниці галузі «Ветеринарія» [10], Т. Череповська та О. Бінкевич вивчали морфологічні особливості ветеринарної термінології [13].

Мовознавцями виконано цілий ряд досліджень ветеринарної термінології, що визначають її основні характеристики. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених ветеринарній термінології, у вітчизняній та закордонній літературі англійська термінологія ветеринарної медицини не отримала достатнього висвітлення гіперо-гіпонімічних відносин,

виявлення та опису термінотворчих одиниць і способів, що служать для реалізації явищ гіперо-гіпонімії в корпусі термінів на позначення хвороб тварин. Вивчення і порівняльний аналіз парадигматичних відношень, які виникають при гіперо-гіпонімії в термінології на позначення хвороб тварин пояснюється необхідністю аналізу закономірностей процесів і впорядкування цієї термінології.

Аналіз досліджень і публікацій.

Поняття кожної предметної галузі, що знаходяться у взаємних зв'язках, утворюють понятійну систему певної науки. Взаємозв'язок та залежність спеціальних понять часто проявляється у родо-видових відношеннях. Структури, побудовані на відношеннях гіперо-гіпонімії між професійними поняттями, є складним каркасом термінології. Взаємні відношення між окремими мовними одиницями та між їх об'єднаннями залежать від положень термінів стосовно один одного.

Вивчення процесів формування гіперо-гіпонімічних відносин є однією з центральних проблем когнітивної семантики, оскільки категоризація безпосередньо пов'язана з глобальною проблемою теоретичної лінгвістики в співвідношенні когнітивних і мовних структур.

У кінці ХХ і на початку ХХІ століття багато робіт учених (Brighton Laurel J., Alexander Dhoest, Frank W.D. Roder, J. Lyons, Н. Д. Арутюнова, С. В. Гриньов-Гриневиц) було присвячено проблематиці парадигматичних відношень, зокрема, вивченню гіперо-гіпонімічних категорій.

Про актуальність дослідження цієї проблеми свідчать роботи відомих лінгвістів-когнітологів Дж. Лакоффа, Р. Лангакера, Л. Талмі, М. Філлмора, Е. Рош, Р. Джекендоффа, О. Кубрякової, В. Дем'янкова, Н. Болдирева, З. Попової, Й. Стерніна, В. Новодранової та ін.

Мета статті – вивчити специфіку ієрархічної структури термінів на позначення хвороб тварин на основі гіперо-гіпонімічних відношень і визначити набір мовних засобів для їх вираження.

Матеріали і методи дослідження.

Джерельною базою роботи слугувала картотека з 1050 термінів, відібраних з англomовних ветеринарних лексикографічних джерел. Для дослідження структури термінів використовуються компонентний та дистрибутивний аналіз. Для встановлення смислових зв'язків слів використовується лексикографічний аналіз, що базується на принципі використання словникових тлумачень, які у більшості випадків є надійним джерелом виділення тематичних груп термінологічних одиниць. Для виявлення

системних мовних відношень у досліджуваній терміносистемі використовуємо дистрибутивний аналіз та метод семантичних опозицій.

Результати. Багаторівневі ієрархічні структури, побудовані на відношеннях гіперо-гіпонімії між професійними поняттями, являють собою складний каркас термінологічної лексики. Взаємні відношення в ієрархії між окремими мовними одиницями та між їх об'єднаннями залежать від взаємопов'язаних положень термінів по відношенню один до одного.

Гіперонім являє собою найменування родового поняття, що характеризується загальними важливими якостями, тоді як видові поняття представлені гіпонімами – найменуваннями видового поняття, які можуть включати в себе більшу кількість компонентів.

Більшість термінів на позначення хвороб тварин, поєднаних формально-семантичними гіпонімічними відношеннями, формуються на основі приєднання до гіпероніма одного або декількох узгоджених і неузгоджених визначень, виражених іменниками. Наприклад, в англійській мові термін "disease" є родовим (гіперонімом) до ряду типів хвороб, що входять до терміносистеми «хвороби тварин»: Bovine diseases – хвороби жуйних; avian diseases – хвороби птахів; sheep and goat diseases (хвороби овець та кіз); equine diseases (хвороби коней); swine diseases (хвороби свиней); bees diseases (хвороби бджіл); multiple species diseases (хвороби різних видів тварин) [5, с. 49].

Відношення гіперо-гіпонімії пронизують усю ієрархічну структуру термінів на позначення хвороб тварин. В основі будь-якої термінологічної системи лежить родо-видовий принцип. Гіпонімія вважається «категоріальним відношенням лексичних одиниць, які базуються на логіко-семантичній субординації» [4, с. 66]. Гіпоніми мають такі властивості:

- 1) гіпоніми визначаються в термінах шляхом односторонньої імплікації;
- 2) значення гіпоніму семантично складніше, повніше, ніж у гіпероніма;
- 3) семантичні відношення гіпонімії – це відношення елементів одного класу.

Гіпоніми містять смисловий зміст гіпероніма і протиставляються один одному відповідними додатковими диференціальними семами.

Терміни вступають у родо-видові відношення, залишаючись гіпонімами один стосовно іншого. Терміни на позначення хвороб тварин, об'єднані семантичними гіпонімічними відношеннями, формуються на основі приєднання до гіпероніма одного або декількох узгоджених і неузгоджених визначень, виражених іменниками або прикметниками.

Побудова ієрархічної структури термінів на позначення хвороб тварин здійснювалася шляхом

аналізу відношення між терміном, що позначає загальне родові поняття, і терміном, що відображає видові варіанти того ж поняття. Подібні терміни утворюють ієрархію, яка будується на послідовному підпорядкуванні, наприклад: infectious diseases/інфекційні захворювання (гіперонім) – Lyme disease/хвороба Лайма; Rabies / сказ; Leptospirosis / лептоспіроз; Canine hepatosoonosis / гепатосоноз собак; Canine skin pythiosis / шкірний пітіоз собак (гіпоніми); cattle diseases / хвороби великої рогатої худоби (гіперонім) – Theileriosis / тейлеріоз; Bovine tuberculosis / туберкульоз жуйних; Bovine babesiosis / бабезіоз жуйних; Bovine brucellosis / бруцельоз жуйних; Dermatophilosis / дерматофіліоз (гіпоніми).

У термінології на позначення хвороб тварин можна виділити два напрями формування термінів: диференціація за місцем ураження та за видами тварин.

Гіперонім Diseases by location (хвороби за місцем ураження) є родовим стосовно інших термінів, що входять у його групу: endocrine and metabolic diseases (ендокринні і метаболічні хвороби); hematology, oncology and immunology (гематологія, онкологія та імунологія); dermatological diseases (дерматологічні захворювання) diseases of gastrointestinal tract (захворювання шлунково-кишкового тракту); cardiac and respiratory diseases (кардіореспіраторні захворювання); diseases of urinary ways (захворювання сечовивідних шляхів); diseases of reproductive system (захворювання репродуктивної системи); neurologic and musculoskeletal disorders (неврологічні та скелетно-м'язові порушення) ophthalmological diseases (офтальмологічні захворювання).

Водночас у кожному гіперонімі можна виділити ряд гіпонімів, які представлені у вигляді структури термінології на позначення хвороб тварин:

1. Infectious diseases (інфекційні захворювання): sepsis / сепсис; Feline leukemia virus / вірус лейкемії кішок; Feline immunodeficiency virus / вірус імунодефіциту кішок; Feline infectious peritonitis / інфекційний перитоніт кішок; Lyme disease / хвороба Лайма; Rabies / сказ; Granulocytic Ehrlichiosis / гранулоцитарний ерліхіоз; Canine Bartonella vinsonii infection / інфекція Bartonella vinsonii у собак; Leptospirosis / лептоспіроз; Canine hepatosoonosis / гепатосоноз собак; Canine skin pythiosis / шкірний пітіоз собак; Nasal cavity aspergillosis / аспергільоз носової порожнини.

2. Endocrine and metabolic diseases /ендокринні та метаболічні хвороби: Diabetes insipidus / нецукровий діабет; Canine Hypotheriosis / гіпотеріоз собак; Canine hypertheriosis / гіпертеріоз собак; Hyperparathyroidism /

гіперпаратиріоз; Hypercalcaemia / гіперкальціємія; Insulinoma / інсулінома; Pituitary gland-specific hypercorticism/гіпофіз-залежний гіперкортицизм; Pituitary gland-specific hyperadrenocorticism / гіпофіз-залежний гіперадренокортицизм; Adrenal tumor/адrenalна пухлина; Hyperkalemia / гіперкаліємія; Hyponatremia / гіпернатріємія.

3. Hematology, oncology and immunology / гематологія, онкологія та імунологія: Immune mediated thrombocytopaenia / імуноопосередкована тромбоцитопенія; Hyperthermia / гіпертермія; Systemic lupus erythematosus / системний червоний вовчак; Willebrand disease / хвороба Віллебранда; Postvaccinal fibrosarcoma / поствакцинальна фібросаркома.

4. Dermatological diseases / дерматологічні захворювання: Alopecia / алопеція; Itch / свербіж; Dermatophytosis / дерматофітія; Demodecosis / демодекоз;

5. Diseases of gastrointestinal tract / захворювання шлунково-кишкового тракту: Stomatitis / стоматит; Oesophagitis / езофагіт; Canine Megaesophagus / мегаезофагус у собак; Cholangiohepatitis / холангіогепатит.

6. Cardiac and respiratory diseases / кардіореспіраторні захворювання: Supraventricular arrhythmia / суправентрикулярна тахіаритмія; Feline dirofilariasis / дірофіляріоз у кішок; Polyps of air passages / поліпи дихальних шляхів; Tracheae paralysis / колапс трахеї.

7. Diseases of urinary ways / захворювання сечовивідних шляхів: Polyuria / поліурія; Polydipsia / полідипсія; Glomerulonephritis / гломерулонефрит.

8. Diseases of reproductive system / захворювання репродуктивної системи: Hytheriosis / гіпотиріоз; Infertility / безпліддя; Orchitis / орхіт.

9. Neurologic and musculoskeletal disorders / неврологічні і скелетно-м'язові порушення: Canine vegetative dystonia / вегетативна дистонія у собак; Feline convulsive disorder / судомний синдром у собак; Feline Born's disease / хвороба Борна у котів.

10. Ophthalmological diseases / офтальмологічні захворювання: Epiphora / епіфора; Dry keratoconjunctivitis / сухий кератокон'юнктивіт; Ulcerous keratitis / виразковий кератит; Eyes neoplasia / неоплазія очей.

Другий принцип диференціації термінів на позначення хвороб тварин в англійській мові це – Diseases by types of animals (хвороби за видами тварин). Цей гіперонім представлений хворобами саме окремих видів тварин.

Diseases by types of animals / хвороби за видами тварин:

1. Multiple species diseases / хвороби хатніх тварин: Anthrax / сибірська виразка; Aujeszky disease / хвороба Ауескі; Leptospirosis /

лептоспіроз; Rabies / сказ; Trichinellosis / трихінельоз.

2. Cattle diseases / хвороби великої рогатої худоби: Theileriosis / теїлеріоз; Bovine tuberculosis / туберкульоз жуйних; Bovine babesiosis / бабезіоз жуйних; Bovine brucellosis / бруцельоз жуйних; Dermatophilosis / дерматофіліоз; Malignant catarrhal fever / злоякісна катаральна лихоманка.

3. Sheep and goat diseases / хвороби овець та кіз: Contagious agalactia / інфекційна агалактія; Scrapie / свербець; Nairobi sheep disease / найробіська хвороба овець; Contagious caprine pleuropneumonia / контагіозна плевропневмонія кіз; Caprine arthritis / артрит кіз.

4. Equine disease / хвороби коней: Contagious equine metritis / контагіозний метрит коней; Dourine / парувальна хвороба; Epizootic lymphangitis / Епізоотичний лімфангіт.

5. Lagomorphs diseases / хвороби зайцеподібних: Tularemia / туляремія; Rabbit haemorrhagic disease / геморагічна хвороба кроликів; Myxomatosis / міксоматоз.

6. Avian diseases / хвороби птахів: Avian chlamidiosis / хламідіоз птахів; Fowl pox / пташина віспа; Fowl typhoid / пташиний тиф; Avian tuberculosis / пташиний туберкульоз; Marek's disease / хвороба Марєка.

7. Fish diseases / хвороби риб: Spring viraemia of carp / весіння вірусемія коропів; Infectious haematopoietic necrosis / інфекційний гематопітичний некроз; Epizootic haematopoietic necrosis / епізоотичний гематопітичний некроз.

8. Mollusks diseases / хвороби молюсків: Bonamiosis / бонаміоз; Perkinsosis / перкінсоз; Microcytosis / мікроцитоз.

9. Swine diseases / хвороби свиней: Atrophic rhinitis of swine / атрофічний риніт свиней; Enterovirus encephalomyelitis / ентеровірус

10. Bee diseases / хвороби бджіл: Acariosis of bees / акаріоз бджіл; American foulbrood / американський гнилець; European foulbrood / європейський гнилець; Varroosis / варрооз.

У наведених прикладах визначення не

Список використаних джерел

1. Вакулик І. І. Сучасні ветеринарно-медичні терміни як презентанти анатомічної номенклатури. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Філологічні студії. Кривий Ріг : 2013. №9. С. 66-73.

2. Комарова Л. Н. Эпонимы в ветеринарной медицине на английском языке. XI Международная научно-практическая конференция «Приоритетные направления развития науки и образования». Чебоксары: Изд-во ЧГУ. 2016. С. 12-15.

3. Комарова Л. Н. Истоки ветеринарной терминологии. II Международная научно-

тільки конкретизують номінацію певної хвороби, але й вказують на належність її до певного класифікаційного ряду, компонент, який диференціює (вид хвороби) у номінації термінів, має обмежений характер і вказує на відмінну видову ознаку терміна.

Важливо підкреслити, що аналізована родо-видова структура термінів має багаторівневу організацію, що віддзеркалює еволюцію розвитку цієї клінічної галузі ветеринарної медицини. Структурний аналіз ієрархічної організації термінів на позначення хвороб тварин в англійській мові дозволяє не тільки мати уявлення про зміст цієї предметної галузі, а й краще зрозуміти принципи формування галузевої термінології, що має велике значення для лексикографічної і перекладацької практики.

Висновки. Отже, в процесі взаємодії термінів, які розташовуються на різних ієрархічних рівнях, встановлюються стійкі зв'язки під час переходів від одних понять до інших, і відбувається їх взаємопроникнення. Будь-яка ветеринарно-медична класифікація – це ієрархічна структура, що вступає в гіперогіпонімічні відносини термінів, що утворюють великі терміносистеми. Цей тип відношень між одиницями, заснований на родо-видовій концептуальній спільності і є одним з найважливіших принципів структурування знань і організації термінологічного складу терміносистеми «хвороби тварин».

Терміни на позначення хвороб тварин показують взаємозв'язки явищ, процесів, предметів, що відповідають цій сфері роботи лікарів-ветеринарів, і їх впорядкування можна досягти завдяки правильній класифікації реалій, з яких створюються терміни на основі виділення родових і видових явищ. Отже, виражається закономірність участі термінологічних одиниць у сталих системних відношеннях субординації, які характерні для процесів інтеграції або диференціації їх компонентів як на різних, так і на одному рівні їх виявлення.

практическая конференция. «Новое слово в науке: стратегии развития». Чебоксары : Изд-во ЧГУ. 2017. 1(9). С. 41–44.

4. Лысякова М. В. Гиперо-гипонимическая таксономия в терминоведении. Вестник Российского университета дружбы народов. Серия «Лингвистика», 2006. 8. С. 23-28.

5. Орлов Ф. М. Словарь ветеринарных клинических терминов. Москва : Россельхозиздат. 2018. 367 с.

6. Рожков Ю. Г. Лингвистичні та екстралінгвистичні чинники формування англійського термінологічного поля «хвороби тварин». Науковий журнал «Міжнародний

філологічний часопис». 2020. 11 (4). С. 90-96.

7. Рожков Ю. Г. Метафоризація в англомовному термінологічному полі «хвороби тварин» у лінгвокогнітивному аспекті. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». 2020. 84. С. 55-61.

8. Рожков Ю. Г. Метонімічні транспозиції у термінологічному полі «хвороби тварин». Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис». 2020. 11 (1). С. 74-79.

9. Сиротина Е. А. Категории пространства и времени в англоязычной терминологии ветеринарной медицины. *Studia Humanitatis*. 2020. № 3. URL: <http://st-hum.ru/sites/st-hum.ru/files/pdf/surotina.pdf>

10. Тимкина Ю. Ю. Классификация ветеринарной терминологии в английском языке. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота. 2017. 6(1). С. 156-158.

11. Тимкина Ю. Ю. Англоязычные лексико-грамматические единицы области «Ветеринария». *Балтийский гуманитарный журнал*. Калининград: Ассоциация ПААС. 2019. 2 (19). С. 62–65.

12. Череповська Т., Бінкевич О. Морфологічні особливості ветеринарної термінології в контексті викладання англійської мови для конкретних цілей. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог: Вид-во НаУОА, 2019. 5 (73). С. 310–312.

13. Ягенич Л. В. К вопросу о классификации терминологии ветеринарной медицины в современном английском языке. *Фундаментальная наука вузам*. Москва: Изд-во МПГУ. 2020. 6 (22). С. 342-351.

14. Яковлева С. А. Сокращения как лингвистическая особенность ветеринарных терминов (на материале английского языка) *Magister Dixit*. научно-педагогический журнал Восточной Сибири. 2011. 4. С. 36-40.

References

1. Cherepovska, T., Binkevych, O. (2019). Morfolohichni osoblyvosti veterynarnoi terminolohii v konteksti vykladannia anhliskoi movy dlia konkretnykh tsilei [Morphological peculiarities of veterinary terminology in the context of teaching English for specific purposes]. *Scientific proceedings of Ostroh academy: Philology series*. Ostroh: Vyd-vo NUOA, 5 (73). 310–312.

2. Komarova, L. N. (2016). Eponimy v veterynarnoi medytsyne na anhliskom yazyke [Eponyms in the English veterinary medicine terminology]. XI International scientific and practical conference "Priority direction of science and education development". *Cheboksary: Vyd-vo ChHU*. 12-15.

3. Komarova, L. N. (2017). Istoky

veterynarnoi termynolohyy [Sources of veterinary terminology]. II international scientific and practical conference. "New word in science: strategies of development". *Cheboksary : Vyd-vo ChHU*, 1(9). 41–44.

4. Lysiakova, M. V. (2006). Hyperhyponymycheskaia taksonomyia v termynovedenyy [Hyper-hyponymy Taxonomy withing Terminology]. *Journal of Peoples' Friendship University of Russia. Linguistics series*, 8. 23-28.

5. Orlov, F. M. (2018). *Slovar veterynarnykh klinycheskikh termynov*. [Dictionary of veterinary clinical terms]. Moscow : Rosselkhozizdat. 367.

6. Rozhkov, Yu. H. (2020). Linguistic and extralinguistic factors in the formation of the English terminological field "animal diseases". *Scientific journal "International journal of philology"*, 11 (4). 90-96.

7. Rozhkov, Yu. H. (2020). Linguocognitive aspect of metaphorization in the English language terminological field "animal diseases". *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University Series "Philology"*, 84. 55-61.

8. Rozhkov, Yu. H. (2020). Metonymic transpositions in the terminological field "animal diseases". *Scientific journal "International journal of philology"*, 11 (1). 74-79.

9. Syrotyna, E. A. (2020). Katehoryy prostranstva y vremeny v anhliazichnoi termynolohyy veterynarnoi medytsyny [Categories of Space and Time in the English Terminology of Veterinary Medicine]. *Studia Humanitatis*. 2020. No. 3. Extracted from <http://st-hum.ru/sites/st-hum.ru/files/pdf/surotina.pdf>

10. Tymkina, Yu. Yu. (2019). Anhliazychnye leksyko-hrammatycheskye edynytsy oblasti «Veterynariya» [English lexical and grammatical units of veterinary terminology]. *Baltic humanitarian journal*. Kaliningrad: Assotsyatsiya PAAS, 2 (19). 62-65.

11. Timkina, Yu. Yu. (2017). Klassyfykatsiya veterynarnoi termynolohyy v anhliskom yazyke [Classification of veterinary terminology in the English language]. *Philological sciences. Issues of theory and practice*. Tambov: Gramota, 6 (1). 156–158.

12. Vakulyk, I. I. (2013). Suchasni veterynarno-medychni terminy yak prezentanty anatomichnoi nomenklatury [Modern medical and veterinarian terms as a presenter of anatomical terminology]. *Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University. Philological Studies*. Kryvyi Rih, 9. 66-73.

13. Yahenych, L. V. (2020). K voprosu o klassyfykatsyy termynolohyy veterynarnoi medytsyny v sovremennom anhliskom yazyke [On the classification of veterinary medical terminology in modern English]. *Fundamental sciences to universities*. Moscow: Vyd-vo MPHU, 6 (22). 342-351.

14. Yakovleva, S. A. (2011). Sokrashcheniya kak lynchvystycheskaia osobennost veterynarnykh

terminov (na materyale anhlyiskoho yazyka).
[Abbreviations as a linguistic peculiarity of
veterinary terms (based on English language)].

Magister Dixit. Scientific and pedagogical journal
of Eastern Siberia, 4. 36-40.

HYPER-HYPONYMIC RELATIONS IN THE ENGLISH TERMS TO DENOTE ANIMAL DISEASES

Yu. H. Rozhkov

Abstract. *The concepts of each subject area, which are interconnected, form a conceptual system of a particular science. The relationship and dependence of special concepts is often manifested in hyper-hyponymic relations. Structures built on the relations of hyper-hyponymy between professional concepts are a complex framework of terminology. The interrelationships between individual language units and between their associations depend on the relation between terms. The study of the processes of formation of hyper-hyponymic relations is one of the central problems of cognitive semantics, as categorization is directly related to the global problem of theoretical linguistics in the ratio of cognitive and linguistic structures.*

The purpose of the article is to study the specifics of the hierarchical structure of terms to denote animal diseases on the basis of hyper-hyponymic relations and to determine a set of language tools for their expression.

Materials and methods of research. Component and distributive analysis were used to study the structure of terms. To establish the semantic connections of words, lexicographic analysis is used, which is based on the principle of using dictionary interpretations, which in most cases are a reliable sources of thematic groups of terminological units. To identify systemic linguistic relations in the studied terminology, we use distributive analysis and the method of semantic oppositions.

Results of the research. The construction of a hierarchical structure of terms to denote animal diseases was carried out by analyzing the relationship between the term denoting a common generic concept and a term that reflects the variants of the same concept.

In the terminology to denote animal diseases, two directions of term formation were distinguished: differentiation by the place of lesion and by species of animals. The hyperonym diseases by location is generic to other terms in its group: endocrine and metabolic diseases; hematology, oncology and immunology; dermatological diseases; diseases of the gastrointestinal tract; cardiac and respiratory diseases; diseases of urinary tracts; diseases of reproductive system; neurologic and musculoskeletal disorders; ophthalmological diseases.

The second principle of differentiation of terms to denote animal diseases in English is diseases by animal species. This hyperonym is represented by diseases of certain species of animals.

It is established that the analyzed hyper-hyponymic structure of terms has a multilevel organization, which reflects the evolution of the development of this clinical branch of veterinary medicine. Structural analysis of the hierarchical organization of terms to denote animal diseases in English allows not only to have an idea of the content of this subject area, but also to better understand the principles of terminology structure, which is important for lexicographic and translation practice.

Conclusions. Terms to denote animal diseases show the relationship of phenomena, processes, objects that correspond to this area of work of veterinarians, and their ordering can be achieved through the correct classification of realities, which create terms based on the selection of hyperonyms and hyponyms. Thus, the regularity of the participation of terminological units in the constant systemic relations of subordination, which are characteristic of the processes of integration or differentiation of their components both at different and at the same levels of their detection, is expressed.

Keywords: hypero-hyponymic relations, terminology, animal diseases, veterinary medicine, structural analysis, semantic analysis.

COMMUNICATION STUDIES. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

UDC 316.454.5

<https://doi.org/10.31548/philolog2021.02.099>

SEMANTICS OF AMBIVALENCE IN ILLOCUTIONARY SPEECH ACTS OF CONTEMPORARY ENGLISH DIALOGIC DISCOURSE

I. V. GRABOVSKA, PhD in Philology, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: ivgrabovska@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-4229-6298>

I. V. MARIKO, Master of Arts in English Philology,
LLC "Maklai", Kyiv

Abstract. *The article focuses on the analysis of strategic ambivalence in illocutionary speech acts. Ambivalence is reflected in common understanding of interlocutors as 1) the simultaneous existence of two opposed and conflicting attitudes or emotions; 2) the possibility of interpreting an expression in two or more distinct ways; 3) vagueness or uncertainty of meaning. In terms of our investigation, ambivalence is viewed as the indirectness of speech acts in which speakers do not make clear which sequence of related illocutionary acts they intend. Further, ambivalence is understood as the case with negotiable interpersonal intent. Also ambivalence is defined as a rhetorical device found in an ambiguous speech act which is intentional and motivated by demographic, socio-cultural and socio-economic factors.*

The paper examines semantic properties of strategic ambivalent illocutionary speech acts in contemporary English dialogic discourse. It is suggested that as a multilevel phenomenon ambivalence can be realized at three levels: 1) grammatical or functional level, 2) lexical level, and 3) emotional level or emotional grounding. It has been suggested that emotionally complex events may result in the experience of ambiguous emotions existing at the same time and, consequently, evoke ambivalent speech acts. Thus, ambivalence generally refers to opposing forces existing simultaneously within an individual.

Ambivalence can be circumstanced by tension between two emotions of different valency. It can be conditioned by tensions among other dimensions as well. Emotional ambivalence may be formed of a combination of high and low activation emotions in response to a certain situation or decision. Therefore ambivalent emotions may be inconsistent with respect to valency, arousal level, and / or appraisal and action tendency, strength.

The essence of ambivalence concept in illocutionary speech acts lies in the speaker's failure to make it quite clear which of the series of related illocutionary acts is intended. The reasons of using ambivalence and expectations of the addressee vary from one case to another while the ambivalence remains quite common in daily interaction. There are different levels of intention in performing a speech act. The first one is interpersonal intention – it defines the expectations of the speaker considering how s/he wants the addressee to perceive her / his speech act. The second one is perlocutionary intention – it defines what the speaker wants the addressee to accomplish by performing the speech act, or what perlocutionary effect the speaker wants to have on the addressee.

Keywords: *ambivalence, semantics, illocutionary speech act, speech act theory, perlocutionary intention.*

Introduction. Speech activity like any other activity has its specific organization determined by goals and tasks of communication. Pragmatic approach to the study of language functioning enables the researchers [3; 6; 7] to get a better understanding of the communication mechanism and recognition of structural units which are aimed at language contact associated with the organization of the process of verbal communication. Frequently interlocutors have

various viewpoints on what a polite conversation is. For some of them politeness means being indirect. For the others politeness means directness, i. e., saying exactly what they mean. And once the investigation gets into the details, the differences of conversational strategies become more complex and, thus, we face the linguistic phenomenon called "ambivalence" [20]. Ambivalence is commonly understood as 1) the simultaneous existence of two opposed and

conflicting attitudes or emotions; 2) the possibility of interpreting an utterance in two or more distinct ways; 3) vagueness or uncertainty of meaning.

Recent researches and publications. Our daily communication presupposes that we perform speech acts. Taking into consideration the content of communication, it is possible to state that it may be identical, or almost identical, with the content intended to be communicated. Depending on the content intended to be embodied in communication, the meaning of the verbal and nonverbal means of interaction can be different.

Verbal communication can be considered from the point of view of the speech act theory [1; 13]. This theory argues that the notions of locution, illocution and perlocution should be distinguished. The illocutionary act is an act performed *in* saying something, as contrasted with a locutionary act, the act of saying something, and also contrasted with a perlocutionary act, an act performed *by* saying something [1 p. 113]. The idea of indeterminacy of illocutionary speech acts was suggested and developed by such scholars as J. L. Austin, K. Bach, R. M. Harnish, R. T. Lakoff, G. N. Leech, J. R. Searle, J. A. Thomas and A. Weiser.

The purpose of this research is to reveal semantic properties of ambivalent illocutionary speech acts in contemporary English dialogic discourse. The research is conducted on the material of movies in English and the units analyzed are taken from the movies characters' dialogues.

To reach the objective of the research and accomplish its tasks, a number of general scientific **methods** (deduction, induction, analysis, and synthesis) as well as methods of linguistic analysis (pragmatic, discourse, speech act, and contextual analyses) are used.

Semantic analysis is the process of relating syntactic structures, from the levels of phrases, clauses, sentences and paragraphs to the level of the writing as a whole, to their language-independent meanings, removing features specific to particular linguistic and cultural contexts, to the extent that such a project is possible. The elements of idiom and figurative speech, being cultural, must also be converted into relatively invariant meanings. In our investigation we deal with ambivalent illocutionary speech acts and thus our first and foremost aim is to differentiate the meanings of ambivalent utterances – explicit and implicit meanings, direct and indirect, literal and figurative ones. In the course of semantic analysis we ascertain not only derivative referential meaning but also the character of transposition, generating of new meanings.

Results. Before considering semantic properties of ambivalence let us see what ambivalence is in the common understanding of interlocutors. Ambivalence is viewed as the

simultaneous existence of two opposed and conflicting attitudes, emotions, etc.; the possibility of interpreting an expression in two or more distinct ways; vagueness or uncertainty of meaning [4, p. 38].

In terms of our investigation, ambivalence is viewed as the indirectness of speech acts in which the speakers do not make clear which sequence of related illocutionary acts they intend to use. Furthermore, ambivalence is understood as the case with negotiable interpersonal intent.

Ambivalence is a multilevel phenomenon – it can be found on different levels such as grammatical, lexical and emotional ones. Let us view ambivalence existing on each of them closer.

The notion of 'ambiguity' as a property of sentence is defined by J. Leech as something pertaining to a (declarative) sentence which expresses more than one proposition. This reflects a difference between levels of a linguistic statement: "sentences are syntactic units, whereas propositions are semantic units; ambiguity is a one-to-many relation between syntax and sense" [11, p. 79]. Because of the arbitrary relationship between sign and referent, multiple meanings are potentially understood as a feature of 'language universal'. This multiplicity of propositions within a single syntactic unit is employed to communicate effectively. Thus, departing 'ambiguity', we enter the arena of 'ambivalence'.

Ambiguity can be realized at two levels – grammatical or functional level (e.g. *flying planes can be dangerous*) and at the lexical level in terms of 'polysemy' (e.g. *plot, branch*) and 'homonymy' (e.g. *port, flock*). H. P. Grice [8] points out that its fundamental principle of 'normal' and ordinary communication is to make a coherent and effective exchange of ideas which should be the result of the Cooperative Principle of effective communication. In this connection he elaborates the term 'maxim of manner', a communicative principle that helps avoid obscurity and ambiguity in normal communication, thus pointing out the fact that in 'normal communication' ambiguity is unintentional and can be avoided with 'care'. In some cases 'ambiguity' is initiated intentionally in order to make the communication effective, which is called 'ambivalence'.

Ambivalence which is termed as 'amphibology' or 'amphiboly' in traditional rhetoric [10] can be defined as ambiguous speech act which is intentional, and is motivated by demographic and socio-cultural or socio-economic factors. Such a syntactic structure having more than one illocutionary force is evident from the example mentioned below:

(1) Clothes for unmatched people
[advertisement of a designer wear – 'Ritu Wears']
(Be Kind Rewind, 2008).

The effect of 'ambivalence' of the above ad-

text can be observed in terms of the following interpretations in (a) and (b):

(a) Clothes are desired to 'match' the people who wear them. So if it does not 'match', then it is not desirable.

This interpretation at once captures the attention of the target consumer by 'indirect-convincing' communication by the negative social value of an 'undesirable situation' of being 'unmatched' (a linguistic structure with a prefix having a negative value). As soon as the 'negative value' is communicated to the consumer, that text is interrogated by the individual for the second time as to how a linguistic construction with a 'negative social value' is placed in a social system (e.g. mass media like hoarding / magazine / television) which is expected to be ideally positive. Such an interrogation of the same individual triggers their thinking process in order to understand the positive value of the message and they are motivated to go through the same advertising text for the third time and ultimately receives the second interpretation or the conscious interpretation as –

(b) Clothes of the particular designer is for 'exclusive' and 'special' people who do not 'match' with the general mass (in terms of finance or intellect, etc.)

This very sense of being 'special' helps in boasting indirectly the ever desired feeling of human being and the individual is motivated to visit and purchase from 'Ritu Wears' in order to prove themselves 'special' in their social setting.

Therefore the 'ambivalent' effect of this syntactic structure tells us that the negative attribute of the clothes is transformed to socially 'positive' attribute of an individual, thus capturing not only the multiple meaning but rather a diametrically opposite meaning (e.g. negative and positive aspects) of the ambivalent linguistic structure.

The other advertising text can be exemplified below:

(2) *Book for a Figure Correction Package* [advertisement of VLCC Health Club] (House M.D., 2004-2009).

The term 'figure' means 'number or numeral' and 'shape of body' as well. When the term is used in juxtaposition of the term 'correction' it appears to convey the meaning of 'numeral'. But the anchored picture (a picture of a plump lady) and the name of the health club help to understand the other meaning, i.e. 'shape of body'.

It is worth mentioning in this context that 'ambivalence' has been observed to be operative at the lexical level as far as the data of the present work is concerned. The linguistic forms which are functionally attributive have been observed to be the potential lexical items for 'ambivalence' in

advertising texts.

Recent research in the area of emotions has suggested that emotionally complex events may elicit the experience of not only negative emotions, but perhaps more commonly, both positive and negative emotions simultaneously (Fong, Tiedens 2002; Larsen, McGraw, Cacioppo 2001; Williams, Aaker 2002) which have been termed emotional ambivalence. More specifically, previous researchers have defined emotional ambivalence as "the simultaneous experience of positive and negative emotions regarding an object, event or idea" [5, p. 2]. Similarly, M. G. Pratt and L. Doucet [14, p. 205] define emotional ambivalence as the association of both strong positive and negative emotions with some target.

Ambivalence generally refers to opposing forces existing simultaneously within an individual (Meyerson, Scully 1995; Pratt, Doucet 2000). Thus, ambivalence may be defined by tension between two emotions of different valency, but it may also be identified by tensions among other dimensions as well. For instance, there may be tension in the level of arousal between two emotions experienced simultaneously (i. e., anger, which is high arousal, versus depression, which is low arousal) or the cognitive appraisal and action tendencies associated with two emotions experienced simultaneously (i. e. fear triggering avoidance tendencies and excitement triggering approach tendencies). Ambivalent emotions may therefore be inconsistent with respect to valency, arousal level, and/or appraisal and action tendency, they are of high strength, and they are experienced simultaneously.

Following from this definition, it is clear that the experience of emotional ambivalence may involve a wide variety of emotions. For instance, ambivalence may involve a combination of positive and negative feelings, such as when a person experiences intense happiness, anxiety, fear and pride about a new promotion. Alternatively, emotional ambivalence may take the form of a combination of high and low activation emotions in response to a situation or decision, such as excitement (high activation) and contentment (low activation). In both of these cases, an individual experiences the tension between emotions that encourage the individual to engage and approach their environment (positive or high activation emotions), and others that encourage the individual to disengage and avoid their environment (negative or low activation emotions) [15].

A growing number of empirical studies have identified situations in which individuals can and do feel both positive and negative emotions simultaneously. For instance, individuals could experience happiness and sadness at the same

time in both laboratory and natural settings. Positive and negative emotions could co-occur at moderate levels of emotional intensity in daily mood reports. In daily narratives, adult employees could experience both positive and negative effect on the same day. People report a co-occurrence of happiness and sadness: graduation day, dormitory move-out day, and after watching the film *Life is Beautiful* [12], which depicts a father's often comic attempts to shelter his son from the evils around them during their detention in a World War II concentration camp.

M. G. Pratt and L. Doucet's [14] research has shown that people experience multiple forms of emotional conflict at work. M. G. Pratt and his colleagues' research with *Amway*, managing care organizations and bank call centres, have demonstrated that employees can hold ambivalent feelings toward their organization and their co-workers. For instance, they report that call centre workers expressed ambivalence towards authority because managers place conflicting demands upon workers but are also sources of emotional support. M. G. Pratt's case studies of employees in several organizations have proved that employees can hold ambivalent feelings toward their organization, which can influence recruitment, identification and commitment. C. T. Fong and L. Z. Tiedens' research [5] also suggests that the role or position may increase the incidence of emotional ambivalence. For instance, in the film *House M. D.* (2004-2009) [9], being a woman in a high status position was shown to bring about both happy and sad emotions. Happiness was thought to result from achieving an important goal of high status, and sadness was thought to result from holding a non-stereotypic gender role.

In addition to uncovering the situations that bring about emotional ambivalence within individuals, a couple of studies have examined the individual-level consequences of experiencing emotional ambivalence. Specifically, C. T. Fong's [5] research in a laboratory setting suggests that the experience of emotional ambivalence enhances creativity. In contrast, field research measuring emotional

ambivalence with respect to experiencing both negative and positive effect on the same day did not show any significant relationship to daily creative thought.

Discussion. Ambivalence is commonly understood as the simultaneous existence of two opposed and conflicting attitudes, emotions, etc.; the possibility of interpreting an expression in two or more distinct ways; vagueness or uncertainty of meaning.

Ambivalence is also defined as a rhetorical device found in an ambiguous speech act which is intentional and motivated by different demographic, socio-cultural and socio-economic factors. Ambivalence can be advantageous to the speaker but also can lead to misunderstandings between people.

As a multilevel phenomenon ambivalence can be realized at three levels: 1) grammatical or functional level, 2) lexical level due to polysemy and homonymy, and 3) emotional level or emotional grounding.

As for the reasons and background of linguistic ambivalence, they are various. One of the most common reasons is that there exists emotional ambivalence in people's mind. Another reason is the desire to influence others in a non-direct way. One more reason is the idiomatic nature of human thinking processes.

It has been suggested that emotionally complex events may result in the experience of ambiguous emotions existing at the same time and, consequently, evoke ambivalent speech acts. Thus, ambivalence generally refers to opposing forces existing simultaneously within an individual.

Ambivalence can be circumstanced by tension between two emotions of different valency. It can be conditioned by tensions among other dimensions as well. Emotional ambivalence may be formed of a combination of high and low activation emotions in response to a certain situation or decision. Therefore ambivalent emotions may be inconsistent with respect to valency, arousal level, and/or appraisal and action tendency, strength.

References

1. Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford, Oxford University press, 168.
2. *Be Kind Rewind*. (2008). Director – Michel Gondry. Scenario – Michel Gondry. New Line Cinema, UK / USA.
3. Chkhetiani, T. D. (1987). *Lingvisticheskie Aspekty Fatcheskoy Metakommunikatsii (na Materiale Angliyskogo Yazyka)* [Linguistic Aspects of Phatic Metacommunication (A Study of the English Language)]. *Candidate's thesis*. Kiev, 203 [in Russian].
4. Collins English Dictionary (2003). London:

Collins Publisher, 6th edition. 1888 p.

5. Fong, C. T., Tiedens L. Z. (2002). *Dueling Experiences and Dual Ambivalences: Emotional and Motivational Ambivalence of Women in High Status Positions*. *Motivation and Emotion*. No. 26. P. 105-121.
6. Goodwin, Ch. (2003). *Conversation and Brain Damage*. London, Oxford University Press, 132.
7. Grabovska, I. V. (2014). *Metakomunikatyvni Pytannia v Suchasnomu Anglomovnomu Dialogichnomu Dyskursi: Semantyka i Pragmatyka* [Metacommunicative Questions in Modern English Dialogic Discourse: Semantics and Pragmatics].

Candidate's thesis. Kyiv, KNLU, 223 [in Ukrainian].

8. Grice, H. P. (1975). *Logic and Conversation. Syntax and Semantics: Speech Acts*. Cambridge: Academic Press. Vol. 2. P. 41-58.

9. House, M. D. (2004-2009). Director – Deran Sarafian, Greg Yaitanes, David Straiton et al. Scenario – David Shore and others. Universal media studios, USA.

10. Kant, I. (1999). On the Amphiboly of Concepts of Reflection. *The Critique of Pure Reason*. Cambridge, Cambridge University Press. P. 113-136.

11. Leech, J. (1983). *Principles of Pragmatics*. London, Longman, 250.

12. *Life is Beautiful* (1997). Director – Roberto Benigni. Scenario – Vincenzo Cerami, Roberto Benigni. Melampo Cinematografica, Italy.

13. Lyons, J. (1984). *Semantics*. Cambridge, Cambridge university press. Vol. 2, 897.

14. Pratt, M. G., Doucet, L. (2000). Ambivalent Feelings in Organizational Relationships. *Emotions in Organizations*. London, Sage. Vol. 2. P. 204-226.

15. Williams, P., Aaker, J. (2002). Can Mixed Emotions Peacefully Co-Exist? *Journal of Consumer Research*. No. 48. P. 55-61.

СЕМАНТИКА АМБІВАЛЕНТНОСТІ В ІЛЛОКУТИВНИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТАХ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

I. В. Грабовська, I. В. Марійко

Анотація. У статті розглядається стратегічна амбівалентність в іллокутивних мовленнєвих актах. Визначаються семантичні особливості стратегічних амбівалентних іллокутивних мовленнєвих актів сучасного англomовного діалогічного дискурсу. Амбівалентність розглядається як опосередкованість мовленнєвих актів, в яких мовці не чітко пояснюють, яку послідовність пов'язаних ілокутивних актів вони мають намір використовувати. Встановлено, що як багаторівневий феномен амбівалентність може бути реалізована на трьох рівнях: 1) граматичному чи функціональному, 2) лексичному та 3) емоційному.

Ключові слова: амбівалентність, семантика, іллокутивний мовленнєвий акт, теорія мовленнєвих актів, перлокутивний намір.

THE GENRE DIFFERENTIATION AND LINGUISTIC PECULIARITIES OF ENGLISH DIPLOMATIC DISCOURSE

M. G. GOLTSOVA, PhD in Philology, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

E-mail: mariam88@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2385-436X>

A. V. KHODARCHENKO, Bachelor of Philology,
Kyiv National Linguistic University

E-mail: anastasiiahodor@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0975-2933>

Abstract. *This paper deals with English diplomatic discourse as an independent type of discourse, which is characterized by its genre typology. The goals of diplomacy and diplomatic discourse are to protect the national and state interests and to implement norms and values in the context of globalization.*

For a long time, diplomatic discourse has been a part of political discourse. English diplomatic discourse has its own unique features and parameters that set it apart from other types of institutional discourse. Diplomatic discourse is a complex communicative phenomenon that covers the entire spectrum of diplomatic interactions. There are accurate and regulated standards and requirements for writing diplomatic documents, that depend on and vary according to the genre typology.

The research's relevance is found in the growing interest of contemporary linguistics in the issues of communicative interaction and the study of language in close connection with the practical actions of a person. The paper attempts to systematize knowledge about the texts used in international relations.

The fact that English diplomatic documents are widely used determines their genre diversity. Documents of diplomatic discourse are divided into 7 groups: contractual (agreement, treaty, pact), informative (resolution; government statement), instructive (verbal note; circular note), argumentative (diplomatic speech; letter of concern), regulatory (communiqué; verbal note; memorandum), authoritarian (declaration; act), courteous (letter of invitation; letter of condolence). This division of diplomatic texts is performed on the basis of Nataliya Kashchyshyn's classification of taxonomic units in English diplomatic discourse and makes it possible to consider structural, terminological and pragmatic factors in the formation of diplomatic documents. The purpose of diplomatic discourse is to protect national interests, prevent war and strengthen peace, as well as to implement foreign policy on behalf of the state.

Keywords: *diplomatic discourse, diplomatic document, diplomacy, genre typology.*

*A diplomat is a man who always remembers
a woman's birthday but never remembers her age.
Robert Frost*

Introduction. The type of discourse is defined by the kind of social activity through which it is realized and the goals with which it is correlated. According to V. I. Karasyk [1], in terms of sociolinguistics, there are two groups of discourses – that of personal (personality-oriented) discourse and that of institutional (status-role) discourse. Institutional discourse is based on such system-forming features as: goals, participants in communication, chronotopes, values, strategies, material, varieties and genres, precedent (culture-creating) texts and discursive formulas.

For a long time, diplomatic discourse was a part of political discourse. However, the increasing necessity of diplomacy nowadays is what made the separation of diplomatic discourse in today's globalizing world crucial.

The term 'diplomatic discourse' has been introduced into scientific circulation relatively recently.

The concept of 'diplomacy' is usually associated with the art of negotiating to prevent or resolve conflicts, seek compromises and mutually agreed-upon solutions, and expand and deepen international cooperation. In other words, diplomacy can be defined as the art and practice of conducting negotiations between representatives of groups or states and improving international relations with regard to issues of peace-making, trade, war, economics and culture. The ability to practice diplomacy is one of the defining attributes of a state, and diplomacy has been practiced since the first states were formed.

Thus, methods of using language and speech in diplomatic documents are the principal tools for non-military measures and negotiations. Therefore, the need to describe, systematize and classify diplomatic discourse is obvious. According to N. Kashchyshyn [2], diplomatic discourse is a system

© M. G. Goltsova, A. V. Khodarchenko

of linguistic means that reflects the communicative situations generated by the institutions of diplomacy and international communication.

Recent research and publications.

Diplomatic discourse has been the subject of numerous linguistic investigations in recent years (N. Kravchenko [3], Y. Sudus [4], N. Kashchyshyn [2] etc.). Kashchyshyn explored the distinctive features of diplomatic discourse such as prescriptiveness, institutionality, rituality, international and intercultural character as well as the origins of English diplomatic terminology. In her thesis, *Speech Tactics of Discrediting Strategy in American English Diplomatic Discourse*, Y. Sudus focused on modern American English diplomatic discourse, related to the military conflict in eastern Ukraine [4]. Faizullaev A. and Cornut J. [5] have analysed international conflicts through defining and discussing narrative practices. The authors identify various sites where clashes between narratives materialise and specific narrative practices are performed: in traditional diplomacy, in public diplomacy and in the media.

The aim of the current paper is to study the characteristic features and genres of diplomatic discourse.

Results. Diplomatic discourse is a stable system of status-role relations within the communicative space of the social institution of diplomacy. The heart of institutional discourse is the communication of its participants: the sender of the message generates and sends an oral or written message; the addressee of the message listens or reads and decodes the message. In diplomatic discourse, the addressee is a representative of the institute of diplomacy (professional diplomats – officials of the foreign ministry) or representatives of political circles (heads of state and government) who are involved in the implementation of foreign policy as well as the protection of rights and interests abroad.

The goals of diplomacy and diplomatic discourse are the protection and support of national

and state interests, the implementation of norms and values in the context of globalization, and the internationalization of the world community. Diplomacy, which occurs in an international, intercultural context, requires a connection with communication and culture. In other words, the purpose of diplomatic communication is to inform and motivate action.

The communicative and functional characteristic of diplomatic discourse is the transmission and storage of information on the one hand, and the impact on the recipient of that information on the other, which is why diplomatic discourse has a well-defined purpose and pragmatic attitude. Diplomatic discourse has subdivision of organization, as well as communicative forms and means. Therefore, it is possible to identify diplomatic communication as:

- 1) cognitive communication (transmission of necessary information);
- 2) persuasive communication (formation of value orientations and attitudes);
- 3) expressive communication (motivation for a required action);
- 4) suggestive communication (influence on motivation, attitudes, behaviour);
- 5) ritual communication (maintenance of conventional relations).

Diplomatic discourse is a complex communicative phenomenon that covers the entire system of diplomatic interactions. As Richard Holbrooke once said: "Diplomacy is like jazz: endless variations on a theme". It is implemented in oral and written form and regulated by the rigid framework of its characteristics. There are accurate and regulated standards and requirements for writing diplomatic documents, which depend on and vary according to genre typology.

According to Kashchyshyn [2], the existing genres of diplomatic documents are divided into major seven types: 1) contractual, 2) informative, 3) instructive, 4) argumentative, 5) regulatory, 6) authoritarian, 7) courteous (see Table 1).

Table 1. Genres of diplomatic documents

Types of diplomatic documents	Examples
contractual	contract; agreement; treatise; pact; convention; cartel; exchange of notes, concordat;
informative	personal note, collective note, circular note; resolution, statement of the Ministry of Foreign Affairs; government statement; telegram; consular exequatur;
instructive	verbal note; circular note;
argumentative	diplomatic speech; private letter; personal message; note of the government; letter of concern; statement / speech at the conference;
regulatory	verbal note; communiqué; memorandum; memo;
authoritarian	note of the government (heads of state); declaration; act; communiqué; memorandum; persona non grata;
courteous	telegram, personal letter; official invitation; greeting card; letter of sympathy

This division makes it possible to consider structural, terminological and pragmatic factors in the formation of diplomatic documents. The only requirements of diplomatic documents are convincing arguments, high literacy, clarity of presentation and logical consistency.

According to ambassador Stanko Nick [6], who takes a practical approach, examining issues such as the choice of language in bilateral and multilateral meetings, the messages conveyed by language choice, difficulties posed by interpretation etc., language is not a simple tool but "often the very essence of the diplomatic vocation." S. Nick asserts that the choice of the right words is extremely important in diplomacy. A very carefully balanced, restrained, and moderate diplomatic vocabulary has been developed through the centuries. The usage of this vocabulary ensures a particular way of refined control over nuances in the meaning of words – both when agreeing with one's interlocutor as well as in rejecting his views, but trying to avoid undesired offence [6, p. 44].

A very important idea was written by ambassador Stanko Nick in his paper *Use of language in diplomacy*. The author emphasizes that "when a diplomat interprets his interlocutor's language and even single words used in a dialogue or correspondence, he always starts from the presumption that the choice of words and phrasing has been conscientious and deliberate. Nobody should nor indeed does assume that the words used are the result of insufficient knowledge of a language,

inadequate translation or even less — a momentary bad mood! Knowing that the text will be scrutinised in such a way, the speaker or writer has to be accordingly careful about the formulations they use. This is more sensitive when preparing a written text since it cannot be softened or corrected once it has been sent out, while in conversation — if the reaction of the other side is negative — one can always say "Let me explain..." or "In other words..." and then declare something completely different from the original version [6, p. 44].

Conclusion. Diplomatic discourse is a stable system of status-role relations within the communicative space of the social institution of diplomacy. The fact that English diplomatic documents are widely used determines their genre diversity.

The aim of diplomatic discourse is to protect national interests, to prevent war and to strengthen peace, while implementing foreign policy on behalf of the state. Thus, the fundamental condition for diplomatic communication is the presence of inconsistency of views, interests, and opinions of the members in the interaction. The principal means and methods of diplomatic discourse are diplomatic correspondence and negotiations, the results of which are documented.

The accuracy, precision, correctness and adequate perception of an utterance depends on the knowledge of diplomatic language, the peculiarities of diplomatic vocabulary and diplomatic protocol.

Список використаних джерел

1. Карасик В. И. Язык социального статуса: монография. Волгоград: ВГСПУ, 1991. 495 с.
2. Кацшин Н. Є. Диференціація таксономічних одиниць англійського дипломатичного дискурсу. Східноєвропейський журнал психолінгвістики. Том 1, №2, 2014. 54-62 с.
3. Кравченко Н. К. Міжнародно-правовий дискурс: когнітивно-комунікативний аспект: рукоп. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філологічних наук: 10. 02. 15. Київ, 2007. 488 с.
4. Судус Ю. В. Мовленнєві тактики реалізації стратегії дискредитації в англійському дипломатичному дискурсі: рук. дис.: 24.01.2018. Запоріжжя, 2018. 21 с.
5. Faizullaev A. Cornut J. Narrative practice in international politics and diplomacy: the case of the Crimean crisis. *Journal of International Relations and Development*. 2017. Vol. 20, № 3. P. 578–604.
6. Nick S., Kurbalija, J., Slavik H. (eds). Use of language in diplomacy. *Language and Diplomacy*. Mediterranean Academy of Diplomatic Studies. 2001. P. 39–47.

References

1. Karasik, V. I. (1991). *Yazyk sotsial'nogo statusa: monografiya*. [The language of the social

status: monograph]: Volgograd: VGSPU. 495.

2. Kashchishyn, N. Ye. (2014). *Dyferentsiatsiia taksonomichnykh odynyts anhlomovnoho diplomatychnoho dyskursu: dys* [The Differentiation of Taxonomic Units in English Diplomatic Discourse]. *East European Journal of Psycholinguistics*. Vol. 1, Number 2. 54-62.

3. Kravchenko, N. K. (2007). *Mizhnarodno-pravovyi dyskurs: kohnityvno-komunikatyvnyi aspekt* [International law discourse: cognitive and communicative aspect]: *rukop. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra filolohichnykh nauk: 10. 02. 15. Kyiv, 488*.

4. Sudus, Yu. V. (2018). *Movlennievi taktiky realizatsii stratehii dyskredytatsii v anhlomovnomu diplomatychnomu dyskursi* [Speech Tactics of Discrediting Strategy in English Diplomatic Discourse]: *ruk. dys. Zaporizhzhia*. 21.

5. Faizullaev, A., Cornut, J. (2017). *Narrative practice in international politics and diplomacy: the case of the Crimean crisis*. *Journal of International Relations and Development*. Vol. 20, № 3. P. 578–604.

6. Nick, S., Kurbalija, J., Slavik, H. (eds) (2001). *Use of language in diplomacy*. *Language and Diplomacy*. Mediterranean Academy of Diplomatic Studies. P. 39–47.

ЖАНРОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ

М. Г. Гольцова, А. В. Ходарченко

Анотація. У статті висвітлена загальна характеристика та жанрова типологія документів дипломатичного дискурсу. Дипломатичний дискурс є системою статусно-рольових відносин, що склалася в комунікативному просторі соціального інституту дипломатії та міжнародної комунікації. Цілями дипломатії є захист інтересів держави та впровадження норм і цінностей у контексті глобалізації світового суспільства.

Дипломатичний дискурс має певну цілеспрямованість і прагматичну установку. Комунікативно-функціональна характеристика дипломатичного дискурсу характеризується передачею та зберіганням інформації, а також впливом на одержувача інформації. Дипломатичну комунікацію можна визначити як 1) пізнавальну комунікацію (передачу необхідної інформації); 2) переконуючу комунікацію (формування ціннісних орієнтацій і установок); 3) експресивну комунікацію (спонукання до необхідної дії); 4) сугестивну комунікацію (вплив для зміни мотивації, установок, поведінки); 5) ритуальну комунікацію (підтримання конвенціональних відносин).

Факт широкого застосування англomовних дипломатичних документів зумовлює їх жанрове різноманіття. Документи дипломатичного дискурсу поділяються на 7 груп: договірні (угода, трактат, агрeман; пакт), інформативні (резолуція, заяву уряду), інструктивні (вербальна нота, циркулярна нота), аргументативні (дипломатична промова; нота уряду лист-занепокоєння), регулятивні (комюніке; пам'ятна записка), авторитарні (декларація; акт; комюніке), кортезивні (лист-запрошення; лист-співчуття). Такий поділ дає змогу враховувати структурні, термінологічні та прагматичні чинники формування дипломатичних документів. Єдиними вимогами до дипломатичних документів є надання переконливих аргументів, висока грамотність, чіткість викладу, логічна послідовність, правильне виділення головного змісту. Метою ж дипломатичного дискурсу є забезпечення захисту національних інтересів і благополуччя народу, здійснення зовнішньополітичної діяльності від імені держави.

Ключові слова: дипломатичний дискурс, дипломатичний документ, дипломатія, жанрова типологія.

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС ТА ЙОГО ДОСЛІДЖЕННЯ У ЗАРУБІЖНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Н. В. БІЛОУС, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: Bilounat@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1038-4624>

К. С. КОРЧЕВСЬКА, магістр філології,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: karinkakorchevskaya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2884-3291>

Анотація. *Культура і мова знаходяться в тісному взаємозв'язку, проводяться всілякі дослідження мовної картини світу у носіїв певної мови, створюються асоціативні словники різних мов, що дають багатий матеріал для вивчення особливостей сприйняття дійсності в рамках тієї чи іншої культури. Кожна мова формує у його носія певний образ світу, представлений в мові семантичною мережею понять, характерною саме для даної мови. Стереотипи виникають як по відношенню до своєї культури, так і по відношенню до інших, мова яких відмінна від рідної. Концепти (культурні та мовні) на даний момент мають різні класифікації, виділяються типи лексичних концептів, ознаки і структура культурно-мовного концепту. Для перекладачів дуже важливо знати ментальність і культуру носіїв різних мов і культур для більш адекватного перекладу. Тому останнім часом проблеми концепту, стереотипу, національного характеру, слів-реалій активно вивчаються вченими-лінгвістами та лінгвокультурологами.*

Ключові слова: *політичний дискурс, політична комунікація, переклад, ораторська мова, публічний виступ, концепти, лінгвокультурологія, лексика, семіотика, риторика.*

Актуальність нашого дослідження обумовлена підвищеною увагою сучасних мовознавців та перекладознавців до вивчення безеквівалентної лексики, зокрема суспільно-політичних реалій у німецькомовному політичному дискурсі та способів їх відтворення українською мовою.

Аналіз дослідження і публікацій. Предметним полем його мовознавчих досліджень стали семіотика, лексика, граматики, синонімія, аргументація, синтаксис, висловлювання, наративні функції та риторика. Зарубіжні вчені М. Пешо, П. Анрі, Ж. Пуату, Т. Трю, Ж. Зайдель, Є. Верона, П. Ашарда, Р. Муньє, Ж. Коммерета, Р. Моро, Ж.-П. Фейє, К. Гільомен, Р. Барт та інші здійснювали дослідження у перерахованих вище галузях.

На відміну від інших сфер діяльності людини, своєрідність політики полягає, головним чином, у її дискурсивному характері: переважна більшість політичних дій за своєю природою є речовими [9, с. 78]. А отже не випадково деякі вчені розглядають політичну діяльність як мовленнєву.

О. Шейгал зосереджує увагу на тому, що терміни «мова політики», «політична комунікація», «політичний дискурс» взаємопов'язані в більшості наукових праць. Вчена співставляє поняття «політичний дискурс» і «політична комунікація», а «мову політики» розглядає як структуровану сукупність знаків [5, с. 18], що утворюють семіотичний простір політичного дискурсу.

Метою статті є виявлення та характеристика лінгвокультурних особливостей німецькомовного політичного дискурсу в українському перекладі.

Метод, що полягає у співвіднесенні реалій за різними класифікаційними ознаками – структурними, семантичними та стилістичними на матеріалі німецькомовних політичних текстів; контекстуально-інтерпретаційний, що полягає у з'ясуванні специфіки значення реалій у тексті оригіналу та його перекладі; описовий, за допомогою якого було обґрунтовано використання певного типу перекладу; метод трансформаційного аналізу, що полягає у дослідженні різних видів лексичних (лексико-формальних та лексико-семантичних) та лексико-граматичних трансформацій при перекладі реалій (транскодування, описовий переклад та калькування); статистичний, що полягає у підрахунку відповідних лінгвокультурних одиниць за тематичними групами та за способами перекладу реалій.

Результати. Публічне мовлення становить особливу форму мовної діяльності в умовах безпосереднього спілкування, мову, адресовану певній аудиторії, тобто ораторську мову [10, с. 223]. Мета публічного мовлення полягає в інформуванні слухачів і бажаному впливі на них, що включає переконання, навіювання, наснагу, спонукання до дії.

За своєю природою публічне мовлення є монологічним мовленням, тобто розраховане на

пасивне сприйняття, що не передбачає відповідної словесної реакції: «Ораторське мовлення – особлива форма драматичного монологу, пристосованого до обстановки суспільно-побутового або цивільного «дійства» [1, с. 132]. На думку фахівців, для сучасного монологу типові значні за розміром відрізки тексту, що складаються з висловлювань, які мають індивідуальну композиційну побудову і відносну смисловою завершеність [6, с. 187]. Ці ознаки властиві і публічним промовам.

Однак жорстких кордонів між монологом і діалогом не існує. У будь-якому монолозі присутні елементи діалогічного мовлення, намагання активізувати сприйняття адресата, спроби залучити його в активній розумовій діяльності, що є характерним для ораторського мовлення. Із соціально-психологічної точки зору, публічний виступ є складним двостороннім діалогічним процесом спілкування зі слухачами, а не одностороннім монологом оратора перед аудиторією [8, с. 209].

Взаємодія між оратором і аудиторією визначається характером суб'єктно-суб'єктних відносин. Обидві сторони становлять суб'єкти колективної діяльності, взаємодії, де кожна сторона виконує свою роль у складному процесі публічної комунікації.

Ораторське мовлення характеризується низкою особливостей, що визначають його сутність [4, с. 207]:

1. Наявність «зворотного зв'язку» (реакція на слова оратора). У процесі виступу оратор спостерігає за поведінкою аудиторії та за реакцією на свої слова, вловлює її настрій, ставлення до своїх слів, за репліками із залу визначає, що хвилює аудиторію, і відповідно до цього спрямовує свою промову у відповідному напрямку.

Отже, «зворотний зв'язок» перетворює монолог оратора в діалог і є засобом встановлення контакту зі слухачами.

2. Усна форма спілкування. Публічне мовлення являє собою живу безпосередню розмову зі слухачами, у якому реалізується усна форма літературної мови. На відміну від писемного мовлення, усне мовлення звернене до живого співрозмовника і переважно залежить від того, хто і як його слухає. Оскільки усне мовлення сприймається на слух, важливо побудувати публічний виступ у такий спосіб, щоб його зміст відразу розуміли слухачі. За даними вчених, при сприйнятті писемного мовлення відтворюється лише 50% отриманої інформації. Однак, те ж саме усне повідомлення відтворюється до 90%.

3. Взаємозв'язок між книжною мовою та її усним втіленням. Відомо, що ораторське мовлення детально готується. У процесі розробки та написання тексту промови оратор

спирається на наукову, науково-популярну, публіцистичну, художню літературу, словники, довідники та ін., тому підготовлений текст становить, по суті, книжну мову. Виходячи на трибуну, мовець повинен вимовити текст промови за рукописом так, щоб його зрозуміли й сприйняли. Під час виступу з'являються елементи розмовного мовлення, оратор починає спонтанно імпровізувати відповідно до реакції аудиторії, тобто виступ стає спонтанним усним мовленням. При цьому слід додати, що чим більш досвідчений оратор, тим йому краще вдається перейти від книжного до живого усного мовлення. Сам письмовий текст політичного виступу повинен готуватися з розрахунком на його проголошення.

Таким чином, «книжність і розмовність – ось ті небезпеки, які постійно підстерігають оратора» [3]. Той, хто виступає, повинен постійно балансувати, вибираючи оптимальний варіант мовлення.

4. Використання різних засобів спілкування. Публічна промова – це усна форма спілкування, в якій використовуються окрім мовних засобів, що вирізняються високою мовною культурою також паралінгвістичні, невербальні засоби комунікації, до яких належать: інтонація, гучність голосу, тембр мовлення, темп мовлення, особливості вимови звуків; жести, міміка, тип обраної пози та ін.

Отже, соціально-політичне ораторське мистецтво відмічається наступними рисами: сфера поширення – громадсько-політичне життя; програмний характер; обговорення певної проблеми у промовах, пошуки шляхів її розв'язання, визначення відповідних завдань. Визначальним для публічного мовлення є спосіб і форма монологічного мовлення. Публічне мовлення має свої специфічні риси, які складають систему з однаковим стилістичним забарвленням.

Як зазначалося вище, у лінгвістичному аспекті політичний дискурс активно почали вивчати відносно недавно. Предметним полем його мовознавчих досліджень стали семіотика, лексика, граматики, синонімія, аргументація, синтаксис, висловлювання, нарративні функції та риторика. Зарубіжні вчені М. Пешо, П. Анрі, Ж. Пуату, Т. Трю, Ж. Зайдель, Є. Верона, П. Ашарда, Р. Муньє, Ж. Коммерета, Р. Моро, Ж.-П. Фейє, К. Гільомен, Р. Барт та інші здійснювали дослідження у перерахованих вище галузях. На відміну від інших сфер діяльності людини, своєрідність політики полягає, головним чином, у її дискурсивному характері: переважна більшість політичних дій за своєю природою є речовими [9, с. 78].

А отже, не випадково деякі вчені розглядають політичну діяльність як мовленнєву. О. Шейгал зосереджує увагу на тому, що терміни «мова політики», «політична комунікація»,

«політичний дискурс» взаємопов'язані в більшості наукових праць. Вчена співставляє поняття «політичний дискурс» і «політична комунікація», а «мову політики» розглядає як структуровану сукупність знаків [5, с. 18], що утворюють семіотичний простір політичного дискурсу.

Крім того, у межах лінгвістичних досліджень О. Шейгал виділяє три підходи до вивчення політичного дискурсу [5, с. 19]:

1) дескриптивний підхід порівнюється з класичною методикою риторичного аналізу публічних виступів; у його межах розглядають мовну поведінку політиків, мовленнєві засоби, риторичні прийоми та маніпулятивні стратегії;

2) критичний підхід вивчає соціальну мораль у мові або дискурсі; мовлення розглядається як засіб влади та соціального контролю;

3) когнітивний підхід сприяє переходу від опису лексичних одиниць та граматичних структур дискурсу до моделювання структур свідомості учасників політичної комунікації.

Варто наголосити, що в межах дескриптивного підходу дослідник стає незалежним експертом, а для критичного аналізу характерна ідеологічна схильність, яка полягає у тому, що дослідник відкрито займає сторону тих, хто втратив владу. Розглядаючи функції політичного дискурсу, О. Шейгал доводить, що основною його функцією є інструментальна, що містить боротьбу за владу, отримання її та збереження. Відповідна функція є генералізованою по відношенню до мови, оскільки комунікативна функція охоплює мову в цілому [5, с. 112]. Інструментальна функція виявляється в спонуканні до дій, які, у свою чергу, сприяють їх здійсненню у формі законодавчих актів, лозунгів, закликів чи звернень.

З іншого боку, ця функція створює відповідний емоційний настрій, подаючи надію, впевненість, провокуючи ненависть. До того ж відповідні дії можуть стимулюватися мовленнєвими актами, наприклад, можливо припинити страйк, погрожуючи застосуванням сили.

Ключовими стимулами політичної діяльності виступають мовленнєві акти вираження підтримки та довіри. У своєму дослідженні Д. Грейбер диференціює наступні функції політичного дискурсу [7, с. 35]:

1) поширення інформації, що є важливою

одиницею політичного дискурсу (information dissemination) по відношенню до народу;

2) визначення порядку денного (agendasetting), суть якої полягає у контролі за поширенням інформації;

3) проєкція у майбутнє та минуле, що полягає у прогнозуванні політики на майбутнє з огляду на позитивний або негативний досвід минулого. Переважаюча кількість лінгвістів, що займаються дослідженням політичного дискурсу, виокремлюють функцію «конструювання мовленнєвої реальності». Так, Б. Ю. Норман називає цю функцію креативною, визначаючи її як таке становище справ, за якого мовленнєва сутність виявляється первинною по відношенню до екстралінгвістичних сутностей [2, с. 123]. Магічна функція тісно пов'язана з креативною функцією, що виявляється у формах табу, тобто в молитвах, присягах та клятвах.

Зазначимо, що віра в магію слова притаманна й сучасному людству, що є складовою не лише релігійного, а й політичного дискурсу [6, с. 29]. Слід зазначити, що мовленнєва реальність може проявлятися тоталітарним і демократичним способами. Очевидно, що саме тоталітарно-політичний дискурс є більш наближеним до релігійного відповідно до певних ознак. Іншим аспектом вияву тоталітарно-політичного дискурсу є сприйняття політичного лідера як божества, що наділений надприродними можливостями. З усього вищезазначеного можна зробити висновок, що зарубіжними вченими найважливішою функцією політичного дискурсу вважається функція політичної пропаганди, переконання та впливу. Політичний дискурс становить істотну складову соціокультурної комунікації, основними ознаками якої є інтереси, цілі і формування суспільної думки, необхідної авторів політичного дискурсу.

Під дискурсом розуміють вид мовної комунікації, орієнтований на обговорення певних аспектів дій, ідей і поглядів її учасників. Ми дотримуємося цієї точки зору, що дискурс – це процес реального вербального спілкування, що визначається значною кількістю відхилень від нормативного писемного мовлення, а також дискурс – це складний комунікативний феномен, що, крім тексту, містить також екстралінгвістичні фактори: знання про світ, погляди, установки і цілі адресата.

4. Химинець М. Д. Політична лінгвістика як наукова дисципліна. Мова і культура. 2011. Вип. 14. № 7 (153). С. 206-212.

5. Шейгал Е. И. Семіотика политического дискурса: [Монографія]. Ин-т языкознания РАН; Волгогр. гос. пед. ун-т. Волгоград: Перемена, 2000. 368 с.

6. Butler J. Hass spricht. Zur Politik des Performativen. Übersetzt von Markus Krist und

Список використаних джерел

1. Виноградов В. С. Лексические вопросы перевода художественной прозы. М.: МГУ, 1998. 174 с.

2. Норман Б. Ю. Общее языкознание. Структура языка. Типология языков и лингвистика универсалий. Минск: 2012. 336 с.

3. Особенности публичной речи: URL: <https://studopedia.org/1-92268.html>

Kathrina Menke. Suhrkamp, Frankfurt am Main 2015. 234.

7. Graber D. Political Languages. Handbook of Political Communication. Beverly Hills and London: Sage Publications, 1999. 234 p.

8. Foucault M. Archäologie des Wissens. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag; 19. Auflage, 1981. 312.

9. Nonhoff M. Politischer Diskurs und Hegemonie. 2006. URL: https://www.researchgate.net/publication/283566485_Politischer_Diskurs_und_Hegemonie

10. Potapenko S. I. "The speech that failed to fly": cognitive-rhetorical analysis of effects produced by President Obama's 2009 inaugural address. Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту. 2013. № 3. 212-225.

References

1. Vinogradov, V. S. (1998). Lexical issues of translation of literary prose. Moscow: Moscow State University, 174 p.

2. Norman, B. Yu. (2012). General linguistics. The structure of the language. Typology of languages and linguistics of universals. Minsk. 336 p.

3. Features of public speech: URL: <https://studopedia.org/1-92268.html>.

4. Khiminets, M. D. (2011). Political linguistics as a scientific discipline. Language and culture. 2011. Vip. 14. № 7 (153). P. 206-212.

5. Sheigal, E. I. (2000). Semiotics of political discourse: [Monograph]. Institute of Linguistics RAS; Volgogr. state ped. university. Volgograd: Change, 368 p.

6. Butler, J. (2015). Hass speaks. On the politics of the performative. Translated by Markus Krist and Kathrina Menke. Suhrkamp, Frankfurt am Main 234 p.

7. Graber, D. (1999) Political Languages. Handbook of Political Communication. Beverly Hills and London: Sage Publications, 234 p.

8. Foucault, M. (1981). Archeology of Knowledge. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag; 19th edition, 1981. 312 p.

9. Nonhoff, M. (2006). Political Discourse and Hegemony. 2006. URL: https://www.researchgate.net/publication/283566485_Politischer_Diskurs_und_Hegemonie.

10. Potapenko, S. I. (2013). "The speech that failed to fly": cognitive-rhetorical analysis of effects produced by President Obama's 2009 inaugural address. Scientific notes of the Nizhyn state. university. 3. 212-225.

POLITICAL DISCOURSE AND ITS RESEARCH IN FOREIGN LINGUISTICS

N. V. Bilous, K. S. Korchevska

Introduction. *Political discourse analysis is a field of discourse analysis which focuses on discourse in political forums (such as debates, speeches, and hearings) as the phenomenon of interest. Discourse originating in political institutions can be subdivided into genres that are instrumental in policy-making and thus produced by and addressed to politicians and genres that communicate, explain, and justify political decisions, produced by politicians and addressed to the general public. This article investigates the role of translation and interpreting in political discourse.*

Purpose of this article is to define and characterize the linguocultural features of the German language in the political discourse and its translation into Ukrainian.

Methods. *In this study, the following types of research methods were used: descriptive method (by which the use of a certain type of translation was justified), transformation method (using this method, various types of lexical and grammatical transformations (transduction, descriptive translation, tracing) were investigated), statistical method (consists in counting the corresponding linguocultural units by thematic groups and by means of translation of realities).*

Results. *Public speaking is a special form of language activity in terms of direct communication, a language addressed to a specific audience, ie oratory. Oratory is characterized by a number of features that determine its essence (the presence of the reaction of the speaker's speech, oral form of communication, the relationship between literary language and its oral embodiment, the use of various means of communication). Three approaches to the study of political discourse have been explored (descriptive, critical, cognitive).*

Originality of this study is due to the increased attention of modern linguists and translators to the study of non-equivalent vocabulary and socio-political realities in the political discourse of the German language and the methods of their reproduction in Ukrainian.

Conclusion. *Political discourse is an essential component of sociocultural communication, the main features of which are interests, goals and the formation of public opinion, which is necessary for the author of political discourse. The functions of political discourse include: information dissemination, agenda setting, projection into the future and the past. The most important function of political discourse is considered the function of political propaganda, persuasion and influence.*

Keywords: *political discourse, political communication, translation, oratory, public speaking, concepts, linguo culturology, lexis, semiotics, phetoric.*

ПОМИЛКОНЕБЕЗПЕЧНІ ЯВИЩА В МЕРЕЖЕВИХ ЗМІ: МОРФОЛОГІЧНИЙ РІВЕНЬ

О. М. ТЕПЛА, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
 E-mail: tomoxana071@bigmir.net
<https://orcid.org/0000-0002-0582-4741>

Анотація. Схарактеризовано морфологічні помилки в мережесвих засобах масової інформації. Джерельною базою дослідження слугували журналістські тексти онлайн-видань всеукраїнського і регіонального значення («Українська правда», «Доба»). Мета статті – описати морфологічні відхилення в Інтернет-ЗМІ, визначити найбільш типові з них та вказати основні помилкові місця в межах лексико-граматичного класу іменників, числівників, дієслів, прислівників, утворених від числівників.

Здійснено моніторинг виявлених аномативів, указано на основні помилконебезпечні місця у творенні граматичних форм іменників, числівників, дієслів, дієприкметників, прислівників у медіаматеріалах. Аналіз морфологічних відхилень у межах лексико-граматичного класу іменників показав порушення у його утворенні. Значними труднощами у звороті іменників є родовий відмінок однини другої відміни чоловічого роду, а саме правильний вибір закінчення а (-я) або -у (-ю). У журналістських текстах ці закінчення взаємозамінні. Неправильне утворення складених числівників також призводить до морфологічних помилок. У межах лексико-граматичного класу дієслів частота, пов'язана з утворенням наказового способу за допомогою дієслівної кальки з російської давай /давайте.

Потужним джерелом мовного забруднення аналізованих Інтернет-видань є використання активних дієслів, не властивих українській мові. Форми активних дієслів теперішнього часу на -уч (-юч), -ач (-яч) не є типовими для української мови.

У результаті ліневообстеження текстів онлайн-видань на морфологічному рівні виявлено, що найбільш частотними є помилки, пов'язані з уживанням невластивих українській мові активних дієприкметників теперішнього часу на -уч (-юч), -ач (-яч), з формотворенням іменників. Менш частотними є помилки у межах лексико-граматичного класу займенників, числівників, дієслів, прислівників.

Ключові слова: морфологічна помилка, аноматив, формотворення іменників, числівників, дієслів, культура мовлення, медіатекст, засоби масової інформації.

Актуальність дослідження. Поряд із такими важливими питаннями культури мовлення, як оволодіння правилами орфографії і пунктуації, лексикології, важливим є вивчення і правильне використання засобів вираження думки залежно від мети і змісту висловлювання, що їх регулюють граматичні норми мови, відхилення від яких виявляються на морфологічному і синтаксичному рівнях.

Порушення морфологічних норм указують на недостатню увагу медіапрацівників до культури професійного мовлення, а також на нефахове редакційне опрацювання представлених читачам матеріалів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На низьку якість текстів ЗМІ вказували Л. Боярська [1], Я. Гаврилова [2], Н. Зикун [4], І. Мариненко [6], М. Мозер [7], А. Нечипоренко [8], О. Тепла [10; 11]. У полі зору науковців – критерії розрізнення «норми» і «помилки» у медіатекстах; вплив особливостей мовлення сучасних засобів масової комунікації на зміну мовних норм, формування мовленнєвої компетенції та

культури мовлення; різні типи відхилень від літературних норм у журналістських матеріалах, причини їхнього виникнення. Проте більшість дослідників аналізує мовні помилки в друкованих ЗМІ, теле- й радіоефірах, залишаючи поза увагою онлайн-видання.

Мета дослідження – науково описати морфологічні аномативи в мережесвих ЗМІ, виявити найбільш типові з них і вказати на основні помилконебезпечні місця у межах лексико-граматичного класу іменників, числівників, дієслів, прислівників, утворених від числівників.

Матеріали і методи дослідження. Джерельну базу наукової розвідки становили тексти онлайн-видань всеукраїнського і регіонального значення («Українська правда», «Доба»). Методологічним підґрунтям дослідження є загальнонаукові методи аналізу і синтезу, що дають змогу проаналізувати сучасний стан мовленнєвої культури ЗМІ, методи лінгвістичного аналізу журналістських текстів (описовий метод – для визначення суті помилки і встановлення типу порушеної норми; метод суцільної вибірки – для

добору прикладів для аналізу та ілюстрації теоретичних положень).

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз морфологічних девіацій у межах лексико-граматичного класу іменників засвідчив порушення у іншому формотворенні. Значні труднощі у словозміні іменників становить родовий відмінок однини другої відміни чоловічого роду, а саме правильний вибір закінчення **-а (-я)** чи **-у (-ю)**. У журналістських текстах ці закінчення взаємозамінні. Наприклад: «Перемикання між завданнями може призвести до **феномену**, який називають «залишком уваги» [12] (правильно – феномена); «До **Кабінета** міністрів я був заступником в Міністерстві юстиції» [там само] (правильно Кабінету Міністрів); «Житель Тернопільщини перший в Україні скористався онлайн-послугою введення в експлуатацію **будинка**» [5] (правильно – будинку).

Аномативним в аналізованих текстах є граматичне оформлення давального відмінка однини іменників чоловічого роду, хоча в більшості нормативних джерелах указано, що на їхнє позначення можна вживати паралельні закінчення **-ові (-еві, -єві) / -у (-ю)**, проте зазначено, що в назвах істот повинні переважати флексії **-ові (-еві, -єві)**, а в назвах неістот здебільшого вживають **-у (-ю)**. Також натрапляємо на небажане в українській мові повторення кількох форм на **-у** посліпль. Зважаючи на це, вважаємо за доцільне змінити відмінкові форми іменників у таких конструкціях: «Голобородько проти Зеленського: хто допоможе **президенту?**» [12]; «ДБР передало підозру **Порошенку** в ГПУ й просить зняти недоторканість» [12]; «Військові зі Сходу передали **меру** Тернополя бойовий стяг» [5].

Лінгвісти радять уживати саме форми на **-ові, -еві, -єві** у давальному відмінку іменників чоловічого роду II відміни для вираження мовлення. Так, О. Д. Пономарів з цього приводу зауважує: «Зловживання закінченнями -у, -ю робить усний чи писемний текст монотонним, відриває його від живого мовлення..., а використання в давальному відмінку -ові, -еві, -єві дає можливість виразніше розрізнити функції відмінків» [9, с. 29].

До морфологічних помилок призводить і неправильне формотворення складених кількісних числівників: «Поряд з навчальними корпусами ТНЕУ – 5 гуртожитків, де проживає дві тисячі п'ятсот студентів, біля **сімдесять** – іноземні студенти» [5] (правильно – сімдесяти); «У першому гуртожитку близько трьохсот студентів, бо є ще й сімейні кімнати. В інших гуртожитках – третьому, четвертому і п'ятому проживає від **шістсот до шістсот** п'ятдесяти студентів», —

каже Іван Плішко» [5] (правильно – шестисот).

У межах лексико-граматичного класу дієслів частотною є помилка, пов'язана з утворенням наказового способу за допомогою дієслівної кальки з російської мови **давай/давайте**: «**Давайте** іронізувати як він несподівано з'являється в Борисполі й починає займатися проблемами місцевого ЖКГ, що йому, очевидно, ближче й поки що зрозуміліше» [12]; «Давайте не допустимо цього, адже всі вони заслуговують на власну домівку!» [5].

Могутнім джерелом забруднення мови аналізованих онлайн-видань є вживання невластивих українській мові активних дієприкметників: «... **підтримуюча** терапія...» [12] (правильно – підтримувальна); «...потяг із **сидячими** місцями...» [там само] (правильно – місцями для сидіння); «...**керуюча** відомим рестораном...» (правильно – керівник/керівниця відомого ресторану) [12].

Відомі лінгвісти ще на початку ХХ ст. наголошували, що згадані форми не були притаманні живому народному мовленню, яке становить основу української літературної мови [3, с. 65]. Такий погляд поділяють сучасні автори граматики української мови та порадики з культури української мови, зазначаючи, що для української мови не характерні форми активних дієприкметників теперішнього часу на **-уч (-юч), -ач (-яч)**, а поява їх у словниках, укладених за радянських часів, стала наслідком ідеологічної боротьби за мову. Українські мовознавці пропонують численні варіанти заміни цих форм.

Уплив аналогії російської мови спостерігаємо і в поодинокому ненормативному вживанні прислівників, утворених від числівників: «Таку можливість підкреслили й оцінки економістів Morgan Stanley, які очікують, що темпи зростання в країнах, що розвиваються, становитимуть 4,4%, що більш ніж **в три рази** перевищує прогноз для країн «Групи 10» в 1,3%» [12] (правильно – утричі); «До того ж пишуть, що раніше маршрутка № 18 їздила **кожних 10** хвилин, а зараз можна стояти 20-25 хв» [5] (правильно – щодесять).

Висновки і перспективи. Отже, у медіатекстах аналізованих онлайн-видань на рівні морфології найвищу частотність становлять помилки, пов'язані з уживанням невластивих українській мові активних дієприкметників теперішнього часу на **-уч (-юч), -ач (-яч)**, з формотворенням іменників. Менш частотними є помилки у межах лексико-граматичного класу числівників, дієслів, прислівників.

Перспективу дослідження вбачаємо у виявленні відхилень від синтаксичної норми у мові мережевих ЗМІ.

Список використаних джерел

1. Боярська Л. Мовні помилки на сторінках ЗМІ (дослідження-моніторинг). URL: http://iv.kiev.ua/Movni_pom_na_st_zmi.pdf.
2. Гаврилова Я. До проблеми розрізнення «норми» і «помилки» у текстах періодичних видань. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»*. Херсон, 2015. Вип. 22. С. 119–120.
3. Голосовська Г. Активні дієприкметники в українській літературній мові: уживати чи ні? *Українська мова*. 2011. № 4. С. 63-71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2011_4_9
4. Зикун Н. І. Культура мови ЗМІ і рівень довіри до медіа текстів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2012. Вип. 31. С. 63-66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2012_31_20.
5. Інтернет-газета «Доба». URL: <https://doba.te.ua/>
6. Мариненко І. Орфографічні й лексичні помилки в крос-медійних змі: типологія, причини виникнення. *Мова: класичне - модерне - постмодерне*. 2017. Вип. 3. С. 235-249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_28.
7. Мозер М. Спроба оцінки й контекстуалізації помилок у мові української преси (на прикладі видання "Газета по-українськи"). *Мова: класичне - модерне - постмодерне*. 2017. Вип. 3. С. 235-249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_28.
8. Нечипоренко А. Ф. Мова ЗМІ та її вплив на формування культури мовлення. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. V(32), Issue: 122. С. 67-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_27.
9. Пономарів О. Українське слово для всіх і для кожного. Київ: Либідь, 2013. 359 с.
10. Тепла О. М. Помилконебезпечні явища на лексичному рівні в мережевих ЗМІ. *Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис»*. 2020. Випуск 11 (4). С.86-94.
11. Тепла О. М. Порушення орфографічних норм в медіатекстах (за матеріалами онлайн-видань «Українська правда», «Доба»). *Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис»*. 2020. Вип. 11 (3). С. 66-71.
12. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/>.

References

1. Boiarska, L. Movni pomylyky na storinkakh ZMI (doslidzhennia-monitorynh) [Language mistakes on media pages (research-monitoring)]. Available at: http://iv.kiev.ua/Movni_pom_na_st_zmi.pdf.
2. Havrylova, Ya. (2015). Do problemy rozrznennia «normy» i «pomylyky» u tekstakh periodychnykh vydan [To the problem of distinguishing between "norm" and "mistake" in

the texts of periodicals]. *Naukovyi visnyk KhDU. Seria «Linhvistyka»*. (Scientific Bulletin of KhSU. Series: Linguistics). Issue 22, 119–120.

3. Holosovska, H. (2011). Aktyvni diieprykmetnyky v ukrainskii literaturnii movi: uzhyvaty chy ni? [Active verbs in the Ukrainian literary language: to use or not?]. *Ukrainska mova*. (Ukrainian language). Issue 4, 63-71. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2011_4_9.

4. Zykun, N. I. (2012). Kultura movy ZMI i riven doviry do media tekstiv [Culture of media language and the level of trust in media texts]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnogo universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky*. (Scientific works of Ivan Ogienko Kamyants-Podilsky National University. Series: Philological sciences). Issue 31, 63-66. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2012_31_20.

5. Internet-hazeta «Doba». [Internet newspaper "Doba"]. Available at: <https://doba.te.ua/>.

6. Marynenko, I. (2017). Orfohrafichni y leksychni pomylyky v kros-mediinykh zmi: typolohiia, prychny vynyknennia [Spelling and lexical mistakes in cross-media media: typology, causes]. *Mova: klasychne - moderne - postmoderne*. (Language: classical - modern - postmodern). Issue 3, 235-249. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_28.

7. Mozer, M. (2017). Sproba otsinky y kontekstualizatsii pomylyk u movi ukrainskoi presy (na prykladі vydannia "Hazeta po-ukrainsky") [An attempt to assess and contextualize mistakes in the language of the Ukrainian press (on the example of the publication "Newspaper in Ukrainian").]. *Mova: klasychne - moderne - postmoderne*. (Language: classical - modern - postmodern). Issue 3., 235-249. Available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_28.

8. Nechyporenko, A. F. (2017). Mova ZMI ta yii vplyv na formuvannia kultury movlennia [The language of the media and its impact on the formation of speech culture]. *Science and Education a New Dimension. Philology*. V(32), Issue: 122, C.67-69. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Langcmp_2017_3_27.

9. Ponomariv, O. (2013). Ukrainske slovo dlia vsikh i dlia kozhnoho [Ukrainian word for everyone and for everyone]. Kyiv: Lybid.

10. Tepla, O. M. (2020). Mistake dangerous phenomena at the lexical level in network media. *Scientific Journal "International Philological Journal"*. Issue 11 (4), 86-94.

11. Tepla, O. M. (2020). Violation of spelling rules in media texts (based on materials from online publications "Ukrainian Truth", "Doba". *Scientific Journal "International Philological Journal"*. Issue 11 (3), 66-71.

12. *Ukrainska pravda* [Ukrainian Truth]. Available at : <https://www.pravda.com.ua/>.

ERROR DANGEROUS PHENOMENA IN NETWORK MEDIA: MORPHOLOGICAL LEVEL

O. M. Tepla

Introduction. Along with such important issues of speech culture as mastering the rules of spelling and punctuation, lexicology, it is important to study and use the means of expression depending on the purpose and content of expression, governed by grammatical norms of language, deviations from which are morphological and syntactic levels. Violations of morphological norms indicate insufficient attention of media workers to the culture of professional broadcasting, as well as unprofessional editorial processing of materials presented to readers.

The purpose of the article is to describe morphological abnormalities in online media, identify the most typical of them and indicate the main erroneous places within the lexical and grammatical class of nouns, numerals, verbs, adverbs formed from numerals.

The source base of the study was journalistic texts of online publications of national and regional significance ("Ukrainian Truth", "Doba").

Results. Analysis of morphological deviations within the lexical and grammatical class of nouns showed violations in its formation. Significant difficulties in the inflection of nouns is the genitive singular of the second declension of the masculine gender, namely the correct choice of the ending a (-я) or -y (-ю). In journalistic texts, these endings are interchangeable.

he grammatical design of the dative singular of masculine nouns is normative in the analyzed texts. Although most normative sources indicate that the parallel endings oєii (-iєi, -єєi) / -y (-ю) can be used to denote them, it is stated that the inflections -oєi (-єєi, -єєi) should predominate in the names of creatures), and in the names of non-beings mostly use -y (-ю).

Improper formation of compound numerals also leads to morphological errors.

Within the lexical-grammatical class of verbs, the frequency associated with the formation of the imperative mood with the help of the verb tracing paper from the Russian *davay* / *davayte*.

A powerful source of language pollution of the analyzed online publications is the use of active verbs not peculiar to the Ukrainian language. Forms of active verbs of the present tense in -uch (-yuch), -ach (-yach) are not typical for the Ukrainian language.

Conclusion. Thus, the highest frequency in the media texts of the analyzed online publications at the level of morphology are errors associated with the use of uncharacteristic of the Ukrainian language active verbs of the present tense on -yч (-юч), -ач (-яч), with the formation of nouns.

Keywords: morphological error, normative, formation of nouns, numerals, verbs, speech culture, media text, mass media.

**ISSUES IN THEORY AND METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES.
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

УДК 378.147: 811.111
<https://doi.org/10.31548/philolog2021.02.116>

**ВИКОРИСТАННЯ GIF-АНІМАЦІЇ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗВО**

С. В. ЦИМБАЛ, доктор психологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: tsymbal_s.v@nubip.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-0652-369X>

Н. С. СКРИПНИК, кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
E-mail: skrypnynks@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8208-3019>

Анотація. У статті висвітлено використання GIF-анімації у навчальному процесі з іноземної мови у закладах вищої освіти за умов змішаного навчання. Проаналізовано підходи вчених до застосування інформаційно-комп'ютерних технологій, мобільних додатків, інтернет-платформ для створення ігор, гейміфікованих або ігрових елементів у процесі викладання іноземних мов. Зазначено необ хідність залучення емоційного компонента у процес вивчення іноземної мови у змішаному або дистанційному форматі. Застосування GIF-анімації в даному контексті розглянуто як один зі шляхів актуалізації емоційного компонента навчання та впровадження сучасних елементів гейміфікації. Метою статті є узагальнення і систематизація способів використання GIF-анімації у навчанні англійської мови за умов змішаного навчання. Способи і методи використання GIF-анімації в умовах змішаного навчання англійської мови узагальнено, систематизовано і розподілено на сім груп. До них належать: використання GIF-анімації під час презентації навчального матеріалу; використання GIF-анімації в онлайн-комунікації зі студентами під час занять та поза ними; використання як основи для вправ чи завдань з використанням «емоційної» лексики; використання GIF-зображень як самостійного об'єкта вивчення на занятті; використання GIF-анімації для письмових завдань; створення GIF-зображень студентами; використання добірок GIF-зображень (за певною лексичною або граматичною темою чи в ігровому форматі в якості елемента гейміфікації). Розкрито зміст кожної групи методів, надано приклади способів їх застосування, наведено ресурси для пошуку і добору GIF-зображень, описано їх функціональні можливості. Зазначено, що використання GIF-анімації дозволить зробити процес навчання іноземної мови більш сучасним, різноманітним та емоційно забарвленим.

Ключові слова: GIF-анімація, гейміфікація, змішане навчання, емоції, англійська мова, студенти.

Актуальність. Необхідність переходу до змішаного або дистанційного навчання останнім часом поставила багато викликів перед освітянами. Це й необхідність швидкого опанування новими інформаційно-комп'ютерними технологіями, неможливість застосування деяких перевірених часом форм роботи під час занять і в позааудиторній діяльності або їх неефективність у нових умовах, пошук та тестування різних інтернет-платформ та онлайн-сервісів тощо. Окреме місце посідає пошук нових форм і методів роботи під час занять в умовах змішаного або дистанційного навчання, які дозволяють

утримувати увагу студентів, підвищувати мотивацію до вивчення іноземної мови, поживити хід заняття, налагодити взаємодію учасників, уникнути одноманітності, залучити усіх присутніх, викликати у студентів відгук на матеріал, що вивчається, на емоційному рівні. В цьому контексті актуальності набувають такі інтерактивні технології, елементи та інструменти, що забезпечують актуалізацію емоційного компонента навчання в освітньому процесі в цілому та у процесі вивчення іноземних мов зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчив, що питання використання

таких технологій та інструментів останнім часом привертає увагу багатьох науковців. Так, застосування інформаційно-комп'ютерних технологій у процесі викладання іноземних мов у різних аспектах досліджували М. Гавран, Ю. Короткова, М. Носенко, З. Овчаренко, А. Троцько, Г. Шайнер, О. Шмирова та інші. Технологія гейміфікації та застосування її елементів привертає увагу науковців щодо впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів (О. Америкідзе, О. Крицак, Н. Кравець, Є. Крюкова, О. Ткаченко), у навчанні іноземних мов у вищій школі (М. Кабанова, Б. Качан, С. Кожушко, Т. Краснова, О. Пасічник, Н. Саєнко, О. Тарнопольський), як метод оптимізації викладання англійської мови студентам технічних спеціальностей (К. Галацин), як мотиваційна стратегія у викладанні іноземної мови (Т. Гунько), як метод навчання (Л. Зеленська, К. Ковінько) тощо.

Також слід відзначити достатньо велику кількість наукових досліджень, присвячених застосуванню мобільних додатків в освіті (В. Білоус, Р. Гатулін, Д. Колупаєва). Також сучасні науковці досліджують використання додатків щодо вивчення іноземних мов, що використовують елементи гейміфікації, наприклад, DuoLingo, Learningapps, Classtools, Lingvaleo, English LioDuo, Lingvist, EnglishDom, Ewa (Л. Зеленська, К. Ковінько, О. Пасічник та ін.), інтернет-платформ для створення ігор такі як Kahoot! (Є. Крюкова, О. Америкідзе), Jeopardy Labs (О. Пасічник), Quizlet (Є. Новікова, І. Судаков), гейміфікованих або ігрових елементів (І. Дьоміна, М. Мацьків, Н. Тимощук), зазначаючи їх позитивний вплив на процес вивчення іноземної мови.

Водночас емоційне стимулювання є одним з найактуальніших методів активізації навчальної діяльності студента. На переконання сучасних викладачів та науковців, емоційність навчання створює сприятливий психологічний клімат в групі, забезпечує стійкий інтерес студентів до іноземної мови, стимулює їх мотиваційну готовність до подальшого навчання [4, с. 19-20]. Емоційне збагачення занять з іноземної мови знімає зайву напругу думки та пам'яті студентів, створює емоційно забарвлені відчуття і радісні переживання від успішного здійснення навчальної діяльності.

В наш час методика викладання іноземної мови знаходиться в постійному пошуку шляхів підвищення результативності навчання в умовах нестабільності формату навчального процесу (очний, дистанційний, змішаний) та обсягу годин на вивчення іноземної мови. Залучення емоційного компонента у навчальний процес та

застосування сучасних технологій стає життєво необхідним за таких умов.

Одним зі шляхів актуалізації емоційного компонента та впровадження сучасних елементів гейміфікації водночас у сучасних умовах змішаного навчання іноземних мов, на наш погляд, є застосування GIF-анімації. Вважаємо, що висвітлення можливостей застосування GIF-зображень для вивчення англійської мови було б корисним для викладачів іноземних мов.

Високо цінуючи вклад науковців у розробку вищеозначених питань, вважаємо за необхідне узагальнити накопичений досвід у практиці викладання англійської мови, що сприятиме його подальшому творчому використанню у навчальному процесі, що і є **метою** нашої публікації.

Під час роботи над публікацією використовувалися такі **методи** дослідження як метод аналізу та синтезу наукової та методичної літератури для розуміння сутності проблеми. Було опрацьовано достатню кількість матеріалів для розуміння теми дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. Як відомо, сучасні педагогічні технології, впровадження новітніх інформаційних технологій, Інтернет-ресурсів дозволяють підвищити зацікавленість студентів у вивченні певної дисципліни і, відповідно, якість навчання та опанування необхідними вміннями та навичками. Викладачі іноземної мов солідарні у тому, що використання інтерактивних технологій під час навчального процесу не тільки дозволяє реалізувати особистісно-орієнтовний підхід у навчанні, але й забезпечує індивідуалізацію та диференціацію в залежності від рівня знань та умінь студента, його особистих якостей (О. Америкідзе, І. Дьоміна, Є. Крюкова, Є. Новікова, Н. Саєнко, Т. Гунько та інші).

Ми також підтримуємо думку освітян про те, що в умовах змішаного навчання іноземних мов у сучасних ЗВО елементи гейміфікації можуть замінити монотонні типові завдання або урізноманітнити усталений формат занять (К. Галацин, Л. Зеленська, К. Ковінько, Н. Тимощук та інші).

Одним з вдаливих прикладів використання гейміфікації в сучасних умовах англійської мови, на наш погляд, є застосування GIF-анімація або гіфок, як вони називаються у просторіччі. GIF (з англійської *Graphics Interchange Format* «формат обміну зображеннями») – це тип комп'ютерного файлу, що містить нерухоме або рухоме зображення [8]. GIF-анімації набули популярності у всьому світі з поширенням смартфонів і масовим використанням

мобільних технологій для миттєвої передачі даних (так званих месенджерів). Найпоширеніші анімовані GIF-зображення – це зображення чітко виражених емоцій або яскравих емоційних реакцій, часто із дописами з одного або декількох слів. Багато користувачів мобільних пристроїв використовує GIF-зображення в буденному онлайн-спілкуванні, отже вони є прикладом сучасної, «живої» мови. До того ж багато GIF-зображень мають дописи іноземною мовою, найчастіше англійською.

Використання GIF-анімації – це відмінний спосіб додати в заняття емоційного забарвлення, сучасності, гумору, презентувати нову або повторити вже опрацьовану лексику та граматичні конструкції, розговорити студентів. Враховуючи велику кількість GIF-зображень, способів і можливостей їх застосування вважаємо доцільним їх систематизувати. Отже, спираючись на аналіз науково-методичної літератури та власний педагогічний досвід, використання GIF-зображень за змішаного навчання іноземної мови у закладах вищої освіти можна поділити на декілька груп. А саме:

1) GIF-зображення часто використовують під час презентації навчального матеріалу саме з метою емоційного збагачення. Наприклад, щоб додати гумору, викликати подив, зробити емоційно забарвлений акцент.

2) GIF-зображення можна використовувати у комунікації зі студентами під час онлайн-заняття (чат або форум) чи поза ним (бесіда у групі месенджера). Такий спосіб застосування цього інструменту є цілком природним, адже велика кількість студентів і викладачів послуговується гіфками у повсякденному онлайн-спілкуванні. Важливим є не зловживати ними. Корисним буде використовувати гіфки, пов'язані із опрацьованими темами для їх актуалізації або в якості домашнього завдання чи lead-in activities.

3) GIF-зображення можна застосовувати як основу вправ чи завдань, пов'язаних з вивченням та використанням «емоційної» лексики, оскільки гіфки добре передають реакції та емоції людей за рахунок відображення виразу обличчя, жестів, поз (мови тіла). Наприклад, поєднати гіфки та емоції, описати емоції героя гіфки, показати реакцію тощо.

4) GIF-зображення можуть бути самостійним об'єктом вивчення на занятті аналогічно з використанням звичайних зображень (фото, картинок, ілюстрацій до текстових завдань) у практиці викладання іноземних мов. Перевагами GIF-анімації в такому випадку є рухомість зображення порівняно зі статичною картинкою, а також невелика тривалість (1-4 секунди) у

порівнянні з навчальним відео. Вибір популярного GIF-зображення забезпечить емоційний відгук студентів на завдання (наприклад, придумати і розказати історію-пояснення до зображення).

5) Використання GIF-анімації для письмових завдань: придумати цікавий підпис чи коментар до рухомого зображення або надати історію письмово. Для студентів різних рівнів завдання можна варіювати або конкретизувати (обов'язково використовувати певний лексичний матеріал, граматичну конструкцію або наданий початок розповіді тощо).

Для пошуку окремих GIF-анімацій можна скористатися спеціальними сайтами (наприклад, giphy.com, giflingua.com), функцією коментарів у Facebook або звичайним пошуком за картинками в Google (для цього до пошукової фрази досить додати слово gif), а також пошуком у месенджерах (Viber, Telegram).

6) Створення GIF-зображень студентами. Наприклад, можна надати студентам певний текст речення і завдання проілюструвати його самостійно зробленими гіфками. Інший варіант – дати невеликий за обсягом текст або попросити студентів написати коротку історію (3-5 речень) і проілюструвати кожне речення анімацією.

7) Використання добірок GIF-зображень (GIF books). Такі добірки зазвичай поєднують зображення за певною темою (герой зображень, лексична тема, граматична конструкція, усталений вираз, певний фільм або мультфільм тощо) або дібрані за принципом відомої гри (Quiz, Top 5, Jeopardy та інших вікторин), що можна використати на занятті в ігровому форматі в якості елемента гейміфікації. Таку добірку можна створити самостійно або скористатися вже готовими.

Велику колекцію таких добірок (понад 50 000 GIF-файлів) представлено, наприклад, на платформі book.giflingua.com. Вони розподілені за рівнями складності (від 1 найлегшого до 6 найскладнішого) та категоріями (граматика, абетка, писання, вимова, музика, новини, бізнес, історія, географія, культура тощо). При використанні добірки є можливість увімкнути звуковий супровід (британська чи американська англійська, жіночий або чоловічий голос) чи вимкнути її. Добірки можуть містити від 9 до 26 «сторінок» і представлені у різних форматах. Наприклад, добірка є набором лексики чи історією і кожна сторінка містить GIF-зображення та письмове пояснення до неї. Або у добірці непарна сторінка – це питання, а парна – відповідь. Наприкінці кожної добірки користувачу пропонується декілька варіантів подальшої роботи: прочитати «книгу» ще раз, оцінити її, пройти за нею гру (якщо користувач обирає цю

опцію, його автоматично скеровують на платформу Quizlet, де він на час має поєднати GIF-зображення із терміном або ключовим словом/словосполученням речення), подивитись (якщо користувач обирає цю опцію, його автоматично скеровують на платформу YouTube, де він може подивитись відео з поясненням відповідної теми англійською мовою). Отже, функціонал платформи широкий і варіантів застосування таких добірок багато.

Висновки і перспективи. Таким чином, використання GIF-анімації розглядаємо як один із сучасних, потужних шляхів актуалізації емоційного компонента навчання та впровадження сучасних елементів гейміфікації

Список використаних джерел

1. Галацин К. Гейміфікація як метод оптимізації викладання англійської мови студентам технічних спеціальностей. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип.27, том 1. С. 246-251.

2. Дьоміна І. Як навчання на основі ігор розвиває навички 21-го століття. *НУШ: Нова українська школа*. 2018. URL: <https://nus.org.ua/view/yak-navchannya-na-osnovi-igor-rozvyva-navychky-21-go-stolittya/>.

3. Зеленська Л. Д., Ковінько К. В. Гейміфікація як метод навчання здобувачів вищої освіти англійської мови. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2019. Вип. 52 С. 21-25 DOI: 10.34142/2312-1548.2019.52.02

4. Кириченко, С. В. Роль емоцій при навчанні іноземній мові в технічних ВНЗ. *Гуманіт. вісн. НУК*. 2012. Вип. 5. С. 18–20.

5. Крюкова Є. С., Америкідзе О. С., Крицак О. О. Упровадження гейміфікації в освітній процес вищих навчальних закладів. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Випуск 10. Т.3. С. 167-169.

6. Тимошук Н. Гейміфіковані елементи на заняттях з іноземної мови професійного спрямування. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 28, том 4. С. 147-151.

7. Яременко Н. В. Викладання англійської мови студентам немовних факультетів з використанням інтерактивних технологій. *Міжнародний філологічний часопис*. 2020. Вип. 11 (4). С. 145-149.

8. Cambridge Dictionary Online URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%B%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/gif>

References

1. Halatsyn, K. (2020). Heimifikatsiia yak metod optymizatsii vykladannia anhliiskoi movy studentam tekhnichnykh spetsialnostei. [Gamification as a method of optimizing the

у сучасних умовах змішаного навчання іноземних мов у закладах вищої освіти. Це дозволить скористатися всіма перевагами такого інструменту, зробити процес навчання іноземної мови більш сучасним, різноманітним та емоційно забарвленим. Подальшого дослідження потребують питання вивчення й аналізу практичного досвіду використання GIF-анімації при вивченні різних дисциплін з іноземної мови (іноземна мова професійного спрямування, друга іноземна мова тощо) в аудиторії і в самостійній роботі, а також при навчанні студентів різних рівнів володіння англійською мовою.

teaching of English to students of technical specialties]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vol. 27, part 1, 246-251. [in Ukrainian]

2. Domina, I. (2018). Yak navchannia na osnovi ihor rozvyvaie navychky 21-ho stolittia. [How game-based learning develops the 21st century skills]. *NUSh: Nova ukrainska shkola*. URL: <https://nus.org.ua/view/yak-navchannya-na-osnovi-igor-rozvyva-navychky-21-go-stolittya/>. [in Ukrainian]

3. Zelenska, L. D., Kovinko, K. V. (2019). Heimifikatsiia yak metod navchannia здobuvachiv vyshchoi osvity anhliiskoi movy [Gamification as a method of teaching English to higher education students]. *Zasoby navchalnoi ta naukovodoslidnoi roboty*. Vol. 52, 21-25 DOI: 10.34142/2312-1548.2019.52.02 [in Ukrainian]

4. Kyrychenko, S. V. (2012). Rol emotsii pry navchanni inozemni movi v tekhnichnykh VNZ. [The role of emotions in teaching a foreign language in technical universities]. *Humanit. visn. NUK*. Vol. 5, 18–20. [in Ukrainian]

5. Kriukova, Ye.S., Ameridze, O. S., Krytsak, O. O. (2019). Uprovadzhennia heimifikatsii v osvittinii protses vyshchykh navchalnykh zakladiv [Introduction of gamification in the educational process of higher educational institutions]. *Innovatsiina pedahohika*. Vol. 10 (3), 167-169. [in Ukrainian]

6. Tymoshchuk, N. (2020). Heimifikovani elementy na zaniattiakh z inozemnoi movy profesiinoho spriamuvannia. [Gamified elements in professional foreign language classes]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vol. 28, part, 147-151. [in Ukrainian]

7. Yaremenko, N. V. (2020). Teaching English to non-language faculty students using interactive technologies. *Scientific Journal "International Journal of Philology"*. Vol. 11 (4), 145-149.

8. Cambridge Dictionary Online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%B%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/gif>

USE OF GIF-ANIMATION IN THE CONTEXT OF ENGLISH BLENDED LEARNING IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

S. V. Tsymbal, N. S. Skrypnyk

Introduction. *The need to move to blended or distance learning has caused many challenges for educators recently. They have been searching for new forms and methods of educational work in the context of blended or distance learning, which enable them to keep the attention of students, enhance their motivation to learn a foreign language, brighten up the course of the lesson, avoid monotony, cause student response to the material studied at the emotional level. In this context, such interactive technologies, elements and tools that ensure the actualization of the emotional component of learning in the educational process in general and in the process of learning foreign languages in particular become more and more relevant.*

The purpose of the paper is to generalize and systematize the ways of using GIF-animation in teaching English in a blended learning environment. The use of GIF-animation in this context is considered as one of the ways to update the emotional component of learning and introduce modern elements of gamification in teaching English. To achieve this goal, the following research methods are used: analysis of scientific and methodological literature, generalization and synthesis.

Results. *The approaches of scientists to the use of information and computer technologies, mobile applications, and Internet platforms for creating games or game elements in the process of teaching foreign languages are analyzed. The need to involve the emotional component in the process of learning a foreign language in blended or distance format is shown. The ways and methods of using GIF-animation in the context of blended learning of the English language are summarized, systematized and divided into seven groups. These include: the use of GIF-animation during the presentation of educational material; the use of GIF-animation in online communication with students; the use of GIFs as a basis for exercises or tasks with "emotional" vocabulary; using GIF-images as an independent learning object in the lesson; using GIF-animations for writing assignments; creating GIF-animations by students; the use of GIF-books (on a certain lexical or grammatical topic or in a game format as an element of gamification). The content of each group of methods is revealed, examples of ways of their application are given, resources for searching and selecting GIF images are presented, and their functionality is described.*

Originality. *The scientific originality of the research results is based on the fact that the use of GIF-animation has not been considered as a tool of teaching English in the context of in blended or distance learning format yet. Despite GIF-animation is a good example of modern, live English and a common part of youth online communication, it has not received sufficient coverage in methodology of teaching foreign languages.*

Conclusion. *The research has shown that the use of GIF-animation in the process of in teaching English in a blended learning environment can contribute to the possibility to make the process of learning a foreign language more modern, diverse and emotionally coloured. Using GIF-animation is a way to add emotions, modern game elements and humour to classes, and make students use the language they learn.*

Keywords: GIF-animation, gamification, blended learning, emotions, English, students.

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE LAWYERS IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH

O. V. CHYZHYKOVA, PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
State University of Economics and Technology

E-mail: olgalehina@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4432-9743>

Abstract. Introduction. *The article reveals the problem of developing the professional communicative competence of a future lawyer in the process of foreign language training as one of the most actual issues of higher education. Learner-centered and knowledge-centered learning environment of preparation of law students is underlined in the article. The author analyses different scientific approaches to the definition of professional communicative competence. This notion includes such components as speech skills and social-cultural set of knowledge both in language and in professional sphere and the ability to apply them effectively appropriately and creatively in practical professional legal situations.*

The purpose of research is to analyze the main characteristics of professional communicative competence of future lawyer in the process of foreign language study and effective teaching methods of its development.

Results of research. *The author exposes the effective teaching methods and technologies of law students' professional communicative competence development in the process of learning English as a foreign language. The article describes communication-based activities that promote active foreign language learning and develop communicative competence of future lawyers in the process of learning English. These activities are grouped into game-based activities, teacher-student and student-student interaction, discussions and debates. New techniques for ensuring law students' professional communicative competence development in the process of learning English on the basis of these types of activities are presented in the article. The course outline covers professional-oriented topics according to a particular area of law (Business Law, Health Care Law, Constitutional Law, Migration services, Environmental Law, Criminal Law, and Intellectual Property Law). A detailed description of communication-based practice for developing the professional communicative competence of future lawyers in the process of learning English is presented in this article.*

Conclusion. *Game-based, project-based and brainstorm activities, case studies, discussions have been established to be among the most effective means for future lawyers' professional communicative competence development.*

Keywords: *communicative competence, future lawyers, foreign language study, communication-based activities.*

Introduction. The problem of formation and further development of professional communicative competence of future specialists, in the field of law in particular, has become one of the most essential issues of higher education. The globalization and integration world tendencies, changes in society, economics, technology, shift in contemporary higher educational system to learner-centered and knowledge-centered learning environment have influenced the process of preparation of law students.

Development of law students' communicative competence in the process of studying English as a foreign language in particular is an aim that learners and teachers strive to achieve. It should be noted that in legal profession communicative competence is of great importance, as it, firstly, determines the success of legal vocational activity, and moreover, people's life and society on the whole [5]. It is also a key to success in the legal profession, which identifies competitiveness for future lawyers on

modern domestic and international labor market.

Analysis of recent researches. The problem of forming and mastering communicative competence of a future lawyer has paid attention of many scientists. Thus, A. Bochevar, S. Husarev, L. Nasilenko, O. Tykhomyrov analyzed the necessity of future lawyers' communicative competence formation in the process of professional training. Sabri T. S. Ahmed, Sunil V. Pawar, D. Demchenko, T. Maleyeva devoted their study to the problem of formation of foreign language communicative competence. Still, in spite of numerous scientific researches the problem of law students' professional communicative competence development in the process of foreign language learning has not been studied in its entirety.

The purpose of the article is to analyze the main characteristics of professional communicative competence of future lawyers and present practical implementation of communication-based activities for its

development in the process of foreign language training.

The research methods: The following theoretical and practical methods of pedagogical research have been used in the article: theoretical analysis of scientific researches, methods of logical generalization, observation, interview and questioning.

Results and discussion. The profound analyses of scientific studies permit us to assert that "competence is understood as awareness and authority; integrated ability of the individual to perform activities successfully; deep knowledge of the subject; personal quality (set of qualities); integration of knowledge and skills, norms, emotional and value attitude and reflection; characteristics of education; educational results" [7, p. 88].

A professionally competent person is characterized as a specialist who has sufficient professional knowledge, abilities, professional interest, professional approach and professional attitude to work and is able to effectively implement professional activity and anticipate its consequences [7, p.89].

A specialist in the legal field is characterized by the following competences [6, 7]:

1. Psychological competences: cognitive, volitional and emotional, perceptual, and mnemonic.

2. Personal competences: intellectual abilities (mind, logic, originality, prudence); personal traits (initiative, honesty, integrity, confidence, independence, energy, self-organization); reflection; creativity (readiness for quick mastering of new forms of work, willingness to find out new effective ways of performing the usual types of activities; flexibility, novelty, curiosity).

3. Social competencies: social psychology; willingness to cooperate; interact with the surroundings; emotional intelligence and responsibility.

4. Professional and managerial competencies: knowledge of the regulatory framework governing activities; knowledge of managerial and technological aspects of legal activity; knowledge and skills of basic control methods and effective business communication [7].

5. Practice skills (both *professional skills*, such as identifying existing problems in legal services, knowledge of current system of law and legal service, and *interpersonal skills*, including emotional intelligence, ability to work in a teamwork and collaboration), business skills (accounting and finance), legal project management, internationalization and cross-border practice of law, inter-disciplinary experience, and resilience [6].

Along with other professional competences (personal-motivational competence, practical

activity competence, special competence, professionally legal competence, personal competence, psychological competence, socio-psychological competence, socio-perceptual competence etc.) communicative competence takes a special place in professional activities of a lawyer [4, 7, 8].

Communicative competence is related to the knowledge of the language and the ability to implement this knowledge in practical situations to meet communication needs [1, p. 302]. Communicative competence is defined as a system of knowledge, language and non-language skills; a set of internal resources, necessary to build effective communication; the ability to perform productive tasks in the process of communication and interpersonal interaction [7, p.94]. It also can be defined as knowing linguistic and non-linguistic communication rules and the ability to implement it effectively and appropriately in communicative situations in order to reach communicative objectives [1, p. 304]; as a particular level of language skills, speech, social and cultural knowledge, skills and abilities, which make it possible to vary reasonably person's communicative behavior according to the functional predictors of foreign language communication and to build the ground for the qualified activities in different professional areas [3, p. 150]. D. Demchenko and T. Maleyeva rightly underlined that communicative competence is an indispensable part of professional competence of a lawyer that comprises knowledge of linguistic means, speech skills and abilities, which allow a lawyer to perform interaction and communication effectively, to work with various legal documents, to use reasonably language and speech means for fulfilling special tasks and terms of communication [5, p. 269]. Thus, *communicative competence of a future lawyer in the process of learning English* includes such components as speech skills of a foreign language, social and cultural knowledge of a foreign language (English) and knowledge in legal vocational sphere and the ability to apply it effectively, appropriately and creatively in practical professional legal situations to perform professional tasks.

It also includes the ability to determine the persuasiveness of the arguments in the assessment of previously unknown conditions and circumstances; to synthesize the relevant concepts in the context of the analyzed problem and demonstrate their own vision of ways of its solution; to formulate professional judgments based on the analysis of a known problem; to evaluate the disadvantages and advantages of arguments by analyzing a problem; provide advice on possible ways to protect the rights and interests of clients in different legal situations.

Communicative competence is also defined

as the integrative resource of an individual that provides successful communicative activity. It contains not only those components that can be measured by language testing, but also other personal properties such as the general level of intelligence, the general worldview, system of the interpersonal relationships, special professional knowledge, potential for personal development in mastering a foreign language [2].

Communicative competence includes: grammatical competence (knowledge of lexical units, grammar rules and structures, language rules in phonetics, morphology, syntax, phonology); sociolinguistic (sociocultural regulations of language usage); strategic competence (communication strategies that are able to compensate drawbacks in communication); discourse competence (skills of combination of language functions and structures into

a coherent text); macro skills of a language (skills of speaking, writing, listening, and reading) [1].

Among practices that promote active foreign language learning can be used communication-based and task-based activities. These types of foreign communication practice play an essential role in communicative competence development compared with reproductive learning strategies that are aimed at imitating, memorizing and repeating and which focus on a particular language structure as a substitute of (instead of) the appropriate language use [1].

In our research we designed and successfully implemented a course outline for developing the professional communicative competence of future lawyers in the process of learning English. It is based on communicative activities and may be modified and altered.

Table 1

Communication-based activities for developing the professional communicative competence of future lawyers in the process of learning English

Areas of Law	Topics	Year of study	Types of Communication-based practice
Business Law	Small-business law Corporate law	1	Interview "How to start business in the USA: legal aspects" Project "Starting your business: legal aspects" Brainstorm activity: studying legal peculiarities of different forms of business (sole proprietorship, partnership, corporation), working with legal documents (contract, agreement).
Health Care Law	Health laws and regulations on insurance medicine Medical malpractice	1	Data analysis on the topic upon medical fraud Small group discussions "How to increase the number of blood donors: legal aspects" Writing a letter of complaint
Constitutional Law	Principles enshrined in the Constitution Individual rights vested by the constitution	1	Oxford debates on the inherent powers of a state (branches of government, separation of powers) Constitutional law conference (Women's rights)
Migration services	Documents for visa regulations, instructions to get immigration permit	1	An interview "How to get a Visa" gathering information on the topic "Irregular migration"
Environmental Law	Pollution control Climate change	2	Case study "A claim against a plant because of emission of air pollutants into the atmosphere" Project on Environmental Law Making in Ukraine Survey "Climate change risks and climate litigation"
Criminal Law	Crime and punishments Types of offences Types of evidence	2	Expressing opinions "Death penalty (pro and cons)" Student project "Witness Protection in Ukraine" Simulation "The Crane case" Storytelling activity "At the customs (drug smuggling)"
Intellectual Property Law	Patent law Trademark law Copyright law	2	Listening "An interview with a client" Devising a more efficient way to protect intellectual property Dialogues "In a courtroom"

The course outline covers a number of topics from different areas of law and communication-based practice for developing the

professional communicative competence of future lawyers in the process of learning English for first- and second-year law students. In our research we

summed up some activities, based on the researchers' studies in teaching English as a foreign language, observation, interview and questioning and teaching experience, which promote developing law students' communicative competence. Thus, we used such activities as:

Game-based activities (simulation and role-plays) are considered to be an effective tool for developing law students' communicative competence. Such activities proved to be effective in developing communicative competence of future lawyers while learning English and turn the process of language acquisition into interesting and interactive activities [1]. Law students are involved in practical language situation from professional field in particular. Learners develop their creative potential, reproducing a certain trial (from a real life or composed), fulfilling the roles of a judge, a prosecutor, a victim, an eye-witness or a defender etc.

Teacher-student and student-student interaction stimulates law students' motivation for learning foreign languages. In this case a teacher performs a role of a facilitator and co-creator and students are active participants of the learning process. They also act as knowledge builders, problem solvers and reflexive learners in different types of activities. These types of practice usually include active group work, brainstorming, and dialogue, where students are encouraged to converse in pairs and groups, cultivate their communicative competence and self-confidence

References

1. Ahmed, S., Pawar, S. (2018). Communicative Competence in English as a Foreign Language: Its Meaning and the Pedagogical Considerations for its Development. *The Creative Launcher*, Vol. II, Issue VI, 301–312. URL: https://www.researchgate.net/publication/324392820_Communicative_Competence_in_English_as_a_Foreign_Language_Its_Meaning_and_the_Pedagogical_Considerations_for_its_Development

2. Baytucaeva, A., Bissenbayeva, Zh., Baytukaeva, D., Uaidullakzy, E., Mukasheva, S. (2013). Modern Approaches in Professional Communicative Competence Formation. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 89, 710–714. DOI: 10.1016/j.sbspro.2013.08.919

3. Belousova, V. V. (2018). Formation of communicative competence of future lawyers in higher education. *"Social and Humanitarian Bulletin"*, 18–19, 150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sochumj_2018_18-19_42

4. Bochevar, A. (2016). State of Future Lawyers' Informative and Communicative Competence Maturity. *Science and education*, 1, 5-10. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2016-1-3>

5. Demchenko, D., Maleyeva, T. (2018).

and have more opportunities for exposure.

Discussions and debates increase law students' linguistic competence and form self-efficiency. Students are encouraged to express their personal opinion, develop professionally-oriented communication skills and the ability to apply creatively language material based on professional knowledge; stimulate critical thinking etc.

Conclusion. The development of communicative competence of law students is one of the important tasks of higher legal education. Professional communicative competence of future lawyers can be defined as the knowledge of language rules and the skills to use this knowledge and speech means appropriately and creatively in practical situations in professional legal sphere. Such competence includes various aspects of language such as sociolinguistic, grammatical, strategic, discourse competences and language macro skills etc. Communication-based activities including game-based activities, teacher-student and student-student interaction, discussions and debates can be successfully implemented and used for developing the professional communicative competence of future lawyers in the process of learning English.

Prospects for further research are related to the analysis of information and communication technology in the development of communicative abilities of students of non-linguistic specialties in the process of learning foreign languages.

Formation of professional foreign language competence of the future lawyer. *Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University Bulletin. Series: Pedagogical sciences*, 38, 268-274.

6. Legg, M. (2018). New Skills for New Lawyers: Responding to Technology and Practice Developments. *The Future of Australian Legal Education (Thomson Reuters 2018)*, UNSW Law Research, No. 18–51. URL: <https://ssrn.com/abstract=3235075>

7. Mudryk, A., Kykhtuik, O. (2020). Professional Competence of a Lawyer. *Psychological Prospects Journal*, 35, 83–100. DOI: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2020-35-83-100>

8. Nasilenko, L. (2014). Forming the Future Lawyers' Communicative Competence: The Experience of Higher Education in Ukraine and Germany. *Comparative Professional Pedagogy*, 4 (3), 89–94. DOI: 10.2478/rpp-2014-0041.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

О. В. Чижикова

Анотація. Актуальність дослідження полягає у висвітленні сучасних методів формування і подальшого розвитку професійної комунікативної компетентності майбутніх юристів в процесі вивчення англійської мови. У статті розкрито різні підходи до визначення професійної комунікативної компетентності. Професійна комунікативна компетентність майбутніх юристів охоплює знання мовних правил та мовленнєвих навичок ефективного й належного використання цих знань, умінь та мовних засобів у професійній юридичній сфері. Така компетентність включає різні аспекти мови, такі як соціолінгвістична, граматична, стратегічна, дискурсивна компетенції, та мовленнєві навички макrorівня. Таким чином, комунікативна компетентність майбутніх юристів у процесі вивчення англійської мови включає такі компоненти, як іншомовні мовленнєві навички та сукупність соціально-культурних знань як з іноземної мови, так і в професійній сфері, а також здатність ефективно, доречно та креативно застосовувати їх у практичній професійній юридичній діяльності.

Мета статті – проаналізувати основні фактори професійної комунікативної компетентності майбутніх правознавців та представити практичну реалізацію програми її розвитку на основі сучасних видів комунікативної діяльності у процесі оволодіння іноземною мовою професійного спрямування.

Результати дослідження: у статті розкрито ефективні шляхи розвитку професійної комунікативної компетентності майбутніх юристів у процесі вивчення англійської мови як іноземної. Автором розроблено детальну факультативну програму розвитку професійної комунікативної компетентності майбутніх правознавців у процесі вивчення англійської мови на основі сучасних інтерактивних видів комунікативної діяльності. Програма охоплює професійно-орієнтовані теми відповідно до певної галузі права (Підприємницьке право, Конституційне право, Міграційне право, Екологічне право, Кримінальне право та Право інтелектуальної власності). В статті представлено детальний опис сучасних видів комунікативної іншомовної діяльності майбутніх юристів у процесі вивчення англійської мови. Кожен вид комунікативної діяльності розроблено до певної теми.

Висновки. Найбільш ефективними методами розвитку професійної комунікативної компетентності у процесі оволодіння іноземною мовою є метод проектів, дискусії і дебати, симуляції.

Перспективи подальших розвідок пов'язані із аналізом інформаційних технологій у розвитку комунікативних здібностей студентів нефілологічних спеціальностей у процесі вивчення іноземних мов.

Ключові слова: комунікативна компетентність, майбутні правознавці, вивчення іноземних мов, вища освіта, комунікативна діяльність.

**FOREIGN LANGUAGE COURSES THEMES FOR THE SENIOR STUDENTS IN SPECIALTY
"GEODESY AND LAND PLANNING"**

K. H. YAKUSHKO, PhD in Pedagogy, Senior lecturer,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
E-mail: vukladach@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-6977-8441>

A. V. POLISHCHUK, Senior lecturer,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
E-mail: linapolischuk@nubip.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0002-8995-7911>

L. V. BEREZOVA, PhD in Psychology, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
E-mail: berezova@nubip.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0002-8443-8442>

Abstract. Nowadays it is paid attention to the problem of thematic content of professional purpose English language curriculum in general meaning or with the business emphasis or as a course for enrolling to Master's degree course. The purpose of article is the description of foreign language courses for specialty "Geodesy and Land Planning" concerning either the further stage of the bachelor's degree program studying or concerning previous stage of the master's degree program studying as well as comparative analysis of adequate syllabuses on the basis of pedagogical observation during 2019/2020 educational process. The result of investigation lays in 8 conclusions: 1) foreign language course for the master's degree freshmen's program is mainly aimed to develop business speech with addition of forming general communicative, professional and scientific communicative skills for all students of all forms of studying according to specialty "Geodesy and Land Planning"; 2) foreign language course for the second year bachelor's degree program is mainly tending to prepare students to pass entrance unified exam to enroll magistracy as well as repeating basic grammar, special terms and communicative clichés, it is aimed to be studied only by the advanced group students who had joint the community of future land managers after graduation from the profile colleges and who did not learn foreign language on the first course of studying at the Faculty of Land Management within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine; 3) thematic filling of foreign language course for the second year bachelor's degree advanced group students in land management is similar to some topics to be studied by bachelor's degree senior students of other specialties too exempling specialty "Forestry and Horticulture" or "Mechanical Engineering" as well as the fourth-year students of specialty "Geodesy and Land Planning" as the future entrants of magistracy; 4) foreign language course for the second year bachelor's degree students lasts only one the fourth semester with the planned two or one period a week according to the order of week is seemed to be aimed to update self-studying activity concerning familiarization with the demands for entrance unified foreign language exam passage and adequate training exercises activities; 5) the foreign language course for the master's degree program freshmen lasts during two semesters numbering two constant periods a week in order to get acquainted with foreign language environment in details to master and to improve advanced general communicative professional and scientific speech skills of the entrant to graduate school, of active participant of scientific conferences and businessman-clerk; 6) there are similar demands to fix and to represent the studying results during preparation to the attestation exam on the last lessons: to know basic questions and answers according to the course content, to know the structure of examination card, to know the stages of attestation exam, to be able to apply the got knowledge on practice and to deal with e-learn testing, be able to archive the results of works in the adequate folder; 7) in some cases there are similar types of lesson activities like noting unknown items, preparation, sending and oral defense of practical works, individual tasks, presentations, essays, participation in game, dialogues e-learn testing, etc.; besides, the above named activities the second year students deal with ЄBI workbooks filling, the work with ЄBI manual and concluding own vocabulary too, such additional activities for the master degree students are writing annotations, theses, stand reports, business letters, etc.; 8) the material for the master's degree course is placed on the National University's of Life and Environmental Sciences of Ukraine Moodle platform as an electronic studying course "Business English course for Geodesy and Land Planning" but course for the second year bachelors is divided into two blocks occupying electronic studying course "English course for Geodesy and Land

© K. H. Yakushko, A. V. Polishchuk, L. V. Berezova

Planning" and "English Course for Advanced Mechanical Engineers". Perspectives of further investigation is the description of results of the further pedagogical observations to reveal gaps within the above named content curriculum and regarding the expediency of the unification of two blocks for second year students into one special block.

Key words: *comparison, thematic filling, semester content, syllabus of foreign language course studying, second-year students, bachelor's advanced group, master's course first stage, geodesy and land planning.*

Introduction. In the modern society it's a need to pay attention to the problem of thematic content of professional purpose English language curriculum in general meaning or with the business emphasis or as a course for enrolling to master's degree course basing upon the results of pedagogical experiment within concrete specialty and educational establishment in general and concerning bachelor's degree program second year advanced group students and master's degree program first year all groups students.

Resent researches and publications. The background of the research is the familiarization with the theoretical investigations by I. Grabovska in the aspect of searching topicalizing questions [2], general he guidelines to conclude syllables by O. Botvinko-Botiuk [1] as well as theoretical [3], and practical recommendations to include the development of students' foreign language communicative skills [4] into curricula contents involving concrete purpose of students' studying. Besides, the practical part of investigation based upon our elaborated electronic courses to admit the achieved practical results either in professional terms knowledge [6] and conversational phrases application [8] or preparation to the general entrance foreign language exam [5] or general business course skills [7].

The purpose of the article is the description of foreign language courses content for specialty «Geodesy and Land Planning» concerning either the further stage of the bachelor's degree program studying or previous stage of the master's degree program studying as well as comparative analysis of adequate syllabuses on the basis of pedagogical observation during 2019/2020 educational process exempling the students of the Faculty of Land management within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Data and methods. To reach the purpose the comparative analyzing, the method of linguistic description, semantic and syntactic methods, interpretation method as well as the methods of quantitative or qualitative analyses were introduced. The background included papers concerning studying methodological complex and adequate electronic courses for future bachelors and entrants to magistry and future masters themselves being authorized either by the chairman of the English Department for Technical and Agrobiological Specialties or by the dean of

the Faculty of Land Management within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine in 2019 and 2020. The material for the master's degree course is placed on the National University's of Life and Environmental Sciences of Ukraine Moodle platform as electronic studying course "Business English course for Geodesy and Land planning" but course for the second year bachelors is divided into two blocks occupying electronic studying course "English course for Geodesy and Land Planning» and "English Course for Advanced Mechanical Engineers".

Results. The first semester thematic structure of the foreign language courses for the master's degree freshmen in specialty "Geodesy and Land Planning" was firstly introduced in short symbols titles to simplify comparative analyzing within other tables to represent syllabus.

Thus, we meant such symbols to fill the column about the results of studying for the first semester for master's degree program freshmen as:

1) Result 1: to assimilate the title of university, faculty, specialty, to use CV concluding scheme, to analyze and to improve Block 1 grammar, reading and transliteration rules knowledge gaps to conclude own sentences;

2) Result 2: to distinguish foreign speech while audio listening, to apply creative and drawing skills while poster designing, to improve Block 2 grammar and Internet sources to conclude own sentences, interviewing with employer;

3) Result 3: to know three main thematic blocks for business and personal conversation, be able to answer and to ask questions about personal data, play role as journalist, analyze data and represent statistical conclusions ;

4) Result 4: to know main demands to presentation, be able to elaborate and to represent presentation according to the set requirements to describe native region special features and perspectives to establish business relations in the sphere of land manager's activity;

5) Result 5: to be able to work within Moodle system, automatic testing, to analyze errors to realize next attempts, be able to represent individual tasks in oral interviewing, to react on remarks, to realize work with mistakes and to conclude own sentences without additional supporting materials;

6) Result 6: to know main statements to represent different communicative intentions, to be able to conclude adequate own sentences, to apply searching skills to determine real life situations concerning professional land manager's activity being tangent to express different communicative intentions, to recognize foreign speech while listening, to detect the most appropriate statements for own communicative needs, combining basic specialized terms and common speech;

7) Result 7: to know the basic types of questions, be able to conclude real life story «Once upon a time ...» and adequate conversational statements being target to the land manager's activity in groups.

Besides, we meant such symbols to fill the column about the studying tasks as a) Task 1: introductory discussion, noting, essay writing, individual tasks fulfillment; b) Task 2: preparing, e-learn sending and oral defense of topical practical work; c) Task 3: preparing, e-learn sending and oral defense of topical individual tasks; d) Task 4: preparation and representation of topical presentation; e) Task 5: Moodle e-learn testing.

All above mentioned symbols were introduced into short review to represent the first semester thematic structure of the foreign language courses for the master's degree freshmen in specialty "Geodesy and Land Planning" as following items concerning Module 1 " Demands to Presentation, The First Impression, CV structure, Principles of Interviewing": Topic 1 "Introduction" – result 1, task 1; Topic 2 "The First Impression, My Personality in Symbols" – result 2, task 2; Topic 3 "Journalist's Interviewing and Conclusions" – result 3, task 3; Topic 4 " The Demands to Presentation – result 4, task 4"; Topic 5 "E-learn Module 1 Test Representing Results of the Module 1 Individual Tasks" – result 3, task 3; Topic 6 "50 Spread Phrases and Basic Land Management Terms in own Speech. Main Communicative Intentions " – result 6, task 1; Topic 7 " Project Dialogue" – result 7, task 3; Topic 8" – result 5, task 5".

The next stage of our investigation is the determination of those extra type results and tasks of studying for the first semester for master's degree program freshmen which were not be used earlier but they are in need for the second semester of second year bachelor's degree program. In this case we meant such symbols to add the column about the results of studying for the second semester for master's degree program freshmen as:

1) Result 9: to know main structural components of the scientific stand report, to apply this knowledge to elaborate own stand report being tangent to the topic of land management diploma project paper;

2) Result 10: to know main structural components of business letter and telephone conversation, be able to write invitation to the scientific conference in the accordance with the previous stand report topic, find interesting information about humorous non-standard letters or situations according to the topic «Business Correspondence» and «Telephone Conversation»;

3) Result 11: to know how to conclude the list of actual scientific researches within land management journals, to be able to fulfill different kinds of reading and translation, to know the structure of annotation, to be able to conclude own summary;

4) Result 12: to know the structural components of theses, to be able to conclude the list of previous and the planned conferences concerning land management branch, to be able to write own theses;

5) Result 13: to know the structure of examination card, the demands to attestation and its stages, be able to review whole course items, the work with mistakes correction;

6) Result 14: to know lexical and grammar system of text «Land Manager's Major», to analyze and to recognize basic land management terms applying them in own statements and search additional adequate information;

7) Result 15: to know the demands to ЄBI entrance exam, to train exercising testing of some adequate ЄBI workbooks or adequate manual with evidence of choice variants.

Besides, we distinguished such symbols to add the items about the tasks of studying for the second semester for master's degree program freshmen as a) Task 9: the elaboration of stand report; b) Task 10: writing of business letter, concluding telephone conversation; c) Task 11: concluding lists, theses writing; d) Task 13: to archive the results of works in the adequate folder; e) Task 14: concluding vocabulary and crosswords; f) Task 15: group discussion, real life game, dialogues, individual tasks performing.

The second semester thematic structure of the foreign language courses for the master's degree freshmen in specialty "Geodesy and Land Planning" according to the Module 3 "Conference Report, Business Letter and Telephone Conversation" may be reviewed in such shortened statements as Topic 9 "Stand Poster Report " – result 9, task 9; Topic 10 "Business Letter. Business Telephone Conversation" – result 10, task 10; Topic 11 "Elearn Module 3 Test. Representing Results of the Module 3 Individual Tasks" – result 5, task 5; Topic 12 "Land Management Journals. Summary – result 11, task 9"; Topic 13 "Scientific Conferences. Theses" – result 12, task 11; Topic 14 "E-learn module 4 Test. Representing Results of the Module 4 Individual Tasks" – result 5, task 5; Topic 15 "Preparation to Exam" – result 1, task 13.

The similar results and task would do to fill up the columns of the adequate content structure table concerning second year bachelor's degree students too. These results may be observed in reviewing of the fourth semester thematic structure of the foreign language course for the bachelor's degree second year advanced group students in specialty "Geodesy and Land Planning": Topic 1 "Introduction" – result 1, task 1; Topic 2 "A Land Manager's Major" – result 14, task 14; Topic 3 "CBI demands in 4 Workbooks" – result 15, task 15", Topic 4 "Representing Results of the Module 1 Individual Tasks" – result 5, task 1; Topic 5 "E-learn Module 5 Testing(grammar and specialty)" – result 5, task 5; Topic 6 "Family and Relationship. People and Society. Home.School" – result 15, task 15; Topic 7 "Work. Money. Healthy Living. Travel and Tourism – result 15, task 15"; Topic 8 "Culture and free Time. Sport. Science and Technology. Nature and Environment" – result 15, task 15; Topic 9 "The Demands to Presentation" – result 4, task 3; Topic 10 "Representing Results of the Module 2 Individual Tasks" – result 5, task 5", Topic 11 "Module 2 Testing" – result 3, task 5; Topic 12 "Preparation to Exam" – result 13, task 13.

Discussion. The investigation is either related to the general recommendations to fill the thematic structure of foreign language courses by I. Grabovska, L. Berezova or future land managers' foreign language course themes and types of activities by K. Yakushko by O. Botvinko-Botiuk being fixed in adequate electronic courses. The result of investigation lays in 5 conclusions: 1) foreign language course for the master's degree freshmen's program is mainly aimed to develop business speech with addition of forming general communicative, professional and scientific communicative skills for all students of all forms of studying according to specialty "Geodesy and Land Planning"; 2) foreign language course for the second year bachelor's degree program is mainly tending to prepare students to pass entrance unified exam to enroll magistracy as well as

repeating basic grammar, special terms and communicative clichés, it is aimed to be studied only by the advanced group students who had joint the community of future land managers after graduation from the profile colleges and who did not learn foreign language on the first course of studying at the Faculty of Land Management within the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine; 3) thematic filling of foreign language course for the second year bachelor's degree advanced group students in land management is similar to some topics to be studied by bachelor's degree senior students of other specialties too exempling specialty "Forestry and Horticulture" or "Mechanical Engineering" as well as the fourth-year students of specialty "Geodesy and Land Planning" as the future entrants of magistracy; 4) there are similar demands to fix and to represent the studying results during preparation to the attestation exam on the last lessons: to know basic questions and answers according to the course content, to know the structure of examination card, to know the stages of attestation exam, to be able to apply the got knowledge on practice and to deal with e-learn testing, be able to archive the results of works in the adequate folder; 5) in some cases there are similar types of lesson activities like noting unknown items, preparation, sending and oral defense of practical works, individual tasks, presentations, essays, participation in game, dialogues e-learn testing etc.; besides, the above named activities the second year students deal with CBI workbooks filling, the work with CBI manual and concluding own vocabulary too, such additional activities for the master degree students are writing annotations, theses, stand reports, business letters, etc. Perspectives of further investigation is description of the results of the further pedagogical observations to reveal gaps within the above named content curriculum and regarding the expediency of the unification of two blocks for second year students into one special block.

References

1. Botvinko-Botiuk, O. M. (2020). *Sylabus navchalnoi dystsypliny "Inozemna mova profesijnoho spilkyvannia (anglijska)" dlja zdobuvachiv vushchoi osvity, yaki navchajutsia za osvitno-profesijnoju programoju "Zemleustrij ta kadastr", spetsialnist 193 "Geodezia ta zemleustrij"* [Syllabus of the studying discipline Foreign language for professional communication (English) for students according to the educational program "Land Planning and Cadastre", specialty 193 "Geodesy and Land Planning"]. URL: <http://ep.3.nuwn.edu.ua/18847>
2. Grabovska, I. V. (2019). Metacommunicative contact-establishing topicalizing questions in modern English dialogic discourse. *International*

journal of philology. 10 (1), 38-41 DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2019.0.1.038>

3. TNPU. (2020). *Metodychni rekomendatsii do ukladannia sylabusiv* [The guidelines to conclude syllables]. URL: http://tnpu.edu.ua/about/public_inform/upload/2020/metodychni_rekomendatsiji_sylabus.pdf

4. Yakushko, K. H. (2020). The categories of specialized vocabulary in the sphere of automation to develop students' foreign language communicative skills. *Modern researches in philological sciences: collective monograph*: Romania: North University Centre of Baia Mare, 427-448. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-37-2/25>

5. Yakushko, K. H. (2019). Kurs: Anglijska mova AI sk [English course for advanced

mechanical engineers]. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=723>

6. Yakushko, K. H. (2020). Kurs: Anglijska mova GiZ [English course for Geodesy and Land planning]. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=2316>

7. Yakushko, K. H. (2020). Kurs: Dilova anglijska mova GiZ [Business English course for

Geodesy and Land planning]. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/course/view.php?id=1032>

8. Yakushko, K. H., Berezova, L. V. (2020). The search of psycholinguistic images for the technical terms on the professionally oriented English lessons. *International journal of philology*. 11 (2), 135-139. DOI: <http://doi.org/10.31548/philology.2020.02.135>

**ТЕМАТИКА КУРСІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ СТАРШОКУРСНИКІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ГЕОДЕЗІЯ ТА ЗЕМЛЕУСТРІЙ»
К. Г. Якушко, А. В. Поліщук, Л. В. Березова**

Анотація. Стаття дотична до проблеми тематичного наповнення навчальних планів через укладання силабусів та відповідного опису змістової структури плану, наприклад, вивчення іноземної мови як загального курсу іноземної мови за професійним спрямуванням або з діловим акцентом, або як підготовчого курсу до складання єдиного вступного іспиту з іноземної мови (ЄВІ) до магістратури. Основною метою статті є опис тематичного наповнення структури курсу іноземної мови для спеціальності «Геодезія та землеустрій» на подальшій стадії навчання на бакалавраті та на початковому етапі навчання у магістратурі. Суміжною метою статті є здійснення порівняльної характеристики тематичного наповнення відповідних силабусів на основі педагогічного спостереження 2019/2020 р. Результатом дослідження є 5 висновків: 1) курс іноземної мови для першокурсників магістратури має, насамперед, на меті розвиток ділового мовлення поряд з розвитком загальнокомунікативних, професійних і наукових навичок та призначений для студентів усіх форм навчання за спеціальністю «Геодезія і землеустрій»; 2) курс іноземної мови для другокурсників бакалаврату спрямований більшою мірою на підготовку до складання ЄВІ до магістратури поряд з повторенням основ граматики, спеціалізованих термінів та комунікативних кліше та призначений для студентів тільки скороченого терміну навчання, які доєдналися до спільноти майбутніх землевпорядників після закінчення профільних коледжів та не вивчали іноземну мову на першому курсі навчання на факультеті землевпорядкування НУБіП України; 3) тематичне наповнення курсу іноземної мови для другокурсників бакалаврату суголосне частині тем, актуальних і для випускників бакалаврату інших напрямів підготовки (наприклад спеціальностей «Лісове та садово-паркове господарство» або «Агроінженерія») та для студентів четвертого курсу спеціальності «Геодезія і землеустрій» як майбутніх абітурієнтів магістратури; 4) спільні вимоги до оформлення результатів навчання впродовж підготовки до іспиту на останніх заняттях: знати основні запитання та відповіді стосовно змістового контенту курсу, знати структуру екзаменаційного бланку, знати етапи проведення іспиту, вміти застосувати отримані знання на практиці через виконання пробного тесту, вміти заархівувати результати робіт у відповідній папці; 5) і студенти другого курсу бакалаврату, і студенти першого курсу магістратури задіяні до роботи в електронних курсах, виконують такі типи роботи, як написання конспекту, укладання резюме, підготовка та усний захист практичних робіт й індивідуальних завдань, презентацій, обопільно беруть участь у ділових іграх, діалогах-дискусіях; при цьому для другого курсу на певних етапах додається ще й заповнення робочих зошитів ЄВІ, робота з підручником ЗНО та розробка словника, а для магістрантів додаються такі види роботи, як написання анотації, тез, розробка стендової доповіді, написання ділового листа тощо. Перспективою досліджень є опис результатів подальших педагогічних спостережень змісту електронних курсів для слухачів вищої освіти з числа студентів технічних та агробіологічних спеціальностей різних напрямів підготовки.

Ключові слова: тематичне наповнення, змістова структура, курс вивчення іноземної мови, геодезія та землеустрій, студенти старших курсів, бакалаврат, магістратура.